नालन्दा-देवनागरी-पालि-गन्थमालाय

सुत्तपिटके

संयुत्तनिकायपालि

(४. सळायतनवग्गो)

पधानसंसोधको

भिक्खु जगदीसकस्सपो

बिहारराजकीयेन पालिपकासनमण्डलेन

बु० २५०३ पकासिता वि० २०१६

१९५९

Nālandā-Devanāgarī-Pāli-Series

THE
SAṂYUTTA NIKĀYA
(4. SAḶĀYATANAVAGGA')

General Editor

BHIKKHU J. KASHYAP

PĀLI PUBLICATION BOARD

B. E. 25[illegible] (BIHAR GOVERNMENT) V. E. 2016

1959

GENERAL PREFACE

The teaching of the prophets is generally distorted by the beliefs of the world and the interpretations of the priests. If we wish to ascertain what the founders of great religions taught, we have to get back to the original sources.

Buddhism in all its forms goes back to the life and teaching of the Buddha. While the austerities practised by him till he attained enlightenment appeal to the Hīnayāna, the Pāli, or the Southern school, his life of service and compassion for 45 years after the attainment of enlightenment is the authority for the Mahāyāna, the Sanskrit or the Northern school.

The religious quest springs from the consciousness of the imperfection and suffering of the world. The questions which worried Tolstoy in the fiftieth year of his life disturb all thinking men. "What is life ? Why should I live ? Why should I do anything ? Is there any meaning in life that can overcome inevitable death" ? Nijinzky summed up the whole problem in his *Diary* when he wrote : "The whole life of my wife and of all mankind is death." How can we be saved from the body of this death ? This is the problem of religion.

The Buddha traces suffering to selfish desire. Suffering is the result of tension between a living creature's essential impulse to try to make itself into the centre of the universe and its essential dependence on the rest of creation. Craving is that which binds the individual to the creative process. The individual with selfish desire becomes the slave of the universe. We can overcome suffering only if we get rid of tṛṣṇā or taṇhā. To attempt to get rid of suffering through the various devices of self-deception is not to cease to suffer but to suffer in a different way.

The Buddha formulates the eight-fold path of morality which helps us to eliminate selfish desire and overcome suffering. When the Upaniṣads declare, "That thou art", *tat tvam asi*, it is not a mere statement of fact. It is a call to action.

Make thyself that which thou know thou canst be. Whereas the Hindu mind believes in a permanent element in the individual which can stand firm and unshaken in the midst of change, the Buddhist stresses the dynamic character of the self. No change is possible with an unchanging consciousness. We can achieve the possibilities in us by the exertion of the will rather than by the play of the intellect. Religion is not a creed, but a vital process. It is no use railing against God or destiny when we are ourselves the authors of our disgrace. If few are chosen, it is because few choose to be chosen. The Buddha laid stress on the creative feeedom of man. The Buddha did not encourage dependence on the supernatural. He could not conceive of a being capable of creating a world for the express purpose of its creatures praising him. The ten veramaṇīs or prohibitions or abstinences called *daśaśīla* or *daśaśikṣāpada* which the novices in the path of Buddhism utter are given in these words: "I take upon myself the abstinence, (1) from destroying life, (2) from taking what is not given, (3) from leading an unchaste life, (4) from speaking untruth, (5) from giving myself to intoxicating drugs, (6) from eating at irregular hours, (7) from seeing musical and dancing performances and other shows and pageants, (8) from wearing garlands, perfumes, unguents and other bodily decorations, (9) from using high couches and seats, (10) from accepting gifts of gold and silver." The first five are the Buddhist *pañcaśīla.*

Pāṇātipātā veramaṇī sikkhāpadaṁ samādiyāmi
Adinnādānā veramaṇī sikkhāpadaṁ samādiyāmi
Kāmesu micchācārā veramaṇī sikkhāpadaṁ samādiyāmi
Musāvādā veramaṇī sikkhāpadaṁ samādiyāmi
Surā-merayamajja-pamādaṭṭhānā
veramaṇī sikkhāpadaṁ samādiyāmi

Conflicts in the world are conflicts in the human soul enlarged. If men were at peace within themselves, the other conflicts between nations would inevitably cease. By practising the Buddha's pañcaśīla we will develop patience, courage, love and unselfishness. The Buddha teaches us that even in an

age of anxiety and violence, it is possible to gain and maintain inner harmony, which is not at the mercy of outward circumstance.

Nirvāṇaṁ paramaṁ sukham : Nirvāṇa is the highest bliss. It is not a negative state of annihilation but a positive state of joy, consciousness grown from an unhappy to a beatific one. The Buddha does not tell us that man is but a bubble on the turbulent surface of nature and that he has no destiny save to undergo dissolution. The Hindu affirms that man can realise his identity with Brahman, the ground of all being; the Buddhist says that man can live in a transfigured world where *saṁsāra* and *nirvāṇa* are one. In *Mahā-saccaka Sutta*, the Buddha himself is reported to have described the supreme triumph of reaching the goal of his quest as follows:

> "When this knowledge, this insight had arisen within me, my heart was set free from intoxication of lusts, set free from the intoxication of becomings, set free from the intoxication of ignorance. In me, thus emancipated, there arose the certainty of that emancipation. And I come to know: "Rebirth is at an end. The higher life has been fulfilled. What had to be done has been accomplished. After this present life there is no further for this or that. This last insight did I attain to in the last watch of the night. Ignorance was beaten down, insight arose, darkness was destroyed, the light came, inasmuch as I was there strenuous, earnest, master of myself." Thus ended the struggle of six long years.

The Buddha is said to be a physician. Even as the physician strives to restore to health a sick man, the Buddha tries to restore us to our normal condition. If our leaders become normal, we may be able to replace the present social order in which division, falsehood and violence prevail, by a new one in which humanity, truth and brotherhood will reign.

On the occasion of the 2,500th anniversary of the Buddha's parinirvāṇa, the Government of India decided to publish standard versions in Devanāgarī script of the complete Pāli

and the Sanskrit texts of the two schools, Southern and Northern, in the hope that some of the readers of these books may be impelled to love the good, to practise altruism and hold their spirit aloof from the desires and ambitions of the world.

S. Radhakrishnan

General Editor's Preface

In this Volume we are publishing the fourth Chapter of the Saṁyutta Nikāya—the Saḷāyatana-Vagga. As we have already given an introduction to it in the first Volume of the book, it is not necessary to write any thing more about it.

The present edition has been perpared on the basis of the following versions of the text:—Burmese—Chaṭṭha-Saṅgāyana publication, 1954; Sinhalese—edited by Rev. Walitārā Ñāṇātiloka Nāyaka. Thera 1941; Siamese—Mahāmakuṭa Government publication, 1926; Roman—edited by M. Leon Feer (P.T.S. 1894).

** ** **

Our learned Editor Sri Birbal Sharma, M. A. and his associates have worked very hard in preparing the Press Copy and in seeing it through the press.

Varanasi. Bhikkhu J. Kashyap.
7. 9. 59

———

सम्पादकीय

इस भाग में संयुत्तनिकाय का अगला वर्ग—सळायतनवग्ग—प्रकाशित किया जा रहा है। इसका परिचय पहले भाग की भूमिका में ही दे दिया है। उसके विषय मे यहाँ कुछ लिखना आवश्यक नही है।

यह संस्करण निम्नलिखित ग्रन्थों के आधार पर तैयार किया गया है—बर्मी-संस्करण, छट्ठ-सङ्गायन प्रकाशन (१९५४), स्यामी-संस्करण, महामुकुट राजकीय प्रकाशन (१९२६), सिंहल-संस्करण, भिक्षु वलितारा ञाणातिलोक नायक थेर द्वारा सम्पादित (१९४१), रोमन-संस्करण, श्री एम० लियोन फियर द्वारा सम्पादित (पालि टेक्स्ट सोसाइटी, १८९४)।

** ** **

पाण्डुलिपि तैयार करने तथा अवधि के भीतर मुद्रण समाप्त कर लेने में हमारे विद्वान् सम्पादक श्री बीरबल शर्मा, एम० ए० और उनकी मण्डली ने बड़ा परिश्रम किया है।

वाराणसी
७-९-५९

भिक्षु ज० काश्यप

THE PĀLI ALPHABET IN DEVANĀGARĪ AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

अ a   आ ā   इ i   ई ī   उ u   ऊ ū   ए e   ओ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

क ka	ख kha	ग ga	घ gha	ङ ṅa
च ca	छ cha	ज ja	झ, भ jha	ञ ña
ट ṭa	ठ ṭha	ड ḍa	ढ ḍha	ण ṇa
त ta	थ tha	द da	ध dha	न na
प pa	फ pha	ब ba	भ bha	म ma
य ya	र ra	ल la	व va	स sa
		ह ha	ळ ḷa	अं aṁ

VOWELS IN COMBINATION

क ka का kā कि ki की kī कु ku कू kū के ke को ko

ख kha खा khā खि khi खी khī खु khu खू khū खे khe खो kho

CONJUNCT—CONSONANTS

क्क kka	ञ्च ñca	द्व dva	म्ब mba
क्ख kkha	ञ्छ ñcha	ध्य dhya	म्भ mbha
क्य kya	ञ्ज ñja	ध्व dhva	म्म mma
क्रि kri	ञ्झ, ञ्झ ñjha	न्त nta	म्य mya
क्ल kla	ट्ट ट्ट ṭṭa	न्त्व ntva	म्ह mha
क्व kva	ट्ठ, ट्ठ ṭṭha	न्थ ntha	य्य yya
ख्य khya	ड्ड, ड्ड ḍḍa	न्द nda	य्ह yha
ख्व khva	ड्ढ, ड्ढ ḍḍha	न्द्र ndra	ल्ल lla
ग्ग gga	ण्ट ṇṭa	न्ध ndha	ल्य lya
ग्घ ggha	ण्ठ ṇṭha	न्न nna	ल्ह lha
ग्य gya	ण्ड ṇḍa	न्य nya	व्ह vha
ग्र gra	ण्ण ṇṇa	न्ह nha	स्त sta
ङ्क ṅka	ण्ह ṇha	प्प ppa	स्त्र stra
ङ्ख ṅkha	त्त tta	प्फ ppha	स्न sna
ङ्ग, ङ्ग ṅga	त्थ ttha	प्य pya	स्य sya
ङ्घ ṅgha	त्व tva	प्ल pla	स्स ssa
च्च cca	त्य tya	ब्ब bba	स्म sma
च्छ ccha	त्र tra	ब्भ bbha	स्व sva
ज्ज jja	द्द, द्द dda	ब्य bya	ह्म hma
ज्झ, ज्झ jjha	द्ध ddha	ब्र bra	ह्व hva
ञ्ञ ñña	द्य dya	म्प mpa	ळ्ह ḷha
ञ्ह ñha	द्र dra	म्फ mpha	

ा=ā; ि=i; ी=ī; ु=u; ू=ū; े=e; ो=o

१	२	३	४	५	६	७	८	९	०
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

———:o:———

संयुत्तनिकायपालि

(४. सळायतनवग्गो)

सुत्तसूची

———:०:———

सुत्तपिटके

संयुत्तनिकायो

(४. सळायतनवग्गो)

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

संयुत्तनिकायपालि

सळायतनवग्गो

३५. सळायतनसंयुत्तं

१. अज्झत्तानिच्चसुत्तं

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने B.236 R.vol.IV, 1
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – "भिक्खवो" ति। "भदन्ते" ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच–

"चक्खुं, भिक्खवे, अनिच्चं । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । सोतं अनिच्चं । यदनिच्चं ...पे०... । घानं अनिच्चं । यदनिच्चं ...पे०... । जिव्हा अनिच्चा । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । कायो अनिच्चो । यदनिच्चं ...पे०... । मनो अनिच्चो । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरिय- R.2
सावको चक्खुस्मिं पि निब्बिन्दति, सोतस्मिं पि निब्बिन्दति, घानस्मिं पि निब्बिन्दति, जिव्हाय पि निब्बिन्दति, कायस्मिं पि निब्बिन्दति, मनस्मिं B.237
पि निब्बिन्दति। निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति। 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति ।

---

२. अज्झत्तदुक्खसुत्तं

२. "चक्खुं, भिक्खवे, दुक्खं । यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय

दट्ठब्बं । सोतं दुक्खं ...पे०... घानं दुक्खं ... जिव्हा दुक्खा[1] ... कायो दुक्खो ... मनो दुक्खो । यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं ...पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती'' ति ।

---

३. अज्झत्तानत्तसुत्तं

३. "चक्खुं, भिक्खवे, अनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । सोतं अनत्ता ...पे०... घानं अनत्ता ... जिव्हा अनत्ता ... कायो अनत्ता ... मनो अनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती'' ति ।

---

४. बाहिरानिच्चसुत्तं

४. "रूपा, भिक्खवे, अनिच्चा । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा अनिच्चा । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपेसु पि निब्बिन्दति, सद्देसु पि निब्बिन्दति, गन्धेसु पि निब्बिन्दति, रसेसु पि निब्बिन्दति, फोट्ठब्बेसु पि निब्बिन्दति, धम्मेसु पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती'' ति ।

---

५. बाहिरदुक्खसुत्तं

५. "रूपा, भिक्खवे, दुक्खा । यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा दुक्खा । यं[2] दुक्खं[2]

---

१. दुक्खं – रो० । २-२ यद्दुक्खं – रो० ।

तदनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

---

६. बाहिरानत्तसुत्तं

६. "रूपा, भिक्खवे, अनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं ... पे०... सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा अनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं ...पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

---

७. अज्झत्तानिच्चातीतानागतसुत्तं

७. "चक्खुं, भिक्खवे, अनिच्चं अतीतानागतं; को पन वादो R. 4
पच्चुप्पन्नस्स ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं[1] चक्खुस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं चक्खुं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स चक्खुस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । सोतं अनिच्चं ... घानं अनिच्चं ... जिव्हा अनिच्चा अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नाय ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीताय जिव्हाय अनपेक्खो होति; अनागतं जिव्हं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नाय जिव्हाय निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । कायो अनिच्चो ... पे०... मनो अनिच्चो अतीतानागतो; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं मनस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं मनं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स मनस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होती" ति ।

---

८. अज्झत्तदुक्खातीतानागतसुत्तं

८. "चक्खुं, भिक्खवे, दुक्खं अतीतानागतं; को पन वादो B. 239
पच्चुप्पन्नस्स ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं चक्खुस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं चक्खुं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स चक्खुस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । सोतं दुक्खं

---

१. अतीतस्मिम्पि – रो० ।

... पे०... घानं दुक्खं ... पे०... जिव्हा दुक्खा अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नाय ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीताय जिव्हाय अनपेक्खो होति; अनागतं जिव्हं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नाय जिव्हाय निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । कायो दुक्खो ... पे०... मनो दुक्खो अतीतानागतो; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं मनस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं मनं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स मनस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होती" ति ।

---

९. अज्झत्तानत्तातीतानागतसुत्तं

९. "चक्खुं भिक्खवे अनत्ता अतीतानागतं; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं चक्खुस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं चक्खुं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स चक्खुस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । सोतं अनत्ता ... पे०... घानं अनत्ता ... पे०... जिव्हा अनत्ता अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नाय ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीताय जिव्हाय अनपेक्खो होति; अनागतं जिव्हं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नाय जिव्हाय निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । कायो अनत्ता ... पे०... मनो अनत्ता अतीतानागतो; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं मनस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं मनं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स मनस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होती" ति ।

---

१०. बाहिरानिच्चातीतानागतसुत्तं

१०. "रूपा, भिक्खवे, अनिच्चा अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नानं ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतेसु रूपेसु अनपेक्खो होति; अनागते रूपे नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नानं रूपानं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा अनिच्चा अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नानं ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतेसु धम्मेसु

अनपेक्खो होति; अनागते धम्मे नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नानं धम्मानं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होती" ति ।

---

११. बाहिरदुक्खातीतानागतसुत्तं

११. रूपा, भिक्खवे, दुक्खा अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नानं ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतेसु रूपेसु अनपेक्खो होति; अनागते रूपे नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नानं रूपानं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति ...पे०... । R. 6

---

१२. बाहिरानत्तातीतानागतसुत्तं

१२. "रूपा भिक्खवे, अनत्ता अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नानं ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतेसु रूपेसु अनपेक्खो होति; अनागते रूपे नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नानं रूपानं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा अनत्ता अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नानं ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतेसु धम्मेसु अनपेक्खो होति; अनागते धम्मे नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नानं धम्मानं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होती" ति ।

अनिच्चवग्गो पठमो ।

तस्सुद्दानं

अनिच्चं दुक्खं अनत्ता च, तयो अज्झत्तबाहिरा ।
यदनिच्चेन तयो वुत्ता, ते ते अज्झत्तबाहिरा ति ।।

---

१३. पठमपुब्बेसम्बोधसुत्तं

१३. सावत्थिनिदानं । "पुब्बेव मे, भिक्खवे, सम्बोधा[1] अनभि- B. 241
सम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि – 'को नु खो चक्खुस्स R. 7
अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं ? को सोतस्स ... पे०... को घानस्स ... को जिव्हाय ... को कायस्स ... को मनस्स अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं' ति ? तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि – 'यं खो चक्खुं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं चक्खुस्स अस्सादो । यं चक्खुं अनिच्चं

दुक्खं विपरिणामधम्मं, अयं चक्खुस्स आदीनवो। यो चक्खुस्मिं छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं चक्खुस्स निस्सरणं। यं सोतं ... पे०... यं घानं ... पे०... यं जिव्हं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं जिव्हाय अस्सादो। यं[1] जिव्हा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं जिव्हाय आदीनवो। यो जिव्हाय छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं जिव्हाय निस्सरणं। यं कायं ... पे०... यं मनं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं मनस्स अस्सादो। यं मनो अनिच्चो दुक्खो विपरिणामधम्मो, अयं मनस्स आदीनवो। यो मनस्मिं छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं मनस्स निस्सरणं' ति।

"यावकीवञ्चाहं, भिक्खवे, इमेसं छन्नं अज्झत्तिकानं आयतनानं एवं अस्सादं च अस्सादतो, आदीनवं च आदीनवतो, निस्सरणं च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भञ्ञासिं, नेव तावाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय 'अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो' ति पच्चञ्ञासिं। यतो च ख्वाहं[2], भिक्खवे, इमेसं छन्नं अज्झत्तिकानं आयतनानं एवं अस्सादं च अस्सादतो, आदीनवं च आदीनवतो, निस्सरणं च निस्सरणतो यथाभूतं अब्भञ्ञासिं, अथाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय 'अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो' ति पच्चञ्ञासिं। ञाणं च पन मे दस्सनं उदपादि – 'अकुप्पा मे विमुत्ति[3], अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो'" ति।

---

१४. दुतियपुब्बेसम्बोधसुत्तं

१४. "पुब्बेव मे, भिक्खवे सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि – 'को नु खो रूपानं अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को सद्दानं ... पे०... को गन्धानं ... को रसानं ... को फोट्ठब्बानं ... को धम्मानं अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं' ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि – 'यं खो रूपे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं रूपानं अस्सादो। यं रूपा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं रूपानं आदीनवो। यो रूपेसु छन्दरागविनयो छन्दराग-

१. या – स्या०। २. खोहं – स्या०, रो०। ३. चेतोविमुत्ति – रो०।

प्पहानं[1], इदं रूपानं निस्सरणं। यं सद्दे ... गन्धे ... रसे ... फोट्ठब्बे ... यं धम्मे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं धम्मानं अस्सादो। यं धम्मा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं धम्मानं आदीनवो। यो धम्मेसु छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं धम्मानं निस्सरणं' ति।

"यावकीवञ्चाहं, भिक्खवे, इमेसं छन्नं बाहिरानं आयतनानं एवं अस्सादं च अस्सादतो, आदीनवं च आदीनवतो, निस्सरणं च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भञ्ञासिं, नेव तावाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय 'अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो' ति पच्चञ्ञासिं। यतो च ख्वाहं, भिक्खवे, इमेसं छन्नं बाहिरानं आयतनानं एवं अस्सादं च अस्सादतो, आदीनवं च आदीनवतो, निस्सरणं च निस्सरणतो यथाभूतं अब्भञ्ञासिं, अथाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय 'अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो' ति पच्चञ्ञासिं। ञाणं च पन मे दस्सनं उदपादि – 'अकुप्पा मे विमुत्ति, अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो'" ति।

---

१५. पठमअस्सादपरियेसनसुत्तं

१५. "चक्खुस्साहं, भिक्खवे, अस्सादपरियेसनं अचरिं। यो चक्खुस्स अस्सादो तदज्झगमं। यावता चक्खुस्स अस्सादो पञ्ञाय मे सो सुदिट्ठो। चक्खुस्साहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं। यो R. 9 चक्खुस्स आदीनवो तदज्झगमं। यावता चक्खुस्स आदीनवो पञ्ञाय मे सो सुदिट्ठो। चक्खुस्साहं, भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं। यं चक्खुस्स निस्सरणं तदज्झगमं। यावता चक्खुस्स निस्सरणं पञ्ञाय मे[2] तं[2] सुदिट्ठं। सोतस्साहं, भिक्खवे ... घानस्साहं, भिक्खवे ... जिव्हा- B. 243 याहं भिक्खवे, अस्सादपरियेसनं अचरिं। यो जिव्हाय अस्सादो तदज्झगमं। यावता जिव्हाय अस्सादो पञ्ञाय मे सो सुदिट्ठो। जिव्हायाहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं। यो जिव्हाय आदीनवो तदज्झगमं। यावता जिव्हाय आदीनवो पञ्ञाय मे[3] सो[3] सुदिट्ठो। जिव्हायाहं, भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं। यं जिव्हाय निस्सरणं तदज्झगमं। यावता जिव्हाय निस्सरणं, पञ्ञाय मे तं सुदिट्ठं ...पे०... मनस्साहं, भिक्खवे,

---

१. छन्दरागपहानं – रो०। २–२. मे एतं – स्या०। ३–३. मे एसो – स्या०।

अस्सादपरियेसनं अचरिं । यो मनस्स अस्सादो तदज्झगमं । यावता मनस्स अस्सादो पञ्ञाय मे सो सुदिट्ठो । मनस्साहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं । यो मनस्स आदीनवो तदज्झगमं । यावता मनस्स आदीनवो पञ्ञाय मे सो सुदिट्ठो । मनस्साहं, भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं । यं मनस्स निस्सरणं तदज्झगमं । यावता मनस्स निस्सरणं, पञ्ञाय मे तं सुदिट्ठं ।

"यावकीवञ्चाहं, भिक्खवे, इमेसं छन्नं अज्झत्तिकानं आयतनानं अस्सादं च अस्सादतो, आदीनवं च आदीनवतो, निस्सरणं च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भञ्ञासिं ... पे०... पच्चञ्ञासिं[1] । ञाणं च पन मे दस्सनं उदपादि – 'अकुप्पा मे विमुत्ति, अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो'" ति ।

---

१६. दुतियअस्सादपरियेसनसुत्तं

१६. "रूपानाहं, भिक्खवे, अस्सादपरियेसनं अचरिं । यो रूपानं अस्सादो तदज्झगमं । यावता रूपानं अस्सादो पञ्ञाय मे सो सुदिट्ठो । रूपानाहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं । यो रूपानं आदीनवो तदज्झगमं । यावता रूपानं आदीनवो पञ्ञाय मे सो सुदिट्ठो । रूपानाहं भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं । यं रूपानं निस्सरणं तदज्झगमं । यावता रूपानं निस्सरणं, पञ्ञाय मे तं सुदिट्ठं । सद्दानाहं, भिक्खवे ... गन्धानाहं, भिक्खवे ... रसानाहं, भिक्खवे ... फोट्ठब्बानाहं, भिक्खवे ... धम्मानाहं, भिक्खवे, अस्सादपरियेसनं अचरिं । यो धम्मानं अस्सादो तदज्झगमं । यावता धम्मानं अस्सादो पञ्ञाय मे सो सुदिट्ठो । धम्मानाहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं । यो धम्मानं आदीनवो तदज्झगमं । यावता धम्मानं आदीनवो पञ्ञाय मे सो सुदिट्ठो । धम्मानाहं, भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं । यं धम्मानं निस्सरणं तदज्झगमं । यावता धम्मानं निस्सरणं, पञ्ञाय मे तं सुदिट्ठं ।

"यावकीवञ्चाहं, भिक्खवे, इमेसं छन्नं बाहिरानं आयतनानं अस्सादं च अस्सादतो, आदीनवं च आदीनवतो, निस्सरणं च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भञ्ञासिं ... पे०... पच्चञ्ञासिं । ञाणं च पन मे दस्सनं

---

१. अब्भञ्ञासिं – स्या०, रो० ।

उदपादि – 'अकुप्पा मे विमुत्ति, अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो'" ति ।

---

१७. पठमनोचेअस्सादसुत्तं

१७. "नो चेदं, भिक्खवे, चक्खुस्स अस्सादो अभविस्स, न यिदं सत्ता चक्खुस्मिं सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि चक्खुस्स अस्सादो तस्मा सत्ता चक्खुस्मिं सारज्जन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, चक्खुस्स आदीनवो अभविस्स, न यिदं सत्ता चक्खुस्मिं निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि चक्खुस्स आदीनवो तस्मा सत्ता चक्खुस्मिं निब्बिन्दन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, चक्खुस्स निस्सरणं अभविस्स, न यिदं सत्ता चक्खुस्मा निस्सरेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि चक्खुस्स निस्सरणं तस्मा सत्ता चक्खुस्मा निस्सरन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, सोतस्स अस्सादो अभविस्स ... नो चेदं, भिक्खवे, घानस्स अस्सादो अभविस्स ... नो चेदं, भिक्खवे, जिव्हाय अस्सादो अभविस्स, न यिदं सत्ता जिव्हाय सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि जिव्हाय अस्सादो तस्मा सत्ता जिव्हाय सारज्जन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, जिव्हाय आदीनवो अभविस्स, न यिदं सत्ता जिव्हाय निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि जिव्हाय आदीनवो तस्मा सत्ता जिव्हाय निब्बिन्दन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, जिव्हाय निस्सरणं अभविस्स, न यिदं सत्ता जिव्हाय निस्सरेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि जिव्हाय निस्सरणं तस्मा सत्ता जिव्हाय निस्सरन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, कायस्स अस्सादो अभविस्स ... नो चेदं, भिक्खवे, मनस्स अस्सादो अभविस्स, न यिदं सत्ता मनस्मिं सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि मनस्स अस्सादो तस्मा सत्ता मनस्मिं सारज्जन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, मनस्स आदीनवो अभविस्स, न यिदं सत्ता मनस्मिं निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि मनस्स आदीनवो तस्मा सत्ता मनस्मिं निब्बिन्दन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, मनस्स निस्सरणं अभविस्स, न यिदं सत्ता मनस्मा निस्सरेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि मनस्स निस्सरणं तस्मा सत्ता मनस्मा निस्सरन्ति ।

"यावकीवञ्च, भिक्खवे, सत्ता इमेसं छन्नं अज्झत्तिकानं आयतनानं अस्सादं च अस्सादतो, आदीनवं च आदीनवतो, निस्सरणं च

निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भञ्ञंसु[1], नेव ताव, भिक्खवे, सत्ता सदेवका लोका समारका सब्रह्मका सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय निस्सटा विसञ्ञुत्ता विप्पमुत्ता विमरियादीकतेन[2] चेतसा विहरिंसु। यतो च खो, भिक्खवे, सत्ता इमेसं छन्नं अज्झत्तिकानं आयतनानं अस्सादं च अस्सादतो, आदीनवं च आदीनवतो, निस्सरणं च निस्सरणतो यथाभूतं अब्भञ्ञंसु[3], अथ, भिक्खवे, सत्ता सदेवका लोका समारका सब्रह्मका सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय निस्सटा विसञ्ञुत्ता विप्पमुत्ता विमरियादीकतेन चेतसा विहरन्ती" ति।

---

१८. दुतियनोचेअस्सादसुत्तं

१८. "नो चेदं, भिक्खवे, रूपानं अस्सादो अभविस्स, न यिदं सत्ता रूपेसु सारज्जेय्युं। यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि रूपानं अस्सादो तस्मा सत्ता रूपेसु सारज्जन्ति। नो चेदं, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो अभविस्स, न यिदं सत्ता रूपेसु निब्बिन्देय्युं। यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि रूपानं आदीनवो तस्मा सत्ता रूपेसु निब्बिन्दन्ति। नो चेदं, भिक्खवे, रूपानं निस्सरणं अभविस्स, न यिदं सत्ता रूपेहि निस्सरेय्युं। यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि रूपानं निस्सरणं तस्मा सत्ता रूपेहि निस्सरन्ति। नो चेदं, भिक्खवे, सद्दानं ... गन्धानं ... रसानं ... फोट्ठब्बानं ... धम्मानं अस्सादो अभविस्स, न यिदं सत्ता धम्मेसु सारज्जेय्युं। यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि धम्मानं अस्सादो तस्मा सत्ता धम्मेसु सारज्जन्ति। नो चेदं, भिक्खवे, धम्मानं आदीनवो अभविस्स, न यिदं सत्ता धम्मेसु निब्बिन्देय्युं। यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि धम्मानं आदीनवो तस्मा सत्ता धम्मेसु निब्बिन्दन्ति। नो चेदं, भिक्खवे, धम्मानं निस्सरणं अभविस्स, न यिदं सत्ता धम्मेहि निस्सरेय्युं। यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि धम्मानं निस्सरणं तस्मा सत्ता धम्मेहि निस्सरन्ति।

"यावकीवञ्च, भिक्खवे, सत्ता इमेसं छन्नं बाहिरानं आयतनानं अस्सादं च अस्सादतो, आदीनवं च आदीनवतो, निस्सरणं च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भञ्ञंसु, नेव ताव, भिक्खवे, सत्ता सदेवका लोका समारका सब्रह्मका सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय निस्सटा विसञ्ञुत्ता

---

१. नाब्भञ्ञासु – स्या०, रो०। २ विमरियादिकतेन – रो०; विपरियादिकतेन – स्या०। ३. अब्भञ्ञासुं – स्या०, रो०।

विप्पमुत्ता विमरियादीकतेन चेतसा विहरिंसु । यतो च खो, भिक्खवे, सत्ता इमेसं छन्नं बाहिरानं आयतनानं अस्सादं च अस्सादतो, आदीनवं च आदीनवतो, निस्सरणं च निस्सरणतो यथाभूतं अब्भञ्ञंसु, अथ, भिक्खवे, सत्ता सदेवका लोका समारका सब्रह्मका सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय निस्सटा विसञ्ञुत्ता विप्पमुत्ता विमरियादीकतेन चेतसा विहरन्ती" ति ।

---

१९. पठमाभिनन्दसुत्तं

१९. यो, भिक्खवे, चक्खुं अभिनन्दति, दुक्खं सो अभिनन्दति । यो दुक्खं अभिनन्दति, अपरिमुत्तो सो दुक्खस्मा ति वदामि । यो सोतं ... पे०... यो घानं ... पे०... यो जिव्हं अभिनन्दति, दुक्खं सो अभिनन्दति । यो दुक्खं अभिनन्दति, अपरिमुत्तो सो दुक्खस्मा ति वदामि । यो कायं ... पे०... यो मनं अभिनन्दति, दुक्खं सो अभिनन्दति । यो दुक्खं अभिनन्दति, अपरिमुत्तो सो दुक्खस्मा ति वदामि ।

"यो च खो, भिक्खवे, चक्खुं नाभिनन्दति, दुक्खं सो नाभिनन्दति । यो दुक्खं नाभिनन्दति, परिमुत्तो सो दुक्खस्मा ति वदामि । यो सोतं ...पे०... यो घानं ...पे०... यो जिव्हं नाभिनन्दति, दुक्खं सो नाभिनन्दति । यो दुक्खं नाभिनन्दति, परिमुत्तो सो दुक्खस्मा ति वदामि । यो कायं ... पे०... यो मनं नाभिनन्दति, दुक्खं सो नाभिनन्दति । यो दुक्खं नाभिनन्दति, परिमुत्तो सो दुक्खस्मा ति वदामि" ।

---

२०. दुतियाभिनन्दसुत्तं

२०. "यो, भिक्खवे, रूपे अभिनन्दति, दुक्खं सो अभिनन्दति । यो दुक्खं अभिनन्दति, अपरिमुत्तो सो दुक्खस्मा ति वदामि । यो सद्दे ... पे०... गन्धे ... रसे ... फोट्ठब्बे ... धम्मे अभिनन्दति, दुक्खं सो अभिनन्दति । यो दुक्खं अभिनन्दति, अपरिमुत्तो सो दुक्खस्मा ति वदामि ।

"यो च खो, भिक्खवे, रूपे नाभिनन्दति, दुक्खं सो नाभिनन्दति । यो दुक्खं नाभिनन्दति, परिमुत्तो सो दुक्खस्मा ति वदामि । यो सद्दे ... पे०... गन्धे ... रसे ... फोट्ठब्बे ... धम्मे नाभिनन्दति, दुक्खं सो नाभिनन्दति । यो दुक्खं नाभिनन्दति, परिमुत्तो सो दुक्खस्मा ति वदामि" ।

---

२१. पठमदुक्खुप्पादसुत्तं

२१. "यो, भिक्खवे, चक्खुस्स उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो । यो सोतस्स ...पे०... यो घानस्स ... यो जिव्हाय ... यो कायस्स ... यो मनस्स उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो ।

"यो च खो भिक्खवे, चक्खुस्स निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो[1], दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो । यो सोतस्स ... यो घानस्स ... यो जिव्हाय ... यो कायस्स ... यो मनस्स निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो" ति ।

---

२२. दुतियदुक्खुप्पादसुत्तं

२२. "यो, भिक्खवे, रूपानं उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो । यो सद्दानं ...पे०... यो गन्धानं ... यो रसानं ... यो फोट्ठब्बानं ... यो धम्मानं उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो ।

"यो च खो, भिक्खवे, रूपानं निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो । यो सद्दानं ...पे०... यो गन्धानं ... यो रसानं ... यो फोट्ठब्बानं ... यो धम्मानं निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो" ति ।

यमकवग्गो दुतियो ।

तस्सुद्दानं

सम्बोधेन दुवे वुत्ता, अस्सादेन अपरे दुवे[2] ।
नो चेतेन दुवे वुत्ता, अभिनन्देन अपरे दुवे ।
उप्पादेन दुवे वुत्ता, वग्गो तेन पवुच्चती[3] ति ।।

---

१. अत्थगमो – रो० । २. द्वे – स्या०, रो० । ३. पवुच्चता – रो० ।

२३. सब्बसुत्तं

२३. सावत्थिनिदानं । "सब्बं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि[1] । तं सुणाथ । किञ्च, भिक्खवे, सब्बं ? चक्खुं चेव रूपा च सोतं च सद्दा च घानं च गन्धा च जिव्हा च रसा च कायो च फोट्ठब्बा च मनो च धम्मा च – इदं वुच्चति, भिक्खवे, सब्बं । यो, भिक्खवे, एवं वदेय्य – 'अहमेतं सब्बं पच्चक्खाय अञ्ञं सब्बं पञ्ञापेस्सामी[2]' ति, तस्स वाचावत्थुकमेवस्स[3]; पुट्ठो च न सम्पायेय्य[4], उत्तरिं च विघातं आपज्जेय्य । तं किस्स हेतु ? यथा तं, भिक्खवे, अविसयस्मिं" ति ।

---

२४. पहानसुत्तं

२४. "सब्बप्पहानाय[5] वो, भिक्खवे, धम्मं देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, सब्बप्पहानाय धम्मो ? चक्खुं, भिक्खवे, पहातब्बं, रूपा पहातब्बा, चक्खुविञ्ञाणं पहातब्बं, चक्खुसम्फस्सो पहातब्बो, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि पहातब्बं ...पे०... जिव्हा पहातब्बा, रसा पहातब्बा, जिव्हाविञ्ञाणं पहातब्बं, जिव्हासम्फस्सो पहातब्बो, यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि पहातब्बं । कायो पहातब्बो ... मनो पहातब्बो, धम्मा पहातब्बा, मनोविञ्ञाणं पहातब्बं, मनोसम्फस्सो पहातब्बो, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि पहातब्बं । अयं खो, भिक्खवे, सब्बप्पहानाय धम्मो" ति ।

---

२५. अभिञ्ञापरिञ्ञापहानसुत्तं

२५. "सब्बं अभिञ्ञा परिञ्ञा पहानाय वो, भिक्खवे, धम्मं देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमो च भिक्खवे, सब्बं अभिञ्ञा परिञ्ञा पहानाय धम्मो ? चक्खुं, भिक्खवे, अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बं, रूपा अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बा, चक्खुविञ्ञाणं अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बं, चक्खुसम्फस्सो अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बो,

---

१. देसिस्सामि–स्या०, रो० । २. पञ्ञापेस्सामी – स्या० । ३. वाचावत्थुरेवस्स– रो०; वाचा वत्थु देवस्स – स्या० । ४. सम्पायेय्य – रो० । ५. सब्बं पहानाय – स्या० ।

यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बं ... पे०... जिव्हा अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बा, रसा अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बा, जिव्हाविञ्ञाणं अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बं, जिव्हासम्फस्सो अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बो, यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बं । कायो अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बो ... मनो अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बो, धम्मा अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बा, मनोविञ्ञाणं अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बं, मनोसम्फस्सो अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बो । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अभिञ्ञा परिञ्ञा पहातब्बं । अयं खो, भिक्खवे, सब्बं अभिञ्ञा परिञ्ञा पहानाय धम्मो" ति ।

---

२६. पठमअपरिजाननसुत्तं

२६. "सब्बं, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । किञ्च, भिक्खवे, अनभिजानं[1] अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय ? चक्खुं, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । रूपे अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । चक्खुविञ्ञाणं अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । चक्खुसम्फस्सं अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय ... पे०... जिव्हं[2] अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । रसे ... पे०... जिव्हाविञ्ञाणं ... पे०... जिव्हासम्फस्सं ... पे०... यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । कायं ... पे०... मनं अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो

---

१. सब्बं अनभिजानं – स्या०, रो० । २ जिव्हा – स्या० ।

दुक्खक्खयाय । धम्मे ...पे०... मनोविञ्ञाणं ...पे०... मनोसम्फस्सं ...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । इदं खो, भिक्खवे, सब्बं अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय ।

"सब्बं च खो, भिक्खवे, अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । किञ्च, भिक्खवे, सब्बं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय ? चक्खुं, भिक्खवे, अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । रूपे अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । चक्खुविञ्ञाणं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । चक्खुसम्फस्सं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय ...पे०... जिव्हं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । रसे ...पे०... जिव्हाविञ्ञाणं ...पे०... जिव्हासम्फस्सं ...पे०... यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । कायं ...पे०... मनं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । धम्मे ...पे०... मनोविञ्ञाणं ...पे०... मनोसम्फस्सं ...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । इदं खो, भिक्खवे, सब्बं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाया" ति ।

---

२७. दुतियअपरिजाननसुत्तं

२७. "सब्बं, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । किञ्च, भिक्खवे, सब्बं अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय ? यं च, भिक्खवे, चक्खु[1], ये च रूपा, यं च चक्खुविञ्ञाणं, ये च चक्खुविञ्ञाणविञ्ञा-

---

१. चक्खु – स्या० ।

तब्बा धम्मा ...पे०... या च जिव्हा, ये च रसा, यं च जिव्हाविञ्ञाणं, ये च जिव्हाविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा; यो च कायो, ये च फोट्ठब्बा, यं च कायविञ्ञाणं, ये च कायविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा; यो च मनो, ये च धम्मा, यं च मनोविञ्ञाणं, ये च मनोविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा – इदं खो, भिक्खवे, सब्बं अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय ।

"सब्बं, भिक्खवे[1], अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बा दुक्खक्खयाय । किञ्च, भिक्खवे, सब्बं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय ? यं च, भिक्खवे, चक्खु, ये च रूपा, यं च चक्खुविञ्ञाणं, ये च चक्खुविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा ...पे०... या च जिव्हा, ये च रसा, यं च जिव्हाविञ्ञाणं, ये च जिव्हाविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा ; यो च कायो, ये च फोट्ठब्बा, यं च कायविञ्ञाणं, ये च कायविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा; यो च मनो, ये च धम्मा, यं च मनोविञ्ञाणं, ये च मनोविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा – इदं खो, भिक्खवे, सब्बं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाया" ति ।

---

२८. आदित्तसुत्तं

२८. एकं समयं भगवा गयायं विहरति गयासीसे सद्धिं भिक्खुसहस्सेन । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – "सब्बं, भिक्खवे, आदित्तं । किञ्च, भिक्खवे, सब्बं आदित्तं ? चक्खु[2], भिक्खवे, आदित्तं, रूपा आदित्ता, चक्खुविञ्ञाणं आदित्तं, चक्खुसम्फस्सो आदित्तो, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि आदित्तं । केन आदित्तं ? 'रागग्गिना दोसग्गिना मोहग्गिना आदित्तं, जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि आदित्तं' ति वदामि ...पे०... जिव्हा आदित्ता, रसा आदित्ता, जिव्हाविञ्ञाणं आदित्तं, जिव्हासम्फस्सो आदित्तो, यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि आदित्तं । केन आदित्तं ? 'रागग्गिना दोसग्गिना मोहग्गिना आदित्तं, जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि

---

१. च भिक्खवे – स्या०; च खो भिक्खवे – रो० । २. चक्खुं – स्या०, रो० ।

उपायासेहि आदित्तं' ति वदामि ... पे०... मनो आदित्तो, धम्मा आदित्ता, मनोविञ्ञाणं आदित्तं, मनोसम्फस्सो आदित्तो, यम्पिदं मनोसम्फस्स-पच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि आदित्तं। केन आदित्तं ? 'रागग्गिना दोसग्गिना मोहग्गिना आदित्तं, जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि आदित्तं' ति वदामि। एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मि पि निब्बिन्दति, रूपेसु पि निब्बिन्दति, चक्खुविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्से पि निब्बिन्दति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मि पि निब्बिन्दति ... पे० ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मि पि निब्बिन्दति। निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मि विमुत्तमिति ञाणं होति। 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति।

२९. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं। इमस्मि च पन वेय्याकरणस्मि भञ्ञमाने तस्स भिक्खु-सहस्सस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिंसू ति।

---

२९. अद्धभूतसुत्तं

३०. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – "सब्बं, भिक्खवे, अद्धभूतं[1]। किञ्च, भिक्खवे, सब्बं अद्धभूतं ? चक्खु[2], भिक्खवे, अद्धभूतं, R.: रूपा अद्धभूता, चक्खुविञ्ञाणं अद्धभूतं, चक्खुसम्फस्सो अद्धभूतो, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खम-सुखं वा तं पि अद्धभूतं। केन अद्धभूतं ? 'जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि अद्धभूतं' ति वदामि ...पे०... जिव्हा अद्धभूता, रसा अद्धभूता, जिव्हाविञ्ञाणं अद्धभूतं, जिव्हासम्फस्सो अद्धभूतो, यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेद-यितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अद्धभूतं। केन अद्धभूतं ? 'जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपाया-सेहि अद्धभूतं' ति वदामि। कायो अद्धभूतो ...पे०... मनो अद्धभूतो,

---

१. अन्धभूतं – स्या०, रो०। २. चक्खुं – स्या०।

धम्मा अद्धभूता, मनोविञ्ञाणं अद्धभूतं, मनोसम्फस्सो अद्धभूतो, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अद्धभूतं। केन अद्धभूतं? 'जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि अद्धभूतं' ति वदामि। एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मि पि निब्बिन्दति, रूपेसु पि निब्बिन्दति, चक्खुविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्से पि निब्बिन्दति ...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि निब्बिन्दति। निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मि विमुत्तमिति[1] ञाणं होति। 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति।

---

३०. समुग्घातसारुप्पसुत्तं

३१. "सब्बमञ्ञितसमुग्घातसारुप्पं वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि[2]। तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी ति।

"कतमा च सा, भिक्खवे, सब्बमञ्ञितसमुग्घातसारुप्पा पटिपदा? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खु न मञ्ञति, चक्खुस्मि न मञ्ञति, चक्खुतो न मञ्ञति, चक्खु[3] मे ति न मञ्ञति। रूपे न मञ्ञति, रूपेसु न मञ्ञति, रूपतो न मञ्ञति, रूपा मे ति न मञ्ञति। चक्खुविञ्ञाणं न मञ्ञति, चक्खुविञ्ञाणस्मि न मञ्ञति, चक्खुविञ्ञाणतो न मञ्ञति, चक्खुविञ्ञाणं मे ति न मञ्ञति। चक्खुसम्फस्सं न मञ्ञति, चक्खुसम्फस्सस्मि न मञ्ञति, चक्खुसम्फस्सतो न मञ्ञति, चक्खुसम्फस्सो मे ति न मञ्ञति। यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न मञ्ञति, तस्मि पि न मञ्ञति, ततो पि न मञ्ञति, तं मे ति न मञ्ञति ...पे०... जिव्हं न मञ्ञति, जिव्हाय न मञ्ञति, जिव्हातो[4] न मञ्ञति, जिव्हा मे ति न मञ्ञति। रसे न मञ्ञति, रसेसु न मञ्ञति, रसतो न मञ्ञति, रसा मे ति न मञ्ञति। जिव्हाविञ्ञाणं न मञ्ञति, जिव्हाविञ्ञाणस्मि न मञ्ञति, जिव्हाविञ्ञाणतो न मञ्ञति,

---

१. विमुत्तम्ही ति – रो०। २. देसिस्सामि – स्या०, रो०। ३. चक्खु – रो०। ४. जिव्हतो – रो०।

जिव्हाविञ्ञाणं मे ति न मञ्ञति। जिव्हासम्फस्सं न मञ्ञति, जिव्हासम्फस्सस्मिं न मञ्ञति, जिव्हासम्फस्सतो न मञ्ञति, जिव्हासम्फस्सो मे ति न मञ्ञति। यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न मञ्ञति, तस्मिं पि न मञ्ञति, ततो पि न मञ्ञति, तं मे ति न मञ्ञति ...पे०... मनं न मञ्ञति, मनस्मिं न मञ्ञति, मनतो न मञ्ञति, मनो मे ति न मञ्ञति। धम्मे न मञ्ञति, धम्मेसु न मञ्ञति, धम्मतो न मञ्ञति, धम्मा मे ति न मञ्ञति। मनोविञ्ञाणं न मञ्ञति, मनोविञ्ञाणस्मिं न मञ्ञति, मनोविञ्ञाणतो न मञ्ञति, मनोविञ्ञाणं मे ति न मञ्ञति। मनोसम्फस्सं न मञ्ञति, मनोसम्फस्सस्मिं न मञ्ञति, मनोसम्फस्सतो न मञ्ञति, मनोसम्फस्सो मे ति न मञ्ञति। यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न मञ्ञति, तस्मिं पि न मञ्ञति, ततो पि न मञ्ञति, तं मे ति न मञ्ञति। सब्बं न मञ्ञति, सब्बस्मिं न मञ्ञति, सब्बतो न मञ्ञति, सब्बं मे ति न मञ्ञति। सो एवं अमञ्ञमानो न च[1] किञ्चि लोके उपादियति, अनुपादियं न परितस्सति, अपरितस्सं पच्चत्तञ्ञेव परिनिब्बायति। 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति। अयं खो सा[2], भिक्खवे, सब्बमञ्ञितसमुग्घातसारुप्पा पटिपदा" ति॥८॥

---

३१. पठमसमुग्घातसप्पायसुत्तं

३२. "सब्बमञ्ञितसमुग्घातसप्पायं वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि। तं सुणाथ। कतमा च सा, भिक्खवे, सब्बमञ्ञितसमुग्घातसप्पाया पटिपदा? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुं न मञ्ञति, चक्खुस्मिं न मञ्ञति, चक्खुतो न मञ्ञति, चक्खुं[3] मे ति न मञ्ञति। रूपे न मञ्ञति ...पे०... चक्खुविञ्ञाणं न मञ्ञति, चक्खुसम्फस्सं न मञ्ञति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न मञ्ञति, तस्मिं पि न मञ्ञति, ततो पि न मञ्ञति, तं मे ति न मञ्ञति। यं हि, भिक्खवे, मञ्ञति, यस्मिं मञ्ञति, यतो मञ्ञति, यं मे ति मञ्ञति, ततो तं होति अञ्ञथा।

---

१. रो० पोत्थके नत्थि। २. रो० पोत्थके नत्थि। ३. चक्खु – रो०।

अञ्ञथाभावी भवसत्तो लोको भवमेवाभिनन्दति ...पे०... जिव्हं न मञ्ञति, जिव्हाय न मञ्ञति, जिव्हातो न मञ्ञति, जिव्हा मे ति न मञ्ञति। रसे न मञ्ञति ...पे०... जिव्हाविञ्ञाणं न मञ्ञति, जिव्हासम्फस्सं न मञ्ञति, यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न मञ्ञति, तस्मिं पि न मञ्ञति, ततो पि न मञ्ञति, तं मे ति न मञ्ञति। यं हि, भिक्खवे, मञ्ञति, यस्मिं मञ्ञति, यतो मञ्ञति, यं मे ति मञ्ञति, ततो तं होति अञ्ञथा। अञ्ञथाभावी भवसत्तो लोको भवमेवाभिनन्दति ...पे०... मनं न मञ्ञति, मनस्मिं न मञ्ञति, मनतो न मञ्ञति, मनो मे ति न मञ्ञति। धम्मे न मञ्ञति ...पे०... मनोविञ्ञाणं न मञ्ञति, मनोसम्फस्सं न मञ्ञति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न मञ्ञति, तस्मिं पि न मञ्ञति, ततो पि न मञ्ञति, तं मे ति न मञ्ञति। यं हि, भिक्खवे, मञ्ञति, यस्मिं मञ्ञति, यतो मञ्ञति, यं मे ति मञ्ञति, ततो तं होति अञ्ञथा। अञ्ञथाभावी भवसत्तो लोको भवमेवाभिनन्दति। यावता, भिक्खवे, खन्धधातुआयतनं तं पि न मञ्ञति, तस्मिं पि न मञ्ञति, ततो पि न मञ्ञति, तं मे ति न मञ्ञति। सो एवं अमञ्ञमानो न च किञ्चि लोके उपादियति। अनुपादियं न परितस्सति। अपरितस्सं पच्चत्तञ्ञेव परिनिब्बायति। 'खीणा जाति,
55 वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति। अयं खो सा, भिक्खवे, सब्बमञ्ञितसमुग्घातसप्पाया पटिपदा" ति।

---

३२. दुतियसमुग्घातसप्पायसुत्तं

३३. "सब्बमञ्ञितसमुग्घातसप्पायं वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि। तं सुणाथ। कतमा च सा, भिक्खवे, सब्बमञ्ञितसमुग्घातसप्पाया पटिपदा? तं किं मञ्ञथ, भिक्खवे, चक्खुं निच्चं वा अनिच्चं वा" ति?

"अनिच्चं, भन्ते"।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति?

"दुक्खं, भन्ते"।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं भन्ते"।

"रूपा ... पे०... चक्खुविञ्ञाणं ... चक्खुसम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो वा" ति ?

"अनिच्चो, भन्ते" ... पे०... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

"अनिच्चं, भन्ते"।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते"।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ... पे०... जिव्हा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

"अनिच्चा भन्ते" ... पे०... रसा ... जिव्हाविञ्ञाणं ... जिव्हासम्फस्सो ... पे०... यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ... पे०... धम्मा ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो वा ति ?

"अनिच्चो, भन्ते"।

"यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते"।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं भन्ते"।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते"।

"एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं पि R.
निब्बिन्दति, रूपेसु पि निब्बिन्दति, चक्खुविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्से पि निब्बिन्दति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति

वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि निब्बिन्दति ...पे०... जिव्हाय पि निब्बिन्दति, रसेसु पि ...पे०... यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि निब्बिन्दति। मनस्मिं पि निब्बिन्दति, धम्मेसु पि निब्बिन्दति, मनोविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, मनोसम्फस्से पि निब्बिन्दति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि निब्बिन्दति। निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति। 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति। अयं खो सा, भिक्खवे, सब्बमञ्ञितसमुग्घातसप्पाया पटिपदा" ति।

सब्बवग्गो ततियो।

तस्सुद्दानं

सब्बं च द्वे पि पहाना, परिजानापरे[1] दुवे।
आदित्तं अद्धभूतं[2] च, सारुप्पा द्वे च सप्पाया।
वग्गो तेन पवुच्चती ति॥

३३–४२. जातिधम्मादिसुत्तदसकं

३४. सावत्थिनिदानं। तत्र खो ... पे०... "सब्बं, भिक्खवे, जातिधम्मं। किञ्च, भिक्खवे, सब्बं जातिधम्मं? चक्खु[3], भिक्खवे, जातिधम्मं। रूपा ... चक्खुविञ्ञाणं ... चक्खुसम्फस्सो जातिधम्मो। यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि जातिधम्मं ...पे०... जिव्हा ... रसा ... जिव्हाविञ्ञाणं ... जिव्हासम्फस्सो जातिधम्मो[4], यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि जातिधम्मं। कायो ... पे०... मनो जातिधम्मो, धम्मा जातिधम्मा, मनोविञ्ञाणं जातिधम्मं, मनोसम्फस्सो जातिधम्मो, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि जातिधम्मं। एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं पि निब्बिन्दति, रूपेसु पि ... चक्खु विञ्ञाणे पि ... चक्खुसम्फस्से पि ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति।

---

१. परिजाना अपरे – सी०, रो०। २. अन्धभूतञ्च – स्या०; अन्धभूतं च – रो०। ३. चक्खुं – स्या०, रो०। ४. म० पोत्थके नत्थि।

३५. सब्बं, भिक्खवे, जराधम्मं ...पे०... ।

३६. सब्बं, भिक्खवे, ब्याधिधम्मं ...पे०... ।

३७. सब्बं, भिक्खवे, मरणधम्मं ...पे०... ।

३८. सब्बं, भिक्खवे, सोकधम्मं ...पे०... ।

३९. सब्बं, भिक्खवे, सङ्किलेसिकधम्मं[1] ...पे०... ।

४०. सब्बं, भिक्खवे, खयधम्मं ...पे०... । B. R.

४१. सब्बं, भिक्खवे, वयधम्मं ...पे०... ।

४२. सब्बं, भिक्खवे, समुदयधम्मं ...पे०... ।

४३. सब्बं, भिक्खवे, निरोधधम्मं ...पे०... ।

जातिधम्मवग्गो चतुत्थो ।

तस्सुद्दानं

जातिजराब्याधिमरणं[2], सोको[3] च सङ्किलेसिकं[4] ।
खयवयसमुदयं, निरोधधम्मेन ते दसा ति ॥

४३–५१. अनिच्चादिसुत्तनवकं

४४. सावत्थिनिदानं । तत्र खो ...पे०... "सब्बं, भिक्खवे, अनिच्चं । किञ्च, भिक्खवे, सब्बं अनिच्चं ? चक्खु[5], भिक्खवे, अनिच्चं, रूपा अनिच्चा, चक्खुविञ्ञाणं अनिच्चं, चक्खुसम्फस्सो अनिच्चो, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं ...पे०... जिव्हा अनिच्चा, रसा अनिच्चा, जिव्हाविञ्ञाणं अनिच्चं, जिव्हासम्फस्सो अनिच्चो, यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं । कायो अनिच्चो ...पे०... मनो अनिच्चो, धम्मा अनिच्चा, मनोविञ्ञाणं अनिच्चं, मनोसम्फस्सो अनिच्चो, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं पि निब्बिन्दति, रूपेसु पि निब्बिन्दति, चक्खुविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्से पि निब्बिन्दति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि निब्बिन्दति ...पे०... मनस्मिं

---

१. सङ्किलेसधम्मं – स्या०, रो० । २. ० व्याधिमरणं – रो० । ३. सोका – स्या० । ४. सङ्किलेसा – स्या०; सङ्किलेसो च – रो० । ५. चक्खुं – स्या० ।

पि निब्बिन्दति, धम्मेसु पि निब्बिन्दति, मनोविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, मनोसम्फस्से पि निब्बिन्दति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मि पि निब्बिन्दति। निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति। 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति।

४५. सब्बं, भिक्खवे, दुक्खं ...पे०...।

४६. सब्बं, भिक्खवे, अनत्ता ...पे०...।

४७. सब्बं, भिक्खवे, अभिञ्ञेय्यं ...पे०...।

४८. सब्बं, भिक्खवे, परिञ्ञेय्यं ...पे०..।

४९ सब्बं, भिक्खवे, पहातब्बं ...पे०...।

५०. सब्बं, भिक्खवे, सच्छिकातब्बं ...पे०...।

५१. सब्बं, भिक्खवे, अभिञ्ञापरिञ्ञेय्यं ...पे०...।

५२. सब्बं, भिक्खवे, उपद्दुतं ...पे०...।

---

५२. उपस्सट्ठसुत्तं

५३. "सब्बं, भिक्खवे, उपस्सट्ठं। किञ्च, भिक्खवे, सब्बं उपस्सट्ठं? चक्खु, भिक्खवे, उपस्सट्ठं, रूपा उपस्सट्ठा, चक्खुविञ्ञाणं उपस्सट्ठं, चक्खुसम्फस्सो उपस्सट्ठो, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि उपस्सट्ठं ...पे०... जिव्हा उपस्सट्ठा, रसा उपस्सट्ठा, जिव्हाविञ्ञाणं उपस्सट्ठं, जिव्हासम्फस्सो उपस्सट्ठो, यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि उपस्सट्ठं। कायो उपस्सट्ठो, मनो उपस्सट्ठो, धम्मा उपस्सट्ठा, मनोविञ्ञाणं उपस्सट्ठं, मनोसम्फस्सो उपस्सट्ठो, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि उपस्सट्ठं। एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मि पि निब्बिन्दति, रूपेसु पि निब्बिन्दति, चक्खुविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्से पि निब्बिन्दति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मि पि निब्बिन्दति ...पे०... मनस्मि पि निब्बिन्दति, धम्मेसु पि निब्बिन्दति, मनोविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति,

मनोसम्फस्से पि निब्बिन्दति, यम्पिदं• मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि निब्बिन्दति। निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति। 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति।

सब्बअनिच्चवग्गो पञ्चमो।

तस्सुद्दानं

अनिच्चं दुक्खं अनत्ता[1], अभिञ्ञेय्यं परिञ्ञेय्यं।
पहातब्बं सच्छिकातब्बं, अभिञ्ञेय्यपरिञ्ञेय्यं[2]।
उपद्दुतं उपस्सट्ठं, वग्गो तेन पवुच्चती ति॥

सळायतनवग्गे पठमपण्णासको समत्तो।

तस्स वग्गुद्दानं

अनिच्चवग्गं यमकं, सब्बं वग्गं जातिधम्मं[3]।
अनिच्चवग्गेन[4] पञ्ञासं, पञ्चमो तेन पवुच्चती ति॥

---

५३. अविज्जापहानसुत्तं

५४. सावत्थिनिदानं। अथ खो अञ्ञतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – "कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो अविज्जा पहीयति[5], विज्जा उप्पज्जती" ति?

"चक्खुं खो, भिक्खु, अनिच्चतो जानतो पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति। रूपे अनिच्चतो जानतो पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति। चक्खुविञ्ञाणं ... चक्खुसम्फस्सं ... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चतो जानतो पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति। सोतं ... घानं ... जिव्हं ... कायं ... मनं अनिच्चतो जानतो पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति। धम्मे ... मनोविञ्ञाणं .. मनोसम्फस्सं ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं

१. अनत्ता च – स्या०। २ अभिञ्ञात० – रो०। ३–३. सुद्धवग्गो यमको च सब्बवग्गजरानि च – स्या०; सुतवग्गं च नो चेतं सब्बं वग्गं जनानि च – रो०। ४. अनिच्चवग्गो – स्या०। ५. पहिय्यति – रो०।

वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चतो जानतो पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती" ति ।

---

५४. संयोजनपहानसुत्तं

५५. "कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो संयोजना[1] पहीयन्ती" ति ?

"चक्खुं खो, भिक्खु, अनिच्चतो जानतो पस्सतो संयोजना पहीयन्ति । रूपे ... चक्खुविञ्ञाणं ... चक्खुसम्फस्सं ... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चतो जानतो पस्सतो संयोजना पहीयन्ति । सोतं ... घानं ... जिव्हं ... कायं ... मनं ... धम्मे ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सं ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चतो जानतो पस्सतो संयोजना पहीयन्ति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो संयोजना पहीयन्ती" ति ।

---

५५. संयोजनसमुग्घातसुत्तं

५६. "कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो संयोजना समुग्घातं गच्छन्ती" ति ?

"चक्खुं खो, भिक्खु, अनत्ततो जानतो पस्सतो संयोजना समुग्घातं गच्छन्ति । रूपे अनत्ततो ... चक्खुविञ्ञाणं ... चक्खुसम्फस्सं ... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनत्ततो जानतो पस्सतो संयोजना समुग्घातं गच्छन्ति । सोतं ... घानं ... जिव्हं ... कायं ... मनं ... धम्मे ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सं ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनत्ततो जानतो पस्सतो संयोजना समुग्घातं गच्छन्ति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो संयोजना समुग्घातं गच्छन्ती" ति ।

---

१. सञ्ञोजना – स्या० ।

५६. आसवपहानसुत्तं

५७. "कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो आसवा पहीयन्ती" ति ... पे०... ।

---

५७. आसवसमुग्घातसुत्तं

५८. "कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो आसवा समुग्घातं गच्छन्ती" ति ... पे०... ।

---

५८. अनुसयपहानसुत्तं

५९ "कथं नु खो ... पे०... अनुसया पहीयन्ती ति ... पे०... ।"

---

५९. अनुसयसमुग्घातसुत्तं

६०. "कथं नु खो ... पे०... अनुसया समुग्घातं गच्छन्ती" ति ?

"चक्खुं खो, भिक्खु, अनत्ततो जानतो पस्सतो अनुसया समुग्घातं गच्छन्ति ... पे०... सोतं ... घानं ... जिव्हं ... कायं ... मनं ... धम्मे ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सं ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनत्ततो जानतो पस्सतो अनुसया समुग्घातं गच्छन्ति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो अनुसया समुग्घातं गच्छन्ती" ति ।

---

६०. सब्बुपादानपरिञ्ञासुत्तं

६१. "सब्बुपादानपरिञ्ञाय[1] वो, भिक्खवे, धम्मं देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, सब्बुपादानपरिञ्ञाय धम्मो ? "चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविञ्ञाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं पि निब्बिन्दति, रूपेसु पि निब्बिन्दति, चक्खुविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्से पि निब्बिन्दति, वेदनाय पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमोक्खा[2] 'परिञ्ञातं[2] मे उपादानं' ति पजानाति । सोतं च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति ... घानं च पटिच्च गन्धे च ... जिव्हं च पटिच्च रसे च ... कायं च पटिच्च फोट्ठब्बे

---

१. सब्बूपादानपरिञ्ञाय – स्या० । २–२. विमोक्खपरिञ्ञातं – स्या० ।

च ... मनं च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविञ्ञाणं। तिण्णं सङ्गति फस्सो। फस्सपच्चया वेदना। एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको मनस्मि पि निब्बिन्दति, धम्मेसु पि निब्बिन्दति, मनोविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, मनोसम्फस्से पि निब्बिन्दति, वेदनाय पि निब्बिन्दति। निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमोक्खा 'परिञ्ञातं मे उपादानं' ति पजानाति। अयं खो, भिक्खवे, सब्बुपादानपरिञ्ञाय धम्मो" ति।

---

६१. पठमसब्बुपादानपरियादानसुत्तं

६२. "सब्बुपादानपरियादानाय वो, भिक्खवे, धम्मं देसेस्सामि। तं सुणाथ। कतमो च, भिक्खवे, सब्बुपादानपरियादानाय धम्मो? चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविञ्ञाणं। तिण्णं सङ्गति फस्सो। फस्सपच्चया वेदना। एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मि पि निब्बिन्दति, रूपेसु पि निब्बिन्दति, चक्खुविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्से पि निब्बिन्दति, वेदनाय पि निब्बिन्दति। निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमोक्खा 'परियादिन्नं मे उपादानं' ति पजानाति ...पे०... जिव्हं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिव्हाविञ्ञाणं ...पे०... मनं च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविञ्ञाणं। तिण्णं सङ्गति फस्सो। फस्सपच्चया वेदना। एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको मनस्मि पि निब्बिन्दति, धम्मेसु पि निब्बिन्दति, मनोविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, मनोसम्फस्से पि निब्बिन्दति, वेदनाय पि निब्बिन्दति। निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमोक्खा 'परियादिन्नं मे उपादानं' ति पजानाति। अयं खो, भिक्खवे, सब्बुपादानपरियादानाय धम्मो" ति।

---

६२. दुतियसब्बुपादानपरियादानसुत्तं

६३. "सब्बुपादानपरियादानाय वो, भिक्खवे, धम्मं देसेस्सामि[1]। तं सुणाथ। कतमो च, भिक्खवे, सब्बुपादानपरियादानाय धम्मो? तं किं मञ्ञथ, भिक्खवे, चक्खु[2] निच्चं वा अनिच्चं वा" ति?

"अनिच्चं, भन्ते"।

---

१. देसिस्सामि – स्या०, रो०। २. चक्खुं – स्या०, रो०।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"रूपा ... पे०... चक्खुविञ्ञाणं निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ।

"चक्खुसम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो वा" ति ?

"अनिच्चो, भन्ते" ...पे०... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ।

"सोतं ... घानं ... जिव्हा ... कायो ... मनो ... धम्मा ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सो ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं पि निब्बिन्दति, रूपेसु पि निब्बिन्दति, चक्खुविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्से पि निब्बिन्दति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि निब्बिन्दति ...पे०... जिव्हाय पि निब्बिन्दति, रसेसु पि निब्बिन्दति, जिव्हाविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, जिव्हासम्फस्से पि निब्बिन्दति, यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति ...पे०... मनस्मिं पि निब्बिन्दति, धम्मेसु पि निब्बिन्दति, मनोविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, मनोसम्फस्से पि निब्बिन्दति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा

अदुक्खमसुखं वा तस्मि पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मि विमुत्तमिति ञाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति । अयं खो, भिक्खवे, सब्बुपादानपरियादानाय धम्मो'' ति ।

अविज्जावग्गो पठमो ।

तस्सुद्दानं

अविज्जा सयोजना द्वे, आसवेन द्वे वुत्ता ।
अनुसया अपरे द्वे, परिञ्ञा द्वे परियादिन्नं ।
वग्गो तेन पवुच्चती ति ।।

—o—

६३. पठममिगजालसुत्तं

६४. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा मिगजालो येन भगवा ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा मिगजालो भगवन्तं एतदवोच – "'एकविहारी, एकविहारी' ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, एकविहारी होति, कित्तावता च पन सदुतियविहारी होती'' ति ?

"सन्ति खो, मिगजाल, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता[1] रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी[2] । नन्दिया सति सारागो होति; सारागे सति संयोगो होति । नन्दिसंयोजनसंयुत्तो खो, मिगजाल, भिक्खु सदुतियविहारी ति वुच्चति ...पे०... सन्ति खो, मिगजाल, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उपज्जति नन्दी । नन्दिया सति सारागो होति; सारागे सति संयोगो होति । नन्दिसंयोजनसंयुत्तो खो, मिगजाल, भिक्खु सदुतियविहारी ति वुच्चति । एवंविहारी च मिगजाल, भिक्खु किञ्चापि अरञ्ञवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवति अप्पसद्दानि अप्पनिग्घोसानि विजनवातानि मनुस्सराहस्सेय्यकानि पटिसल्लानसारुप्पानि; अथ खो सदुतियविहारी ति वुच्चति । तं किस्स हेतु ? तण्हा हिस्स दुतिया, सास्स अप्पहीना । तस्मा सदुतियविहारी ति वुच्चति ।

---

१. कामूपसञ्हिता – स्या०; कामुपसंहिता – रो० । २. नन्दि – स्या०, रो० ।

"सन्ति च खो, मिगजाल, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया। तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो नन्दी निरुज्झति। नन्दिया असति सारागो न होति; सारागे असति संयोगो न होति। नन्दिसंयोजनविसंयुत्तो खो, मिगजाल, भिक्खु एकविहारी ति वुच्चति ...पे०... सन्ति च खो, मिगजाल, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति च खो, मिगजाल, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया। तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो नन्दी निरुज्झति। नन्दिया असति सारागो न होति; सारागे असति संयोगो न होति। नन्दिसंयोजनविप्पयुत्तो[1] खो, मिगजाल, भिक्खु एकविहारी ति वुच्चति। एवंविहारी च, मिगजाल, भिक्खु किञ्चा पि गामन्ते विहरति आकिण्णो[2] भिक्खूहि भिक्खुनीहि उपासकेहि उपासिकाहि राजूहि राजमहामत्तेहि तित्थियेहि तित्थियसावकेहि; अथ खो एकविहारी ति वुच्चति। तं किस्स हेतु? तण्हा हिस्स दुतिया, सास्स पहीना। तस्मा एकविहारी ति वुच्चती" ति।

---

६४. दुतियमिगजालसुत्तं

६५. अथ खो आयस्मा मिगजालो येन भगवा तेनुपसङ्कमि ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा मिगजालो भगवन्तं एतदवोच – "साधु मे, भन्ते, भगवा सङ्खित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्यं" ति।

"सन्ति खो, मिगजाल, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया[3]। तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी[4]। नन्दिसमुदया दुक्खसमुदयो, मिगजाला, ति वदामि ...पे०... सन्ति च खो, मिगजाल, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति च खो, मिगजाल, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा

---

१. ० विसंयुत्तो – स्या०, रो०। २. आकिण्णं – रो०। ३. रजनिया – स्या०। ४. नन्दि – स्या०, रो०।

कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति
R. 38 नन्दी । नन्दिसमुदया दुक्खसमुदयो, मिगजाला, ति वदामि ।

"सन्ति च खो, मिगजाल, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो नन्दी निरुज्झति । नन्दिनिरोधा दुक्खनिरोधो, मिगजाला, ति वदामि ... पे०... सन्ति च खो, मिगजाल, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा इट्ठा कन्ता ...पे०... सन्ति च खो, मिगजाल, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो नन्दी निरुज्झति । नन्दिनिरोधा दुक्खनिरोधो, मिगजाला, ति वदामी" ति ।

अथ खो आयस्मा मिगजालो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो आयस्मा मिगजालो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरतो[1] नचिरस्सेव – यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं
B. 266 पब्बजन्ति तदनुत्तरं – ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासि[2] । "खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया" ति अब्भञ्ञासि । अञ्ञतरो च पनायस्मा मिगजालो अरहतं अहोसी ति ।

---

६५. पठमसमिद्धिमारपञ्हासुत्तं

६६. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो आयस्मा समिद्धि येन भगवा ...पे०... भगवन्तं एतदवोच – "'मारो, मारो' ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, मारो वा अस्स मारपञ्ञत्ति वा" ति ?

R 39 "यत्थ खो, समिद्धि, अत्थि चक्खु, अत्थि रूपा, अत्थि चक्खुविञ्ञाणं, अत्थि चक्खुविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ मारो वा मारपञ्ञत्ति वा । अत्थि सोतं, अत्थि सद्दा, अत्थि सोतविञ्ञाणं,

---

१. विहरन्तो – स्या०, रो० । २. विहरति – स्या०, रो० ।

अत्थि सोतविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ मारो वा मारपञ्ञत्ति वा। अत्थि घानं, अत्थि गन्धा, अत्थि घानविञ्ञाणं, अत्थि घानविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ मारो वा मारपञ्ञत्ति वा। अत्थि जिव्हा, अत्थि रसा, अत्थि जिव्हाविञ्ञाणं, अत्थि जिव्हाविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ मारो वा मारपञ्ञत्ति वा। अत्थि कायो, अत्थि फोट्ठब्बा, अत्थि कायविञ्ञाणं, अत्थि कायविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ मारो वा मारपञ्ञत्ति वा। अत्थि मनो, अत्थि धम्मा, अत्थि मनोविञ्ञाणं, अत्थि मनोविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ मारो वा मारपञ्ञत्ति वा।

"यत्थ च खो, समिद्धि, नत्थि चक्खु, नत्थि रूपा, नत्थि चक्खुविञ्ञाणं, नत्थि चक्खुविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा, नत्थि तत्थ मारो वा मारपञ्ञत्ति वा। नत्थि सोतं ...पे०... नत्थि घानं ...पे०... नत्थि जिव्हा, नत्थि रसा, नत्थि जिव्हाविञ्ञाणं, नत्थि जिव्हाविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा, नत्थि तत्थ मारो वा मारपञ्ञत्ति वा। नत्थि कायो ...पे०... नत्थि मनो, नत्थि धम्मा, नत्थि मनोविञ्ञाणं, नत्थि मनोविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा, नत्थि तत्थ मारो वा मारपञ्ञत्ति वा" ति।

---

६६. समिद्धिसत्तपञ्हासुत्तं

६७. "'सत्तो, सत्तो' ति, भन्ते, वुच्चति। कित्तावता नु खो, भन्ते, सत्तो वा अस्स सत्तपञ्ञत्ति वा" ति ...पे०...।

---

६७. समिद्धिदुक्खपञ्हासुत्तं

६८. "'दुक्खं, दुक्खं' ति, भन्ते, वुच्चति। कित्तावता नु खो, भन्ते, दुक्खं वा अस्स दुक्खपञ्ञत्ति वा" ति ...पे०...। B. 267

---

६८. समिद्धिलोकपञ्हासुत्तं

६९. "'लोको, लोको' ति, भन्ते, वुच्चति। कित्तावता नु खो, भन्ते, लोको वा अस्स लोकपञ्ञत्ति वा" ति?

"यत्थ खो, समिद्धि, अत्थि चक्खु, अत्थि रूपा, अत्थि चक्खुविञ्ञाणं, अत्थि चक्खुविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ लोको

R. 40 वा लोकपञ्ञत्ति वा ति ... पे०... अत्थि जिव्हा ... पे०... अत्थि मनो, अत्थि धम्मा, अत्थिमनोविञ्ञाणं, अत्थि मनोविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ लोको वा लोकपञ्ञत्ति वा ।

"यत्थ च खो, समिद्धि, नत्थि चक्खु, नत्थि रूपा, नत्थि चक्खुविञ्ञाणं, नत्थि चक्खुविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा, नत्थि तत्थ लोको वा लोकपञ्ञत्ति वा ... पे०... नत्थि जिव्हा ... पे०... नत्थि मनो, नत्थि धम्मा, नत्थि मनोविञ्ञाणं, नत्थि मनोविञ्ञाणविञ्ञातब्बा धम्मा, नत्थि तत्थ लोको वा लोकपञ्ञत्ति वा" ति ।

---

६९. उपसेनआसीविससुत्तं

७०. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च उपसेनो राजगहे विहरन्ति सीतवने सप्पसोण्डिकपब्भारे । तेन खो पन समयेन आयस्मतो उपसेनस्स काये आसीविसो पतितो होति । अथ खो आयस्मा उपसेनो भिक्खू आमन्तेसि – "एथ मे, आवुसो, इमं कायं मञ्चकं आरोपेत्वा बहिद्धा नीहरथ । पुरायं कायो इधेव विकिरति; सेय्यथापि भुसमुट्ठी[१]" ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं उपसेनं एतदवोच – "न खो पन मयं पस्साम आयस्मतो उपसेनस्स कायस्स वा अञ्ञथत्तं इन्द्रियानं वा विपरिणामं[२] । अथ च पनायस्मा उपसेनो एवमाह – 'एथ मे, आवुसो, इमं कायं मञ्चकं आरोपेत्वा बहिद्धा नीहरथ । पुरायं कायो इधेव विकिरति; सेय्यथापि भुसमुट्ठी'" ति ।

"यस्स नून, आवुसो सारिपुत्त, एवमस्स – 'अहं चक्खू[३]' ति वा मम

B. 268 चक्खू ति वा ... पे०... अहं जिव्हा ति वा मम जिव्हा ति वा अहं मनो ति वा मम मनो ति वा' । तस्स, आवुसो सारिपुत्त, सिया कायस्स वा अञ्ञथत्तं इन्द्रियानं वा विपरिणामो[४] । मय्हं च खो, आवुसो सारिपुत्त, न एवं

R. 41 होति – 'अहं चक्खू ति वा मम चक्खू ति वा ... पे०... अहं जिव्हा ति वा मम जिव्हा ति वा अहं मनो ति वा मम मनो ति वा' । तस्स मय्हं च खो, आवुसो सारिपुत्त, किं कायस्स वा अञ्ञथत्तं भविस्सति इन्द्रियानं वा विपरिणामो" ति !

"तथा हि पनायस्मतो उपसेनस्स दीघरत्तं अहङ्कारममङ्कार-

---

१. भूसमुट्ठी – रो० । २. विपरिणामो – स्या० । ३. चक्खुं – स्या०, रो० । ४. परिणामो – रो० ।

मानानुसयो[1] सुसमूहतो[2]। तस्मा आयस्मतो उपसेनस्स न एवं होति – 'अहं चक्खू ति वा मम चक्खू ति वा ...पे०... अहं जिव्हा ति वा मम जिव्हा ति वा अहं मनो ति वा मम मनो ति वा'' ति।

अथ खो ते भिक्खू आयस्मतो उपसेनस्स कायं मञ्चकं आरोपेत्वा बहिद्धा नीहरिंसु। अथ खो आयस्मतो उपसेनस्स कायो तत्थेव विकिरि; सेय्यथापि भुसमुट्ठी ति।

---

७०. उपवाणसन्दिट्ठिकसुत्तं

७१. अथ खो आयस्मा उपवाणो[3] येन भगवा तेनुपसङ्कमि ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा उपवाणो भगवन्तं एतदवोच – "'सन्दिट्ठिको धम्मो, सन्दिट्ठिको धम्मो' ति, भन्ते, वुच्चति। कित्तावता नु खो, भन्ते, सन्दिट्ठिको धम्मो होति अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको[4] पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूही'' ति ?

"इध पन, उपवाण, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा रूपप्पटिसंवेदी[5] च होति रूपरागप्पटिसंवेदी च। सन्तं च अज्झत्तं रूपेसु रागं 'अत्थि मे अज्झत्तं रूपेसु रागो' ति पजानाति। यं तं, उपवाण, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा रूपप्पटिसंवेदी च होति रूपरागप्पटिसंवेदी च। सन्तं च अज्झत्तं रूपेसु रागं 'अत्थि मे अज्झत्तं रूपेसु रागो' ति पजानाति। एवं पि खो, उपवाण, सन्दिट्ठिको धम्मो होति अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूहि ... पे०... ।

"पुन च परं, उपवाण, भिक्खु जिव्हाय रसं सायित्वा रसप्पटि- R. 42
संवेदी च होति रसरागप्पटिसंवेदी च। सन्तं च अज्झत्तं रसेसु रागं 'अत्थि मे अज्झत्तं रसेसु रागो' ति पजानाति। यं तं, उपवाण, भिक्खु जिव्हाय रसं सायित्वा रसप्पटिसंवेदी च होति रसरागप्पटिसंवेदी च।
सन्तं च अज्झत्तं रसेसु रागं 'अत्थि मे अज्झत्तं रसेसु रागो' ति पजानाति। B. 269
एवं पि खो, उपवाण, सन्दिट्ठिको धम्मो होति अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूहि ...पे०... ।

"पुन च परं, उपवाण, भिक्खु मनसा धम्मं विञ्ञाय धम्मप्पटिसंवेदी च होति धम्मरागप्पटिसंवेदी च। सन्तं च अज्झत्तं धम्मेसु रागं

---

१. ० मानानुसया – स्या०, रो०। २. सुसमूहता – स्या०, रो०। ३. उपवानो – रो०। ४. ओपनयिको – स्या०, रो०। ५. रूपपटिसंवेदी – स्या०, रो०।

'अत्थि मे अज्झत्तं धम्मेसु रागो' ति पजानाति । यं तं, उपवाण, भिक्खु मनसा धम्मं विञ्ञाय धम्मप्पटिसंवेदी च होति धम्मरागप्पटिसंवेदी च । सन्तं च अज्झत्तं धम्मेसु रागं 'अत्थि मे अज्झत्तं धम्मेसु रागो' ति पजानाति । एवं पि खो, उपवाण, सन्दिट्ठिको धम्मो होति ...पे०... पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूहि ... पे०... ।

"इध पन, उपवाण, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा रूपप्पटिसंवेदी[1] च होति[1] नो च रूपरागप्पटिसंवेदी । असन्तं च अज्झत्तं रूपेसु रागं 'नत्थि मे अज्झत्तं रूपेसु रागो' ति पजानाति । यं तं, उपवाण, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा रूपप्पटिसंवेदी हि खो होति नो च रूपरागप्पटिसंवेदी । असन्तं च अज्झत्तं रूपेसु रागं 'नत्थि मे अज्झत्तं रूपेसु रागो' ति पजानाति । एवं पि खो, उपवाण, सन्दिट्ठिको धम्मो होति अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूहि ...पे०... ।

"पुन च परं, उपवाण[2], जिव्हाय[2] रसं सायित्वा रसप्पटिसंवेदी हि खो होति नो च रसरागप्पटिसंवेदी । असन्तं च अज्झत्तं रसेसु रागं 'नत्थि मे अज्झत्तं रसेसु रागो' ति पजानाति ...पे०... ।

R. 43 "पुन च परं, उपवाण, भिक्खु मनसा धम्मं विञ्ञाय धम्मप्पटिसंवेदी हि खो होति नो च धम्मरागप्पटिसंवेदी । असन्तं च अज्झत्तं धम्मेसु रागं 'नत्थि मे अज्झत्तं धम्मेसु रागो' ति पजानाति । यं तं, उपवाण, भिक्खु मनसा धम्मं विञ्ञाय धम्मप्पटिसंवेदी हि खो होति नो च धम्मरागप्पटिसंवेदी । असन्तं च अज्झत्तं धम्मेसु रागं 'नत्थि मे अज्झत्तं धम्मेसु रागो' ति पजानाति । एवं पि खो, उपवाण, सन्दिट्ठिको धम्मो होति अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूही" ति ।

---

७१. पठमछफस्सायतनसुत्तं

७२. "यो हि कोचि, भिक्खवे, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समु-
B. 270 दयं च अत्थङ्गमं[3] च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं नप्पजानाति । अवुसितं तेन ब्रह्मचरियं, आरका सो इमस्मा धम्मविनया" ति ।

एवं वुत्ते, अञ्ञतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – "एत्थाहं,

१–१. रूपपटिसंवेदी हि खो होति – रो० । २–२. उपवाण भिक्खु सोतेन सद्दं सुत्वा घानेन गन्धं घायित्वा जिव्हाय – स्या०, रो० । ३. अत्थगमं – रो० ।

भन्ते, अनस्ससं[1]। अहं हि, भन्ते, छन्नं फस्सायतनानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं नप्पजानामी" ति ।

"तं किं मञ्ञसि, भिक्खु, चक्खुं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता' ति समनुपस्ससी" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"साधु, भिक्खु, एत्थ च ते, भिक्खु, चक्खु[2] 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय सुदिट्ठं भविस्सति । एसेवन्तो दुक्खस्स ... पे० ... जिव्हं[3] 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता' ति समनुपस्ससी" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"साधु, भिक्खु, एत्थ च ते, भिक्खु, जिव्हा 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय सुदिट्ठं भविस्सति । एसेवन्तो दुक्खस्स ... पे० ... मनं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता' ति समनुपस्ससी" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"साधु, भिक्खु, एत्थ च ते, भिक्खु, मनो 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय सुदिट्ठं भविस्सति । एसेवन्तो दुक्खस्सा" ति ।

---

७२. दुतियछफस्सायतनसुत्तं

७३. "यो हि कोचि, भिक्खवे, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समु- R. 44
दयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं नप्पजानाति । अवुसितं तेन ब्रह्मचरियं, आरका सो इमस्मा धम्मविनया" ति ।

एवं वुत्ते, अञ्ञतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – "एत्थाहं भन्ते, अनस्ससं[4] पनस्ससं[5]। अहं[6] हि[6] भन्ते, छन्नं फस्सायतनानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं नप्पजानामी" ति ।

---

१. अनस्सासं – स्या०; अनस्सासिं – रो० । २. चक्खुं – स्या० । ३. जिव्हा – रो० । ४. स्या० पोत्थके नत्थि; अनस्सासिं – रो० । ५. पनस्सासं – स्या०; रो० पोत्थके नत्थि । ६–६. अहञ्हि – रो० ।

"तं कि मञ्ञासि, भिक्खु, चक्खुं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्ससी" ति ?

"एवं, भन्ते" ।

"साधु, भिक्खु, एत्थ च ते, भिक्खु, चक्खुं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय सुदिट्ठं
B. 271 भविस्सति । एवं ते एतं पठमं फस्सायतनं पहीनं भविस्सति आयति अपुनब्भवाय ...पे०... जिव्हं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्ससी" ति ?

"एवं, भन्ते" ।

"साधु, भिक्खु, एत्थ च ते, भिक्खु, जिव्हा 'नेतं मम, नेसोहमस्मि न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय सुदिट्ठं भविस्सति । एवं ते एतं चतुत्थं फस्सायतनं पहीनं भविस्सति आयति अपुनब्भवाय ...पे०... मनं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्ससी" ति ?

"एवं, भन्ते" ।

"साधु, भिक्खु, एत्थ च ते, भिक्खु, मनो 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय सुदिट्ठं भविस्सति । एवं ते एतं छट्ठं फस्सायतनं पहीनं भविस्सति आयति अपुनब्भवाया" ति ।

---

७३. ततियछफस्सायतनसुत्तं

R. 45 ७४. "यो हि कोचि, भिक्खवे, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं नप्पजानाति । अवुसितं तेन ब्रह्मचरियं, आरका सो इमस्मा धम्मविनया" ति ।

एवं वुत्ते, अञ्ञातरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – "एत्थाहं, भन्ते, अनस्ससं पनस्ससं । अहं हि, भन्ते, छन्नं फस्सायतनानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं न पजानामी" ति ।

"तं किं मञ्ञासि, भिक्खु, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"सोतं ... घानं ... जिव्हा ... कायो ... मनो निच्चो वा अनिच्चो वा" ति ?

"अनिच्चो, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"एवं पस्सं, भिक्खु, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं पि निब्बिन्दति, सोतस्मिं पि निब्बिन्दति, घानस्मिं पि निब्बिन्दति, जिव्हाय पि निब्बिन्दति, कायस्मिं पि निब्बिन्दति, मनस्मि पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति ।

मिगजालवग्गो दुतियो ।

तस्सुद्दानं

मिगजालेन द्वे वुत्ता, चत्तारो च समिद्धिना । B. 272
उपसेनो उपवाणो, छफस्सायतनिका तयो ति ।।

———o———

७४. पठमगिलानसुत्तं

७५. सावत्थिनिदानं । अथ खो अञ्ञतरो भिक्खु येन भगवा R. 46 तेनुपसङ्कमि ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – "अमुकस्मिं, भन्ते, विहारे अञ्ञतरो भिक्खु नवो अप्पञ्ञातो

आबाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो । साधु, भन्ते, भगवा येन सो भिक्खु तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया" ति ।

अथ खो भगवा नववादं[1] च सुत्वा गिलानवादं[2] च, "अप्पञ्ञातो भिक्खू" ति इति विदित्वा येन सो भिक्खु तेनुपसङ्कमि । अद्दसा खो सो भिक्खु भगवन्तं दूरतो व आगच्छन्तं । दिस्वान मञ्चके समधोसि[3] । अथ खो भगवा तं भिक्खुं एतदवोच – "अलं, भिक्खु, मा त्वं मञ्चके समधोसि । सन्तिमानि आसनानि पञ्ञत्तानि, तत्थाहं निसीदिस्सामी" ति । निसीदि भगवा पञ्ञत्ते आसने । निसज्ज खो भगवा तं भिक्खुं एतदवोच – "कच्चि ते, भिक्खु, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि दुक्खा वेदना पटिक्कमन्ति नो अभिक्कमन्ति, पटिक्कमोसानं पञ्ञायति नो अभिक्कमो" ति ?

"न मे, भन्ते, खमनीयं, न यापनीयं, बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति नो पटिक्कमन्ति, अभिक्कमोसानं पञ्ञायति नो पटिक्कमो" ति ।

"कच्चि ते, भिक्खु, न किञ्चि कुक्कुच्चं, न कोचि विप्पटिसारो" ति ?

"तग्घ मे, भन्ते, अनप्पकं कुक्कुच्चं, अनप्पको विप्पटिसारो" ति ।

R 47 "कच्चि पन तं[4], भिक्खु[5], अत्ता सीलतो उपवदती[6]" ति ?

"न[7] खो मं, भन्ते, अत्ता सीलतो उपवदती[7]" ति ।

"नो चे किर ते[8], भिक्खु, अत्ता सीलतो उपवदति, अथ[9] किञ्च ते[9] कुक्कुच्चं को च विप्पटिसारो" ति ?

B. 273 "न ख्वाहं भन्ते, सीलविसुद्धत्थं भगवता धम्मं देसितं आजानामी" ति ।

"नो चे किर त्वं, भिक्खु, सीलविसुद्धत्थं मया धम्मं देसितं आजानासि, अथ किमत्थं चरहि त्वं, भिक्खु, मया धम्मं देसितं आजानासी" ति ?

"रागविरागत्थं ख्वाहं, भन्ते, भगवता धम्मं देसितं आजानामी" ति ।

---

१. नवतरं – स्या०; नवकवादं – रो० । २. गिलानतरं –स्या० । ३. समतेसि – स्या०; समञ्चो पि –रो० । ४. ते – स्या०; त्वं – रो० । ५. रो० पोत्थके नत्थि । ६. न उपवदती – स्या०, रो० । ७–७. नो हेतं, भन्ते – रो० । ८. त्वं –स्या० रो० । ९–९. अथ भिक्खु किस्मि च ते – स्या०, रो० ।

"साधु साधु, भिक्खु ! साधु खो त्वं, भिक्खु, रागविरागत्थं मया धम्मं देसितं आजानासि । रागविरागत्थो हि, भिक्खु, मया धम्मो देसितो । तं किं मञ्ञसि भिक्खु, चक्खु[1] निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ...पे०... सोतं ... घानं ... जिव्हा ... कायो ... मनो निच्चो वा अनिच्चो वा ति ?

"अनिच्चो, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"एवं पस्सं, भिक्खु, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मि पि निब्बिन्दति, सोतस्मि पि निब्बिन्दति ...पे०... मनस्मि पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मि विमुत्तमिति ञाणं होति । 'खीणा जाति ...पे०... नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो सो भिक्खु भगवतो भासितं अभिनन्दि । इमस्मिं च पन वेय्याकरणस्मिं भञ्ञमाने तस्स भिक्खुनो विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उदपादि – "यं किञ्चि समुदयधम्मं, सब्बं तं निरोधधम्मं" ति ।

---

७५. दुतियगिलानसुत्तं

७६. अथ खो अञ्ञतरो भिक्खु ...पे०... भगवन्तं एतदवोच – "अमुकस्मिं, भन्ते, विहारे अञ्ञतरो भिक्खु नवो अप्पञ्ञातो आबाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो । साधु, भन्ते, भगवा येन सो भिक्खु तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया" ति ।

अथ खो भगवा नववादं[2] च सुत्वा गिलानवादं[3] च, "अप्पञ्ञातो भिक्खू" ति इति विदित्वा येन सो भिक्खु तेनुपसङ्कमि । अद्दसा खो सो भिक्खु भगवन्तं दूरतो व आगच्छन्तं । दिस्वान मञ्चके समधोसि[4] ।

---

१. चक्खुं – स्या०, रो० । २. नवतरं – स्या० । ३. गिलानतरं – स्या० । ४. समतेसि – स्या० ।

अथ खो भगवा तं भिक्खु एतदवोच – "अलं, भिक्खु, मा त्वं मञ्चके समधोसि। सन्तिमानि आसनानि पञ्ञत्तानि, तत्थाहं निसीदिस्सामी" ति। निसीदि भगवा पञ्ञत्ते आसने। निसज्ज खो भगवा तं भिक्खुं एतदवोच – "कच्चि ते, भिक्खु, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि
B. 274 दुक्खा वेदना पटिक्कमन्ति नो अभिक्कमन्ति, पटिक्कमोसानं पञ्ञायति नो अभिक्कमो" ति ?

"न मे, भन्ते, खमनीयं, न यापनीयं ...पे०... न खो मं, भन्ते, अत्ता सीलतो उपवदती" ति।

"नो चे किर ते, भिक्खु, अत्ता सीलतो उपवदति, अथ किञ्च[1] ते[1] कुक्कुच्चं को च विप्पटिसारो" ति ?

"न ख्वाहं, भन्ते, सीलविसुद्धत्थं भगवता धम्मं देसितं आजानामी" ति।

R. 48 "नो चे किर त्वं, भिक्खु, सीलविसुद्धत्थं मया धम्मं देसितं आजानासि, अथ किमत्थं चरहि त्वं, भिक्खु, मया धम्मं देसितं आजानासी" ति ?

"अनुपादापरिनिब्बानत्थं[2] ख्वाहं, भन्ते, भगवता धम्मं देसितं आजानामी" ति।

"साधु साधु, भिक्खु ! साधु खो त्वं, भिक्खु, अनुपादापरिनिब्बानत्थं मया धम्मं देसितं आजानासि। अनुपादापरिनिब्बानत्थो हि, भिक्खु, मया धम्मो देसितो। तं किं मञ्ञसि, भिक्खु, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ... पे०... सोतं ... घानं ... जिव्हा ... कायो ... मनो ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सो ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

"अनिच्चं, भन्ते"।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते"।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

१–१. किस्मिं च ते – स्या०। २. ०निब्बाणत्थं – रो०।

"नो हेतं, भन्ते" ।

"एवं पस्सं, भिक्खु, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं पि निब्बिन्दति ...पे०... मनस्मिं पि ... मनोविञ्ञाणे पि ... मनोसम्फस्से पि निब्बिन्दति । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मि पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति, विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो सो भिक्खु भगवतो भासितं अभिनन्दि । इमस्मिं च पन वेय्याकरणस्मिं भञ्ञमाने तस्स भिक्खुस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्ची[1] ति ।

---

७६. राधअनिच्चसुत्तं

७७. अथ खो आयस्मा राधो ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच – "साधु मे, भन्ते, भगवा सङ्खित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्यं" ति । B. 275

"यं खो, राध, अनिच्चं तत्र ते छन्दो पहातब्बो । किञ्च, राध, अनिच्चं तत्र ते छन्दो पहातब्बो ? चक्खु[2] अनिच्चं, रूपा अनिच्चा, चक्खुविञ्ञाणं ... चक्खुसम्फस्सो ... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं । तत्र ते छन्दो पहातब्बो ... जिव्हा ... कायो ... मनो अनिच्चो । तत्र ते छन्दो पहातब्बो । धम्मा[3] ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सो ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं । तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यं खो, राध, अनिच्चं तत्र ते छन्दो पहातब्बो" ति । R. 49

---

७७. राधदुक्खसुत्तं

७८. "यं खो, राध, दुक्खं तत्र ते छन्दो पहातब्बो । किञ्च, राध, दुक्खं ? चक्खु खो, राध, दुक्खं । तत्र ते छन्दो पहातब्बो । रूपा ... चक्खुविञ्ञाणं ... चक्खुसम्फस्सो ... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया

---

१. विमुच्चती – स्या०, रो० । २. चक्खुं – रो० । ३. धम्मो – स्या० ।

...पे०... अदुक्खमसुखं वा तं पि दुक्खं। तत्र ते छन्दो पहातब्बो ...पे०... मनो दुक्खो ... धम्मा ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सो ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि दुक्खं। तत्र ते छन्दो पहातब्बो। यं खो, राध, दुक्खं तत्र ते छन्दो पहातब्बो" ति।

---

७८. राधअनत्तसुत्तं

७९. "यो खो, राध, अनत्ता तत्र ते छन्दो पहातब्बो। को च, राध, अनत्ता? चक्खु[1] खो, राध, अनत्ता। तत्र ते छन्दो पहातब्बो। रूपा ... चक्खुविञ्ञाणं ... चक्खुसम्फस्सो ... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया ...पे०... मनो अनत्ता ... धम्मा ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सो ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनत्ता। तत्र ते छन्दो पहातब्बो। यो खो, राध, अनत्ता तत्र ते छन्दो पहातब्बो" ति।

---

७९. पठमअविज्जापहानसुत्तं

B. 276 ८०. अथ खो अञ्ञतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – "अत्थि नु खो, भन्ते, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्खुनो अविज्जा पहीयति[2], विज्जा उप्पज्जती" ति?

"अत्थि खो, भिक्खु, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती" ति।

"कतमो पन, भन्ते, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती" ति?

R. 50 "अविज्जा खो, भिक्खु, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती" ति।

"कथं पन, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती" ति?

"चक्खुं खो, भिक्खु, अनिच्चतो जानतो पस्सतो भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति। रूपे ... चक्खुविञ्ञाणं ...

---

१. चक्खुं – स्या०, रो०। २ पहिय्यति – स्या०।

चक्खुसम्फस्सं ... यम्पिदं, चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चतो जानतो पस्सतो भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति ... पे०... मनं अनिच्चतो जानतो पस्सतो भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति । धम्मे ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सं ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चतो जानतो पस्सतो भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती'' ति ।

---

८०. दुतियअविज्जापहानसुत्तं

८१. अथ खो अञ्ञतरो भिक्खु ... पे०... एतदवोच – "अत्थि नु खो, भन्ते, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती'' ति ?

"अत्थि खो, भिक्खु, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती'' ति ।

"कतमो पन, भन्ते, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती'' ति ?

"अविज्जा खो, भिक्खु, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती'' ति ।

"कथं पन, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती'' ति ?

"इध, भिक्खु, भिक्खुनो सुतं होति – 'सब्बे धम्मा नालं अभिनिवेसाया' ति । एवं चेतं, भिक्खु, भिक्खुनो सुतं होति – 'सब्बे धम्मा B. 277 नालं अभिनिवेसाया' ति । सो सब्बं धम्मं अभिजानाति, सब्बं धम्मं अभिञ्ञाय सब्बं धम्मं परिजानाति, सब्बं धम्मं परिञ्ञाय सब्बनिमित्तानि अञ्ञतो पस्सति, चक्खुं अञ्ञतो पस्सति, रूपे ... चक्खुविञ्ञाणं ... चक्खुसम्फस्सं ... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अञ्ञतो पस्सति ... पे०... मनं अञ्ञतो पस्सति । धम्मे ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सं ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा

अदुक्खमसुखं वा तं पि अञ्ञातो पस्सति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं
पस्सतो भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती" ति ।

---

८१. सम्बहुलभिक्खुसुत्तं

८२. अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु
R.51 ... पे०... एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं – "इध नो,
भन्ते, अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका अम्हे एवं पुच्छन्ति – 'किमत्थियं,
आवुसो, समणे गोतमे ब्रह्मचरियं वुस्सती' ति ? एवं पुट्ठा मयं, भन्ते,
तेसं अञ्ञतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरोम[1] – 'दुक्खस्स खो,
आवुसो, परिञ्ञत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती' ति । कच्चि मयं,
भन्ते, एवं पुट्ठा एवं ब्याकरमाना वुत्तवादिनो चेव[2] भगवतो होम, न च
भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खाम, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोम, न च
कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठानं आगच्छती" ति ?

"तग्घ तुम्हे, भिक्खवे, एवं पुट्ठा एवं ब्याकरमाना वुत्तवादिनो
चेव मे होथ, न च मं अभूतेन अब्भाचिक्खथ, धम्मस्स चानुधम्मं
ब्याकरोथ, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठानं आगच्छति ।
दुक्खस्स हि, भिक्खवे, परिञ्ञत्थं मयि ब्रह्मचरियं वुस्सति । सचे पन वो,
भिक्खवे, अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं – 'कतमं पन तं,
आवुसो, दुक्खं, यस्स परिञ्ञाय समणे गोतमे ब्रह्मचरियं वुस्सती' ति ?
एवं पुट्ठा तुम्हे, भिक्खवे, तेसं अञ्ञतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं
ब्याकरेय्याथ – 'चक्खु[3] खो, आवुसो, दुक्खं, तस्स परिञ्ञाय भगवति
ब्रह्मचरियं वुस्सति । रूपा... पे०... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया
उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि दुक्खं । तस्स
B. 278 परिञ्ञाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति ... पे०... मनो दुक्खो ... पे०...
यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा
अदुक्खमसुखं वा तं पि दुक्खं । तस्स परिञ्ञाय भगवति ब्रह्मचरियं
वुस्सति । इदं खो तं, आवुसो, दुक्खं, तस्स परिञ्ञाय भगवति
R.52 ब्रह्मचरियं वुस्सती' ति । एवं पुट्ठा तुम्हे, भिक्खवे, तेसं अञ्ञतित्थियानं
परिब्बाजकानं एवं ब्याकरेय्याथा" ति ।

---

१. ब्याकरोम – रो० । २. वे – रो० । ३. चक्खु – स्या०, रो० ।

८२. लोकपञ्हासुत्तं

८३. अथ खो अञ्ञतरो भिक्खु येन भगवा ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच –

"'लोको, लोको' ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, लोको ति वुच्चती" ति ?

"'लुज्जती' ति खो, भिक्खु, तस्मा लोको ति वुच्चति । किञ्च लुज्जति ? चक्खु खो, भिक्खु, लुज्जति । रूपा लुज्जन्ति, चक्खुविञ्ञाणं लुज्जति, चक्खुसम्फस्सो लुज्जति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि लुज्जति ...पे०... जिव्हा लुज्जति ...पे०... मनो लुज्जति ... धम्मा लुज्जन्ति ... मनोविञ्ञाणं लुज्जति ... मनोसम्फस्सो लुज्जति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि लुज्जति । लुज्जती ति खो, भिक्खु, तस्मा लोको ति वुच्चती" ति ।

---

८३. फग्गुनपञ्हासुत्तं

८४. अथ खो आयस्मा फग्गुनो ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा फग्गुनो भगवन्तं एतदवोच –

"अत्थि नु खो, भन्ते, तं चक्खु[1], येन चक्खुना अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवटुमे परियादिन्नवट्टे[2] सब्बदुक्खवीतिवट्टे[3] पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्य[4] ...पे०... अत्थि नु खो, भन्ते, सा जिव्हा, याय जिव्हाय अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवटुमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवट्टे पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्य ...पे०... अत्थि नु खो, सो भन्ते, मनो, येन मनेन अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवटुमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवट्टे पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्या" ति ?

"नत्थि खो तं, फग्गुन, चक्खु, येन चक्खुना अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवटुमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवट्टे पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्य ...पे०... नत्थि खो सा, फग्गुन, जिव्हा, याय B. 279
जिव्हाय अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवटुमे परियादिन्नवट्टे

१. चक्खु – स्या०, रो० । २. परियादिण्णवट्टे – रो० । ३. सब्बदुक्खवीतिवत्ते – स्या०, रो० । ४. पञ्ञापेय्य – स्या० ।

R. 53 सब्बदुक्खवीतिवट्टे पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्य ...पे०... नत्थि खो सो, फग्गुन, मनो, येन मनेन अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवटुमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवट्टे पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्या" ति ।

गिलानवग्गो ततियो ।

तस्सुद्दानं

गिलानेन दुवे[1] वुत्ता, राधेन अपरे तयो ।
अविज्जाय च द्वे वुत्ता, भिक्खु लोको च[2] फग्गुनो ति ॥

———o———

८४. पलोकधम्मसुत्तं

८५. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच – "'लोको, लोको' ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, लोको ति वुच्चती" ति ?

"यं खो, आनन्द, पलोकधम्मं, अयं वुच्चति अरियस्स विनये लोको । किञ्च, आनन्द, पलोकधम्मं ? चक्खु[3] खो, आनन्द, पलोकधम्मं, रूपा पलोकधम्मा, चक्खुविञ्ञाणं पलोकधम्मं, चक्खुसम्फस्सो पलोकधम्मो, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया ...पे०... तं [4]पि[4] पलोकधम्मं ...पे०... जिव्हा पलोकधम्मा, रसा पलोकधम्मा, जिव्हाविञ्ञाणं पलोकधम्मं, जिव्हासम्फस्सो पलोकधम्मो, यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया ...पे०... तं पि पलोकधम्मं ...पे०... मनो पलोकधम्मो, धम्मा पलोकधम्मा, मनोविञ्ञाणं पलोकधम्मं, मनोसम्फस्सो पलोकधम्मो, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि पलोकधम्मं । यं खो, आनन्द, पलोकधम्मं, अयं वुच्चति अरियस्स विनये लोको" ति ।

८५. सुञ्ञतलोकसुत्तं

B. 280, R. 54 ८६. अथ खो आयस्मा आनन्दो ...पे०... भगवन्तं एतदवोच – "'सुञ्ञो लोको, सुञ्ञो लोको' ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, सुञ्ञो लोको ति वुच्चती" ति ?

१. द्वे – स्या०, रो० । २. रो० पोत्थके नत्थि । ३. चक्खु – स्या०, रो० । ४–४. तम्पि – रो० ।

"जिव्हा निच्चा वा अनिच्चा वा" ति ?

"अनिच्चा, भन्ते" ...पे०... ।

"जिव्हाविञ्ञाणं ...पे०... जिव्हासम्फस्सो ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं
B. 281 – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"एवं पस्सं, आनन्द, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं पि निब्बिन्दति ...पे०... चक्खुसम्फस्से पि निब्बिन्दति ...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति ।

---

८७. छन्नसुत्तं

८८. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो आयस्मा च छन्नो गिज्झकूटे पब्बते विहरन्ति । तेन खो पन समयेन येन आयस्मा छन्नो आबाधिको होति दुक्खितो बाव्हगिलानो । अथ
R 56 खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं[1] पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा महाचुन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाचुन्दं एतदवोच – "आयामावुसो चुन्द, येनायस्मा छन्नो तेनुपसङ्कमिस्साम गिलानपुच्छका" ति । "एवमावुसो" ति खो आयस्मा महाचुन्दो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसि ।

अथ खो आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो येनायस्मा छन्नो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा पञ्ञत्ते आसने निसीदिंसु । निसज्ज

---

१. सायण्हसमयं – सी०, स्या०, रो० ।

खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं छन्नं एतदवोच – "कच्चि ते, आवुसो छन्न, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि दुक्खा वेदना पटिक्कमन्ति नो अभिक्कमन्ति, पटिक्कमोसानं पञ्ञायति नो अभिक्कमो" ति ?

"न मे, आवुसो सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं, बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति नो पटिक्कमन्ति, अभिक्कमोसानं पञ्ञायति नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, आवुसो, बलवा पुरिसो तिण्हेन सिखरेन मुद्धनि[1] अभिमत्थेय्य; एवमेव खो, आवुसो, अधिमत्तो वाता मुद्धनि ऊहनन्ति[2] । न मे, आवुसो, खमनीयं, न यापनीयं ... पे०... नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, B. 282 आवुसो, बलवा पुरिसो दळ्हेन वरत्तक्खण्डेन[3] सीसे सीसवेठं ददेय्य; एवमेव खो, आवुसो, अधिमत्ता सीसे[4] सीसवेदना[5] । न मे, आवुसो, खमनीयं, न यापनीयं... पे०... नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, आवुसो, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन गोविकन्तनेन कुच्छिं परिकन्तेय्य; एवमेव खो[6] अधिमत्ता[6] वाता कुच्छिं परिकन्तन्ति । न मे, आवुसो, खमनीयं, न यापनीयं ... पे०... नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, आवुसो, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा[7] अङ्गारकासुया सन्तापेय्युं R. 57 सम्परितापेय्युं; एवमेव खो, आवुसो, अधिमत्तो कायस्मिं डाहो । न मे, आवुसो, खमनीयं, न यापनीयं, बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति नो पटिक्कमन्ति, अभिक्कमोसानं पञ्ञायति नो पटिक्कमो । सत्थं, आवुसो सारिपुत्त, आहरिस्सामि, नावकङ्खामि जीवितं" ति ।

"मा[8] आयस्मा छन्नो सत्थं आहरेसि । यापेतायस्मा छन्नो, यापेन्तं मयं आयस्मन्तं छन्नं इच्छाम । सचे आयस्मतो छन्नस्स नत्थि सप्पायानि भोजनानि, अहं आयस्मतो छन्नस्स सप्पायानि भोजनानि परियेसिस्सामि । सचे आयस्मतो छन्नस्स नत्थि सप्पायानि भेसज्जानि, अहं आयस्मतो छन्नस्स सप्पायानि भेसज्जानि परियेसिस्सामि । सचे आयस्मतो छन्नस्स नत्थि पतिरूपा[9] उपट्ठाका, अहं आयस्मन्तं छन्नं उपट्ठहिस्सामि । मा आयस्मा छन्नो सत्थं आहरेसि । यापेतायस्मा छन्नो, यापेन्तं मयं आयस्मन्तं छन्नं इच्छामा" ति ।

१. मुद्धन – स्या०; मुद्धानं – रो० । २. उपहनन्ति – स्या०, रो० । ३. वरत्तक्खन्धेन – स्या० । ४. वाता सीसे – स्या०; मे सीसे – रो० । ५. वेदना – रो० । ६–६. खो मे आवुसो अधिमत्ता – स्या० रो० । ७. गाहेत्वा – रो० । ८. स्या० पोत्थके नत्थि । ९. पटिरूपा – स्या० ।

“न मे, आवुसो सारिपुत्त, नत्थि सप्पायानि भोजनानि; अत्थि मे सप्पायानि भोजनानि। न पि मे नत्थि सप्पायानि भेसज्जानि; अत्थि मे सप्पायानि भेसज्जानि । न पि मे नत्थि पतिरूपा उपट्ठाका; अत्थि मे पतिरूपा उपट्ठाका । अपि च मे, आवुसो, सत्था परिचिण्णो दीघरत्तं मनापेनेव, नो अमनापेन । एतं हि, आवुसो, सावकस्स पतिरूपं यं सत्थारं परिचरेय्य मनापेनेव, नो अमनापेन । ‘अनुपवज्जं छन्नो भिक्खु सत्थं आहरिस्सती’ ति – एवमेतं, आवुसो सारिपुत्त, धारेही” ति ।

B. 283 “पुच्छेय्याम मयं आयस्मन्तं छन्नं कञ्चिदेव[1] देसं, सचे आयस्मा छन्नो ओकासं करोति पञ्हस्स वेय्याकरणाया” ति ।

R. 58 “पुच्छावुसो सारिपुत्त, सुत्वा वेदिस्सामा[2]” ति ।

“चक्खुं, आवुसो छन्न, चक्खुविञ्ञाणं चक्खुविञ्ञाणविञ्ञातब्बे धम्मे ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्ससि ...पे०... जिव्हं, आवुसो छन्न, जिव्हाविञ्ञाणं जिव्हाविञ्ञाणविञ्ञातब्बे धम्मे ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्ससि ...पे०... मनं, आवुसो छन्न, मनोविञ्ञाणं मनोविञ्ञाणविञ्ञातब्बे धम्मे ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्ससी” ति ?

“चक्खुं, आवुसो सारिपुत्त, चक्खुविञ्ञाणं चक्खुविञ्ञाणविञ्ञातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सामि ...पे०... जिव्हं, आवुसो सारिपुत्त, जिव्हाविञ्ञाणं जिव्हाविञ्ञाणविञ्ञातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सामि ...पे०... मनं, आवुसो सारिपुत्त, मनोविञ्ञाणं मनोविञ्ञाणविञ्ञातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सामी” ति ।

“चक्खुस्मिं, आवुसो छन्न, चक्खुविञ्ञाणे चक्खुविञ्ञाणविञ्ञातब्बेसु धम्मेसु किं दिस्वा किं अभिञ्ञाय चक्खुं चक्खुविञ्ञाणं चक्खुविञ्ञाणविञ्ञातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्ससि ...पे०... जिव्हाय, आवुसो छन्न, जिव्हाविञ्ञाणे जिव्हाविञ्ञाणविञ्ञातब्बेसु धम्मेसु किं दिस्वा किं अभिञ्ञाय जिव्हं जिव्हाविञ्ञाणं जिव्हाविञ्ञाणविञ्ञातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्ससि ? मनस्मिं, आवुसो छन्न,

१. किञ्चिदेव– स्या० रो० । २. वेदयामा ति – स्या० ।

मनोविञ्ञाणे मनोविञ्ञाणविञ्ञातब्बेसु धम्मेसु किं दिस्वा किं अभिञ्ञाय मनं मनोविञ्ञाणं मनोविञ्ञाणविञ्ञातब्बे धम्मे 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्ससी" ति ?

"चक्खुस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, चक्खुविञ्ञाणे चक्खुविञ्ञाणविञ्ञातब्बेसु धम्मेसु निरोधं दिस्वा निरोधं अभिञ्ञाय चक्खुं चक्खुविञ्ञाणं चक्खुविञ्ञाणविञ्ञातब्बे धम्मे 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सामि ...पे०... जिव्हाय, आवुसो सारिपुत्त, B. 284 जिव्हाविञ्ञाणे जिव्हाविञ्ञाणविञ्ञातब्बेसु धम्मेसु निरोधं दिस्वा निरोधं अभिञ्ञाय जिव्हं जिव्हाविञ्ञाणं जिव्हाविञ्ञाणविञ्ञा- R. 59 तब्बे धम्मे 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सामि ...पे०... मनस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, मनोविञ्ञाणे मनोविञ्ञाणविञ्ञातब्बेसु धम्मेसु निरोधं दिस्वा निरोधं अभिञ्ञाय मनं मनोविञ्ञाणं मनोविञ्ञाणविञ्ञातब्बे धम्मे 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सामी" ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा महाचुन्दो आयस्मन्तं छन्नं एतदवोच – "तस्मातिह, आवुसो छन्न, इदं पि तस्स भगवतो सासनं निच्चकप्पं साधुकं मनसि कातब्बं – 'निस्सितस्स चलितं, अनिस्सितस्स चलितं नत्थि । चलिते असति पसद्धि होति । पसद्धिया सति नति[1] न होति । नतिया असति आगतिगति[2] न होति । आगतिगतिया असति चुतूपपातो न होति । चुतूपपाते असति नेविध न हुरं न उभयमन्तरेन । एसेवन्तो दुक्खस्सा'" ति ।

अथ खो आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो आयस्मन्तं छन्नं इमिना ओवादेन ओवदित्वा उट्ठायासना पक्कमिंसु । अथ खो आयस्मा छन्नो अचिरपक्कन्तेसु तेसु आयस्मन्तेसु सत्थं आहरेसि ।

अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच – "आयस्मता, भन्ते, छन्नेन सत्थं आहरितं । तस्स का गति को अभिसम्परायो" ति ?

"ननु ते, सारिपुत्त, छन्नेन भिक्खुना सम्मुखा येव अनुपवज्जता ब्याकता[3]" ति ?

१. नन्दि – स्या० । २. अगतिगति – रो० । ३. ब्याकता – रो० ।

"अत्थि, भन्ते, पुब्बविज्जनं[1] नाम वज्जिगामो । तत्थायस्मतो छन्नस्स मित्तकुलानि सुहज्जकुलानि उपवज्जकुलानी" ति ।

"होन्ति हेते, सारिपुत्त, छन्नस्स भिक्खुनो मित्तकुलानि सुहज्ज-
R 60 कुलानि उपवज्जकुलानि । न खो पनाहं, सारिपुत्त, एत्तावता सउपवज्जो ति वदामि । यो खो, सारिपुत्त, तं[2] च[2] कायं निक्खिपति अञ्ञं च कायं उपादियति तमहं सउपवज्जो ति वदामि । तं छन्नस्स भिक्खुनो नत्थि । 'अनुपवज्जं छन्नेन भिक्खुना सत्थं आहरितं' ति – एवमेतं, सारिपुत्त, धारेही" ति ।

---

८८. पुण्णसुत्तं

B. 285 ८९. अथ खो आयस्मा पुण्णो येन भगवा तेनुपसङ्कमि, उपसङ्कमित्वा ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा पुण्णो भगवन्तं एतदवोच –"साधु मे, भन्ते, भगवा सङ्खित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्यं" ति ।

"सन्ति खो, पुण्ण, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता[3] रजनीया[4] । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी[5] । 'नन्दिसमुदया दुक्खसमुदयो, पुण्णा' ति वदामि ...पे०... सन्ति खो, पुण्ण, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति खो, पुण्ण, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी । 'नन्दिसमुदया दुक्खसमुदयो, पुण्णा' ति वदामि ।

"सन्ति खो, पुण्ण, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो निरुज्झति नन्दी । 'नन्दिनिरोधा दुक्खनिरोधो, पुण्णा' ति वदामि ...पे०... सन्ति खो[6], पुण्ण, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता

१. पुब्बविज्झनं – रो० । २–२. इमं च – स्या० । ३. कामूपसञ्हिता – स्या०; कामुपसंहिता – रो० । ४. रजनिया – स्या० । ५. नन्दि – स्या०, रो० । ६. च खो – स्या० ।

मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया। तं चे भिक्खु नाभिनन्दति R. 61
नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो निरुज्झति नन्दी । 'नन्दिनिरोधा दुक्खनिरोधो, पुण्णा' ति वदामि ।

"इमिना त्वं, पुण्ण, मया सङ्खित्तेन ओवादेन ओवदितो कतमस्मिं जनपदे विहरिस्ससी" ति ?

"अत्थि, भन्ते, सुनापरन्तो नाम जनपदो, तत्थाहं विहरिस्सामी" ति ।

"चण्डा खो, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा; फरुसा खो, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा । सचे तं, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा अक्कोसिस्सन्ति परिभासिस्सन्ति, तत्र ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती" ति ?

"सचे मं, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा अक्कोसिस्सन्ति परि- B. 286
भासिस्सन्ति, तत्र मे एवं भविस्सति – 'भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे[1] न यिमे पाणिना पहारं देन्ती' ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती" ति ।

"सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा पाणिना पहारं दस्सन्ति, तत्र पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती" ति ?

"सचे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा पाणिना पहारं दस्सन्ति, तत्र मे एवं भविस्सति – 'भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे न यिमे लेड्डुना[2] पहारं देन्ती' ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती" ति ।

"सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा लेड्डुना पहारं दस्सन्ति, तत्र पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती" ति ?

"सचे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा लेड्डुना पहारं दस्सन्ति, तत्र मे एवं भविस्सति – 'भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका
वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे न यिमे दण्डेन पहारं देन्ती' ति । R. 62
एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती" ति ।

"सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा दण्डेन पहारं दस्सन्ति, तत्र पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती" ति ?

१. मं – स्या० । २. लेण्डुना – स्या० ।

"सचे म, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा दण्डेन पहारं दस्सन्ति, तत्र मे एवं भविस्सति – 'भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे न यिमे सत्थेन पहारं देन्ती' ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती" ति ।

"सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा सत्थेन पहारं दस्सन्ति, तत्र पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती" ति ?

"सचे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा सत्थेन पहारं दस्सन्ति, तत्र मे एवं भविस्सति – 'भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मं न यिमे तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेन्ती' ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती" ति ।

B. 287 "सचे पन तं, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेस्सन्ति, तत्र पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती" ति ?

"सचे मं, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेस्सन्ति, तत्र मे एवं भविस्सति – 'सन्ति खो तस्स भगवतो सावका कायेन च जीवितेन च अट्टीयमाना[१] हरायमाना जिगुच्छमाना सत्थहारकं परियेसन्ति, तं मे इदं अपरियिट्ठञ्ञेव[२] सत्थहारकं लद्धं' ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती" ति ।

"साधु साधु, पुण्ण ! सक्खिस्ससि[३] खो त्वं, पुण्ण, इमिना दमूपसमेन समन्नागतो सुनापरन्तस्मिं जनपदे वत्थुं । यस्स दानि त्वं, पुण्ण, कालं मञ्ञसी" ति ।

अथ खो आयस्मा पुण्णो भगवतो वचनं[४] अभिनन्दित्वा अनु-
R. 63 मोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय येन सुनापरन्तो जनपदो तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन सुनापरन्तो जनपदो तदवसरि । तत्र सुदं आयस्मा पुण्णो सुनापरन्तस्मिं जनपदे विहरति । अथ खो आयस्मा पुण्णो तेनेवन्तरवस्सेन पञ्चमत्तानि उपासकसतानि पटिवेदेसि[५] । तेनेवन्तरवस्सेन पञ्चमत्तानि[६] उपासिकासतानि पटिवेदेसि । तेनेवन्तरवस्सेन[६] तिस्सो विज्जा सच्छाकासि । तेनेवन्तरवस्सेन परिनिब्बायि ।

१. अट्टियमाना–स्या०; अट्ठियमाना – रो० । २. परियिट्ठञ्ञेव–स्या० । ३ सक्खिस्ससि – स्या०; सक्खसि – रो० । ४. भासितं – स्या० । ५. पटिदेसेसि – स्या०; पटिपादेसि – रो० । ६–६. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु ...पे०... एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं – "यो सो, भन्ते, पुण्णो नाम कुलपुत्तो भगवता सङ्खित्तेन ओवादेन ओवदितो, सो कालङ्कतो[1]। तस्स का गति को अभिसम्परायो" ति ?

"पण्डितो, भिक्खवे, पुण्णो कुलपुत्तो। पच्चपादि[2] धम्मस्सानुधम्मं। न च मं[3] धम्माधिकरणं विहेठेसि[4]। परिनिब्बुतो, भिक्खवे, पुण्णो कुलपुत्तो" ति।

---

८९. बाहियसुत्तं

९०. अथ खो आयस्मा बाहियो येन भगवा तेनुपसङ्कमि ...पे०... B. 288
एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा बाहियो भगवन्तं एतदवोच – "साधु मे, भन्ते, भगवा सङ्खित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्यं" ति।

"तं किं मञ्ञसि, बाहिय, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते"।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते"।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते"। R. 64

"रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा" ति ?

"अनिच्चा, भन्ते" ...पे०... चक्खुविञ्ञाणं ... चक्खुसम्फस्सो ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते"।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते"।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते"।

---

१. कालकतो – स्या०। २. अहोसि सच्चवादी – स्या०; अहोसि पच्चपादि – रो०।
३. स्या० पोत्थके नत्थि। ४. विहेसेसि – स्या०, रो०।

"एवं पस्सं, बाहिय, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मि पि निब्बिन्दति, रूपेसु पि निब्बिन्दति, चक्खुविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्से पि निब्बिन्दति ... पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि निब्बिन्दति। निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति। 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति।

अथ खो आयस्मा बाहियो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि। अथ खो आयस्मा बाहियो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव – यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं – ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासि[1]। "खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया" ति अब्भञ्ञासि। अञ्ञतरो च पनायस्मा बाहियो अरहतं अहोसी ति।

---

९०. पठमएजासुत्तं

B.289, R.65 ९१. "एजा, भिक्खवे, रोगो, एजा गण्डो, एजा सल्लं। तस्मातिह, भिक्खवे, तथागतो अनेजो विहरति वीतसल्लो। तस्मातिह, भिक्खवे, भिक्खु चे पि आकङ्ख्रेय्य 'अनेजो विहरेय्यं वीतसल्लो' ति, चक्खु न मञ्ञेय्य, चक्खुस्मिं न मञ्ञेय्य, चक्खुतो न मञ्ञेय्य, चक्खु मे ति न मञ्ञेय्य; रूपे न मञ्ञेय्य, रूपेसु न मञ्ञेय्य, रूपतो न मञ्ञेय्य, रूपा मे ति न मञ्ञेय्य; चक्खुविञ्ञाणं न मञ्ञेय्य, चक्खुविञ्ञाणस्मिं न मञ्ञेय्य, चक्खुविञ्ञाणतो न मञ्ञेय्य, चक्खुविञ्ञाणं मे ति न मञ्ञेय्य; चक्खुसम्फस्सं न मञ्ञेय्य, चक्खुसम्फस्सस्मिं न मञ्ञेय्य, चक्खुसम्फस्सतो न मञ्ञेय्य, चक्खुसम्फस्सो मे ति न मञ्ञेय्य। यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न मञ्ञेय्य, तस्मिं पि न मञ्ञेय्य, ततो पि न मञ्ञेय्य, तं मे ति न मञ्ञेय्य।

---

१. विहरति – स्या०।

"सोतं न मञ्ञेय्य ... घानं न मञ्ञेय्य ... जिव्हं न मञ्ञेय्य, जिव्हाय न मञ्ञेय्य, जिव्हातो[1] न मञ्ञेय्य, जिव्हा मे ति न मञ्ञेय्य; रसे न मञ्ञेय्य ... जिव्हाविञ्ञाणं न मञ्ञेय्य ... जिव्हासम्फस्सं न मञ्ञेय्य ... यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न मञ्ञेय्य, तस्मिं पि न मञ्ञेय्य, ततो पि न मञ्ञेय्य, तं मे ति न मञ्ञेय्य।

"कायं न मञ्ञेय्य ... मनं न मञ्ञेय्य, मनस्मिं न मञ्ञेय्य, मनतो न मञ्ञेय्य, मनो मेति न मञ्ञेय्य; धम्मे न मञ्ञेय्य ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सं ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न मञ्ञेय्य, तस्मिं पि न मञ्ञेय्य, ततो पि न मञ्ञेय्य, तं मे ति न मञ्ञेय्य; सब्बं न मञ्ञेय्य, सब्बस्मिं न मञ्ञेय्य, सब्बतो न मञ्ञेय्य, सब्बं मे ति न मञ्ञेय्य।

"सो एवं अमञ्ञमानो न किञ्चि पि लोके उपादियति। अनुपादियं न परितस्सति। अपरितस्सं पच्चत्तञ्ञेव परिनिब्बायति। R.66
'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति।

---

९१. दुतियएजासुत्तं

९२. "एजा, भिक्खवे, रोगो, एजा गण्डो, एजा सल्लं। B. 290
तस्मातिह, भिक्खवे, तथागतो अनेजो विहरति वीतसल्लो। तस्मातिह, भिक्खवे, भिक्खु चे[2] पि[2] आकङ्खेय्य 'अनेजो विहरेय्यं वीतसल्लो' ति, चक्खुं न मञ्ञेय्य, चक्खुस्मिं न मञ्ञेय्य, चक्खुतो न मञ्ञेय्य, चक्खु[3] मे ति न मञ्ञेय्य; रूपे न मञ्ञेय्य ... चक्खुविञ्ञाणं ... चक्खुसम्फस्सं ... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न मञ्ञेय्य, तस्मिं पि न मञ्ञेय्य, ततो पि न मञ्ञेय्य, तं मे ति न मञ्ञेय्य। यं हि, भिक्खवे, मञ्ञति यस्मिं मञ्ञति यतो मञ्ञति यं मे ति मञ्ञति, ततो तं होति अञ्ञथा। अञ्ञथाभावी भवसत्तो लोको भवमेव अभिनन्दति ... पे० ...।

---

१. जिव्हतो – रो०। २–२. रो० पोत्थके नत्थि। ३. चक्खुं – स्या०, रो०।

"जिव्हं न मञ्ञेय्य, जिव्हाय न मञ्ञेय्य, जिव्हातो न मञ्ञेय्य, जिव्हा मे ति न मञ्ञेय्य; रसे न मञ्ञेय्य ... जिव्हाविञ्ञाणं ... जिव्हासम्फस्सं ... यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न मञ्ञेय्य, तस्मिं पि न मञ्ञेय्य, ततो पि न मञ्ञेय्य, तं मे ति न मञ्ञेय्य। यं हि, भिक्खवे, मञ्ञति यस्मिं मञ्ञति यतो मञ्ञति यं मे ति मञ्ञति, ततो तं होति अञ्ञथा। अञ्ञथाभावी भवसत्तो लोको भवमेव अभिनन्दति ...पे०...।

"मनं न मञ्ञेय्य, मनस्मिं न मञ्ञेय्य, मनतो न मञ्ञेय्य, मनो मे ति न मञ्ञेय्य ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सं ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न मञ्ञेय्य, तस्मिं पि न मञ्ञेय्य, ततो[1] पि न मञ्ञेय्य[1], तं मे ति न मञ्ञेय्य। यं हि, भिक्खवे, मञ्ञति यस्मिं मञ्ञति
R. 67 यतो मञ्ञति यं मे ति मञ्ञति, ततो तं होति अञ्ञथा। अञ्ञथाभावी भवसत्तो लोको भवमेव अभिनन्दति।

"यावता, भिक्खवे, खन्धधातुआयतना तं पि न मञ्ञेय्य, तस्मिं पि न मञ्ञेय्य, ततो पि न मञ्ञेय्य, तं मे ति न मञ्ञेय्य। सो एवं अमञ्ञमानो न किञ्चि लोके उपादियति। अनुपादियं न परितस्सति। अपरितस्सं पच्चत्तञ्ञेव परिनिब्बायति। 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति।

---

९२. पठमद्वयसुत्तं

B 291 ९३. "द्वयं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि[2]। तं सुणाथ। किञ्च, भिक्खवे, द्वयं? चक्खुं चेव रूपा च, सोतं चेव सद्दा च, घानं चेव गन्धा च, जिव्हा चेव रसा च, कायो चेव फोट्ठब्बा च, मनो चेव धम्मा च – इदं वुच्चति, भिक्खवे, द्वयं।

"यो, भिक्खवे, एवं वदेय्य – 'अहमेतं द्वयं पच्चक्खाय अञ्ञं द्वयं पञ्ञापेस्सामी[3]' ति, तस्स वाचावत्थुकमेवस्स[4]। पुट्ठो च न सम्पा-

---

१–१. रो० पोत्थके नत्थि। २. देसिस्सामि – स्या०, रो०। ३. पञ्ञपेस्सामी – स्या०। ४. ०वत्थुदेवस्स – स्या०।

येय्य। उत्तरिं च विघातं आपज्जेय्य। तं॰किस्स हेतु? यथा तं, भिक्खवे, अविसयस्मि" ति।

---

९३. दुतियद्वयसुत्तं

९४. "द्वयं, भिक्खवे, पटिच्च विञ्ञाणं सम्भोति। कथं च, भिक्खवे, द्वयं पटिच्च विञ्ञाणं सम्भोति? चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविञ्ञाणं। चक्खु अनिच्चं विपरिणामि अञ्ञथाभावि। रूपा अनिच्चा विपरिणामिनो अञ्ञथाभाविनो। इत्थेतं द्वयं चलं R 68
चेव ब्यथं[1] च अनिच्चं विपरिणामि अञ्ञथाभावि। चक्खुविञ्ञाणं अनिच्चं विपरिणामि अञ्ञथाभावि। यो पि हेतु यो पि पच्चयो चक्खुविञ्ञाणस्स उप्पादाय सो पि हेतु सो पि पच्चयो अनिच्चो विपरिणामी अञ्ञथाभावी। अनिच्चं खो पन, भिक्खवे, पच्चयं पटिच्च उप्पन्नं चक्खुविञ्ञाणं कुतो निच्चं भविस्सति! या[2] खो, भिक्खवे, इमेसं तिण्णं धम्मानं सङ्गति सन्निपातो समवायो, अयं वुच्चति चक्खुसम्फस्सो। चक्खुसम्फस्सो पि अनिच्चो विपरिणामी अञ्ञथाभावी। यो पि हेतु यो पि पच्चयो चक्खुसम्फस्सस्स उप्पादाय सो पि हेतु सो पि पच्चयो अनिच्चो विपरिणामी अञ्ञथाभावी। अनिच्चं खो पन, भिक्खवे, पच्चयं पटिच्च उप्पन्नो चक्खुसम्फस्सो कुतो निच्चो भविस्सति! फुट्ठो, भिक्खवे, वेदेति, फुट्ठो चेतेति, फुट्ठो सञ्जानाति। इत्थेते पि धम्मा चला चेव ब्यथा च अनिच्चा विपरिणामिनो अञ्ञथाभाविनो ...पे॰...।

"जिव्हं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिव्हाविञ्ञाणं। जिव्हा अनिच्चा विपरिणामी अञ्ञथाभावी। रसा अनिच्चा विपरिणामिनो अञ्ञथाभाविनो। इत्थेतं द्वयं चलं चेव ब्यथं च अनिच्चं विपरिणामि अञ्ञथाभावि। जिव्हाविञ्ञाणं अनिच्चं विपरिणामि अञ्ञथाभावि।
यो पि हेतु यो पि पच्चयो जिव्हाविञ्ञाणस्स उप्पादाय सो पि हेतु B 29 2
सो पि पच्चयो अनिच्चो विपरिणामी अञ्ञथाभावी। अनिच्चं खो पन, भिक्खवे, पच्चयं पटिच्च उप्पन्नं जिव्हाविञ्ञाणं कुतो निच्चं भविस्सति! या खो, भिक्खवे, इमेसं तिण्णं धम्मानं सङ्गति सन्निपातो समवायो, अयं वुच्चति जिव्हासम्फस्सो। जिव्हासम्फस्सो[3] पि अनिच्चो विपरिणामी अञ्ञथाभावी। यो पि हेतु यो पि पच्चयो जिव्हासम्फस्सस्स

---

१. ब्याधं – स्या॰; व्ययं – रो॰। २. यो – स्या॰। ३. जिव्हाफस्सो – रो॰।

उप्पादाय सो पि हेतु सो पि पच्चयो अनिच्चो विपरिणामी अञ्ञथा-
R. 69 भावी। अनिच्चं खो पन, भिक्खवे, पच्चयं पटिच्च उप्पन्नो जिव्हा-सम्फस्सो कुतो निच्चो भविस्सति! फुट्ठो, भिक्खवे, वेदेति, फुट्ठो चेतेति, फुट्ठो सञ्जानाति। इत्थेते पि धम्मा चला चेव ब्यथा च अनिच्चा विपरिणामिनो अञ्ञथाभाविनो ...पे०...।

"मनं च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविञ्ञाणं। मनो अनिच्चो विपरिणामी अञ्ञथाभावी। धम्मा अनिच्चा विपरिणामिनो अञ्ञथाभाविनो। इत्थेतं द्वयं चलं चेव ब्यथं च अनिच्चं विपरिणामि अञ्ञथाभावि। मनोविञ्ञाणं अनिच्चं विपरिणामि अञ्ञथाभावि। यो पि हेतु यो पि पच्चयो मनोविञ्ञाणस्स उप्पादाय सो पि हेतु सो पि पच्चयो अनिच्चो विपरिणामी अञ्ञथाभावी। अनिच्चं खो पन, भिक्खवे, पच्चयं पटिच्च उप्पन्नं मनोविञ्ञाणं कुतो निच्चं भविस्सति! या खो, भिक्खवे, इमेसं तिण्णं धम्मानं सङ्गति सन्निपातो समवायो, अयं वुच्चति मनोसम्फस्सो। मनोसम्फस्सो पि अनिच्चो विपरिणामी अञ्ञथाभावी। यो पि हेतु यो पि पच्चयो मनोसम्फस्सस्स उप्पादाय सो पि हेतु सो पि पच्चयो अनिच्चो विपरिणामी अञ्ञथाभावी। अनिच्चं खो पन, भिक्खवे, पच्चयं पटिच्च उप्पन्नो मनोसम्फस्सो कुतो निच्चो भविस्सति! फुट्ठो, भिक्खवे, वेदेति, फुट्ठो चेतेति, फुट्ठो सञ्जानाति। इत्थेते पि धम्मा चला चेव ब्यथा च अनिच्चा विपरिणामिनो अञ्ञथाभाविनो। एवं खो, भिक्खवे, द्वयं पटिच्च विञ्ञाणं सम्भोती" ति।

छन्नवग्गो चतुत्थो।

तस्सुद्दानं

पलोकसुञ्ञा[1] सङ्खित्तं, छन्नो पुण्णो च बाहियो।
एजेन[2] च दुवे[3] वुत्ता, द्वयेहि अपरे दुवे[3] ति॥

———०———

९४. अदन्तअगुत्तसुत्तं

B. 293, R. 70 ९५. सावत्थिनिदानं। "छयिमे, भिक्खवे, फस्सायतना अदन्ता अगुत्ता अरक्खिता असंवुता दुक्खाधिवाहा होन्ति। कतमे छ? चक्खु[4], भिक्खवे, फस्सायतनं अदन्तं अगुत्तं अरक्खितं असंवुतं दुक्खा-

१. पलोकसुञ्ञो – रो०। २ एजेनेव – रो०। ३ द्वे – स्या०, रो०। ४. चक्खु – स्या०, रो०।

धिवाहं होति ...पे०... जिव्हा, भिक्खवे, फस्सायतनं अदन्तं अगुत्तं अरक्खितं असंवुतं दुक्खाधिवाहं होति ...पे०... मनो, भिक्खवे, फस्सायतनं अदन्तं अगुत्तं अरक्खितं असंवुत्तं दुक्खाधिवाहं होति। इमे खो, भिक्खवे, छ फस्सायतना अदन्ता अगुत्ता अरक्खिता असंवुता दुक्खाधिवाहा होन्ति।

"छयिमे, भिक्खवे, फस्सायतना सुदन्ता सुगुत्ता सुरक्खिता सुसंवुता सुखाधिवाहा होन्ति। कतमे छ? चक्खु, भिक्खवे, फस्सायतनं सुदन्तं सुगुत्तं सुरक्खितं सुसंवुतं सुखाधिवाहं होति ... पे०... जिव्हा, भिक्खवे, फस्सायतनं सुदन्तं सुगुत्तं सुरक्खितं सुसंवुतं सुखाधिवाहं होति ...पे०... मनो, भिक्खवे, फस्सायतनं सुदन्तं सुगुत्तं सुरक्खितं सुसंवुतं सुखाधिवाहं होति। इमे खो, भिक्खवे, छ फस्सायतना सुदन्ता सुगुत्ता सुरक्खिता सुसंवुता सुखाधिवाहा होन्ती" ति।

६६. इदमवोच भगवा ... पे०... एतदवोच सत्था –

"सळेव[1] फस्सायतनानि भिक्खवो[2],
असंवुतो यत्थ दुक्खं निगच्छति।
तेसं च ये संवरणं अवेदिसुं[3],
सद्धादुतिया विहरन्तानवस्सुता॥

"दिस्वान रूपानि मनोरमानि,
अथो पि दिस्वान अमनोरमानि।
मनोरमे रागपथं विनोदये,
न चाप्पियं[4] मे ति मनं पदोसये॥

"सद्दं च सुत्वा दुभयं[5] पियाप्पियं, R. 71
पियम्हि सद्दे न समुच्छितो सिया।
अथोप्पिये[6] दोसगतं विनोदये,
न चाप्पियं मेति मनं पदोसये॥

"गन्धं च घत्वा[7] सुरभिं मनोरमं, B. 294
अथो पि घत्वा असुचिं अकन्तियं।
अकन्तियस्मिं पटिघं विनोदये,
छन्दानुनीतो न च कन्तिये सिया॥

१. छळेव – स्या०, रो०। २. भिक्खवे – स्या०। ३. अवेदिंसु – रो०। ४. चप्पियं – रो०। ५. दुतियं – स्या०। ६. अथोपिये – स्या०; अथप्पिये – रो०। ७. घात्वा – रो०।

"रसं च भोत्वान[1] असादितं[2] च सादुं,
अथो पि भोत्वान असादुमेकदा ।
सादुं रसं नाज्झोसाय भुञ्जे[3],
विरोधमसादुसु नोपदंसये ॥

"फस्सेन फुट्ठो न सुखेन मज्जे[4],
दुक्खेन फुट्ठो पि न सम्पवेधे ।
फस्सद्वयं सुखदुक्खे[5] उपेक्खे[6],
अनानुरुद्धो अविरुद्ध केनचि ॥

"पपञ्चसञ्ञा इतरीतरा नरा,
पपञ्चयन्ता उपयन्ति सञ्ञिनो ।
मनोमयं गेहसितं च सब्बं,
पनुज्ज नेक्खम्मसितं इरीयति[7] ॥

"एवं मनो छस्सु यदा सुभावितो,
फुट्ठस्स चित्तं न विकम्पते क्वचि ।
ते रागदोसे[8] अभिभुय्य भिक्खवो,
भवत्थ[9] जातिमरणस्स पारगा" ति ॥

९५. मालुक्यपुत्तसुत्तं

R. 72 ९७. अथ खो आयस्मा मालुक्यपुत्तो येन[10] भगवा तेनुपसङ्कमि ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा मालुक्यपुत्तो भगवन्तं एतदवोच – "साधु मे, भन्ते, भगवा सङ्खित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्यं" ति ।

B. 295 "एत्थ दानि, मालुक्यपुत्त, किं दहरे भिक्खू वक्खाम[11] ! यत्र हि नाम त्वं, भिक्खु, जिण्णो वुड्ढो[12] महल्लको अद्धगतो वयोअनुप्पत्तो सङ्खित्तेन ओवादं याचसी" ति ।

"किञ्चापाहं,[13] भन्ते, जिण्णो वुड्ढो महल्लको अद्धगतो वयो-

---

१. भोत्वा – स्या० । २ परितं – स्या०; सादितं – रो० । ३. भुञ्जति – स्या०, रो० । ४. मज्झे – स्या० । ५. सुखदुक्खं – स्या० । ६. उपेखो – रो० । ७ हि इरियति – स्या० । ८. रागदोसं – स्या० । ९ भवथ – स्या० । १०. आतापी पहितत्तो येन– स्या० । ११. वक्खामि – स्या० । १२ वुद्धो – म०, सी०, रो० । १३. किञ्चापिहं – स्या०, किञ्चापहं – रो० ।

अनुप्पत्तो । देसेतु मे, भन्ते, भगवा सङ्खित्तेन धम्मं, देसेतु सुगतो सङ्खित्तेन धम्मं, अप्पेव नामाहं[४] भगवतो भासितस्स अत्थं आजानेय्यं । अप्पेव नामाहं भगवतो भासितस्स दायादो अस्सं'' ति ।

"तं किं मञ्ञसि, मालुक्यपुत्त, ये ते चक्खुविञ्ञेय्या रूपा अदिट्ठा अदिट्ठपुब्बा, न च पस्ससि न च ते होति पस्सेय्यं ति ? अत्थि ते तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वा'' ति ?

"नो हेतं, भन्ते'' ।

"ये ते सोतविञ्ञेय्या सद्दा अस्सुता अस्सुतपुब्बा, न च सुणासि न च ते होति सुणेय्यं ति ? अत्थि ते तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वा'' ति ?

"नो हेतं, भन्ते'' ।

"ये ते घानविञ्ञेय्या गन्धा अघायिता अघायितपुब्बा, न च घायसि न च ते होति घायेय्यं ति ? अत्थि ते तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वा'' ति ?

"नो हेतं, भन्ते'' ।

"ये ते जिव्हाविञ्ञेय्या रसा असायिता असायितपुब्बा, न च सायसि न च ते होति सायेय्यं ति ? अत्थि ते तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वा'' ति ?

"नो हेतं, भन्ते'' ।

"ये ते कायविञ्ञेय्या फोट्ठब्बा असम्फुट्ठा असम्फुट्ठपुब्बा, न च फुससि न च ते होति फुसेय्यं ति ? अत्थि ते तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वा'' ति ?

"नो हेतं, भन्ते'' ।

"ये ते मनोविञ्ञेय्या धम्मा अविञ्ञाता अविञ्ञातपुब्बा, R. 73
न च विजानासि न च ते होति विजानेय्यं ति ? अत्थि ते तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वा'' ति ?

"नो हेतं, भन्ते'' ।

"एत्थ च ते, मालुक्यपुत्त, दिट्ठसुतमुतविञ्ञातब्बेसु धम्मेसु दिट्ठे दिट्ठमत्तं भविस्सति, सुते सुतमत्तं भविस्सति, मुते मुतमत्तं भविस्सति, विञ्ञाते विञ्ञातमत्तं भविस्सति । यतो खो ते, मालुक्यपुत्त, दिट्ठसुत-

---

४ नामहं – रो० ।

B 296 मुतविञ्ञातब्बेसु धम्मेसु दिट्ठे दिट्ठमत्तं भविस्सति, सुते सुतमत्तं भविस्सति, मुते मुतमत्तं भविस्सति, विञ्ञाते विञ्ञातमत्तं भविस्सति; ततो त्वं, मालुक्यपुत्त, न तेन । यतो त्वं, मालुक्यपुत्त, न तेन; ततो त्वं, मालुक्यपुत्त, न तत्थ । यतो त्वं, मालुक्यपुत्त, न तत्थ; ततो त्वं, मालुक्यपुत्त, नेविध, न हुरं, न उभयमन्तरेन । एसेवन्तो दुक्खस्सा" ति ।

"इमस्स ख्वाहं, भन्ते, भगवता[1] सङ्खित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानामि –

"रूपं दिस्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्झोस[2] तिट्ठति ॥
तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका रूपसम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्तमस्सूपहञ्ञति[3] ।
एवं आचिनतो दुक्खं, आरा निब्बान वुच्चति ॥

"सद्दं सुत्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्झोस तिट्ठति ॥
तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका सद्दसम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्तमस्सूपहञ्ञति ।
एवं आचिनतो दुक्खं, आरा निब्बान[4] वुच्चति ॥

R. 74 "गन्धं घत्वा[5] सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्झोस तिट्ठति ॥
तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका गन्धसम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्तमस्सूपहञ्ञति ।
एवं आचिनतो दुक्खं, आरा निब्बान वुच्चति ॥

"रसं भोत्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्झोस तिट्ठति ॥
तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका रससम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्तमस्सूपहञ्ञति ।
एवं आचिनतो दुक्खं, आरा निब्बान वुच्चति ॥

---

१. भगवतो – स्या० । २. अज्झोसा – स्या० । ३. चित्तमस्सुपहञ्ञति – रो० । ४. निब्बानं – रो० । ५. घात्वा – स्या०, रो० ।

"फस्सं[1] फुस्स सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो । B. 297
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्झोस तिट्ठति ॥
तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका फस्ससम्भवा[2] ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्तमस्सूपहञ्ञति ।
एवं आचिनतो दुक्खं, आरा निब्बान वुच्चति ॥

"धम्मं ञत्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्झोस तिट्ठति ॥
तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका धम्मसम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्तमस्सूपहञ्ञति ।
एवं आचिनतो दुक्खं, आरा निब्बान वुच्चति ॥

"न सो रज्जति रूपेसु, रूपं दिस्वा पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तं च नाज्झोस तिट्ठति ॥
यथास्स पस्सतो रूपं, सेवतो चा पि वेदनं ।
खीयति[3] नोपचीयति[4], एवं सो चरती[5] सतो ।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बान वुच्चति ॥

"न सो रज्जति सद्देसु, सद्दं सुत्वा पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तं च नाज्झोस तिट्ठति ॥
यथास्स सुणतो सद्दं, सेवतो चा पि वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बान वुच्चति ॥

"न सो रज्जति गन्धेसु, गन्धं घत्वा पटिस्सतो । R. 75
विरत्तचित्तो वेदेति, तं च नाज्झोस तिट्ठति ॥
यथास्स घायतो गन्धं, सेवतो चा पि वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बान वुच्चति ॥

"न सो रज्जति रसेसु, रसं भोत्वा पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तं च नाज्झोस तिट्ठति ॥

---

१. फोट्ठब्बं – स्या० । २. फोट्ठब्बसम्भवा – स्या० । ३. खिय्यति – स्या० । ४. नो पचियति – स्या० । ५. चरति – रो० ।

B. 298 यथास्स सायती रसं, सेवतो चा पि वेदनं।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बान वुच्चति॥

"न सो रज्जति फस्सेसु, फस्सं फुस्स पटिस्सतो।
विरत्तचित्तो वेदेति, तं च नाज्झोस तिट्ठति॥
यथास्स फुसतो फस्सं, सेवतो चा पि वेदनं।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बान वुच्चति॥

"न सो रज्जति धम्मेसु, धम्मं ञत्वा पटिस्सतो।
विरत्तचित्तो वेदेति, तं च नाज्झोस तिट्ठति॥
यथास्स जानतो धम्मं, सेवतो चा पि वेदनं।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बान वुच्चती ति॥

"इमस्स ख्वाहं[1], भन्ते, भगवता सङ्खित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी" ति।

"साधु साधु, मालुक्यपुत्त ! साधु खो त्वं, मालुक्यपुत्त, मया सङ्खित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासि –

'रूपं दिस्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो।
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्झोस[2] तिट्ठति।
तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका रूपसम्भवा।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्तमस्सूपहञ्ञति।
एवं आचिनतो दुक्खं, आरा निब्बान वुच्चति॥ ...पे०...॥

R. 76 'न सो रज्जति धम्मेसु, धम्मं ञत्वा पटिस्सतो।
विरत्तचित्तो वेदेति, तं च नाज्झोस तिट्ठति॥
यथास्स विजानतो धम्मं, सेवतो चा पि वेदनं।
खीयति[3] नोपचीयति[4], एवं सो चरती सतो।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बान वुच्चती' ति॥

१. खोहं – रो०। २. अज्झोसा–स्या०। ३. खिय्यति–स्या०। ४. नोपचियति–स्या०।

"इमस्स खो, मालुक्यपुत्त, मया सङ्खित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो" ति।

अथ खो आयस्मा मालुक्यपुत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा B. 299 अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि। अथ खो आयस्मा मालुक्यपुत्तो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव – यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं – ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासि। "खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया" ति अब्भञ्ञासि। अञ्ञतरो च पनायस्मा मालुक्यपुत्तो अरहतं अहोसी ति।

---

९६. परिहानधम्मसुत्तं

९८. "परिहानधम्मं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि[1] अपरिहानधम्मं च छ च अभिभायतनानि। तं सुणाथ। कथं च, भिक्खवे, परिहानधम्मो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जन्ति पापका अकुसला सरसङ्कप्पा[2] संयोजनिया। तं चे भिक्खु अधिवासेति नप्पजहति न विनोदेति न ब्यन्तीकरोति[3] न अनभावं गमेति, वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना – 'परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि'। परिहानं हेतं वुत्तं भगवता[4] ति ...पे०...।

"पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खुनो जिव्हाय रसं सायित्वा उप्पज्जन्ति ...पे०... पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खुनो मनसा धम्मं विञ्ञाय R. 77 उप्पज्जन्ति पापका अकुसला सरसङ्कप्पा संयोजनिया। तं चे भिक्खु अधिवासेति नप्पजहति न विनोदेति न ब्यन्तीकरोति न अनभावं गमेति, वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना – 'परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि'। परिहानं हेतं वुत्तं भगवता ति। एवं खो, भिक्खवे, परिहानधम्मो होति।

"कथं च, भिक्खवे, अपरिहानधम्मो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जन्ति पापका अकुसला सरसङ्कप्पा संयोजनिया। तं चे भिक्खु नाधिवासेति पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति अनभावं गमेति, वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना – 'न परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि'। अपरिहानं हेतं वुत्तं भगवता ति ...पे०...।

१. देसिस्सामि – स्या०, रो०। २. धम्मा सरसङ्कप्पा – स्या०, रो०। ३. ब्यन्तिकरोति – रो०। ४. भगवा – रो०।

B. 300 "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खुनो जिव्हाय रसं सायित्वा उप्पज्जन्ति ... पे०... पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खुनो मनसा धम्मं विञ्ञाय उप्पज्जन्ति पापका अकुसला सरसङ्कप्पा संयोजनिया । तं चे भिक्खु नाधिवासेति पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति अनभावं गमेति, वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना – 'न परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि' । अपरिहानं हेतं वुत्तं भगवता ति । एवं खो, भिक्खवे, अपरिहानधम्मो होति ।

"कतमानि च, भिक्खवे, छ अभिभायतनानि ? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा नुप्पज्जन्ति पापका अकुसला सरसङ्कप्पा संयोजनिया । वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना –'अभिभूतमेतं आयतनं' । अभिभायतनं हेतं वुत्तं भगवता ति ... पे०... पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खुनो मनसा धम्मं विञ्ञाय नुप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा संयोजनिया । वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना –'अभिभूतमेतं आयतनं' । अभिभायतनं हेतं वुत्तं भगवता ति । इमानि वुच्चन्ति, भिक्खवे, छ अभिभायतनानी" ति ।

---

९७. पमादविहारीसुत्तं

R. 78 ९९. "पमादविहारिं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अप्पमादविहारिं च । तं सुणाथ । कथं च, भिक्खवे, पमादविहारी होति ? चक्खुन्द्रियं असंवुतस्स, भिक्खवे, विहरतो चित्तं ब्यासिञ्चति । चक्खुविञ्ञेय्येसु रूपेसु तस्स ब्यासित्तचित्तस्स पामोज्जं[1] न होति । पामोज्जे असति पीति न होति । पीतिया असति पस्सद्धि न होति । पस्सद्धिया असति दुक्खं होति[2]। दुक्खिनो चित्तं न समाधियति । असमाहिते चित्ते धम्मा न पातुभवन्ति । धम्मानं अपातुभावा पमादविहारी त्वेव सङ्खं गच्छति ... पे०... जिव्हिन्द्रियं असंवुतस्स, भिक्खवे, विहरतो चित्तं ब्यासिञ्चति[3] । जिव्हाविञ्ञेय्येसु रसेसु तस्स ब्यासित्तचित्तस्स ... पे०... पमादविहारी त्वेव सङ्खं गच्छति ... पे०... मनिन्द्रियं असंवुतस्स, भिक्खवे, विहरतो चित्तं ब्यासिञ्चति । मनोविञ्ञेय्येसु धम्मेसु तस्स ब्यासित्तचित्तस्स पामोज्जं न होति । पामोज्जे असति पीति न होति । पीतिया असति पस्सद्धि न

---

१. पामुज्जं – स्या०, रो० । २. विहरति – स्या०, रो० । ३. ब्यासिच्चति – स्या०; ब्यासिञ्चति – रो० ।

होति। पस्सद्धिया असति दुक्खं होति।[*]दुक्खिनो चित्तं न समाधियति। असमाहिते चित्ते धम्मा न पातुभवन्ति। धम्मानं अपातुभावा पमादविहारी त्वेव सङ्ख्यं गच्छति। एवं खो, भिक्खवे, पमादविहारी होति। B. 301

"कथं च, भिक्खवे, अप्पमादविहारी होति? चक्खुन्द्रियं संवुतस्स, भिक्खवे, विहरतो चित्तं न ब्यासिञ्चति। चक्खुविञ्ञेय्येसु रूपेसु तस्स अब्यासित्तचित्तस्स पामोज्जं जायति। पमुदितस्स पीति जायति। पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति। पस्सद्धकायो सुखं विहरति[१]। सुखिनो चित्तं समाधियति। समाहिते चित्ते धम्मा पातुभवन्ति। धम्मानं पातुभावा अप्पमादविहारी त्वेव सङ्ख्यं गच्छति ...पे०... जिव्हिन्द्रियं संवुतस्स, भिक्खवे, विहरतो चित्तं न ब्यासिञ्चति ...पे०... अप्पमादविहारी त्वेव सङ्ख्यं गच्छति। मनिन्द्रियं संवुतस्स, भिक्खवे, विहरतो चित्तं न ब्यासिञ्चति। मनोविञ्ञेय्येसु धम्मेसु तस्स अब्यासित्तचित्तस्स पामोज्जं जायति। पमुदितस्स पीति जायति। पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति। पस्सद्धकायो सुखं विहरति[२]। सुखिनो चित्तं समाधियति। समाहिते चित्ते धम्मा पातुभवन्ति। धम्मानं पातुभावा अप्पमादविहारी त्वेव सङ्ख्यं गच्छति। एवं खो, भिक्खवे, अप्पमादविहारी होती" ति। R. 79

---

९८. संवरसुत्तं

१००. "संवरं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि असंवरं च। तं सुणाथ। कथं च, भिक्खवे, असंवरो होति? सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता[३] रजनीया। तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना – 'परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि'। परिहानं हेतं वुत्तं भगवता ति ...पे०... सन्ति, भिक्खवे, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया। तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना – 'परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि'। परिहानं हेतं वुत्तं भगवता ति। एवं खो, भिक्खवे, असंवरो होति।

---

१. वेदियति – रो०। २. वेदयति – स्या०; वेदियति – रो०। ३. कामूपसञ्हिता – स्या०; कामुपसंहिता – रो०।

"कथं च, भिक्खवे, संवरो होति ? सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, वेदितब्बमेतं,
R. 80 भिक्खवे, भिक्खुना – 'न परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि' । अपरिहानं
B. 302 हेतं वुत्तं भगवता ति ...पे०... सन्ति, भिक्खवे, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, वेदितब्बमेतं भिक्खुना[1] – 'न परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि' । अपरिहानं हेतं वुत्तं भगवता ति । एवं खो, भिक्खवे, संवरो होती" ति ।

---

९९. समाधिसुत्तं

१०१. "समाधिं, भिक्खवे, भावेथ । समाहितो, भिक्खवे, भिक्खु यथाभूतं पजानाति । किञ्च यथाभूतं पजानाति ? 'चक्खु[2] अनिच्चं' ति यथाभूतं पजानाति; 'रूपा अनिच्चा' ति यथाभूतं पजानाति; 'चक्खुविञ्ञाणं अनिच्चं' ति यथाभूतं पजानाति; 'चक्खुसम्फस्सो अनिच्चो' ति यथाभूतं पजानाति । 'यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं' ति यथाभूतं पजानाति ...पे०... 'मनो अनिच्चं[3]' ति यथाभूतं पजानाति । धम्मा ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सो ... 'यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं' ति यथाभूतं पजानाति । समाधि, भिक्खवे भावेथ । समाहितो, भिक्खवे, भिक्खु यथाभूतं पजानाती" ति ।

---

१००. पटिसल्लानसुत्तं

१०२. "पटिसल्लाने[4], भिक्खवे, योगमापज्जथ । पटिसल्लीनो, भिक्खवे, भिक्खु यथाभूतं पजानाति । किञ्च यथाभूतं पजानाति ? 'चक्खु अनिच्चं' ति यथाभूतं पजानाति; 'रूपा अनिच्चा' ति यथाभूतं
R. 81 पजानाति; 'चक्खुविञ्ञाणं अनिच्चं' ति यथाभूतं पजानाति; 'चक्खु-

---

१. भिक्खवे भिक्खुना – स्या० रो० । २. चक्खुं – स्या०, रो० । ३. अनिच्चो – स्या०, रो० । ४. पटिसल्लिना – स्या०; पटिसल्लाणं – रो० ।

सम्फस्सो अनिच्चो' ति यथाभूतं पजानाति ... पे०...'यम्पिदं मनोसम्फस्स-पच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं' ति यथाभूतं पजानाति । पटिसल्लाने, भिक्खवे, योगमापज्जथ । पटिसल्लीनो[1], भिक्खवे, भिक्खु यथाभूतं पजानाती" ति ।

---

१०१. पठमनतुम्हाकसुत्तं

१०३. "यं, भिक्खवे, न तुम्हाकं तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाकं ? चक्खु[2], भिक्खवे, न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । B. 303 रूपा न तुम्हाकं । ते पजहथ । ते वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सन्ति । चक्खुविञ्ञाणं न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । चक्खुसम्फस्सो न तुम्हाकं । तं पजहथ । सो वो पहीनो हिताय सुखाय भविस्सति । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति ... पे०... जिव्हा न तुम्हाकं । तं पजहथ । सा वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सति । रसा न तुम्हाकं । ते पजहथ । ते वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सन्ति । जिव्हाविञ्ञाणं न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । जिव्हासम्फस्सो न तुम्हाकं । तं पजहथ । सो वो पहीनो हिताय सुखाय भविस्सति । यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं R. 82 वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति ... पे०... मनो न तुम्हाकं । तं पजहथ । सो वो पहीनो हिताय सुखाय भविस्सति । धम्मा न तुम्हाकं । ते पजहथ । ते वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सन्ति । मनोविञ्ञाणं न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । मनोसम्फस्सो न तुम्हाकं । तं पजहथ । सो वो पहीनो हिताय सुखाय भविस्सति । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति ।

---

१. पटिसल्लानो – रो० । २. चक्खुं – स्या०, रो० ।

"सेय्यथापि, भिक्खवे, यं इमस्मिं जेतवने तिणकट्ठसाखापलासं तं जनो हरेय्य वा डहेय्य वा यथापच्चयं वा करेय्य, अपि नु तुम्हाकं एवमस्स – 'अम्हे जनो हरति वा डहति वा यथापच्चयं वा करोती'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"तं किस्स हेतु" ?

"न हि नो एतं, भन्ते, अत्ता वा अत्तनियं वा" ति ।

"एवमेव खो, भिक्खवे, चक्खु न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । रूपा न तुम्हाकं ... चक्खुविञ्ञाणं ... चक्खुसम्फस्सो ... पे० ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सती" ति ।

---

१०२. दुतियनतुम्हाकसुत्तं

B. 304 १०४. "यं, भिक्खवे, न तुम्हाकं तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाकं ? चक्खु, भिक्खवे, न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । रूपा न तुम्हाकं । ते पजहथ । ते वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सन्ति । चक्खुविञ्ञाणं न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । चक्खुसम्फस्सो न तुम्हाकं । तं पजहथ । सो वो पहीनो हिताय सुखाय भविस्सति ... पे० ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । यं पि, भिक्खवे, न तुम्हाकं तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सती" ति ।

---

१०३. उद्दकसुत्तं

R. 83 १०५. "उद्दको[1] सुदं, भिक्खवे, रामपुत्तो एवं वाचं भासति – 'इदं जातु वेदगू, इदं जातु सब्बजी[2], इदं जातु अपलिखतं[3] गण्डमूलं पलिखणिं[4]' ति । तं खो पनेतं, भिक्खवे, उद्दको रामपुत्तो अवेदगू येव समानो 'वेदगूस्मी' ति भासति, असब्बजी येव समानो 'सब्बजीस्मी'

१. उदको – म० । २. पब्बजि – स्या०; सब्बजि – रो० । ३. पलिखितं – रो० । ४. पलिखणी – रो० ।

ति भासति, अपलिखतं येव गण्डमूलं पलिखतं मे 'गण्डमूलं' ति भासति। इध खो तं, भिक्खवे, भिक्खु सम्मा वदमानो वदेय्य– 'इदं जातु वेदगू, इदं जातु सब्बजी, इदं जातु अपलिखतं गण्डमूलं पलिखणिं' ति।

"कथं च भिक्खवे, वेदगू होति ? यतो खो, भिक्खवे, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयं च अत्थङ्गमं[1] च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं पजानाति; एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु वेदगू होति।

"कथं च, भिक्खवे, भिक्खु सब्बजी होति ? यतो खो, भिक्खवे, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं विदित्वा अनुपादाविमुत्तो होति; एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सब्बजी होति।

"कथं च, भिक्खवे, भिक्खुनो अपलिखतं गण्डमूलं पलिखतं होति ? गण्डो ति खो, भिक्खवे, इमस्सेतं चातुम्महाभूतिकस्स[2] कायस्स B. 305 अधिवचनं मातापेत्तिकसम्भवस्स ओदनकुम्मासूपचयस्स अनिच्चुच्छादन-परिमद्दनभेदनविद्धंसनधम्मस्स। गण्डमूलं ति खो, भिक्खवे, तण्हायेतं अधिवचनं। यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो तण्हा पहीना होति उच्छिन्न-मूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता[3] आयतिं अनुप्पादधम्मा; एवं खो, R. 84 भिक्खवे, भिक्खुनो अपलिखतं गण्डमूलं पलिखतं[4] होति।

"उद्दको सुदं, भिक्खवे, रामपुत्तो एवं वाचं भासति – 'इदं जातु वेदगू, इदं जातु सब्बजी, इदं जातु अपलिखतं गण्डमूलं पलिखणिं' ति। तं खो पनेतं, भिक्खवे, उद्दको रामपुत्तो अवेदगू येव समानो 'वेदगूस्मी' ति भासति, असब्बजी येव समानो 'सब्बजीस्मी' ति भासति; अपलिखतं येव गण्डमूलं 'पलिखतं मे गण्डमूलं' ति भासति। इध[5] खो तं[6], भिक्खवे, भिक्खु सम्मा वदमानो वदेय्य – 'इदं जातु वेदगू, इदं जातु सब्बजी, इदं जातु अपलिखतं गण्डमूलं पलिखणिं'' ति।

सळवग्गो पञ्चमो।

तस्सुद्दानं

द्वे संगय्हा परिहानं, पमादविहारी च संवरो।
समाधि पटिसल्लानं[7], द्वे नतुम्हाकेन उद्दको ति।।

सळायतनवग्गे दुतियपण्णासको समत्तो।

---

१. अत्थगमं – रो०। २. चातुमहाभूतिकस्स – म०। ३. अनुभावकता – रो०। ४. पलिखितं–स्या०, रो०। ५. इदं–स्या०। ६. स्या० पोत्थके नत्थि। ७. पटिसल्लिनं–स्या०; पतिसल्लान–रो०।

तस्स[1] वग्गुद्दानं

अविज्जा मिगजालं च, गिलानं छन्नं चतुत्थकं ।
सळवग्गेन पञ्ञासं, दुतियो पण्णासको अयं ति ।।

पठमसतकं ।

---

१०४. योगक्खेमिसुत्तं

R.85 १०६. सावत्थिनिदानं । "योगक्खेमिपरियायं वो[2], भिक्खवे, धम्मपरियायं देसेस्सामि[3] । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, योगक्खेमिपरियायो धम्मपरियायो ? सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा
B. 306 कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता[4] रजनीया[5] । ते तथागतस्स पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता[6] आयतिं अनुप्पादधम्मा । तेसं च पहानाय अक्खासि योगं, तस्मा तथागतो 'योगक्खेमी' ति वुच्चति ...पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । ते तथागतस्स पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयतिं अनुप्पादधम्मा । तेसं च पहानाय अक्खासि योगं, तस्मा तथागतो 'योगक्खेमी' ति वुच्चति । अयं खो, भिक्खवे, योगक्खेमिपरियायो धम्मपरियायो" ति ।

---

१०५. उपादायसुत्तं

१०७. "किस्मि नु खो, भिक्खवे, सति किं उपादाय उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं" ति ?

भगवम्मूलका नो, भन्ते, धम्मा... ।

"चक्खुस्मिं खो[7], भिक्खवे, सति चक्खुं उपादाय उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं ...पे०... मनस्मिं सति मनं उपादाय उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं । तं किं मञ्ञथ, भिक्खवे, चक्खु[8] निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

---

१. दुतियपण्णासके – स्या०; दुतियपञ्ञासके – रो० । २. खो – स्या० । ३. देसिस्सामि – स्या०, रो० । ४. कामूपसञ्हिता – स्या०; कामुपसंहिता – रो० । ५. रजनिया – स्या० । ६. अनभावकता – रो० । ७. वो० – रो० । ८. चक्खुं – स्या०, रो० ।

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय उप्पज्जेय्य अज्झत्तं सुखं दुक्खं" ति ?

"नो हेतं भन्ते" ...पे०... जिव्हा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ? R. 86

"अनिच्चा, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय उप्पज्जेय्य अज्झत्तं सुखं दुक्खं" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ...पे०... मनो निच्चो वा अनिच्चो वा ति ?

"अनिच्चो, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय उप्पज्जेय्य अज्झत्तं सुखं दुक्खं" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं पि निब्बिन्दति ...पे०... मनस्मिं पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति ; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति ।

---

१०६. दुक्खसमुदयसुत्तं

१०८. "दुक्खस्स, भिक्खवे, समुदयं च अत्थङ्गमं च देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, दुक्खस्स समुदयो ? चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविञ्ञाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्स- B. 307
पच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । अयं दुक्खस्स समुदयो ...पे०... जिव्हं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिव्हाविञ्ञाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । अयं दुक्खस्स समुदयो ...पे०. मनं च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविञ्ञाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । अयं खो, भिक्खवे, दुक्खस्स समुदयो ।

"कतमो च, भिक्खवे, दुक्खस्स अत्थङ्गमो ? चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविञ्ञाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सा येव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो[1] ; उपादाननिरोधा[1] भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । अयं दुक्खस्स अत्थङ्गमो ...पे०... जिव्हं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति
R. 87 जिव्हाविञ्ञाणं ...पे०... मनं च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविञ्ञाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सा येव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । अयं खो, भिक्खवे, दुक्खस्स अत्थङ्गमो" ति ।

---

१०७. लोकसमुदयसुत्तं

१०६. "लोकस्स, भिक्खवे, समुदयं च अत्थङ्गमं च देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, लोकस्स समुदयो ? चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविञ्ञाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा; तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो ; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । अयं खो, भिक्खवे, लोकस्स समुदयो ...पे०... जिव्हं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिव्हाविञ्ञाणं ...पे०... मनं च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविञ्ञाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा; तण्हापच्चया उपा-
B. 308 दानं; उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । अयं खो, भिक्खवे, लोकस्स समुदयो ।

"कतमो च, भिक्खवे, लोकस्स अत्थङ्गमो ? चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविञ्ञाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्स-

---

१–१. रो० पोत्थके नत्थि ।

पच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा। तस्सा येव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति। एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति। अयं खो, भिक्खवे, लोकस्स अत्थङ्गमो ...पे०... जिव्हं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति ...पे०... मनं च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविञ्ञाणं। तिण्णं सङ्गति फस्सो। फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा। तस्सा येव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा ...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति। अयं खो, भिक्खवे, लोकस्स अत्थङ्गमो" ति।

---

१०८. सेय्योहमस्मिसुत्तं

११०. किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति किं उपादाय किं अभिनिविस्स सेय्योहमस्मी ति वा होति, सदिसोहमस्मी ति वा होति, हीनोहमस्मी ति वा होती" ति? R. 88

भगवम्मूलका नो, भन्ते, धम्मा ...।

"चक्खुस्मिं खो, भिक्खवे, सति चक्खुं उपादाय चक्खुं अभिनिविस्स सेय्योहमस्मी ति वा होति, सदिसोहमस्मी ति वा होति, हीनोहमस्मी ति वा होति ...पे०... जिव्हाय सति ...पे०... मनस्मिं सति मनं उपादाय मनं अभिनिविस्स सेय्योहमस्मी ति वा होति, सदिसोहमस्मी ति वा होति, हीनोहमस्मी ति वा होति। तं किं मञ्ञथ, भिक्खवे, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा" ति?

"अनिच्चं, भन्ते"।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं[१] सुखं वा" ति?

"दुक्खं, भन्ते"।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय सेय्योहमस्मी ति वा अस्स, सदिसोहमस्मी ति वा अस्स, हीनोहमस्मी ति वा अस्सा" ति? "नो हेतं, भन्ते"...पे०... जिव्हा निच्चा वा अनिच्चा वा ति? "अनिच्चा, भन्ते" ...पे०... मनो निच्चो वा अनिच्चो वा ति?

"अनिच्चो, भन्ते"।

---

१. रो० पोत्थके नत्थि।

B. 309 "यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय सेय्योहमस्मी ति वा अस्स, सदिसोहमस्मी ति वा अस्स, हीनोहमस्मी ति वा अस्सा" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मि पि निब्बिन्दति ...पे०... मनस्मि पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति ।

---

१०९. संयोजनियसुत्तं

R. 89 १११. "संयोजनिये च, भिक्खवे, धम्मे देसेस्सामि संयोजनं च । तं सुणाथ । कतमे च, भिक्खवे, संयोजनिया धम्मा, कतमं च संयोजनं ? चक्खुं, भिक्खवे, संयोजनियो धम्मो । यो तत्थ छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं ...पे०... जिव्हा संयोजनियो धम्मो . . मनो संयोजनियो धम्मो । यो तत्थ छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, संयोजनिया धम्मा, इदं संयोजनं" ति ।

---

११०. उपादानियसुत्तं

११२. "उपादानिये च, भिक्खवे, धम्मे देसेस्सामि उपादानं च । तं सुणाथ । कतमे च, भिक्खवे, उपादानिया धम्मा, कतमं च उपादानं ? चक्खुं, भिक्खवे, उपादानियो धम्मो । यो तत्थ छन्दरागो तं तत्थ उपादानं ...पे०... जिव्हा उपादानियो धम्मो ... मनो उपादानियो धम्मो । यो तत्थ छन्दरागो तं तत्थ उपादानं । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, उपादानिया धम्मा, इदं उपादानं" ति ।

---

१११. अज्झत्तिकायतनपरिजाननसुत्तं

११३. "चक्खुं, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । सोतं ... घानं ... जिव्हं ... कायं ... मनं अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय ।

चक्खुं च खो, भिक्खवे, अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय ...पे०... जिव्हं ... कायं ... मनं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाया" ति ।

---

११२. बाहिरायतनपरिजाननसुत्तं

B. 310, R.90

११४. "रूपे, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । सद्दे ... गन्धे ... रसे ... फोट्ठब्बे ... धम्मे अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । रूपे च खो, भिक्खवे, अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । सद्दे ... गन्धे ... रसे ... फोट्ठब्बे ... धम्मे अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाया" ति ।

---

११३. उपस्सुतिसुत्तं

११५. एकं समयं भगवा नातिके[1] विहरति गिञ्जकावसथे । अथ खो भगवा रहोगतो पटिसल्लीनो[2] इमं धम्मपरियायं अभासि – "चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविञ्ञाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा; तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । जिव्हं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति ...पे०... मनं च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविञ्ञाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा; तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविञ्ञाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सा येव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ...पे०...

---

१. ञातिके – स्या० । २. पतिसल्लीणो – रो० ।

जिव्हं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति ... पे०... मनं च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविञ्ञाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सा येव तण्हाय असेसविरागनिरोधा B. 311 उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा ... पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती" ति ।

R. 91 तेन खो पन समयेन अञ्ञतरो भिक्खु भगवतो उपस्सुति ठितो होति । अद्दसा खो भगवा तं भिक्खुं उपस्सुति[1] ठितं । दिस्वान तं भिक्खुं एतदवोच – "अस्सोसि नो[2] त्वं, भिक्खु, इमं धम्मपरियायं" ति ?

"एवं, भन्ते" ।

"उग्गण्हाहि त्वं, भिक्खु, इमं धम्मपरियायं । परियापुणाहि त्वं, भिक्खु, इमं धम्मपरियायं । धारेहि त्वं, भिक्खु, इमं धम्मपरियायं । अत्थसंहितोयं, भिक्खु, धम्मपरियायो आदिब्रह्मचरियको" ति ।

योगक्खेमिवग्गो पठमो ।

तस्सुद्दानं

योगक्खेमि उपादाय, दुक्खं लोको च सेय्यो च ।
संयोजनं उपादानं, द्वे परिजानं[3] उपस्सुती[4] ति ॥

---

११४. पठममारपाससुत्तं

११६. "सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे, भिक्खु, अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति – अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु आवासगतो मारस्स, मारस्स वसं गतो, पटिमुक्कस्स मारपासो । बद्धो[5] सो मारबन्धनेन यथाकामकरणीयो पापिमतो ... पे०... ।

"सन्ति, भिक्खवे, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति – अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु आवासगतो मारस्स, मारस्स वसं गतो, पटिमुक्कस्स मारपासो । बद्धो सो मारबन्धनेन ... पे०... ।

B. 312 "सन्ति, भिक्खवे, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा

---

१. उपस्सुतिं – स्या०, रो० । २. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ३ पजान – रो० । ४. उपस्सूती – स्या० । ५. बन्धो – स्या० ।

पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति – अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु आवासगतो मारस्स, मारस्स वसं गतो, पटिमुक्कस्स मारपासो । बद्धो सो मारबन्धनेन R. 92 यथाकामकरणीयो पापिमतो ...पे०... ।

"सन्ति च खो, भिक्खवे, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति – अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु नावासगतो मारस्स, न मारस्स वसं गतो, उम्मुक्कस्स मारपासो। मुत्तो सो मारबन्धनेन न यथाकामकरणीयो पापिमतो ...पे०... ।

"सन्ति, भिक्खवे, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति – अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु नावासगतो मारस्स, न मारस्स वसं गतो, उम्मुक्कस्स मारपासो । मुत्तो सो मारबन्धेन न यथाकामकरणीयो पापिमतो ... पे०... ।

"सन्ति, भिक्खवे, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति – अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु नावासगतो मारस्स, न मारस्स वसं गतो, उम्मुक्कस्स मारपासो । मुत्तो सो मारबन्धनेन न यथाकामकरणीयो पापिमतो" ति ।

---

११५. दुतियमारपाससुत्तं

११७. "सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति – अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु बद्धो चक्खुविञ्ञेय्येसु रूपेसु, आवासगतो मारस्स, मारस्स वसं गतो, पटिमुक्कस्स मारपासो । बद्धो सो मारबन्धनेन यथाकामकरणीयो पापिमतो ...पे०... ।

"सन्ति, भिक्खवे, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय B. 313 तिट्ठति – अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु बद्धो मनोविञ्ञेय्येसु धम्मेसु,

आवासगतो मारस्स, मारस्स वसं गतो, पटिमुक्कस्स मारपासो । बद्धो सो मारबन्धनेन यथाकामकरणीयो पापिमतो ...पे०... ।

"सन्ति च खो, भिक्खवे, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति – अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु मुत्तो चक्खुविञ्ञेय्येहि रूपेहि, नावासगतो मारस्स, न मारस्स वसं गतो, उम्मुक्कस्स मारपासो । मुत्तो सो मारबन्धनेन न यथाकामकरणीयो पापिमतो ...पे०... ।

"सन्ति, भिक्खवे, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूप-
R. 93 संहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति – अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु मुत्तो मनोविञ्ञेय्येहि धम्मेहि, नावासगतो मारस्स, न मारस्स वसं गतो, उम्मुक्कस्स मारपासो । मुत्तो सो मारबन्धनेन न यथाकामकरणीयो पापिमतो" ति ।

---

११६. लोकन्तगमनसुत्तं

११८. "नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं ञातेय्यं, दट्ठेय्यं[1], पत्तेय्यं[2] ति वदामि । न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा[3] लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी" ति । इदं वत्वा भगवा उट्ठायासना विहारं पाविसि । अथ खो तेसं भिक्खूनं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि – "इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – 'नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं ञातेय्यं, दट्ठेय्यं, पत्तेय्यं ति वदामि । न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी' ति । को नु खो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या" ति ?

B. 314 अथ खो तेसं भिक्खूनं एतदहोसि – "अयं खो आयस्मा आनन्दो सत्थु चेव संवण्णितो, सम्भावितो च विञ्ञूनं सब्रह्मचारीनं । पहोति चायस्मा आनन्दो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा

---

१. दिट्ठेय्यं – स्या० । २. पत्तय्यं – रो० । ३. अपत्वा – रो० ।

आनन्दो तेनुपसङ्कमेय्याम, उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा" ति ।

अथ खो ते भिक्खू येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता आनन्देन सद्धिं सम्मोदिंसु । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं[1] वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोचुं – R. 94

"इदं खो नो, आवुसो आनन्द, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – 'नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं ञातेय्यं, दट्ठेय्यं, पत्तेय्यं ति वदामि । न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी' ति । तेसं नो, आवुसो, अम्हाकं[2] अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि – 'इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं ञातेय्यं, दट्ठेय्यं, पत्तेय्यं ति वदामि । न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी ति । को नु खो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या' ति ? तेसं नो, आवुसो, अम्हाकं एतदहोसि – 'अयं खो, आवुसो, आयस्मा आनन्दो सत्थु चेव संवण्णितो, सम्भावितो च विञ्ञूनं सब्रह्मचारीनं । पहोति चायस्मा आनन्दो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा' ति । विभजतायस्मा आनन्दो" ति ।

"सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो[3] रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव मूलं अतिक्कम्मेव[4] खन्धं साखापलासे सारं परियेसितब्बं मञ्ञेय्य; एवं सम्पदमिदं आयस्मन्तानं सत्थरि सम्मुखीभूते[5] तं[5] भगवन्तं अतिसित्वा अम्हे[6] एतमत्थं पटिपुच्छितब्बं मञ्ञथ[7] । सो हावुसो, भगवा जानं B. 315

१. साराणीयं – स्या०, रो० । २. रो० पोत्थके नत्थि । ३. रो० पोत्थके नत्थि । ४. अतिक्कम्म – स्या०, रो० । ५–५. सम्मुखीभूतं – स्या० । ६. तुम्हे – स्या० । ७. मञ्ञेथ – रो० ।

जानाति, पस्सं पस्सति – चक्खुंभूतो, ञाणभूतो, धम्मभूतो, ब्रह्मभूतो, वत्ता, पवत्ता, अत्थस्स निन्नेता, अमतस्स दाता, धम्मस्सामी[1], तथागतो।
R 95 सो चेव पनेतस्स कालो अहोसि यं भगवन्तं येव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ। यथा वो भगवा ब्याकरेय्य[2] तथा वो[3] धारेय्याथा'' ति।

"अद्धावुसो आनन्द, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति – चक्खुभूतो, ञाणभूतो, धम्मभूतो, ब्रह्मभूतो, वत्ता, पवत्ता, अत्थस्स निन्नेता, अमतस्स दाता, धम्मस्सामी, तथागतो। सो चेव पनेतस्स[4] कालो अहोसि यं भगवन्तं येव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम। यथा नो भगवा ब्याकरेय्य तथा नं धारेय्याम। अपि चायस्मा आनन्दो सत्थु चेव संवण्णितो, सम्भावितो च विञ्ञूनं सब्रह्मचारीनं। पहोति चायस्मा आनन्दो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं। विभजतायस्मा आनन्दो अगरुं करित्वा'' ति।

"तेन हावुसो, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी'' ति। "एवमावुसो'' ति खो ते भिक्खू आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसुं। आयस्मा आनन्दो एतदवोच –

"यं खो वो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा[5] उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – 'नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं ञातेय्यं, दट्ठेय्यं, पत्तेय्यं[6] ति वदामि। न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी' ति, इमस्स ख्वाहं, आवुसो, भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं[7] आजानामि। येन खो, आवुसो, लोकस्मिं लोकसञ्ञी होति लोकमानी – अयं वुच्चति अरियस्स विनये लोको। केन चावुसो[8], लोकस्मिं लोकसञ्ञी होति लोकमानी? चक्खुना खो, आवुसो, लोकस्मिं लोकसञ्ञी होति लोकमानी। सोतेन खो, आवुसो ... घानेन खो, आवुसो ... जिव्हाय खो, आवुसो, लोकस्मिं लोकसञ्ञी
B. 316 होति लोकमानी। कायेन खो, आवुसो ... मनेन खो, आवुसो, लोकस्मिं लोकसञ्ञी होति लोकमानी। येन खो, आवुसो, लोकस्मिं लोकसञ्ञी
R. 96 होति लोकमानी – अयं वुच्चति अरियस्स विनये लोको। यं खो वो,

१. धम्मसामी – स्या०। २. ब्याकरेय्य – रो०। ३. नं – स्या०; तं – रो०। ४. रो० पोत्थके नत्थि। ५. विभजित्वा – रो०। ६. पत्तय्यं – रो०। ७. एवं – रो०। ८. केनेवावुसो – स्या०।

आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – 'नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं ञातेय्यं[1], दट्ठेय्यं, पत्तेय्यं[1] ति वदामि। न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी' ति, इमस्स ख्वाहं, आवुसो, भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि। आकङ्खमाना च पन तुम्हे आयस्मन्तो भगवन्तं[2] येव[2] उपसङ्कमित्वा एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ। यथा वो भगवा ब्याकरोति तथा नं धारेय्याथा" ति।

"एवमावुसो" ति खो ते भिक्खू आयस्मतो आनन्दस्स पटिस्सुत्वा उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं –

"यं खो नो, भन्ते, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – 'नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं ञातेय्यं, दट्ठेय्यं, पत्तेय्यं ति वदामि। न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी' ति, तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि – 'इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं ञातेय्यं, दट्ठेय्यं, पत्तेय्यं ति वदामि। न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी ति। को नु खो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या' ति? तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं एतदहोसि – 'अयं खो आयस्मा R. 97
आनन्दो सत्थु चेव संवण्णितो, सम्भावितो च विञ्ञूनं सब्रह्मचारीनं। पहोति चायस्मा आनन्दो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं। यन्नून मयं येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा' ति। अथ खो मयं, भन्ते, येनायस्मा B. 317
आनन्दो तेनुपसङ्कमिम्ह[3]; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं

१–१. ञातय्यं दट्ठय्यं पत्तय्यं – रो०; ० दिट्ठेय्यं ० – स्या०। २. भगवन्तञ्ञेव – स्या०, रो०। ३. तेनुपसङ्कमिम्हा – स्या०।

पटिपुच्छिम्ह[1]। तेसं नो, भन्ते, आयस्मता आनन्देन इमेहि आकारेहि इमेहि पदेहि इमेहि ब्यञ्जनेहि अत्थो विभत्तो'' ति।

"पण्डितो, भिक्खवे, आनन्दो; महापञ्ञो, भिक्खवे, आनन्दो! मं चे पि तुम्हे, भिक्खवे, एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ, अहं पि[2] तं एवमेवं[3] ब्याकरेय्यं यथा तं आनन्देन ब्याकतं। एसो चेवेतस्स[4] अत्थो, एवं च नं[5] धारेय्याथा'' ति।

---

११७. कामगुणसुत्तं

११८. "पुब्बेव[6] मे, भिक्खवे, सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि – 'ये मे पञ्च कामगुणा चेतसो सम्फुट्ठपुब्बा अतीता निरुद्धा विपरिणता, तत्र मे चित्तं बहुलं गच्छमानं गच्छेय्य पच्चुप्पन्नेसु वा अप्पं वा अनागतेसु'। तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि – 'ये मे[7] पञ्च कामगुणा चेतसो सम्फुट्ठपुब्बा अतीता निरुद्धा विपरिणता, तत्र मे अत्तरूपेन अप्पमादो सति चेतसो आरक्खो करणीयो'। तस्मातिह, भिक्खवे, तुम्हाकं पि ये ते पञ्च कामगुणा चेतसो सम्फुट्ठपुब्बा अतीता निरुद्धा विपरिणता, तत्र वो चित्तं बहुलं गच्छमानं गच्छेय्य पच्चुप्पन्नेसु वा अप्पं वा अनागतेसु। तस्मातिह, भिक्खवे, तुम्हाकं पि ये ते
R 98 पञ्च कामगुणा चेतसो सम्फुट्ठपुब्बा अतीता निरुद्धा विपरिणता, तत्र वो अत्तरूपेहि[8] अप्पमादो सति चेतसो आरक्खो करणीयो। तस्मातिह, भिक्खवे, से[9] आयतने वेदितब्बे यत्थ चक्खु च निरुज्झति, रूपसञ्ञा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे ... पे० ... यत्थ जिव्हा च निरुज्झति, रससञ्ञा च निरुज्झति[10], से आयतने वेदितब्बे ... पे० ... यत्थ मनो च निरुज्झति, धम्मसञ्ञा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे'' ति। इदं वत्वा भगवा उट्ठायासना विहारं पाविसि।

अथ खो तेसं भिक्खूनं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि – "इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – 'तस्मातिह, भिक्खवे, से आयतने वेदितब्बे यत्थ चक्खु च निरुज्झति, रूपसञ्ञा च निरुज्झति,

१. पटिपुच्छिम्हा – स्या०। २. पि च – रो०। ३ एवमेव – स्या० रो०। ४. चेव तस्स – स्या०, रो०। ५. रो० पोत्थके नत्थि। ६. पुब्बे – स्या०, रो०। ७. ये मय्हं भिक्खवे – स्या०। ८. अत्तरूपेन – स्या०। ९. ये – रो०। १०. विरज्जति – स्या०, रो०।

से आयतने वेदितब्बे ...पे०.. यत्थ जिव्हा च निरुज्झति, रससञ्ञा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे ...पे०... यत्थ मनो च निरुज्झति, B. 318
धम्मसञ्ञा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे' ति। को नु खो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या" ति ?

अथ खो तेसं भिक्खूनं एतदहोसि – "अयं खो आयस्मा आनन्दो सत्थु चेव संवण्णितो, सम्भावितो च विञ्ञूनं सब्रह्मचारीनं। पहोति चायस्मा आनन्दो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं। यन्नून मयं येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा" ति।

अथ खो ते भिक्खू येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता आनन्देन सद्धिं सम्मोदिंसु। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं R. 99
वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोचुं –

"इदं खो नो, आवुसो आनन्द, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – 'तस्मातिह, भिक्खवे, से आयतने वेदितब्बे यत्थ चक्खु च निरुज्झति, रूपसञ्ञा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे ...पे०... यत्थ जिव्हा च निरुज्झति, रससञ्ञा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे ...पे०... यत्थ मनो च निरुज्झति, धम्मसञ्ञा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे' ति। तेसं नो, आवुसो, अम्हाकं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि – 'इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो ... को नु खो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या' ति ? तेसं नो, आवुसो, अम्हाकं एतदहोसि – 'अयं खो आयस्मा आनन्दो सत्थु चेव संवण्णितो, सम्भावितो च विञ्ञूनं सब्रह्मचारीनं। पहोति चायस्मा आनन्दो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स B. 319
वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं। यन्नून मयं येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा' ति। विभजतायस्मा आनन्दो" ति।

सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स ... पे०... विभजतायस्मा आनन्दो अगरुं करित्वा ति ।

"तेनहावुसो सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी" ति ।
R 100 "एवमावुसो" ति खो ते भिक्खू आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसु । आयस्मा आनन्दो एतदवोच –

"यं खो वो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो ... इमस्स ख्वाहं, आवुसो, भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं आजानामि । सळायतननिरोधं नो एतं, आवुसो, भगवता सन्धाय भासितं – 'तस्मातिह, भिक्खवे, से आयतने वेदितब्बे, यत्थ चक्खु च निरुज्झति, रूपसञ्ञा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे ... पे०... यत्थ मनो च निरुज्झति, धम्मसञ्ञा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे' ति । अयं[1] खो[1], आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो ... इमस्स ख्वाहं, आवुसो, भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । आकङ्खमाना च पन तुम्हे आयस्मन्तो भगवन्तं येव उपसङ्कमथ; उपसङ्कमित्वा एतमत्थं पुच्छेय्याथ[2] । यथा वो भगवा ब्याकरोति तथा नं धारेय्याथा" ति ।

B. 320 "एवमावुसो" ति खो ते भिक्खू आयस्मतो आनन्दस्स पटिस्सुत्वा उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं –

"यं खो नो, भन्ते, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – 'तस्मातिह, भिक्खवे, से आयतने वेदितब्बे, यत्थ चक्खु[3] च निरुज्झति, रूपसञ्ञा च निरुज्झति[4], से[5] आयतने वेदितब्बे ... पे०... यत्थ जिव्हा च निरुज्झति, रससञ्ञा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे ... पे०... यत्थ मनो च निरुज्झति, धम्मसञ्ञा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे' ति, तेसं नो, भन्ते,

---

१–१ यं खो – स्या०; इमस्स ख्वाहं – रो० । २. पटिपुच्छेय्याथ – स्या०, रो० । ३. चक्खुं – रो० । ४. विरज्जति – स्या०, रो० । ५. ये – रो० ।

अम्हाकं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि – 'इदं खो नो, आवुसो, R. 101 भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो ... को नु खो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या' ति ? तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं एतदहोसि – 'अयं खो आयस्मा आनन्दो सत्थु चेव संवण्णितो, सम्भावितो च विञ्ञूनं सब्रह्मचारीनं। पहोति चायस्मा आनन्दो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं। यन्नून मयं येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा' ति। अथ खो मयं, भन्ते, येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छिम्ह। तेसं नो, भन्ते, आयस्मता आनन्देन इमेहि आकारेहि, इमेहि पदेहि[1], इमेहि ब्यञ्जनेहि अत्थो विभत्तो" ति।

"पण्डितो, भिक्खवे, आनन्दो; महापञ्ञो, भिक्खवे, आनन्दो! मं चे पि तुम्हे, भिक्खवे, एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ, अहं पि तं एवमेवं ब्याकरेय्यं यथा तं[2] आनन्देन ब्याकतं। एसो चेवेतस्स[3] अत्थो। एवं च नं धारेय्याथा" ति।

---

११८. सक्कपञ्हसुत्तं

१२०. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति गिज्झकूटे पब्बते। B. 321 अथ खो सक्को देवानमिन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि। एकमन्तं ठितो खो सक्को देवानमिन्दो भगवन्तं एतदवोच – "को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन R. 102 मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति ? को पन, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती" ति ?

"सन्ति खो, देवानमिन्द, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया। तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं विञ्ञाणं होति तदुपादानं। सउपादानो, देवानमिन्द, भिक्खुनो परिनिब्बायति ...पे०..।

१. लिङ्गेहि – स्या०। २. पि तं – रो०। ३. चेवस्स – स्या०; चेव तस्स – रो०।

"सन्ति खो, देवानमिन्द, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति खो, देवानमिन्द, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं विञ्ञाणं होति तदुपादानं । सउपादानो, देवानमिन्द, भिक्खु नो परिनिब्बायति । अयं खो, देवानमिन्द, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति ।

"सन्ति च खो, देवानमिन्द, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । त चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो न तन्निस्सितं विञ्ञाणं होति न तदुपादानं । अनुपादानो, देवानमिन्द, भिक्खु परिनिब्बायति ...पे०... ।

"सन्ति खो, देवानमिन्द, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति खो, देवानमिन्द, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो न तन्निस्सितं विञ्ञाणं होति न तदुपादानं । अनुपादानो, देवानमिन्द,
B 322 भिक्खु परिनिब्बायति । अयं खो, देवानमिन्द, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती" ति ।

---

११९. पञ्चसिखसुत्तं

R. 103 १२१. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति गिज्झकूटे पब्बते । अथ खो पञ्चसिखो गन्धब्बदेवपुत्तो[1] येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो पञ्चसिखो गन्धब्बदेवपुत्तो भगवन्तं एतदवोच – "को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति ? को पन, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती" ति ?

"सन्ति खो, पञ्चसिख, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा ...पे०... सन्ति खो, पञ्चसिख, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा

१. गन्धब्बपुत्तो – स्या०, रो० ।

कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं विञ्ञाणं होति तदुपादानं । सउपादानो, पञ्चसिख, भिक्खु नो परिनिब्बायति । अयं खो, पञ्चसिख, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति ।

"सन्ति च खो, पञ्चसिख, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा ... पे० ... सन्ति खो, पञ्चसिख, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो न तन्निस्सितं विञ्ञाणं होति न तदुपादानं । अनुपादानो, पञ्चसिख, भिक्खु परिनिब्बायति । अयं खो, पञ्चसिख, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती" ति ।

---

१२०. सारिपुत्तसद्धिविहारिकसुत्तं

१२२. एकं समयं आयस्मा सारिपुत्तो सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो अञ्ञतरो भिक्खु येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच – "सद्धिविहारिको, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खु सिक्खं पच्चक्खाय हीना- B 323
यावत्तो" ति ।

"एवमेतं[1], आवुसो, होति इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारस्स, भोजने अमत्तञ्ञुनो, जागरियं अननुयुत्तस्स । 'सो वतावुसो, भिक्खु इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारो भोजने अमत्तञ्ञू जागरियं अननुयुत्तो यावजीवं परिपुण्णं परि- R. 104
सुद्धं ब्रह्मचरियं सन्तानेस्सती' ति नेतं ठानं विज्जति । 'सो वतावुसो, भिक्खु इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो भोजने मत्तञ्ञू जागरियं अनुयुत्तो यावजीवं परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं सन्तानेस्सती' ति ठानमेतं विज्जति ।

"कथं चावुसो, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति ? इधावुसो, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं[2] चक्खुन्द्रियं असंवुतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका

---

१. एव हेत – स्या० । २. यतोधिकरणमेन – रो० ।

अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सोतेन सद्दं सुत्वा ... घानेन गन्धं घायित्वा ... जिव्हाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विञ्ञाय न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवुतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जति । एवं खो, आवुसो, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति ।

"कथं चावुसो, भोजने मत्तञ्ञू होति ? इधावुसो, भिक्खु पटिसङ्खा योनिसो आहारं आहारेति – 'नेव दवाय, न मदाय, न मण्डनाय, न विभूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया यापनाय, विहिसूपरतिया[1], ब्रह्मचरियानुग्गहाय । इति पुराणं च वेदनं पटिहङ्खामि, नवं च वेदनं न उप्पादेस्सामि, यात्रा च मे भविस्सति, अनवज्जता च फासुविहारो चा' ति । एवं खो, आवुसो, भोजने मत्तञ्ञू होति ।

"कथं चावुसो, जागरियं अनुयुत्तो होति ? इधावुसो, भिक्खु दिवसं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि[2] धम्मेहि चित्तं परिसोधेति । रत्तिया पठमं यामं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं
R. 105 परिसोधेति । रत्तिया मज्झिमं यामं दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेति पादे[3] पादं अच्चाधाय सतो सम्पजानो, उट्ठानसञ्ञं मनसि करित्वा । रत्तिया पच्छिमं यामं पच्चुट्ठाय चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि
B. 324 चित्तं परिसोधेति । एवं खो, आवुसो, जागरियं अनुयुत्तो होति । तस्मातिहावुसो, एवं सिक्खितब्बं – 'इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा भविस्साम, भोजने मत्तञ्ञुनो[4], जागरियं अनुयुत्ता' ति । एवं हि वो[5], आवुसो, सिक्खितब्बं" ति ।

---

१२१. राहुलोवादसुत्तं

१२३. एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो भगवतो रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि – "परिपक्का खो राहुलस्स विमुत्तिपरि-

---

१. विहिंसुपरतिया – स्या०, रो० । २. आवरणियेहि – स्या० । ३. पादेन – स्या० ।
४. मत्तञ्ञूनो – रो० । ५. खो – स्या०; ते – रो० ।

पाचनिया धम्मा; यन्नूनाहं राहुलं उत्तरिं आसवानं खये विनेय्यं'' ति । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थियं[1] पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो आयस्मन्तं राहुलं आमन्तेसि – "गण्हाहि, राहुल, निसीदनं । येन अन्धवनं तेनुपसङ्कमिस्साम दिवाविहाराया'' ति । "एवं, भन्ते'' ति खो आयस्मा राहुलो भगवतो पटिस्सुत्वा निसीदनं आदाय भगवन्तं पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धि ।

तेन खो पन समयेन अनेकानि देवतासहस्सानि भगवन्तं अनुबन्धानि होन्ति[2] – "अज्ज भगवा आयस्मन्तं राहुलं उत्तरिं आसवानं खये विनेस्सती'' ति । अथ खो भगवा अन्धवनं अज्झोगाहेत्वा[3] अञ्ञतरस्मिं रुक्खमूले पञ्ञत्ते आसने निसीदि । आयस्मा पि खो राहुलो भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं राहुलं भगवा एतदवोच – R. 106

"तं किं मञ्ञसि, राहुल, चक्खु[4] निच्चं वा अनिच्चं वा'' ति ?

"अनिच्चं, भन्ते'' ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा'' ति ?

"दुक्खं, भन्ते'' ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं– 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'' ति ?

"नो हेतं, भन्ते'' ।

"रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा'' ति ?

"अनिच्चा, भन्ते'' ...पे०... चक्खुविञ्ञाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

"अनिच्चं, भन्ते'' ।

"चक्खुसम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो वा'' ति ?

"अनिच्चो, भन्ते'' ।

"यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं सञ्ञागतं सङ्खारगतं विञ्ञाणगतं तं पि निच्चं वा अनिच्चं वा'' ति ?

"अनिच्चं, भन्ते'' ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा'' ति ?

१. सावत्थि – स्या० । २. भवन्ति – स्या०, रो० । ३. अज्झोगहेत्वा – रो० । ४. चक्खुं – स्या० रो० ।

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं– B. 325 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते"... पे०... जिव्हा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

"अनिच्चा, भन्ते" ... पे०... जिव्हाविञ्ञाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ... जिव्हासम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो वा ति ?

"अनिच्चो, भन्ते" ।

"यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं सञ्ञागतं सङ्खारगतं विञ्ञाणगतं तं पि निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते"... पे०... मनो निच्चो वा अनिच्चो वा ति ?

"अनिच्चो, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

R 107 "यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं– 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"धम्मा निच्चा वा अनिच्चा वा" ति ?

"अनिच्चा, भन्ते" ... पे०... मनोविञ्ञाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ... पे०... मनोसम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो वा ति ?

"अनिच्चो, भन्ते" ।

"यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं सञ्ञागतं सङ्खारगतं विञ्ञाणगतं तं पि निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं पि निब्बिन्दति, रूपेसु पि निब्बिन्दति, चक्खुविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्से पि निब्बिन्दति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं सञ्ञागतं सङ्खारगतं विञ्ञाणगतं तस्मि पि निब्बिन्दति ... पे०... जिव्हाय पि निब्बिन्दति, रसेसु पि निब्बिन्दति, जिव्हाविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, जिव्हासम्फस्से पि निब्बिन्दति, यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं सञ्ञागतं सङ्खारगतं विञ्ञाणगतं तस्मिं पि निब्बिन्दति ... पे०... मनस्मिं पि निब्बिन्दति, धम्मेसु पि निब्बिन्दति, मनोविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, मनोसम्फस्से पि निब्बिन्दति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं सञ्ञागतं सङ्खारगतं विञ्ञाणगतं तस्मि पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति ।

१२४. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा राहुलो भगवतो भासितं अभिनन्दि । इमस्मिं च पन वेय्याकरणस्मिं भञ्ञमाने आयस्मतो राहुलस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चि[1] । अनेकानं च देवता- B. 326 सहस्सानं विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उदपादि – "यं किञ्चि समुदयधम्मं, सब्बं तं निरोधधम्मं" ति ।

---

१२२. संयोजनियधम्मसुत्तं

१२५. "संयोजनिये च, भिक्खवे, धम्मे देसेस्सामि संयोजनं च । तं सुणाथ । कतमे च, भिक्खवे, संयोजनिया धम्मा, कतमं च संयोजनं ? R. 108 सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, संयोजनिया धम्मा । यो

---

१. विमुच्चति – स्या० ।

तत्थ छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं ...पे०... सन्ति, भिक्खवे, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ... पे०. . सन्ति, भिक्खवे, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, संयोजनिया धम्मा । यो तत्थ छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं'' ति ।

---

१२३. उपादानियधम्मसुत्तं

१२६. "उपादानिये च, भिक्खवे, धम्मे देसेस्सामि उपादानं च । तं सुणाथ । कतमे च, भिक्खवे, उपादानिया धम्मा, कतमं च उपादानं ? सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, उपादानिया धम्मा । यो तत्थ छन्दरागो तं तत्थ उपादानं .. पे०... सन्ति, भिक्खवे, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ... पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, उपादानिया धम्मा । यो तत्थ छन्दरागो तं तत्थ उपादानं'' ति ।

लोककामगुणवग्गो दुतियो ।

तस्सुद्दानं

मारपासेन द्वे वुत्ता, लोककामगुणेन च ।
सक्को पञ्चसिखो चेव, सारिपुत्तो च राहुलो ।
संयोजनं उपादानं, वग्गो तेन पवुच्चती ति ॥

---

१२४. वेसालीसुत्तं

B 327, R. 109 १२७. एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । अथ खो उग्गो गहपति वेसालिको येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो उग्गो गहपति वेसालिको भगवन्तं एतदवोच – "को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति ? को पन, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती'' ति ?

"सन्ति खो, गहपति, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो

तन्निस्सितं विञ्ञाणं होति तदुपादानं । सउपादानो, गहपति, भिक्खु नो परिनिब्बायति ...पे०... सन्ति खो, गहपति, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे० .. सन्ति खो, गहपति, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं विञ्ञाणं होति तदुपादानं । सउपादानो, गहपति, भिक्खु नो परिनिब्बायति । अयं खो, गहपति, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति ।

"सन्ति च खो, गहपति, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो न तन्निस्सितं विञ्ञाणं होति न तदुपादानं । अनुपादानो, गहपति, भिक्खु परिनिब्बायति ...पे०.. सन्ति खो, गहपति, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति खो, गहपति, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो न तन्निस्सितं विञ्ञाणं होति न तदुपादानं । अनुपादानो, गहपति, भिक्खु परिनिब्बायति । अयं खो, गहपति, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती" ति । B. 328

---

१२५. वज्जीसुत्तं

१२८. एकं समयं भगवा वज्जीसु विहरति हत्थिगामे । अथ खो उग्गो गहपति हत्थिगामको येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो उग्गो गहपति हत्थिगामको भगवन्तं एतदवोच –"को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति ? को पन, भन्ते हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती" ति ...पे०... अयं खो, गहपति, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती ति । R. 110

१२६. नाळन्दसुत्तं

१२९. एकं समयं भगवा नाळन्दायं[1] विहरति पावारिकम्बवने । अथ खो उपालि गहपति येन भगवा तेनुपसङ्कमि ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो उपालि गहपति भगवन्तं एतदवोच – "को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति ? को पन, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती" ति ...पे०... अयं खो, गहपति, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती ति ।

---

१२७. भारद्वाजसुत्तं

१३०. एकं समयं आयस्मा पिण्डोलभारद्वाजो कोसम्बियं विहरति घोसितारामे । अथ खो राजा उदेनो येनायस्मा पिण्डोलभारद्वाजो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता पिण्डोलभारद्वाजेन सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो राजा उदेनो आयस्मन्तं पिण्डोलभारद्वाजं एतदवोच – "को
B. 329 नु खो, भो भारद्वाज, हेतु को पच्चयो येनिमे दहरा भिक्खू सुसू काळकेसा[2] भद्रेन योब्बनेन समन्नागता पठमेन[3] वयसा अनिकीळिताविनो[4] कामेसु यावजीवं परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं चरन्ति, अद्धानं च आपादेन्ती" ति ?

"वुत्तं खो एतं, महाराज, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन – 'एथ तुम्हे, भिक्खवे, मातुमत्तीसु मातुचित्तं उपट्ठपेथ,
R. 111 भगिनिमत्तीसु[5] भगिनिचित्तं उपट्ठपेथ, धीतुमत्तीसु धीतुचित्तं उपट्ठपेथा' ति । अयं खो, महाराज, हेतु अयं पच्चयो येनिमे दहरा भिक्खू सुसू काळकेसा भद्रेन योब्बनेन समन्नागता पठमेन वयसा अनिकीळिताविनो कामेसु यावजीवं परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं चरन्ति, अद्धानं च आपादेन्ती" ति ।

"लोलं[6] खो, भो भारद्वाज, चित्तं । अप्पेकदा मातुमत्तीसु पि लोभधम्मा उप्पज्जन्ति, भगिनिमत्तीसु पि लोभधम्मा उप्पज्जन्ति, धीतुमत्तीसु पि लोभधम्मा उपज्जन्ति । अत्थि नु खो, भो भारद्वाज, अञ्ञो

---

१. नालन्दायं – रो० । २. कालकेसा – रो० । ३. पथमेन – रो० । ४. अनिकीलिताविनो – रो० । ५. भगिनीमत्तीसु – स्या०, रो० । ६. लोळं – स्या० ।

च हेतु अञ्ञो च पच्चयो येनिमे दहरा भिक्खू सुसू काळकेसा ... पे०... अद्धानं च आपादेन्ती'' ति ?

"वुत्तं खो एतं, महाराज, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन – 'एथ तुम्हे, भिक्खवे, इममेव कायं उद्धं पादतला अधो केसमत्थका तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खथ – अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो मसं न्हारु[1] अट्ठि[2] अट्ठिमिञ्जं[3] वक्कं हदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो सिङ्घाणिका लसिका मुत्तं' ति । अयं पि खो, महाराज, हेतु अयं पच्चयो येनिमे दहरा भिक्खू सुसू, काळकेसा ... पे०... अद्धानं च आपादेन्ती'' ति ।

"ये ते, भो भारद्वाज, भिक्खू भावितकाया भावितसीला भावितचित्ता भावितपञ्ञा, तेसं तं सुकरं होति । ये च खो ते, भो भारद्वाज, भिक्खू अभावितकाया अभावितसीला अभावितचित्ता अभावितपञ्ञा, तेसं तं दुक्करं होति । अप्पेकदा, भो भारद्वाज, असुभतो मनसि करि- B. 330
स्सामी[4]'' ति सुभतो व आगच्छति । अत्थि नु खो, भो भारद्वाज, अञ्ञो R. 112
च खो हेतु अञ्ञो च पच्चयो येनिमे दहरा भिक्खू सुसू काळकेसा ... पे०... अद्धानं च आपादेन्ती'' ति ?

"वुत्तं खो एतं, महाराज, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन – 'एथ तुम्हे, भिक्खवे, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा विहरथ । चक्खुना रूपं दिस्वा मा निमित्तग्गाहिनो अहुवत्थ मानुब्यञ्जनग्गाहिनो । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवुतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं[5], तस्स संवराय पटिपज्जथ । रक्खथ चक्खुन्द्रियं; चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जथ । सोतेन सद्दं सुत्वा ... पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ... जिव्हाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विञ्ञाय मा निमित्तग्गाहिनो अहुवत्थ मानुब्यञ्जनग्गाहिनो । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवुतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जथ । रक्खथ मनिन्द्रियं; मनिन्द्रिये संवरं आपज्जथा' ति । अयं पि खो, महाराज, हेतु अयं पच्चयो येनिमे दहरा भिक्खू सुसू काळकेसा भद्रेन योब्बनेन समन्नागता

---

१. नहारु – स्या०; नहारू – रो० । २. अट्ठी – स्या, रो० । ३. अट्ठिमिञ्जा – रो० । ४. करिस्सामा – स्या०, रो० । ५. अन्वासवेय्युं – रो० ।

पठेमन वयसा अनिकीळिताविनो कामेसु यावजीव परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं चरन्ति, अद्धानं च आपादेन्ती'' ति ।

"अच्छरियं, भो भारद्वाज; अब्भुतं, भो भारद्वाज ! याव सुभासितं चिदं, भो भारद्वाज, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन । एसोव[1] खो, भो भारद्वाज, हेतु एस पच्चयो येनिमे दहरा भिक्खू सुसू काळकेसा भद्रेन योब्बनेन समन्नागता पठमेन वयसा अनिकीळिताविनो कामेसु यावजीवं परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं चरन्ति, अद्धानं च आपादेन्ती ति । अहं पि खो, भो भारद्वाज, यस्मि समये अरक्खितेनेव कायेन, अरक्खिताय वाचाय, अरक्खितेन चित्तेन, अनुपट्ठिताय सतिया, असंवुतेहि इन्द्रियेहि अन्तेपुरं पविसामि, अतिविय मं तस्मि समये लोभधम्मा परिसहन्ति । यस्मि च ख्वाहं, भो भारद्वाज, समये रक्खि-
R. 113 तेनेव कायेन, रक्खिताय वाचाय, रक्खितेन चित्तेन, उपट्ठिताय सतिया,
B. 331 संवुतेहि इन्द्रियेहि अन्तेपुरं पविसामि, न मं तथा[2] तस्मि समये लोभधम्मा परिसहन्ति । अभिक्कन्तं, भो भारद्वाज; अभिक्कन्तं, भो भारद्वाज ! सेय्यथापि, भो भारद्वाज, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळ्हस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं[3] धारेय्य, चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती[4] ति; एवमेवं भोता भारद्वाजेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं, भो भारद्वाज, तं भगवन्तं सरणं गच्छामि धम्मं च भिक्खुसङ्घं च । उपासकं मं भवं भारद्वाजो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं'' ति ।

---

१२८. सोणसुत्तं

१३१. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो सोणो गहपतिपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सोणो गहपतिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच – "को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति ? को पन, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती'' ति

१. एसेव – स्या०; एस चेव – रो० । २. तत्थ – स्या० । ३. तेलप्पज्जोतं –

... पे... अयं खो, मोण, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती ति ।

---

१२९. घोसितसुत्तं

१३२. एकं समयं आयस्मा आनन्दो कोसम्बियं विहरति घोसितारामे । अथ खो घोसितो गहपति येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमि ... पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो घोसितो गहपति आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच – "'धातुनानत्तं, धातुनानत्तं' ति, भन्ते आनन्द, वुच्चति । कित्ता- R. 114
वता नु खो, भन्ते, धातुनानत्तं वुत्तं भगवता" ति ?

"संविज्जति खो, गहपति, चक्खुधातु, रूपा च मनापा, चक्खुविञ्ञाणं च सुखवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना । संविज्जति खो, गहपति, चक्खुधातु, रूपा च अमनापा, चक्खुविञ्ञाणं च दुक्खवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुक्खा वेदना । संविज्जति खो, गहपति, चक्खुधातु, रूपा च मनापा उपेक्खावेदनिया[1], चक्खुविञ्ञाणं च अदुक्खमसुखवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुक्खम- B. 332
सुखा वेदना ... पे०... संविज्जति खो, गहपति, जिव्हाधातु, रसा च मनापा, जिव्हाविञ्ञाणं च सुखवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना । संविज्जति खो, गहपति, जिव्हाधातु, रसा च अमनापा, जिव्हाविञ्ञाणं च दुक्खवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुक्खा वेदना । संविज्जति खो, गहपति, जिव्हाधातु, रसा च उपेक्खावेदनिया, जिव्हाविञ्ञाणं च अदुक्खमसुखवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना ... पे०... संविज्जति खो, गहपति, मनोधातु, धम्मा च मनापा, मनोविञ्ञाणं च सुखवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना । संविज्जति खो, गहपति, मनोधातु, धम्मा च अमनापा, मनोविञ्ञाणं च दुक्खवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुक्खा वेदना । संविज्जति खो, गहपति, मनोधातु, धम्मा च उपेक्खावेदनिया, मनोविञ्ञाणं च अदुक्खमसुखवेदनियं । फस्सं पटिच्च उपज्जति अदुक्खमसुखा वेदना। एत्तावता खो, गहपति, धातुनानत्तं वुत्तं भगवता" ति ।

---

१३० हालिद्दिकानिसुत्तं

R. 115 १३३. एकं समयं आयस्मा महाकच्चानो अवन्तीसु विहरति कुलघरे[1] पपाते[1] पब्बते। अथ खो हालिद्दिकानि[2] गहपति येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमि ... पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो हालिद्दिकानि गहपति आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोच – "वुत्तमिदं, भन्ते, भगवता – 'धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति वेदनानानत्तं' ति। कथं नु खो, भन्ते, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं; फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति वेदनानानत्तं" ति?

"इध, गहपति, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा 'मनापं इत्थेतं' ति पजानाति चक्खुविञ्ञाणं सुखवेदनियं च। फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना। चक्खुना खो पनेव रूपं दिस्वा 'अमनापं इत्थेतं' ति पजानाति चक्खुविञ्ञाणं दुक्खवेदनियं च। फस्सं पटिच्च उप्पज्जति B. 333 दुक्खा वेदना। चक्खुना खो पनेव रूपं दिस्वा 'उपेक्खाट्ठानियं इत्थेतं' ति पजानाति चक्खुविञ्ञाणं अदुक्खमसुखवेदनियं च। फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना।

"पुन च परं, गहपति, भिक्खु सोतेन सद्दं सुत्वा ... पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ... पे०... जिव्हाय रसं सायित्वा ... पे०... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा ... पे०... मनसा धम्मं विञ्ञाय 'मनापं इत्थेतं' ति पजानाति R. 116 मनोविञ्ञाणं सुखवेदनियं च। फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना। मनसा खो पनेव धम्मं विञ्ञाय 'अमनापं इत्थेतं' ति पजानाति मनोविञ्ञाणं दुक्खवेदनियं च। फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुक्खा वेदना। मनसा खो पनेव धम्मं विञ्ञाय 'उपेक्खाट्ठानियं इत्थेतं' ति पजानाति मनोविञ्ञाणं अदुक्खमसुखवेदनियं च। फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना। एवं खो, गहपति, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं; फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति वेदनानानत्तं" ति।

---

१३१. नकुलपितुसुत्तं

१३४. एकं समयं भगवा भग्गेसु विहरति सुंसुमारगिरे[3] भेसकळावने[4] मिगदाये। अथ खो नकुलपिता गहपति येन भगवा तेनुप-

---

१–१. ० सम्पवत्ते – स्या०; कुररघरे पवत्ते–रो०। २. हालिद्दकानि – स्या ०। ३. सुसुमारगिरे – म०। ४. भेसकलावने – रो०।

सङ्कमि ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो नकुलपिता गहपति भगवन्तं एतदवोच – "को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो[1] परिनिब्बायन्ति ? को पन, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती" ति ?

"सन्ति खो, गहपति, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं विञ्ञाणं होति तदुपादानं । सउपादानो, गहपति, भिक्खु नो परिनिब्बायति ...पे०... सन्ति खो, गहपति, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति खो, गहपति, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं विञ्ञाणं होति तदुपादानं । सउपादानो, गहपति, भिक्खु नो परिनिब्बायति । अयं खो, गहपति, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे B. 334
सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति ।

"सन्ति च खो, गहपति, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो न तन्निस्सितं विञ्ञाणं होति न तदुपादानं । अनुपादानो, गहपति, भिक्खु परिनिब्बायति ...पे०... सन्ति खो, गहपति, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति खो, गहपति, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं नाभिनन्दतो नाभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो न तन्निस्सितं विञ्ञाणं होति न तदुपादानं । अनुपादानो, गहपति, भिक्खु परिनिब्बायति । अयं खो, गहपति, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती" ति ।

---

१३२. लोहिच्चसुत्तं

१३५. एकं समयं आयस्मा महाकच्चानो अवन्तीसु विहरति
मक्करकते[2] अरञ्ञकुटिकायं । अथ खो लोहिच्चस्स ब्राह्मणस्स R. 117

---

१. न – रो० । २. मक्करकटे – स्या०, रो० ।

सम्बहुला अन्तेवासिका कट्ठहारका माणवका येनायस्मतो महाकच्चानस्स अरञ्ञकुटिका तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा परितो परितो कुटिकाय[1] अनुचङ्कमन्ति अनुविचरन्ति उच्चासद्दा महासद्दा कानिचि कानिचि सेलेय्यकानि[2] करोन्ति – 'इमे पन मुण्डका समणका इब्भा कण्हा[3] बन्धुपादापच्चा, इमेसं भरतकानं[4] सक्कता गरुकता मानिता पूजिता अपचिता'' ति ।

अथ खो आयस्मा महाकच्चानो विहारा निक्खमित्वा ते माणवके एतदवोच – "मा[5] माणवका सद्दमकत्थ; धम्मं वो भासिस्सामी'' ति । एवं वुत्ते, ते माणवका तुण्ही अहेसुं । अथ खो आयस्मा महाकच्चानो ते माणवके गाथाहि अज्झभासि –

"सीलुत्तमा पुब्बतरा अहेसुं,
ते ब्राह्मणा ये पुराणं सरन्ति ।
गुत्तानि द्वारानि सुरक्खितानि,
अहेसुं[6] तेसं अभिभुय्य कोधं ।।

B. 335 "धम्मे च झाने[7] च रता अहेसुं,
ते ब्राह्मणा ये पुराणं सरन्ति ।
इमे च[8] वोक्कम्म जपामसेति[9],
गोत्तेन मत्ता विसमं चरन्ति ।।

"कोधाभिभूता पुथुअत्तदण्डा[10],
विरज्जमाना[11] सतण्हातण्हेसु[12] ।
अगुत्तद्वारस्स भवन्ति मोघा,
सुपिनेव लद्धं पुरिसस्स वित्तं ।।

R. 118 "अनासका थण्डिलसायिका च,
पातो[13] सिनानं च तयो च वेदा ।
खराजिनं जटापङ्को, मन्ता सीलब्बतं तपो ।
कुहना वङ्कदण्डा[14] च, उदकाचमनानि[15] च ।।

१. कुटिकायं – स्या०, रो० । २ सेलिस्सकानि – रो० । ३ किण्हा – रो० । ४. भारतकानं – स्या०, रो० । ५. मा वो – रो० । ६. अहेसु – स्या० । ७. चज्झाने – स्या० । ८. व – स्या० । ९. जहाम्हसेति – स्या०; जप्पामसेति – रो० । १०. सुपुथुत्तदण्डा – स्या० । ११. विरज्झमाना – स्या०, रो० । १२. तसथावरेसु – स्या०, रो० । १३. पाथो – रो० । १४. वङ्कं दण्डा – रो० । १५. उदका च मनानि – स्या०, रो० ।

"वण्णा एते ब्राह्मणानं, कता किञ्चिक्खभावना ।
चित्तं च सुसमाहितं, विप्पसन्नमनाविलं ।
अखिलं सब्बभूतेसु, सो मग्गो ब्रह्मपत्तिया" ति ॥

अथ खो ते माणवका कुपिता अनत्तमना येन लोहिच्चो ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमिसु, उपसङ्कमित्वा लोहिच्चं ब्राह्मणं एतदवोचुं – "यग्घे ! भवं जानेय्य, समणो महाकच्चानो ब्राह्मणानं मन्ते एकंसेन अपवदति[1], पटिक्कोसती" ति । एवं वुत्ते, लोहिच्चो ब्राह्मणो कुपितो अहोसि अनत्तमनो । अथ खो लोहिच्चस्स ब्राह्मणस्स एतदहोसि – "न खो पन मेतं पतिरूपं[2] योहं अञ्ञदत्थु[3] माणवकानं येव सुत्वा समण महाकच्चानं अक्कोसेय्यं[4] परिभासेय्यं । यन्नूनाहं उपसङ्कमित्वा पुच्छेय्य" ति ।

अथ खो लोहिच्चो ब्राह्मणो तेहि माणवकेहि सद्धिं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता महाकच्चानेन R. 119
सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं[5] वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो लोहिच्चो ब्राह्मणो आयस्मन्तं महा- B. 336
कच्चानं एतदवोच – "आगमंसु नु खिवध, भो कच्चान, अम्हाकं सम्बहुला अन्तेवासिका कट्ठहारका माणवका" ति ?

"आगमंसु खिवध ते, ब्राह्मण, सम्बहुला अन्तेवासिका कट्ठहारका माणवका" ति ।

"अहु पन भोतो कच्चानस्स तेहि माणवकेहि सद्धिं कोचिदेव कथासल्लापो" ति ?

"अहु खो मे, ब्राह्मण, तेहि माणवकेहि सद्धिं कोचिदेव कथासल्लापो" ति ।

"यथा कथं पन भोतो कच्चानस्स तेहि माणवकेहि सद्धिं अहोसि कथासल्लापो" ति ?

"एवं खो मे, ब्राह्मण, तेहि माणवकेहि सद्धिं अहोसि कथासल्लापो –

'सीलुत्तमा पुब्बतरा अहेसुं,
ते ब्राह्मणा ये पुराणं सरन्ति ...पे०...
अखिलं सब्बभूतेसु, सो मग्गो ब्रह्मपत्तिया' ति ॥

१. असंवदति – स्या० । २. पटिरूप – स्या० । ३. अञ्ञादत्थु – स्या० । ४. अक्कोसेय्यं विरुज्झेय्यं – स्या० । ५. साराणीयं – स्या०, रो० ।

"एवं खो मे, ब्राह्मण, तेहि माणवकेहि[1] सद्धिं अहोसि कथासल्लापो" ति ।

"'अगुत्तद्वारो' ति भवं कच्चानो आह । कित्तावता नु खो, भो कच्चान, अगुत्तद्वारो होती" ति ?

"इध, ब्राह्मण, एकच्चो चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे अधिमुच्चति अप्पियरूपे रूपे[2] ब्यापज्जति, अनुपट्ठितकायस्सति[3] च[4] विहरति,
R. 120 परित्तचेतसो तं च चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति यत्थस्स[5] ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति[6] । सोतेन सद्दं सुत्वा ... घानेन गन्धं घायित्वा ... जिव्हाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विञ्ञाय पियरूपे धम्मे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे च धम्मे ब्यापज्जति, अनुपट्ठितकायस्सति च विहरति, परित्तचेतसो तं च चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । एवं खो, ब्राह्मण, अगुत्तद्वारो होती" ति ।

"अच्छरियं, भो कच्चान; अब्भुतं, भो कच्चान! यावञ्चिदं भोता कच्चानेन अगुत्तद्वारो व समानो अगुत्तद्वारो ति अक्खातो ।

B. 337 "'गुत्तद्वारो' ति भवं कच्चानो आह । कित्तावता नु खो, भो कच्चान, गुत्तद्वारो होती" ति ?

"इध, ब्राह्मण, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति, अप्पमाणचेतसो तं च चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । सोतेन सद्दं सुत्वा ... घानेन गन्धं घायित्वा ... जिव्हाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विञ्ञाय पियरूपे धम्मे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति, अप्पमाणचेतसो तं च चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । एवं खो, ब्राह्मण, गुत्तद्वारो होती" ति ।

---

१. स्या० पोत्थके नत्थि । २. रो० पोत्थके नत्थि । ३. अनुपट्ठिताय सतिया – स्या०, रो० । ४. व – स्या० । ५. यत्थास्स – स्या०, रो० । ६. न० – स्या०, रो० ।

"अच्छरियं, भो कच्चान; अब्भुतं, भो कच्चान! यावञ्चिदं भोता कच्चानेन गुत्तद्वारो व समानो गुत्तद्वारो ति अक्खातो। अभिक्कन्तं, भो कच्चान, अभिक्कन्तं, भो कच्चान! सेय्यथापि, भो कच्चान, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळ्हस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं[1] धारेय्य, चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती[2] ति; एवमेवं भोता कच्चानेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो। एसाहं, भो कच्चान, तं भगवन्तं सरणं गच्छामि धम्मं च भिक्खुसङ्घं च। उपासकं मं भवं कच्चानो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं। यथा च भवं कच्चानो मक्करकते[3] उपासककुलानि उपसङ्कमति; एवमेव[4] लोहिच्चकुलं उपसङ्कमतु। तत्थ ये माणवका वा माणविका वा भवन्तं कच्चानं अभिवादेस्सन्ति पच्चुट्ठिस्सन्ति आसनं वा उदकं वा दस्सन्ति, तेसं तं भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाया" ति। R. 121

---

१३३. वेरहच्चानिसुत्तं

१३६. एकं समयं आयस्मा उदायी[5] कामण्डायं विहरति तोदेय्यस्स ब्राह्मणस्स अम्बवने। अथ खो वेरहच्चानिगोत्ताय[6] ब्राह्मणिया अन्तेवासी माणवको येनायस्मा उदायी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता उदायिना सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो तं माणवकं आयस्मा B 338 उदायी धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि। अथ खो सो माणवको आयस्मता उदायिना धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो उट्ठायासना येन वेरहच्चानिगोत्ता ब्राह्मणी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा वेरहच्चानिगोत्तं ब्राह्मणिं एतदवोच – "यग्घे, भोति, जानेय्यासि[7]! समणो उदायी धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं, सात्थं सब्यञ्जनं R. 122 केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेती" ति।

"तेन हि त्वं, माणवक, मम वचनेन समणं उदायिं निमन्तेहि

---

१. तेलप्पज्जोतं – स्या०। २. दक्खिन्ती – रो०। ३. मक्करकटे – स्या०, रो०। ४. एवमेवं – स्या०। ५. उदायि – स्या०। ६. वेरहञ्चानिगोत्ताय – स्या०। ७. जानेय्य – स्या०, रो०।

स्वातनाय भत्तेना" ति । "एवं भोती" ति खो सो माणवको वेरहच्चानिगोत्ताय ब्राह्मणिया पटिस्सुत्वा येनायस्मा उदायी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं उदायि एतदवोच – "अधिवासेतु किर, भवं, उदायि, अम्हाकं आचरियभरियाय[१] वेरहच्चानिगोत्ताय ब्राह्मणिया स्वातनाय भत्तं" ति । अधिवासेसि खो आयस्मा उदायी तुण्हीभावेन । अथ खो आयस्मा उदायी तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमय निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन वेरहच्चानिगोत्ताय ब्राह्मणिया निवेसनं तेनुपसङ्कमि, उपसङ्कमित्वा पञ्ञत्ते आसने निसीदि । अथ खो वेरहच्चानिगोत्ता ब्राह्मणी आयस्मन्तं उदायि पणीतेन खादनीयेन[२] भोजनीयेन सहत्था[२] सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो वेरहच्चानिगोत्ता ब्राह्मणी आयस्मन्तं उदायि भुत्तावि ओनीतपत्तपाणि पादुका आरोहित्वा उच्चे आसने निसीदित्वा सीसं ओगुण्ठित्वा आयस्मन्तं उदायि एतदवोच – "भण, समण, धम्मं" ति ।

"भविस्सति, भगिनि, समयो" ति वत्वा उट्ठायासना पक्कमि[३] ।

दुतियं पि खो सो माणवको येनायस्मा उदायी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता उदायिना सद्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो तं माणवकं आयस्मा उदायी धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । दुतियं पि खो सो माणवको आयस्मता उदायिना धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो उट्ठा-
B 339 यासना येन वेरहच्चानिगोत्ता ब्राह्मणी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा वेरहच्चानिगोत्तं ब्राह्मणिं एतदवोच – "यग्घे, भोति, जानेय्यासि !
R 123 समणो उदायी धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं, सात्थं सब्यञ्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेती" ति ।

"एवमेवं पन त्वं, माणवक, समणस्स उदायिस्स वण्णं भाससि । समणो पनुदायी 'भण, समण, धम्मं' ति वुत्तो समानो 'भविस्सति, भगिनि, समयो' ति वत्वा उट्ठायासना पक्कन्तो[४]" ति ।

१. आचरियाय – स्या० । २–२. खादनियेन भोजनियेन – रो० । ३ पक्कामि – स्या०, रो० । ४. विहरं पक्कन्तो – रो० ।

"तथा हि पन त्वं, भोति, पादुका आरोहित्वा उच्चे आसने निसीदित्वा सीसं ओगुण्ठित्वा एतदवोच – 'भण, समण, धम्मं' ति । धम्मगरुनो हि ते भवन्तो धम्मगारवा" ति ।

"तेन हि त्वं, माणवक, मम वचनेन समणं उदायिं निमन्तेहि स्वातनाय भत्तेना" ति । "एवं, भोती" ति खो सो माणवको वेरहच्चानिगोत्ताय ब्राह्मणिया पटिस्सुत्वा येनायस्मा उदायी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच – "अधिवासेतु किर भवं उदायी अम्हाकं आचरियभरियाय वेरहच्चानिगोत्ताय ब्राह्मणिया स्वातनाय भत्तं" ति । अधिवासेसि खो आयस्मा उदायी तुण्हीभावेन[१] ।

अथ खो आयस्मा उदायी तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन वेरहच्चानिगोत्ताय ब्राह्मणिया निवेसनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्ञत्ते आसने निसीदि । अथ खो वेरहच्चानिगोत्ता ब्राह्मणी आयस्मन्तं उदायिं पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो वेरहच्चानिगोत्ता ब्राह्मणी आयस्मन्तं उदायिं भुत्ताविं ओनीतपत्तपाणिं पादुका ओरोहित्वा नीचे आसने निसीदित्वा सीसं विवरित्वा आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच – "किस्मिं नु खो, भन्ते, सति अरहन्तो सुखदुक्खं पञ्ञापेन्ति[२], किस्मिं असति अरहन्तो सुखदुक्खं न पञ्ञापेन्ती" ति ?

"चक्खुस्मिं खो, भगिनि, सति अरहन्तो सुखदुक्खं पञ्ञापेन्ति, चक्खुस्मिं असति अरहन्तो सुखदुक्खं न पञ्ञापेन्ति ... पे० ... जिव्हाय R. 124
सति अरहन्तो सुखदुक्खं पञ्ञापेन्ति, जिव्हाय असति अरहन्तो सुखदुक्खं न पञ्ञापेन्ति ... पे० ... मनस्मिं सति अरहन्तो सुखदुक्खं पञ्ञापेन्ति, मनस्मिं असति अरहन्तो सुखदुक्खं न पञ्ञापेन्ती" ति ।

एवं वुत्ते, वेरहच्चानिगोत्ता ब्राह्मणी आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच – "अभिक्कन्तं, भन्ते, अभिक्कन्तं, भन्ते ! सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळ्हस्स वा मग्गं B. 340
आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य, चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती ति; एवमेवं अय्येन उदायिना अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं, अय्य[३] उदायि, तं भगवन्तं[४] सरणं गच्छामि धम्मं च

१. तुण्हिभावेन – रो० । २. पञ्ञपेन्ति – म०, स्या० । ३. भन्ते – स्या० । ४. भवन्तं – स्या० ।

भिक्खुसङ्घं च । उपासिकं मम अय्यो उदायी धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं'' ति ।

गहपतिवग्गो ततियो ।

तस्सुद्दानं

वेसाली वज्जि[1] नाळन्दा, भारद्वाज सोणो च घोसितो[2] ।
हालिद्दिको[3] नकुलपिता, लोहिच्चो वेरहच्चानी[4] ति ॥

———o———

१३४. देवदहसुत्तं

१३७. एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति देवदहं नाम सक्यानं निगमो[5]। तत्र खो भगवा भिक्खु आमन्तेसि – "नाहं, भिक्खवे, सब्बेसं येव[6] R 125 भिक्खूनं छसु फस्सायतनेसु अप्पमादेन करणीयं ति वदामि, न च पनाहं, भिक्खवे, सब्बेसं येव भिक्खूनं छसु फस्सायतनेसु नाप्पमादेन करणीयं ति वदामि । ये ते, भिक्खवे, भिक्खू अरहन्तो खीणासवा वुसितवन्तो कतकरणीया ओहितभारा अनुप्पत्तसदत्था परिक्खीणभवसंयोजना सम्मदञ्ञा विमुत्ता, तेसाहं, भिक्खवे, भिक्खूनं छसु फस्सायतनेसु नाप्पमादेन करणीयं ति वदामि । तं किस्स हेतु ? कतं तेसं अप्पमादेन, अभब्बा ते[7] पमज्जितुं । ये च खो ते, भिक्खवे, भिक्खू सेक्खा[8] अप्पत्तमानसा अनुत्तरं योगक्खेमं पत्थयमाना विहरन्ति, तेसाहं, भिक्खवे, भिक्खूनं छसु फस्सायतनेसु अप्पमादेन करणीयं ति वदामि । तं किस्स हेतु ? सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा मनोरमा पि अमनोरमा पि । त्यास्स फुस्स फुस्स चित्तं न परियादाय तिट्ठन्ति । चेतसो अपरियादाना आरद्धं होति विरियं[9] असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा[10], पस्सद्धो कायो असारद्धो, B. 341 समाहितं चित्तं एकग्गं । इमं खाहं, भिक्खवे, अप्पमादफलं सम्पस्समानो तेसं भिक्खूनं छसु फस्सायतनेसु अप्पमादेन करणीयं ति वदामि ...पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविञ्ञेय्या धम्मा मनोरमा पि अमनोरमा पि । त्यास्स फुस्स फुस्स चित्तं न परियादाय तिट्ठन्ति । चेतसो अपरियादाना आरद्धं होति विरियं असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा, पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकग्गं । इमं खाहं, भिक्खवे, अप्प-

---

१. वज्जी – स्या० । २. घोसिता – स्या० । ३. हालिद्दको – स्या०; हालिन्दको – रो० । ४. वेरहञ्चानी – स्या० । ५ निगमे – रो० । ६–६. सब्बेसञ्ञेव – स्या० । ७ तेन – स्या० । ८ सेखा – स्या०, रो० । ९. वीरियं – म० । १०. अप्पमुट्ठा – स्या० ।

मादफलं सम्पस्समानो तेसं भिक्खूनं छसु फस्सायतनेसु अप्पमादेन करणीयं ति वदामी" ति ।

---

१३५. खणसुत्तं

१३८. "लाभा वो, भिक्खवे, सुलद्धं वो, भिक्खवे, खणो वो R. 126 पटिलद्धो ब्रह्मचरियवासाय । दिट्ठा मया, भिक्खवे, छफस्सायतनिका नाम निरया । तत्थ यं किञ्चि चक्खुना रूपं पस्सति अनिट्ठरूपं येव पस्सति, नो इट्ठरूपं; अकन्तरूपं येव पस्सति, नो कन्तरूपं; अमनापरूपं येव पस्सति, नो मनापरूपं । यं किञ्चि सोतेन सद्दं सुणाति ... पे०... यं किञ्चि घानेन गन्धं घायति ... यं किञ्चि जिव्हाय रसं सायति ... यं किञ्चि कायेन फोट्ठब्बं फुसति ... यं किञ्चि मनसा धम्मं विजानाति अनिट्ठरूपं येव विजानाति, नो इट्ठरूपं; अकन्तरूपं येव विजानाति, नो कन्तरूपं; अमनापरूपं येव विजानाति, नो मनापरूपं । लाभा वो, भिक्खवे, सुलद्धं वो, भिक्खवे, खणो वो पटिलद्धो ब्रह्मचरियवासाय । दिट्ठा मया, भिक्खवे, छफस्सायतनिका नाम सग्गा । तत्थ यं किञ्चि चक्खुना रूपं पस्सति इट्ठरूपं येव पस्सति, नो अनिट्ठरूपं; कन्तरूपं येव पस्सति, नो अकन्तरूपं; मनापरूपं येव पस्सति, नो अमनापरूपं ... पे०... यं किञ्चि जिव्हाय रसं सायति ...पे०... यं किञ्चि मनसा धम्मं विजानाति इट्ठरूपं येव विजानाति, नो अनिट्ठरूपं; कन्तरूपं येव विजानाति, नो अकन्तरूपं; मनापरूपं येव विजानाति, नो अमनापरूपं । लाभा वो, भिक्खवे, सुलद्धं वो, भिक्खवे, खणो वो पटिलद्धो ब्रह्मचरियवासाया" ति ।

---

१३६. पठमरूपारामसुत्तं

१३९. "रूपारामा, भिक्खवे, देवमनुस्सा रूपरता[1] रूपसम्मुदिता[2] । रूपविपरिणामविरागनिरोधा दुक्खा[3], भिक्खवे, देवमनुस्सा विहरन्ति । सद्दारामा, भिक्खवे, देवमनुस्सा सद्दरता सद्दसम्मुदिता । B. 342 सद्दविपरिणामविरागनिरोधा दुक्खा, भिक्खवे, देवमनुस्सा विहरन्ति । गन्धारामा ... रसारामा ... फोट्ठब्बारामा ... धम्मारामा, भिक्खवे, देवमनुस्सा धम्मरता धम्मसम्मुदिता । धम्मविपरिणामविरागनिरोधा R. 127 दुक्खा, भिक्खवे, देवमनुस्सा विहरन्ति । तथागतो च खो, भिक्खवे, अरहं

---

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. रूपसमुदिता – स्या०, रो० । ३. दुक्खं – रो० ।

सम्मासम्बुद्धो रूपानं समुदयं च अत्थङ्गमं[१] च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं विदित्वा न रूपारामो न रूपरतो न रूपसम्मुदितो। रूपविपरिणामविरागनिरोधा सुखो[२], भिक्खवे, तथागतो विहरति। सद्दानं ... गन्धानं ... रसानं ... फोट्ठब्बानं ... धम्मानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं विदित्वा न धम्मारामो न धम्मरतो न धम्मसम्मुदितो। धम्मविपरिणामविरागनिरोधा सुखो, भिक्खवे, तथागतो विहरति"।

१४०. इदमवोच भगवा। इदं वत्वान[३] सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था –

"रूपा सद्दा रसा गन्धा, फस्सा धम्मा च केवला।
इट्ठा कन्ता मनापा च, यावतत्थी ति वुच्चति॥
"सदेवकस्स लोकस्स, एते वो सुखसम्मता।
यत्थ चेते निरुज्झन्ति, तं तेसं दुक्खसम्मतं॥
"सुखं दिट्ठमरियेभि, सक्कायस्स निरोधनं।
पच्चनीकमिदं[४] होति, सब्बलोकेन पस्सतं[५]॥
"यं परे सुखतो आहु, तदरिया आहु दुक्खतो।
यं परे दुक्खतो आहु, तदरिया सुखतो विदू॥
"पस्स[६] धम्मं दुराजानं, सम्मूळ्हेत्थ अविद्दसु।
निवुतानं तमो होति, अन्धकारो अपस्सतं॥
R 128 "सतं च विवटं होति, आलोको पस्सतामिव[७]।
सन्तिके न विजानन्ति, मग्गा[८] धम्मस्स अकोविदा[९]॥
"भवरागपरेतेभि[१०], भवरागानुसारीभि[११]।
मारधेय्यानुपन्नेहि[१२], नायं धम्मो सुसम्बुधो[१३]॥
B. 343 "को नु अञ्ञत्र मरियेभि, पदं सम्बुद्धुमरहति।
यं पदं सम्मदञ्ञाय, परिनिब्बन्ति अनासवा" ति॥

---

१. अत्थगमं – रो०। २. सुख – रो०। ३ वत्वा – रो०। ४. पच्चनिकमिदं – स्या०। ५. दस्सनं – रो०। ६. फस्स – रो०। ७. पस्सतं इव – रो०। ८. महा – रो०। ९. कोविदा – रो०। १०. भवरागपरेतेहि – स्या०, रो०। ११. भवसोतानुसारिभि – स्या०, रो०। १२. ०पन्नेभि – स्या०। १३. सुसम्बुद्धो – स्या०, रो०।

१३७. दुतियरूपारामसुत्तं

१४१. "रूपारामा, भिक्खवे, देवमनुस्सा रूपरता रूपसम्मुदिता। रूपविपरिणामविरागनिरोधा दुक्खा, भिक्खवे, देवमनुस्सा विहरन्ति। सद्दारामा ... गन्धारामा ... रसारामा ... फोट्ठब्बारामा ... धम्मारामा, भिक्खवे, देवमनुस्सा धम्मरता धम्मसम्मुदिता। धम्मविपरिणामविराग-निरोधा दुक्खा, भिक्खवे, देवमनुस्सा विहरन्ति। तथागतो च, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो रूपानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं विदित्वा न रूपारामो न रूपरतो न रूपसम्मु-दितो। रूपविपरिणामविरागनिरोधा सुखो, भिक्खवे, तथागतो विहरति। सद्दानं ... गन्धानं ... रसानं ... फोट्ठब्बानं[1] ... धम्मानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं विदित्वा न धम्मारामो न धम्मरतो न धम्मसम्मुदितो। धम्मविपरिणामविरागनिरोधा सुखो, भिक्खवे, तथागतो विहरती" ति।

---

१३८. पठमनतुम्हाकसुत्तं

१४२. "यं, भिक्खवे, न तुम्हाकं तं पजहथ। तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति। किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाकं? चक्खु[2], भिक्खवे, न तुम्हाकं; तं पजहथ। तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति ...पे०... जिव्हा न तुम्हाकं; तं पजहथ। सा वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सति ...पे०... मनो न तुम्हाकं; तं पजहथ। सो वो पहीनो हिताय सुखाय भविस्सति। सेय्यथापि, भिक्खवे, यं इमस्मिं जेतवने तिणकट्ठसाखापलासं तं जनो हरेय्य वा डहेय्य वा यथापच्चयं वा करेय्य, अपि नु तुम्हाकं एवमस्स – 'अम्हे जनो हरति वा डहति वा यथापच्चयं वा करोती'" ति? R. 129

"नो हेतं, भन्ते"।

"तं किस्स हेतु"?

"न हि नो एतं, भन्ते, अत्ता वा अत्तनियं वा" ति।

"एवमेव खो, भिक्खवे, चक्खु न तुम्हाकं; तं पजहथ। तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति ...पे०... जिव्हा न तुम्हाकं; तं पजहथ।

---

१. फोट्ठब्बं – स्या०। २. चक्खुं – स्या०, रो०।

B 344 सा वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सति ...पे०... मनो न तुम्हाकं; तं पजहथ । सो वो पहीनो हिताय सुखाय भविस्सती" ति ।

---

१३९. दुतियनतुम्हाकसुत्तं

१४३. "यं, भिक्खवे, न तुम्हाकं तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाकं ? रूपा, भिक्खवे, न तुम्हाकं, ते पजहथ । ते वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सन्ति । सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा न तुम्हाकं; ते पजहथ । ते वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सन्ति । सेय्यथापि, भिक्खवे, यं इमस्मि जेतवने ...पे०... एवमेव खो, भिक्खवे, रूपा न तुम्हाकं; ते पजहथ । ते वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सन्ती" ति ।

---

१४०. अज्झत्तानिच्चहेतुसुत्तं

१४४. "चक्खुं, भिक्खवे, अनिच्चं । यो पि हेतु यो पि पच्चयो चक्खुस्स उप्पादाय सो पि अनिच्चो । अनिच्चसम्भूतं, भिक्खवे, चक्खु[1]
R 130 कुतो निच्चं भविस्सति ...पे०... जिव्हा अनिच्चा । यो पि हेतु यो पि पच्चयो जिव्हाय उप्पादाय सो पि अनिच्चो । अनिच्चसम्भूता, भिक्खवे, जिव्हा कुतो निच्चा भविस्सति ...पे०... मनो अनिच्चो । यो पि, भिक्खवे, हेतु यो पि पच्चयो मनस्स उप्पादाय सो पि अनिच्चो । अनिच्चसम्भूतो, भिक्खवे, मनो कुतो निच्चो भविस्सति ! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मि पि निब्बिन्दति ...पे०... जिव्हाय पि निब्बिन्दति ...पे०... निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति ।

---

१४१. अज्झत्तदुक्खहेतुसुत्तं

१४५. "चक्खुं, भिक्खवे, दुक्खं । यो पि हेतु यो पि पच्चयो चक्खुस्स उप्पादाय सो पि दुक्खो । दुक्खसम्भूतं, भिक्खवे, चक्खु कुतो सुखं भविस्सति ...पे०... जिव्हा दुक्खा । यो पि हेतु यो पि पच्चयो जिव्हाय उप्पादाय सो पि दुक्खो । दुक्खसम्भूता, भिक्खवे, जिव्हा कुतो

---

१. चक्खं – रो० ।

मुखा भविस्सति ... पे०... मनो दुक्खो । यो पि हेतु यो पि पच्चयो मनस्स उप्पादाय सो पि दुक्खो । दुक्खसम्भूतो, भिक्खवे, मनो कुतो सुखो भविस्सति ! एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

१४२. अज्झत्तानत्तहेतुसुत्तं

१४६. "चक्खुं, भिक्खवे, अनत्ता । यो पि हेतु यो पि पच्चयो B 345 चक्खुस्स उप्पादाय सो पि अनत्ता । अनत्तसम्भूतं, भिक्खवे, चक्खु कुतो अत्ता भविस्सति ... पे०... जिव्हा अनत्ता । यो पि हेतु यो पि पच्चयो जिव्हाय उप्पादाय सो पि अनत्ता । अनत्तसम्भूता, भिक्खवे, जिव्हा कुतो अत्ता भविस्सति ... पे०... मनो अनत्ता । यो पि हेतु यो पि पच्चयो मनस्स उप्पादाय सो पि अनत्ता । अनत्तसम्भूतो, भिक्खवे, R. 131 मनो कुतो अत्ता भविस्सति ! एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

१४३. बाहिरानिच्चहेतुसुत्तं

१४७. "रूपा, भिक्खवे, अनिच्चा । यो पि हेतु यो पि पच्चयो रूपानं उप्पादाय सो पि अनिच्चो । अनिच्चसम्भूता, भिक्खवे, रूपा कुतो निच्चा भविस्सन्ति ! सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा अनिच्चा । यो पि हेतु यो पि पच्चयो धम्मानं उप्पादाय सो पि अनिच्चो । अनिच्चसम्भूता, भिक्खवे, धम्मा कुतो निच्चा भविस्सन्ति ! एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

१४४. बाहिरदुक्खहेतुसुत्तं

१४८. "रूपा, भिक्खवे, दुक्खा । यो पि हेतु यो पि पच्चयो रूपानं उप्पादाय सो पि दुक्खो । दुक्खसम्भूता, भिक्खवे, रूपा कुतो सुखा भविस्सन्ति ! सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा दुक्खा । यो पि हेतु यो पि पच्चयो धम्मानं उप्पादाय सो पि दुक्खो । दुक्खसम्भूता, भिक्खवे, धम्मा कुतो सुखा भविस्सन्ति ! एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

१४५. बाहिरानत्तहेतुसुत्तं

१४९. "रूपा, भिक्खवे, अनत्ता। यो पि हेतु यो पि पच्चयो रूपानं उप्पादाय सो पि अनत्ता। अनत्तसम्भूता, भिक्खवे, रूपा कुतो अत्ता भविस्सन्ति! सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा अनत्ता। यो पि हेतु यो पि पच्चयो धम्मानं उप्पादाय सो पि अनत्ता। अनत्त-
B. 346, R. 132 सम्भूता, भिक्खवे, धम्मा कुतो अत्ता भविस्सन्ति! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपेसु पि निब्बिन्दति, सद्देसु पि ... गन्धेसु पि ... रसेसु पि ... फोट्ठब्बेसु पि ... धम्मेसु पि निब्बिन्दति। निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति। 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति।

देवदहवग्गो चतुत्थो।

तस्सुद्दानं

देवदहो[1] खणो रूपा[1], द्वे[2] नतुम्हाकमेव च[2]।
हेतुना पि तयो वुत्ता, दुवे अज्झत्तबाहिरा ति॥

———o———

१४६. कम्मनिरोधसुत्तं

१५०. "नवपुराणानि, भिक्खवे, कम्मानि देसेस्सामि[3] कम्मनिरोधं कम्मनिरोधगामिनि च पटिपदं। तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी ति। कतमं च, भिक्खवे, पुराणकम्मं? चक्खु[4], भिक्खवे, पुराणकम्मं अभिसङ्खतं अभिसञ्चेतयितं वेदनियं दट्ठब्बं ...पे०... जिव्हा पुराणकम्मा अभिसङ्खता अभिसञ्चेतयिता वेदनिया दट्ठब्बा ...पे०... मनो पुराणकम्मो अभिसङ्खतो अभिसञ्चेतयितो वेदनियो दट्ठब्बो। इदं वुच्चति, भिक्खवे, पुराणकम्मं। कतमं च, भिक्खवे, नवकम्मं? यं खो, भिक्खवे, एतरहि कम्मं करोति कायेन वाचाय मनसा, इदं वुच्चति, भिक्खवे, नवकम्मं। कतमो च, भिक्खवे, कम्मनिरोधो? यो खो,
R. 133 भिक्खवे, कायकम्मवचीकम्ममनोकम्मस्स निरोधा विमुत्तिं फुसति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, कम्मनिरोधो। कतमा च, भिक्खवे, कम्मनिरोध-

१-१. देवदहखणोपग्गय्ह – स्या०; देवदहखणोसङ्गय्ह – रो०। २-२. अग्गय्ह द्वे होन्ति मनसिना – स्या०; अग्गय्ह द्वे होन्ति पलासिना – रो०। ३. देसिस्सामि – स्या०, रो०। ४. चक्खुं – स्या०, रो०।

गामिनी पटिपदा ? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि – अयं वुच्चति, भिक्खवे, कम्मनिरोधगामिनी पटिपदा । इति खो, भिक्खवे, देसितं मया[1] पुराणकम्मं, देसितं नवकम्मं, देसितो कम्मनिरोधो, देसिता कम्मनिरोधगामिनी B. 347
पटिपदा । यं खो, भिक्खवे, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । एतानि, भिक्खवे, रुक्खमूलानि एतानि सुञ्ञागारानि । झायथ[2], भिक्खवे; मा पमादत्थ; मा पच्छाविप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी" ति ।

---

१४७. अनिच्चनिब्बानसप्पायसुत्तं

१५१. "निब्बानसप्पायं वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि । तं सुणाथ ...पे०... कतमा च सा, भिक्खवे, निब्बाणसप्पाया पटिपदा ? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुं अनिच्चं ति पस्सति, रूपा अनिच्चा ति पस्सति, चक्खुविञ्ञाणं अनिच्चं ति पस्सति, चक्खुसम्फस्सो अनिच्चो ति पस्सति । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं ति पस्सति ...पे०... जिव्हा अनिच्चा ति पस्सति, रसा अनिच्चा ति पस्सति, जिव्हाविञ्ञाणं अनिच्चं ति पस्सति, जिव्हासम्फस्सो अनिच्चो ति पस्सति, यम्पिदं जिव्हासम्फस्स- R. 134
पच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं ति पस्सति ...पे०... मनो अनिच्चो ति पस्सति, धम्मा अनिच्चा ति पस्सति, मनोविञ्ञाणं अनिच्चं ति पस्सति, मनोसम्फस्सो अनिच्चो ति पस्सति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं ति पस्सति । अयं खो सा[3], भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा" ति ।

---

१४८. दुक्खनिब्बानसप्पायसुत्तं

१५२. "निब्बानसप्पायं वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि । तं सुणाथ ...पे०... कतमा च सा, भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा ? इध, भिक्खवे, चक्खुं दुक्खं ति पस्सति, रूपा दुक्खा ति पस्सति, चक्खु-

---

१. वो मया – स्या०, रो० । २. ब्यायथ – स्या० । ३. स्या० पोत्थके नत्थि ।

विञ्ञाणं दुक्खं ति पस्सति, चक्खुसम्फस्सो दुक्खो ति पस्सति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि दुक्खं ति पस्सति ... पे०... जिव्हा दुक्खा ति पस्सति ... पे०... मनो दुक्खो ति पस्सति, धम्मा दुक्खा ति पस्सति, मनोविञ्ञाणं दुक्खं ति पस्सति, मनोसम्फस्सो दुक्खो ति पस्सति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया B 348 उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि दुक्खं ति पस्सति । अयं खो सा, भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा" ति ।

---

१४९. अनत्तनिब्बानसप्पायसुत्तं

१५३. "निब्बानसप्पायं वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि । तं सुणाथ ... पे० . कतमा च सा, भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा ? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुं अनत्ता ति पस्सति, रूपा अनत्ता ति पस्सति, चक्खुविञ्ञाणं अनत्ता ति पस्सति, चक्खुसम्फस्सो अनत्ता ति पस्सति, R. 135 यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनत्ता ति पस्सति ... पे०... मनो अनत्ता ति पस्सति, धम्मा अनत्ता ति पस्सति, मनोविञ्ञाणं अनत्ता ति पस्सति, मनोसम्फस्सो अनत्ता ति पस्सति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनत्ता ति पस्सति । अयं खो सा, भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा" ति ।

---

१५०. निब्बानसप्पायपटिपदासुत्तं

१५४. "निब्बानसप्पायं वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि । तं सुणाथ ... पे०... कतमा च सा, भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा ? तं किं मञ्ञथ, भिक्खवे, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं– 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा" ति ?

"अनिच्चा, भन्ते" ।

"चक्खुविञ्ञाणं ...पे०... चक्खुसम्फस्सो ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता,'' ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं पि निब्बिन्दति, रूपेसु पि निब्बिन्दति, चक्खुविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्से पि निब्बिन्दति ...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि निब्बिन्दति । R. 136
निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति ...पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाति । अयं खो सा, भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा" ति ।

---

१५१. अन्तेवासिकसुत्तं

१५५. "अनन्तेवासिकमिदं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियं वुस्सति B. 349
अनाचरियकं । सन्तेवासिको[1], भिक्खवे, भिक्खु साचरियको दुक्खं न फासु विहरति । अनन्तेवासिको, भिक्खवे, भिक्खु अनाचरियको सुखं फासु विहरति । कथं च, भिक्खु, सन्तेवासिको साचरियको दुक्खं न फासु विहरति ? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा सञ्ञोजनिया । त्यास्स[2] अन्तो वसन्ति, अन्तस्स वसन्ति पापका अकुसला धम्मा ति । तस्मा सन्तेवासिको ति वुच्चति । ते नं समुदाचरन्ति, समुदाचरन्ति[3] नं[3] पापका अकुसला धम्मा ति । तस्मा साचरियको ति वुच्चति ...पे०... ।

"पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खुनो जिव्हाय रसं सायित्वा उप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा सञ्ञोजनिया । त्यास्स अन्तो वसन्ति, अन्तस्स वसन्ति पापका अकुसला धम्मा ति । तस्मा सन्ते-

---

१. सान्तेवासिको – स्या० । २. त्यस्स – रो० । ३–३. स्या० पोत्थके नत्थि ।

वासिको ति वुच्चति । ते नं समुदाचरन्ति, समुदाचरन्ति नं पापका अकुसला धम्मा ति । तस्मा साचरियको ति वुच्चति ... पे० ... ।

"पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खुनो मनसा धम्मं विञ्ञाय उप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा सञ्ञोजनिया । त्यास्स R 137 अन्तो वसन्ति, अन्तस्स वसन्ति पापका अकुसला धम्मा ति । तस्मा सन्तेवासिको ति वुच्चति । ते नं समुदाचरन्ति, समुदाचरन्ति नं पापका अकुसला धम्मा ति । तस्मा साचरियको ति वुच्चति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सन्तेवासिको साचरियको दुक्खं न फासु[1] विहरति ।

"कथं च, भिक्खवे, भिक्खु अनन्तेवासिको अनाचरियको सुखं फासु विहरति ? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा न उप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा सञ्ञोजनिया । त्यास्स न अन्तो वसन्ति, नास्स अन्तो वसन्ति पापका अकुसला धम्मा ति । तस्मा अनन्तेवासिको ति वुच्चति । ते नं न समुदाचरन्ति, न समुदाचरन्ति नं पापका अकुसला धम्मा ति । तस्मा अनाचरियको ति वुच्चति ... पे० ... ।

"पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खुनो जिव्हाय रसं सायित्वा न उप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा सञ्ञोजनिया । त्यास्स न B. 350 अन्तो वसन्ति, नास्स अन्तो वसन्ति पापका अकुसला धम्मा ति । तस्मा अनन्तेवासिको ति वुच्चति । ते नं न समुदाचरन्ति, न समुदाचरन्ति नं पापका अकुसला धम्मा ति । तस्मा अनाचरियको ति वुच्चति ... पे० ... ।

"पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खुनो मनसा धम्मं विञ्ञाय न उप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा सञ्ञोजनिया । त्यास्स न अन्तो वसन्ति, नास्स अन्तो वसन्ति पापका अकुसला धम्मा ति । तस्मा अनन्तेवासिको ति वुच्चति । ते नं न समुदाचरन्ति, न समुदाचरन्ति नं पापका अकुसला धम्मा ति । तस्मा अनाचरियको ति वुच्चति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु अनन्तेवासिको अनाचरियको सुखं फासु विहरति । अनन्तेवासिकमिदं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियं वुस्सति[2] । अनाचरियकं R 138 सन्तेवासिको, भिक्खवे, भिक्खु साचरियको दुक्खं न फासु विहरति । अनन्तेवासिको, भिक्खवे, भिक्खु अनाचरियको सुखं फासु विहरती" ति ।

---

१. फासुं – रो० । २. वुच्चति – रो० ।

१५२. किमत्थियब्रह्मचरियसुत्तं

१५६. "सचे वो, भिक्खवे, अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं – 'किमत्थियं, आवुसो, समणे गोतमे ब्रह्मचरियं वुस्सती' ति; एवं पुट्ठा तुम्हे, भिक्खवे, तेसं अञ्ञतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरेय्याथ – 'दुक्खस्स खो, आवुसो, परिञ्ञाय[१] भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती' ति। सचे पन वो, भिक्खवे, अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं – 'कतमं पनावुसो, दुक्खं, यस्स परिञ्ञाय समणे गोतमे ब्रह्मचरियं वुस्सती' ति; एवं पुट्ठा तुम्हे, भिक्खवे, तेसं अञ्ञतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरेय्याथ –

'चक्खु[२] खो, आवुसो, दुक्खं; तस्स परिञ्ञाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति। रूपा दुक्खा; तेसं परिञ्ञाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति। चक्खुविञ्ञाणं दुक्खं; तस्स परिञ्ञाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति। चक्खुसम्फस्सो दुक्खो; तस्स परिञ्ञाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति। यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि दुक्खं; तस्स परिञ्ञाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति ... पे० ... जिव्हा दुक्खा ... मनो दुक्खो ... तस्स परिञ्ञाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति। यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि दुक्खं; तस्स परिञ्ञाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति। इदं खो, आवुसो, दुक्खं[३], यस्स[३] परिञ्ञाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती' ति। एवं पुट्ठा तुम्हे, भिक्खवे, तेसं अञ्ञतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरेय्याथा[४]" ति। B. 351

---

१५३. अत्थिनुखोपरियायसुत्तं

१५७. "अत्थि नु खो, भिक्खवे, परियायो यं परियायं आगम्म भिक्खु अञ्ञत्रेव सद्धाय, अञ्ञत्र रुचिया, अञ्ञत्र अनुस्सवा, अञ्ञत्र आकारपरिवितक्का, अञ्ञत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया[५] अञ्ञं ब्याकरेय्य – 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानामी[६]" ति? R. 199

---

१ यस्स ० – रो०। २ चक्खु – स्या०, रो०। ३–३. दुक्खस्स – स्या०। ४. ब्याकरेय्याथा – रो०। ५. दिट्ठिनिज्झानखन्तिया – रो०। ६. पजानाती – स्या०, रो०।

"पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु जिव्हाय रसं सायित्वा सन्तं वा अज्झत्तं ... पे० ... रागदोसमोहो ति पजानाति; असन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, नत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहो ति पजानाति। यं तं, भिक्खवे, जिव्हाय रसं सायित्वा सन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, अत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहो ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, नत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहो ति पजानाति; अपि नु मे, भिक्खवे, धम्मा सद्धाय वा वेदितब्बा, रुचिया वा वेदितब्बा, अनुस्सवेन वा वेदितब्बा, आकारपरिवितक्केन वा वेदितब्बा, दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया वा वेदितब्बा" ति ?

"नो हेतं, भन्ते"।

"ननु मे, भिक्खवे, धम्मा पञ्ञाय दिस्वा वेदितब्बा" ति ?

"एवं, भन्ते"।

"अयं पि खो, भिक्खवे, परियायो यं परियायं आगम्म भिक्खु अञ्ञत्रेव सद्धाय, अञ्ञत्र रुचिया, अञ्ञत्र अनुस्सवा, अञ्ञत्र आकारपरिवितक्का, अञ्ञत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अञ्ञं ब्याकरोति – 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया ति पजानामी' ति ... पे० ...।

"पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु मनसा धम्मं विञ्ञाय सन्तं वा R. 140
अज्झत्तं रागदोसमोहं, अत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहो ति पजानाति; असन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, नत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहो ति पजानाति। यं तं, भिक्खवे, भिक्खु मनसा धम्मं विञ्ञाय सन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, अत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहो ति पजानाति; असन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, नत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहो ति पजानाति; अपि नु मे, भिक्खवे, धम्मा सद्धाय वा वेदितब्बा, रुचिया वा वेदितब्बा, अनुस्सवेन वा वेदितब्बा, आकारपरिवितक्केन वा वेदितब्बा, दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया वा वेदितब्बा" ति ?

"नो हेतं, भन्ते"।

"ननु मे, भिक्खवे, धम्मा पञ्ञाय दिस्वा वेदितब्बा" ति ?

"एवं, भन्ते"।

"अयं पि खो, भिक्खवे, परियायो यं परियायं आगम्म भिक्खु B. 353
अञ्ञत्रेव सद्धाय, अञ्ञत्र रुचिया, अञ्ञत्र अनुस्सवा, अञ्ञत्र आकारपरिवितक्का, अञ्ञत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अञ्ञं ब्याकरोति –

'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानामी'' ति ।

---

१५४. इन्द्रियसम्पन्नसुत्तं

१५८. अथ खो अञ्ञातरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – "'इन्द्रियसम्पन्नो, इन्द्रियसम्पन्नो' ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, इन्द्रियसम्पन्नो होती'' ति ?

"चक्खुन्द्रिये चे, भिक्खु, उदयब्बयानुपस्सी[1] विहरन्तो चक्खुन्द्रिये निब्बिन्दति ... पे०... जिव्हिन्द्रिये चे, भिक्खु, उदयब्बयानुपस्सी विहरन्तो जिव्हिन्द्रिये निब्बिन्दति ... पे०... मनिन्द्रिये चे, भिक्खु, उदयब्बयानुपस्सी विहरन्तो मनिन्द्रिये निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति ... पे०... विमुत्तस्मि विमुत्तमिति[2] ञाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति । एत्तावता खो, भिक्खु, इन्द्रियसम्पन्नो होती'' ति ।

---

१५५. धम्मकथिकपुच्छसुत्तं

R. 141 १५९. अथ खो अञ्ञातरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि ... पे०.. एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – "'धम्मकथिको, धम्मकथिको' ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, धम्मकथिको होती'' ति ?

"चक्खुस्स चे, भिक्खु[3] निब्बिदाय[4] विरागाय निरोधाय धम्मं देसेति, 'धम्मकथिको भिक्खू' ति अलं वचनाय । चक्खुस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति, 'धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो भिक्खू' ति अलं वचनाय । चक्खुस्स चे, भिक्खु, निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादाविमुत्तो होति, 'दिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो भिक्खू' ति अलं वचनाय । ...पे०... जिव्हाय चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय धम्मं देसेति, 'धम्मकथिको भिक्खू' ति अलं वचनाय ...पे०... मनस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय धम्मं देसेति, 'धम्मकथिको भिक्खू'

---

१. उदयव्ययानुपस्सी – रो० । २. विमुत्तम्ही ति – रो० । ३. भिक्खवे भिक्खु – स्या० । ४. निब्बिन्दाय – रो० ।

ति अलं वचनाय । मनस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति, 'धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो भिक्खू' ति अलं वचनाय । मनस्स चे, भिक्खु, निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादाविमुत्तो होति, B. 354 'दिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ।

नवपुराणवग्गो पञ्चमो ।

तस्सुद्दानं

कम्मं चत्तारि सप्पाया, अनन्तेवासि किमत्थिया ।
अत्थि नु खो परियायो, इन्द्रियकथिकेन चा ति ॥

सळायतनवग्गे ततियपण्णासको समत्तो ।

तस्स वग्गुद्दानं

योगक्खेमि च लोको च, गहपति देवदहेन च ।
नवपुराणेन पण्णासो[1], ततियो[2] तेन वुच्चती ति ॥

———o———

१५६. अज्झत्तनन्दिक्खयसुत्तं

१६०. "अनिच्चं येव, भिक्खवे, भिक्खु[3] चक्खुं अनिच्चं ति R. 142 पस्सति, सास्स[4] होति सम्मादिट्ठि । सम्मापस्सं[5] निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो; रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं सुविमुत्तं ति वुच्चति ...पे०... अनिच्चं येव, भिक्खवे, भिक्खु जिव्हं अनिच्चं ति पस्सति । सास्स होति सम्मादिट्ठि । सम्मा पस्सं निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो; रागक्खया ...पे०... चित्तं सुविमुत्तं ति वुच्चति । अनिच्चं येव, भिक्खवे, भिक्खु मनं अनिच्चं ति पस्सति, सास्स होति सम्मादिट्ठि । सम्मा पस्सं निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो; रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं सुविमुत्तं ति वुच्चती" ति ।

———

१५७. बाहिरनन्दिक्खयसुत्तं

१६१. "अनिच्चे येव, भिक्खवे, भिक्खु रूपे अनिच्चा ति पस्सति, सास्स होति सम्मादिट्ठि । सम्मा पस्सं निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो; रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं सुविमुत्तं ति B. 355 वुच्चति । अनिच्चे येव, भिक्खवे, भिक्खु सद्दे ... गन्धे ... रसे ... फोट्ठब्बे

१. पञ्ञास – स्या०, रो० । २. ततियं – स्या०, रो० । ३. रो० पोत्थके नत्थि । ४. सायं – रो० । ५. सम्पस्सं – रो० ।

... धम्मे अनिच्चा ति पस्सति, सास्स होति सम्मादिट्ठि । सम्मा पस्सं निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो; रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं सुविमुत्तं ति वुच्चती" ति ।

---

१५८. अज्झत्तअनिच्चनन्दिक्खयसुत्तं

१६२. "चक्खुं, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ; चक्खानिच्चतं[1] च यथाभूतं समनुपस्सथ । चक्खुं, भिक्खवे, भिक्खु योनिसो मनसिकरोन्तो, चक्खानिच्चतं च यथाभूतं समनुपस्सन्तो चक्खुस्मिं पि निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो; रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं सुविमुत्तं ति वुच्चति । R 143 सोतं, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ ... घानं ... जिव्हं, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ, जिव्हानिच्चतं च यथाभूतं समनुपस्सथ । जिव्हं, भिक्खवे, भिक्खु योनिसो मनसिकरोन्तो[2], जिव्हानिच्चतं च यथाभूतं समनुपस्सन्तो[3] जिव्हाय पि निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो; रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं सुविमुत्तं ति वुच्चति । कायं ... मनं, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ; मनानिच्चतं च यथाभूतं समनुपस्सथ । मनं, भिक्खवे, भिक्खु योनिसो मनसिकरोन्तो, मनानिच्चतं च यथाभूतं समनुपस्सन्तो मनस्मिं पि निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो; रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं सुविमुत्तं ति वुच्चती" ति ।

---

१५९. बाहिरअनिच्चनन्दिक्खयसुत्तं

१६३. "रूपे, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ; रूपानिच्चतं च यथाभूतं समनुपस्सथ । रूपे, भिक्खवे, भिक्खु योनिसो मनसिकरोन्तो, रूपानिच्चतं च यथाभूतं समनुपस्सन्तो रूपेसु पि निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो; रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं सुविमुत्तं ति वुच्चति । सद्दे ... गन्धे ... रसे ... फोट्ठब्बे ... धम्मे, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ; धम्मानिच्चतं च यथाभूतं समनुपस्सथ । धम्मे, भिक्खवे, भिक्खु योनिसो मनसिकरोन्तो, धम्मानिच्चतं च यथाभूतं समनुपस्सन्तो धम्मेसु पि निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो; रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं सुविमुत्तं ति वुच्चती" ति ।

---

१. चक्खु अनिच्चतं – स्या० । २. मनसि करोथ – रो० । ३. समनुपस्सथ – रो० ।

१६०. जीवकम्बवनसमाधिसुत्तं

१६४. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति जीवकम्बवने । B. 356 तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – "भिक्खवो" ति ... पे०... "समाधिं, भिक्खवे, भावेथ । समाहितस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो यथाभूतं ओक्खा- R. 144 यति[1] । किञ्च यथाभूतं ओक्खायति ? चक्खुं अनिच्चं ति यथाभूतं ओक्खायति, रूपा अनिच्चा ति यथाभूतं ओक्खायति, चक्खुविञ्ञाणं अनिच्चं ति यथाभूतं ओक्खायति, चक्खुसम्फस्सो अनिच्चो ति यथाभूतं ओक्खायति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं ति यथाभूतं ओक्खायति ... पे०... जिव्हा अनिच्चा ति यथाभूतं ओक्खायति ... पे०... मनो अनिच्चो ति यथाभूतं ओक्खायति, धम्मा अनिच्चा ति यथाभूतं ओक्खायति ... पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं[2] सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं ति यथाभूतं ओक्खायति । समाधिं, भिक्खवे, भावेथ । समाहितस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो यथाभूतं ओक्खायती" ति ।

---

१६१. जीवकम्बवनपटिसल्लानसुत्तं

१६५. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति जीवकम्बवने । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि ... पे०... "पटिसल्लाने[3], भिक्खवे, योगमापज्जथ । पटिसल्लीनस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो यथाभूतं ओक्खायति । किञ्च यथाभूतं ओक्खायति ? चक्खुं अनिच्चं ति यथाभूतं ओक्खायति, रूपा अनिच्चा ति यथाभूतं ओक्खायति, चक्खुविञ्ञाणं अनिच्चं ति यथाभूतं ओक्खायति, चक्खुसम्फस्सो अनिच्चो ति यथाभूतं ओक्खायति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं ति यथाभूतं ओक्खायति ... पे०... मनो अनिच्चो ति यथाभूतं ओक्खायति, धम्मा ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सो ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं R. 145 वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं ति यथाभूतं ओक्खायति । पटिसल्लाने भिक्खवे, योगमापज्जथ । पटिसल्लीनस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो यथाभूतं ओक्खायती" ति ।

---

१. ओक्कायति – स्या० । २. रो० पोत्थके नत्थि । ३. पटिसल्लाणे – रो० ।

१६२. कोट्ठिकग्रनिच्चसुत्तं

१६६. ग्रथ खो ग्रायस्मा महाकोट्ठिको येन भगवा तेनुपसङ्कमि B. 357 ... पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो ग्रायस्मा कोट्ठिको भगवन्तं एतदवोच – "साधु मे, भन्ते, भगवा सङ्खित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो ग्रप्पमत्तो ग्रातापी पहितत्तो विहरेय्यं" ति ।

"यं खो, कोट्ठिक, ग्रनिच्चं तत्र ते छन्दो पहातब्बो । किञ्च, कोट्ठिक, ग्रनिच्चं ? चक्खु[1] खो, कोट्ठिक, ग्रनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । रूपा ग्रनिच्चा; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । चक्खुविञ्ञाणं ग्रनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । चक्खुसम्फस्सो ग्रनिच्चो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा ग्रदुक्खमसुखं वा तं पि ग्रनिच्चं, तत्र ते छन्दो पहातब्बो ... पे०... जिव्हा ग्रनिच्चा; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । रसा ग्रनिच्चा; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । जिव्हाविञ्ञाणं ग्रनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । जिव्हासम्फस्सो ग्रनिच्चो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा ग्रदुक्खमसुखं वा तं पि ग्रनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो ... पे०... मनो ग्रनिच्चो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । धम्मा ग्रनिच्चा; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । मनोविञ्ञाणं ग्रनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । मनोसम्फस्सो ग्रनिच्चो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा ग्रदुक्खमसुखं वा तं पि ग्रनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यं खो, कोट्ठिक, ग्रनिच्चं तत्र ते छन्दो पहातब्बो" ति ।

---

१६३. कोट्ठिकदुक्खसुत्तं

R. 146 १६७. ग्रथ खो ग्रायस्मा महाकोट्ठिको ... पे०... भगवन्तं एतदवोच – "साधु मे, भन्ते ... पे०... विहरेय्यं" ति ।

"यं खो, कोट्ठिक, दुक्खं तत्र ते छन्दो पहातब्बो । किञ्च, कोट्ठिक, दुक्खं ? चक्खु खो, कोट्ठिक, दुक्खं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । रूपा दुक्खा; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । चक्खुविञ्ञाणं दुक्खं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । चक्खुसम्फस्सो दुक्खो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो ।

---

१. चक्खुं – स्या०, रो० ।

यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि दुक्खं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो ... पे०... जिव्हा दुक्खा; तत्र ते छन्दो पहातब्बो ... पे०... मनो दुक्खो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो। धम्मा दुक्खा; तत्र ते छन्दो पहातब्बो। मनोविञ्ञाणं B. 358 दुक्खं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो। मनोसम्फस्सो दुक्खो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो। यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि दुक्खं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो। यं खो, कोट्ठिक, दुक्खं तत्र ते छन्दो पहातब्बो" ति।

१६४. कोट्ठिकअनत्तसुत्तं

१६८. एकमन्तं ... पे०... विहरेय्यं ति।

"यो खो, कोट्ठिक, अनत्तो तत्र ते छन्दो पहातब्बो। को च, कोट्ठिक, अनत्ता? चक्खु खो, कोट्ठिक, अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो। रूपा अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो। चक्खुविञ्ञाणं अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो। चक्खुसम्फस्सो अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो। यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो ... पे०... जिव्हा अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो ... पे०... मनो अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो। धम्मा अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो। मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सो ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं R. 147 वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो। यो खो, कोट्ठिक, अनत्ता तत्र ते छन्दो पहातब्बो" ति।

१६५. मिच्छादिट्ठिपहानसुत्तं

१६९. अथ खो अञ्ञतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि ... पे०... एकमन्तं निसिन्नो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – "कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो मिच्छादिट्ठि पहीयती" ति?

"चक्खुं खो, भिक्खु, अनिच्चतो जानतो पस्सतो मिच्छादिट्ठि पहीयति। रूपे अनिच्चतो जानतो पस्सतो मिच्छादिट्ठि पहीयति। चक्खुविञ्ञाणं अनिच्चतो जानतो पस्सतो मिच्छादिट्ठि पहीयति। चक्खुसम्फस्सं अनिच्चतो जानतो पस्सतो मिच्छादिट्ठि पहीयति ... पे०...

यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चतो जानतो पस्सतो मिच्छादिट्ठि पहीयति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो मिच्छादिट्ठि पहीयती" ति ।

---

१६६. सक्कायदिट्ठिपहानसुत्तं

B. 359 १७०. अथ खो अञ्ञतरो भिक्खु ...पे०... एतदवोच – "कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो सक्कायदिट्ठि पहीयती" ति ?

"चक्खुं खो, भिक्खु, दुक्खतो जानतो पस्सतो सक्कायदिट्ठि पहीयति । रूपे दुक्खतो जानतो पस्सतो सक्कायदिट्ठि पहीयति । चक्खुविञ्ञाणं दुक्खतो जानतो पस्सतो सक्कायदिट्ठि पहीयति । चक्खुसम्फस्सं दुक्खतो जानतो पस्सतो सक्कायदिट्ठि पहीयति ...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि दुक्खतो जानतो पस्सतो सक्कायदिट्ठि पहीयति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो सक्कायदिट्ठि पहीयती" ति ।

---

१६७. अत्तानुदिट्ठिपहानसुत्तं

R. 148 १७१. अथ खो अञ्ञतरो भिक्खु ...पे०... एतदवोच – "कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयती" ति ?

"चक्खुं खो, भिक्खु, अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयति । रूपे अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयति । चक्खुविञ्ञाणं अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयति । चक्खुसम्फस्सं अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयति । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयति ...पे०... जिव्हं अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयति ...पे०... मनं अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयति । धम्मे ... मनोविञ्ञाणं ... मनोसम्फस्सं ... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयती" ति ।

नन्दिक्खयवग्गो पठमो ।

तस्सुद्दानं

नन्दिक्खयेन चत्तारो, जीवकम्बवने द्वे ।
कोट्ठिकेन तयो वुत्ता, मिच्छा सक्काय अत्तनो ति ।।

---

१६८. अज्झत्तअनिच्चछन्दसुत्तं

१७२. "यं, भिक्खवे, अनिच्चं तत्र वो छन्दो पहातब्बो । किञ्च, B. 360
भिक्खवे, अनिच्चं ? चक्खु[1], भिक्खवे, अनिच्चं; तत्र वो छन्दो R. 149
पहातब्बो ... पे०... जिव्हा अनिच्चा; तत्र वो छन्दो पहातब्बो ... पे०... मनो अनिच्चो; तत्र वो छन्दो पहातब्बो । यं भिक्खवे अनिच्चं तत्र वो छन्दो पहातब्बो" ति ।

---

१६९. अज्झत्तअनिच्चरागसुत्तं

१७३. "यं, भिक्खवे, अनिच्चं तत्र वो रागो पहातब्बो । किञ्च, भिक्खवे, अनिच्चं ? चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं; तत्र वो रागो पहातब्बो ... पे०... जिव्हा अनिच्चा; तत्र वो रागो पहातब्बो ... पे०... मनो अनिच्चो; तत्र वो रागो पहातब्बो । यं, भिक्खवे, अनिच्चं तत्र वो रागो पहातब्बो" ति ।

---

१७०. अज्झत्तअनिच्चछन्दरागसुत्तं

१७४. "यं, भिक्खवे, अनिच्चं तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो । किञ्च, भिक्खवे, अनिच्चं ? चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं; तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो ...पे०... जिव्हा अनिच्चा; तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो ...पे०... मनो अनिच्चो; तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो । यं, भिक्खवे, अनिच्चं तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो" ति ।

१७१–१७३. दुक्खछन्दादिसुत्तं

१७५–१७७. "यं, भिक्खवे, दुक्खं तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । किञ्च, भिक्खवे, दुक्खं ? चक्खु, भिक्खवे, दुक्खं; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो ... पे०... जिव्हा दुक्खा ... पे०... मनो दुक्खो; तत्र वो छन्दो पहा-

---

१. चक्खुं – स्या०, रो० ।

R. 150 तब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो। यं, भिक्खवे, दुक्खं तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो" ति।

१७४-१७६. अनत्तछन्दादिसुत्तं

B. 361 १७८-१८०. "यो, भिक्खवे, अनत्ता तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो। को[1]च[1], भिक्खवे, अनत्ता? चक्खु, भिक्खवे, अनत्ता; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो ...पे०... जिव्हा अनत्ता; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो ...पे०... मनो अनत्ता; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो। यो, भिक्खवे, अनत्ता तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो" ति।

१७७-१७९. बाहिरानिच्चछन्दादिसुत्तं

१८१-१८३. "यं, भिक्खवे, अनिच्चं तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो। किञ्च, भिक्खवे, अनिच्चं? रूपा, भिक्खवे, अनिच्चा; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो। सद्दा अनिच्चा; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो। गन्धा अनिच्चा; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो। रसा अनिच्चा; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो। फोट्ठब्बा अनिच्चा; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो। धम्मा अनिच्चा; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो। यं, भिक्खवे, अनिच्चं तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो" ति।

१८०-१८२. बाहिरदुक्खछन्दादिसुत्तं

१८४-१८६. "यं, भिक्खवे, दुक्खं तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो। किञ्च, भिक्खवे, दुक्खं? रूपा, भिक्खवे, दुक्खा; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो

१-१. किञ्च – रो०।

पहातब्बो । सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा दुक्खा; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । यं, भिक्खवे, दुक्खं तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहानव्बो, छन्दरागो पहातब्बो" ति ।

१८३–१८५. बाहिरानत्तछन्दादिसुत्तं

१८७–१८९. "यो, भिक्खवे, अनत्ता तत्र वो छन्दो पहातब्बो, B. 362, R. 151
रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । को च, भिक्खवे, अनत्ता ? रूपा, भिक्खवे, अनत्ता; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा अनत्ता; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । यो, भिक्खवे, अनत्ता तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो" ति ।

---

१८६. अज्झत्तातीतानिच्चसुत्तं

१९०. "चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं अतीतं ...पे०... जिव्हा अनिच्चा अतीता ...पे०... मनो अनिच्चो अतीतो । एवं पस्सं सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं पि निब्बिन्दति ...पे०... जिव्हाय पि निब्बिन्दति ...पे०... मनस्मिं पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति, विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति ।

---

१८७. अज्झत्तानागतानिच्चसुत्तं

१९१. "चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं अनागतं ...पे०... जिव्हा अनिच्चा अनागता ...पे०... मनो अनिच्चो अनागतो । एवं पस्सं ...पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

---

१८८. अज्झत्तपच्चुप्पन्नानिच्चसुत्तं

१९२. "चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं पच्चुप्पन्नं ...पे०... जिव्हा अनिच्चा पच्चुप्पन्ना ...पे०... मनो अनिच्चो पच्चुप्पन्नो । एवं पस्सं ...पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

१८९–१९१. अज्झत्तातीतादिदुक्खसुत्तं

R. 152 १९३–१९५. "चक्खु, भिक्खवे, दुक्खं अतीतं अनागतं पच्चुप्पन्नं ... पे०... जिव्हा दुक्खा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना ... पे०... मनो दुक्खो अतीतो अनागतो पच्चुप्पन्नो । एवं पस्सं, भिक्खवे ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

१९२–१९४. अज्झत्तातीतादिअनत्तसुत्तं

B. 363 १९६–१९८. "चक्खु, भिक्खवे, अनत्ता अतीतं अनागतं पच्चुप्पन्नं ... पे०... जिव्हा अनत्ता ... पे०... मनो अनत्ता अतीतो अनागतो पच्चुप्पन्नो । एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

१९५–१९७. बाहिरातीतादिअनिच्चसुत्तं

१९९–२०१. "रूपा, भिक्खवे, अनिच्चा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा अनिच्चा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

१९८–२००. बाहिरातीतादिदुक्खसुत्तं

२०२–२०४. "रूपा, भिक्खवे, दुक्खा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । सद्दा ... गन्धा ...रसा... फोट्ठब्बा ... धम्मा दुक्खा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । एवं पस्सं ...पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

२०१–२०३. बाहिरातीतादिअनत्तसुत्तं

२०५–२०७. "रूपा, भिक्खवे, अनत्ता अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा अनत्ता अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

---

२०४. अज्झत्तातीतयदनिच्चसुत्तं

R. 153 २०८. "चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं अतीतं । यदनिच्चं तं दुक्खं । यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो

अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं ... पे०... जिव्हा अनिच्चा अतीता। यदनिच्चं तं दुक्खं। यं दुक्खं तदनत्ता। यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं ... पे०... मनो अनिच्चो अतीतो। यदनिच्चं तं दुक्खं। यं दुक्खं तदनत्ता। यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं। एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति।

---

२०५. अज्झत्तानागतयदनिच्चसुत्तं

२०९. "चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं अनागतं। यदनिच्चं तं दुक्खं। यं दुक्खं तदनत्ता। यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं ... पे०... जिव्हा अनिच्चा अनागता। यदनिच्चं तं दुक्खं। यं दुक्खं तदनत्ता। यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं ... पे०... मनो अनिच्चो अनागतो। यदनिच्चं तं दुक्खं। यं दुक्खं तदनत्ता। यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं। एवं पस्सं, भिक्खवे ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति। B. 364

---

२०६. अज्झत्तपच्चुप्पन्नयदनिच्चसुत्तं

२१०. "चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं पच्चुप्पन्नं। यदनिच्चं तं दुक्खं। यं दुक्खं तदनत्ता। यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं ... पे०... जिव्हा अनिच्चा पच्चुप्पन्ना। यदनिच्चं तं दुक्खं। यं दुक्खं तदनत्ता। यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं ... पे०... मनो अनिच्चो पच्चुप्पन्नो। यदनिच्चं तं दुक्खं। यं दुक्खं तदनत्ता। यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं। एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति।

२०७–२०९. अज्झत्तातीतादियंदुक्खसुत्तं

R 154 २११–२१३. "चक्खु, भिक्खवे, दुक्खं अतीतं अनागतं पच्चुप्पन्नं । यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं ... पे०... जिव्हा दुक्खा ... पे०... मनो दुक्खो अतीतो अनागतो पच्चुप्पन्नो । यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

२१०–२१२. अज्झत्तातीतादियदनत्तसुत्तं

२१४–२१६. "चक्खु, भिक्खवे, अनत्ता अतीतं अनागतं पच्चुप्पन्नं । B. 365 यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं ... पे०... जिव्हा अनत्ता ... पे०... मनो अनत्ता अतीतो अनागतो पच्चुप्पन्नो । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

२१३–२१५. बाहिरातीतादियदनिच्चसुत्तं

२१७–२१९. "रूपा, भिक्खवे, अनिच्चा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । यदनिच्चं तं दुक्खं । यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा अनिच्चा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । यदनिच्चं तं दुक्खं । यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं ...पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

२१६–२१८. बाहिरातीतादियंदुक्खसुत्तं

R. 155 २२०–२२२. "रूपा, भिक्खवे, दुक्खा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा दुक्खा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । यं दुक्खं

तदनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

२१९–२२१. बाहिरातीतादियदनत्तसुत्तं

२२३–२२५. "रूपा, भिक्खवे, अनत्ता अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा अनत्ता अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

---

२२२. अज्झत्तायतनअनिच्चसुत्तं

२२६. "चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं ... पे०... जिव्हा अनिच्चा B. 366
... पे०... मनो अनिच्चो । एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

---

२२३. अज्झत्तायतनदुक्खसुत्तं

२२७. "चक्खु, भिक्खवे, दुक्खं ... पे०... जिव्हा दुक्खा ... पे०... मनो दुक्खो । एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

---

२२४. अज्झत्तायतनअनत्तसुत्तं

२२८. "चक्खु, भिक्खवे, अनत्ता ... पे०... जिव्हा अनत्ता R. 156
... पे०... मनो अनत्ता । एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

---

२२५. बाहिरायतनअनिच्चसुत्तं

२२९. "रूपा, भिक्खवे, अनिच्चा । सद्दा ... गन्धा ... रसा ... फोट्ठब्बा ... धम्मा अनिच्चा । एवं पस्सं ... पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

---

२२६. बाहिरायतनदुक्खसुत्तं

२३०. "रूपा, भिक्खवे, दुक्खा । सद्दा … गन्धा … रसा … फोट्ठब्बा … धम्मा दुक्खा । एवं पस्सं …पे०… नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

---

२२७. बाहिरायतनअनत्तसुत्तं

२३१. "रूपा, भिक्खवे, अनत्ता । सद्दा … गन्धा … रसा … फोट्ठब्बा … धम्मा अनत्ता । एवं पस्सं …पे०… नापरं इत्थत्ताया ति पजानाती" ति ।

सट्ठिपेय्यालो[1] समत्तो ।

तस्सुद्दानं

छन्देनट्ठारस[2] होन्ति, अतीतेन च द्वे नव ।
यदनिच्चाट्ठारस वुत्ता, तयो अज्झत्तबाहिरा ।
पेय्यालो सट्ठिको वुत्तो, बुद्धेनादिच्चबन्धुना ति ।।

सुत्तन्तानि सट्ठि ।

---

२२८. पठमसमुद्दसुत्तं

B 367, R. 157 २३२. "'समुद्दो, समुद्दो' ति, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो भासति । नेसो, भिक्खवे, अरियस्स विनये समुद्दो । महा एसो, भिक्खवे, उदकरासि महाउदकण्णवो । चक्खु, भिक्खवे, पुरिसस्स समुद्दो; तस्स रूपमयो वेगो । यो तं रूपमयं वेगं सहति अयं वुच्चति, भिक्खवे, अतरि चक्खुसमुद्दं सऊमिं[3] सावट्टं सगाहं सरक्खसं; तिण्णो पारङ्गतो[4] थले तिट्ठति ब्राह्मणो …पे०… जिव्हा, भिक्खवे, पुरिसस्स समुद्दो; तस्स रसमयो वेगो । यो तं रसमयं वेगं सहति अयं वुच्चति, भिक्खवे, अतरि जिव्हासमुद्दं सऊमिं सावट्टं सगाहं सरक्खसं; तिण्णो पारङ्गतो थले तिट्ठति ब्राह्मणो …पे०… मनो, भिक्खवे, पुरिसस्स समुद्दो; तस्स धम्ममयो वेगो । यो तं धम्ममयं वेगं सहति अयं वुच्चति, भिक्खवे, अतरि मनोसमुद्दं सऊमिं सावट्टं सगाहं सरक्खसं; तिण्णो पारङ्गतो थले तिट्ठति ब्राह्मणो" ति ।

---

१. सट्ठिपेय्यालं – रो० । २. छन्देनट्ठारसा – स्या०, रो० । ३. सउम्मिं – स्या० । ४. पारगतो – स्या०, रो० ।

२३३. इदमवोच ... पे०... सत्था –

"यो इमं समुद्दं सगाहं सरक्खसं,
सऊमिं[1] सावट्टं सभयं[1] दुत्तरं अच्चतरि।
स[2] वेदगू वुसितब्रह्मचरियो,
लोकन्तगू पारगतो ति वुच्चती" ति ॥

---

२२९. दुतियसमुद्दसुत्तं

२३४. "'समुद्दो, समुद्दो' ति, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो भासति । नेसो, भिक्खवे, अरियस्स विनये समुद्दो । महा एसो, R. 158 भिक्खवे, उदकरासि महाउदकण्णवो। सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया[3]। अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियस्स विनये समुद्दो । एत्थायं सदेवको लोको समारको सब्रह्मको सस्समणब्राह्मणी पजा सदेवमनुस्सा येभुय्येन समुन्ना[4] तन्ताकुलकजाता[5] कुलगण्ठिकजाता[6] मुञ्जपब्बजभूता, अपायं दुग्गतिं विनिपातं संसारं नातिवत्तति[7] ... पे०... ।

"सन्ति, भिक्खवे, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति, B. 368 भिक्खवे, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता[8] रजनीया। अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियस्स विनये समुद्दो । एत्थायं सदेवको लोको समारको सब्रह्मको सस्समणब्राह्मणी पजा सदेवमनुस्सा येभुय्येन समुन्ना तन्ताकुलकजाता कुलगण्ठिकजाता मुञ्जपब्बजभूता अपायं दुग्गतिं विनिपातं संसारं नातिवत्तती ति ।

"यस्स रागो च दोसो च, अविज्जा च विराजिता।
सो इमं समुद्दं सगाहं सरक्खसं, सऊमिभयं[9] तदुत्तरं[10] अच्चतरि॥
सङ्गातिगो[11] मच्चुजहो निरुपधि[12], पहासि[13] दुक्खं अपुनब्भवाय।
अत्थङ्गतो सो न पुनेति[14], अमोहयी[15] मच्चुराजं ति ब्रूमी" ति ॥

१–१ सउमिभयं – रो०। २. सो – रो०। ३. रजनिया – स्या०। ४. समुद्दा – स्या०। ५. कन्ता कुलकजाता – स्या०। ६. गुळागुण्ठिकजाता – सी०; कुलगुण्डिकजाता – स्या०; गुणगुणिकजाता – रो०। ७. नातिवत्तन्ति – स्या०, रो०। ८. कामूपसञ्हिता – स्या०; कामुपसंहिता – रो०। ९ सउम्मिभयं – स्या०। १०. सुदुत्तरं – स्या०। ११. सङ्गातितो – स्या०; सङ्गातिको रो०। १२. निरूपधि – स्या०, रो०। १३. पहाय – रो०। १४. पमानमेति – स्या०; पमाणमेति – रो०। १५. अमोहयि – रो०।

२३०. बाळिसिकोपमसुत्तं

२३५. "सेय्यथापि, भिक्खवे, बाळिसिको आमिसगतबळिसं[1]
R. 159 गम्भीरे उदकरहदे पक्खिपेय्य । तमेनं अञ्ञतरो आमिसचक्खु मच्छो गिलेय्य । एवं हि सो, भिक्खवे, मच्छो गिलितबळिसो[2] बाळिसिकस्स अनयं आपन्नो ब्यसनं[3] आपन्नो यथाकामकरणीयो बाळिसिकस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, छयिमे बळिसा लोकस्मि अनयाय सत्तानं वधाय[4] पाणिनं[5] । कतमे छ? सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे, भिक्खु, अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु गिलितबळिसो, मारस्स अनयं आपन्नो ब्यसनं आपन्नो यथाकामकरणीयो पापिमतो ...पे०... सन्ति, भिक्खवे, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे, भिक्खु, अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु गिलितबळिसो मारस्स अनयं आपन्नो ब्यसनं आपन्नो यथाकामकरणीयो पापिमतो ।

B. 369 "सन्ति च, भिक्खवे, चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु न गिलितबळिसो मारस्स अभेदि बळिसं परिभेदि बळिसं न अनयं आपन्नो न ब्यसनं आपन्नो न यथाकामकरणीयो पापिमतो ...पे०... ।

"सन्ति, भिक्खवे, जिव्हाविञ्ञेय्या रसा ...पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविञ्ञेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु न गिलितबळिसो मारस्स अभेदि बळिसं परिभेदि बळिसं न अनयं आपन्नो न ब्यसनं आपन्नो न यथाकामकरणीयो पापिमतो" ति ।

---

२३१. खीररुक्खोपमसुत्तं

R 160 २३६. "यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा चक्खुविञ्ञेय्येसु रूपेसु यो रागो सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो

१. आमिसगत बळिसं – स्या०, रो० । २. गिलबळिसो – स्या० । ३. व्यसनं – रो० ।
४. व्याबाधाय – रो० । ५. पाणीनं – स्या० ।

मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो तस्स परित्ता चे पि चक्खुविञ्ञेय्या रूपा चक्खुस्स आपाथं आगच्छन्ति परियादियन्तेवस्स[1] चित्तं; को पन वादो अधिमत्तानं ! तं किस्स हेतु ? यो, भिक्खवे, रागो सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो ...पे०... ।

"यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा जिव्हाविञ्ञेय्येसु रसेसु यो रागो सो अत्थि ...पे०... ।

"यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा मनोविञ्ञेय्येसु धम्मेसु यो रागो सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो, तस्स परित्ता चे पि मनोविञ्ञेय्या धम्मा मनस्स आपाथं आगच्छन्ति परियादियन्तेवस्स चित्तं; को पन वादो अधिमत्तानं ! तं किस्स हेतु ? यो, भिक्खवे, रागो सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो B. 370
सो अप्पहीनो ।

"सेय्यथापि, भिक्खवे, खीररुक्खो अस्सत्थो वा निग्रोधो वा पिलक्खो वा उदुम्बरो वा दहरो तरुणो कोमारको । तमेनं पुरिसो तिण्हाय कुठारिया[2] यतो यतो आभिन्देय्य[3] आगच्छेय्य खीरं" ति ?

"एवं, भन्ते" ।

"तं किस्स हेतु" ?

"यं हि, भन्ते, खीरं तं अत्थी" ति ।

"एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा चक्खुविञ्ञेय्येसु रूपेसु यो रागो सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो, तस्स परित्ता चे पि चक्खुविञ्ञेय्या रूपा चक्खुस्स आपाथं आगच्छन्ति परियादियन्तेवस्स चित्तं; को पन वादो अधिमत्तानं ! तं किस्स हेतु ? यो, भिक्खवे, रागो सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो R. 161
मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो ...पे०... ।

१. ० वास्स – रो० । २. कुधारिया – स्या० । ३. भिन्देय्य – स्या० ।

"यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा जिव्हाविञ्ञेय्येसु रसेसु यो रागो सो अत्थि ... पे० ... ।

"यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा मनोविञ्ञेय्येसु धम्मेसु यो रागो सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो, तस्स परित्ता चे पि मनोविञ्ञेय्या धम्मा मनस्स आपाथं आगच्छन्ति परियादियन्तेवस्स चित्तं; को पन वादो अधिमत्तानं ! तं किस्स हेतु ? यो, भिक्खवे, रागो सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो ।

"यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा चक्खुविञ्ञेय्येसु रूपेसु यो रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो
B. 371 नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो, तस्स अधिमत्ता चे पि चक्खुविञ्ञेय्या रूपा चक्खुस्स आपाथं आगच्छन्ति नेवस्स चित्तं परियादियन्ति; को पन वादो परित्तानं ! तं किस्स हेतु ? यो, भिक्खवे, रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो ... पे० ... ।

"यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा जिव्हाविञ्ञेय्येसु रसेसु ... पे० ... मनोविञ्ञेय्येसु धम्मेसु यो रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो, तस्स अधिमत्ता चे पि मनोविञ्ञेय्या धम्मा मनस्स आपाथं आगच्छन्ति नेवस्स चित्तं परियादियन्ति; को पन वादो परित्तानं ! तं किस्स हेतु ? यो, भिक्खवे, रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो । सेय्यथापि, भिक्खवे, खीररुक्खो अस्सत्थो वा निग्रोधो वा पिलक्खो वा उदुम्बरो वा सुक्खो कोळापो[1] तेरोवस्सिको[2] । तमेनं पुरिसो तिण्हाय कुठारिया यतो यतो आभिन्देय्य आगच्छेय्य खीरं" ति ?

R. 162 "नो हेतं, भन्ते" ।

"तं किस्स हेतु" ?

---

१. कोलापो – सी०, म० । २. थेरो वस्सिको – रो० ।

"यं हि, भन्ते, खीरं तं नत्थी" ति ।

"एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा चक्खुविञ्ञेय्येसु रूपेसु यो रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो, तस्स अधिमत्ता चे पि चक्खुविञ्ञेय्या रूपा चक्खुस्स आपाथं आगच्छन्ति नेवस्स चित्तं परियादियन्ति; को पन वादो परित्तानं ! तं किस्स हेतु ? यो, भिक्खवे, रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो ...पे०... ।

"यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा जिव्हाविञ्ञेय्येसु रसेसु ...पे०... ।

"यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा मनो- B 372
विञ्ञेय्येसु धम्मेसु यो रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो, तस्स अधिमत्ता चे पि मनोविञ्ञेय्या धम्मा मनस्स आपाथं आगच्छन्ति नेवस्स चित्तं परियादियन्ति; को पन वादो परित्तानं ! तं किस्स हेतु ? यो, भिक्खवे, रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो" ति ।

---

२३२. कोट्ठिकसुत्तं

२३७. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाकोट्ठिको बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये । अथ खो आयस्मा महाकोट्ठिको सायन्हसमयं[1] पटिसल्लाना[2] वुट्ठितो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं[3] वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा महाकोट्ठिको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच –

"किं नु खो, आवुसो सारिपुत्त, चक्खु रूपानं संयोजनं[4], रूपा चक्खुस्स संयोजनं ...पे०... जिव्हा रसानं संयोजनं, रसा जिव्हाय संयोजनं ...पे०... मनो धम्मानं संयोजनं, धम्मा मनस्स संयोजनं" ति ? R. 163

---

१. सायण्हसमयं – सी०, स्या०, रो० । २. पटिसल्लाणा – स्या०, रो० । ३. साराणीयं – स्या०, रो० । ४. सञ्ञोजनं – स्या० ।

"न खो, आवुसो कोट्ठिक, चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं। यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं ...पे०... न जिव्हा रसानं संयोजनं, न रसा जिव्हाय संयोजनं। यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं ...पे०... न मनो धम्मानं संयोजनं, न धम्मा मनस्स संयोजनं। यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं।

"सेय्यथापि, आवुसो, काळो च बलीबद्दो[1] ओदातो च बलीबद्दो
B. 373 एकेन दामेन[2] वा योत्तेन वा संयुत्ता अस्सु। यो नु खो एवं वदेय्य – 'काळो बलीबद्दो ओदातस्स बलीबद्दस्स संयोजनं, ओदातो बलीबद्दो काळस्स बलीबद्दस्स संयोजनं' ति, सम्मा नु खो सो वदमानो वदेय्या" ति?

"नो हेतं, आवुसो"।

"न खो, आवुसो, काळो बलीबद्दो ओदातस्स बलीबद्दस्स संयोजनं, न[3] ओदातो बलीबद्दो काळस्स बलीबद्दस्स संयोजनं। येन च खो ते एकेन दामेन वा योत्तेन वा संयुत्ता तं तत्थ संयोजनं।

"एवमेव खो, आवुसो, न चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं। यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं ...पे०... न जिव्हा रसानं संयोजनं ...पे०... न मनो धम्मानं संयोजनं, न धम्मा मनस्स संयोजनं। यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं।

"चक्खु वा, आवुसो, रूपानं संयोजनं अभविस्स, रूपा वा चक्खुस्स संयोजनं, नयिदं ब्रह्मचरियवासो पञ्ञायेथ सम्मा दुक्खक्खयाय। यस्मा
R. 164 च खो, आवुसो, न चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं; यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं, तस्मा ब्रह्मचरियवासो पञ्ञायति सम्मा दुक्खक्खयाय ...पे०...।

"जिव्हा, आवुसो, रसानं संयोजनं अभविस्स, रसा वा जिव्हाय संयोजनं, नयिदं ब्रह्मचरियवासो पञ्ञायेथ सम्मा दुक्खक्खयाय। यस्मा च खो, आवुसो, न जिव्हा रसानं संयोजनं, न रसा जिव्हाय संयोजनं; यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं, तस्मा ब्रह्मचरियवासो पञ्ञायति सम्मा दुक्खक्खयाय ...पे०...।

---

१. बलिवद्दो – सी०, रो०; बलिबद्दो – स्या०। २. दमेन – रो०। ३. न पि – स्या०, रो०।

"मनो वा, आवुसो, धम्मानं संयोजनं अभविस्स, धम्मा वा मनस्स संयोजनं, नयिदं ब्रह्मचरियवासो पञ्ञायेथ सम्मा दुक्खक्खयाय। यस्मा च खो, आवुसो, न मनो धम्मानं संयोजनं, न धम्मा मनस्स संयोजनं; यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं, तस्मा ब्रह्मचरियवासो पञ्ञायति सम्मा दुक्खक्खयाय।

"इमिनापेतं, आवुसो, परियायेन वेदितब्बं यथा न चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं। यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं ...पे०... न जिव्हा रसानं संयोजनं ...पे०... न मनो धम्मानं संयोजनं, न धम्मा मनस्स संयोजनं। यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं। B. 374

"संविज्जति खो, आवुसो, भगवतो चक्खु। पस्सति भगवा चक्खुना रूपं। छन्दरागो भगवतो नत्थि। सुविमुत्तचित्तो भगवा। संविज्जति खो, आवुसो, भगवतो सोतं। सुणाति भगवा सोतेन सद्दं। छन्दरागो भगवतो नत्थि। सुविमुत्तचित्तो भगवा। संविज्जति खो, आवुसो, भगवतो घानं। घायति भगवा घानेन गन्धं। छन्दरागो भगवतो नत्थि। सुविमुत्तचित्तो भगवा। संविज्जति खो, आवुसो, भगवतो जिव्हा। सायति भगवा जिव्हाय रसं। छन्दरागो भगवतो नत्थि। सुविमुत्तचित्तो भगवा। संविज्जति खो, आवुसो, भगवतो कायो। फुसति भगवा कायेन फोट्ठब्बं। छन्दरागो भगवतो नत्थि। सुविमुत्तचित्तो भगवा। संविज्जति खो, आवुसो, भगवतो मनो। विजानाति[1] भगवा मनसा धम्मं। छन्दरागो भगवतो नत्थि। सुविमुत्तचित्तो भगवा। R. 165

"इमिना खो एतं, आवुसो, परियायेन वेदितब्बं यथा न चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं; यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं। न सोतं ... न घानं ... न जिव्हा रसानं संयोजनं, न रसा जिव्हाय संयोजनं; यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं। न कायो ... न मनो धम्मानं संयोजनं, न धम्मा मनस्स संयोजनं; यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं" ति।

---

१. जानाति – रो०।

२३३. कामभूसुत्तं

२३८. एकं समयं आयस्मा च आनन्दो आयस्मा च कामभू कोसम्बियं विहरन्ति घोसितारामे । अथ खो आयस्मा कामभू सायन्ह-समय पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्क- B. 375 मित्वा आयस्मता आनन्देन सद्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा कामभू आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच –

"किं नु खो, आवुसो आनन्द, चक्खु रूपानं संयोजनं, रूपा चक्खुस्स संयोजनं ... पे०... जिव्हा रसानं संयोजनं, रसा जिव्हाय संयोजनं ... पे०... मनो धम्मानं संयोजनं, धम्मा मनस्स संयोजनं" ति ?

"न खो, आवुसो कामभू, चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं । यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं ... पे०... न जिव्हा रसानं संयोजनं, न रसा जिव्हाय संयोजनं ... पे०... न मनो धम्मानं संयोजनं, न धम्मा मनस्स संयोजनं । यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं ।

R 166 "सेय्यथापि, आवुसो, काळो च बलीबद्दो ओदातो च बलीबद्दो एकेन दामेन वा योत्तेन वा संयुत्ता अस्सु । यो नु खो एवं वदेय्य – 'काळो बलीबद्दो ओदातस्स बलीबद्दस्स संयोजनं, ओदातो बलीबद्दो काळस्स बलीबद्दस्स संयोजनं' ति, सम्मा नु खो सो वदमानो वदेय्या" ति ?

"नो हेतं, आवुसो" ।

"न खो, आवुसो, काळो बलीबद्दो ओदातस्स बलीबद्दस्स संयोजनं, न पि ओदातो बलीबद्दो काळस्स बलीबद्दस्स संयोजनं । येन च खो ते एकेन दामेन वा योत्तेन वा संयुत्ता तं तत्थ संयोजनं । एवमेव खो, आवुसो, न चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं ... पे०... न जिव्हा ... पे०... न मनो ... पे०... यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं" ति ।

---

२३४. उदायीसुत्तं

२३९. एकं समयं आयस्मा च आनन्दो आयस्मा च उदायी कोसम्बियं विहरन्ति घोसितारामे । अथ खो आयस्मा उदायी सायन्ह-समयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्क-

मित्वा आयस्मता आनन्देन सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा उदायी आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच –

"यथेव नु खो, आवुसो आनन्द, अयं कायो भगवता अनेकपरियायेन अक्खातो विवटो पाकासितो – 'इतिपायं कायो अनत्ता' ति, सक्का एवमेव[1] विञ्ञाणं पिदं आचिक्खितुं देसेतुं पञ्ञापेतुं[2] पट्ठपेतुं विवरितुं विभजितुं उत्तानीकातुं – 'इति पिदं विञ्ञाणं अनत्ता'" ति ? B. 376

"यथेव खो, आवुसो उदायी, अयं कायो भगवता अनेकपरियायेन अक्खातो विवटो पकासितो – 'इतिपायं कायो अनत्ता' ति, सक्का एवमेव विञ्ञाणं पिदं आचिक्खितुं देसेतुं पञ्ञापेतुं पट्ठपेतुं विवरितुं विभजितुं उत्तानीकातुं – 'इति पिदं विञ्ञाणं अनत्ता' ति।

"चक्खुं च, आवुसो, पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविञ्ञाणं" ति ?

"एवमावुसो" ति। R. 167

"यो चावुसो, हेतु यो च पच्चयो चक्खुविञ्ञाणस्स उप्पादाय[3] सो च हेतु सो च पच्चयो सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं अपरिसेसं[4] निरुज्झेय्य, अपि नु खो चक्खुविञ्ञाणं पञ्ञायेथा" ति ?

"नो हेतं, आवुसो"।

"इमिना पि खो एतं, आवुसो, परियायेन भगवता अक्खातं विवटं पकासितं – 'इति पिदं विञ्ञाणं अनत्ता'" ति। ...पे०...।

"जिव्हं, चावुसो, पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिव्हाविञ्ञाणं" ति ?

"एवमावुसो" ति।

"यो चावुसो, हेतु यो च पच्चयो जिव्हाविञ्ञाणस्स उप्पादाय सो च हेतु सो च पच्चयो सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं अपरिसेसं निरुज्झेय्य, अपि नु खो जिव्हाविञ्ञाणं पञ्ञायेथा" ति ?

"नो हेतं, आवुसो"।

"इमिना पि खो एतं, आवुसो, परियायेन भगवता अक्खातं विवटं पकासितं – 'इतिपिदं विञ्ञाणं अनत्ता'" ति। ...पे०...।

---

१. एवमेवं – स्या०, रो०। २. पञ्ञापेतुं – म०। ३. उपादाय – स्या०। ४. अपरिसेसा – स्या०; अपरिसेसो – रो०।

"मनं चावुसो, पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविञ्ञाणं" ति ?

"एवमावुसो" ति ।

"यो चावुसो, हेतु यो च पच्चयो मनोविञ्ञाणस्स उप्पादाय सो च हेतु सो च पच्चयो सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं अपरिसेसं निरुज्झेय्य, अपि नु खो मनोविञ्ञाणं पञ्ञायेथा" ति ?

"नो हेत, आवुसो" ।

"इमिना पि खो एतं, आवुसो, परियायेन भगवता अक्खातं विवटं पकासितं – 'इति पिदं विञ्ञाणं अनत्ता' ति ।

"सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो तिण्हं कुठारिं[1] आदाय वनं पविसेय्य । सो तत्थ पस्सेय्य B. 377 महन्तं कदलिक्खन्धं उजुं नवं[2] अकुक्कुकजातं[3] । तमेनं मूले छिन्देय्य; R. 168 मूले छेत्वा[4] अग्गे छिन्देय्य; अग्गे छेत्वा पत्तवट्टिं विनिब्भुजेय्य[5] । सो तत्थ फेग्गुं पि नाधिगच्छेय्य, कुतो सारं ! एवमेव खो,आवुसो, भिक्खु छसु फस्सायतनेसु नेवत्तानं न अत्तनियं समनुपस्सति । सो एवं असमनुपस्सन्तो न किञ्चि लोके उपादियति । अनुपादियं न परितस्सति । अपरितस्सं पच्चत्तञ्ञेव[6] परिनिब्बायति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाती" ति ।

---

२३५. आदित्तपरियायसुत्तं

२४०. "आदित्तपरियायं वो, भिक्खवे, धम्मपरियायं देसेस्सामि[7]। तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, आदित्तपरियायो धम्मपरियायो ? वरं, भिक्खवे, तत्ताय अयोसलाकाय आदित्ताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय चक्खुन्द्रियं सम्पलिमट्ठं, न त्वेव चक्खुविञ्ञेय्येसु रूपेसु अनुब्यञ्जनसो[8] निमित्तग्गाहो । निमित्तस्सादगथितं[9] वा, भिक्खवे, विञ्ञाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य अनुब्यञ्जनस्सादगथितं वा[10] तस्मिं चे समये कालं करेय्य, ठानमेतं विज्जति यं द्विन्नं गतीनं अञ्ञतरं गतिं गच्छेय्य – निरयं वा, तिरच्छानयोनिं वा । इमं ख्वाहं, भिक्खवे, आदीनवं दिस्वा एवं वदामि ।

---

१ कुधारिं – स्या० । २ नवकं – रो० । ३. अकुक्कुटकजातं – स्या० । ४. ४. छित्वा – स्या० । ५. विनिब्भज्जेय – स्या०, विनिब्भुज्जेय्य – रो० । ६. पच्चत्तं नेव – रो० । ७. देसिस्सामि – रो० । ८. अनुब्यञ्जनसो – रो० । ९. निमित्तस्सादगधित – स्या०, रो० । १०. वा भिक्खवे – स्या० ।

“वरं, भिक्खवे, तिण्हेन अयोसङ्कुना आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन सोतिन्द्रियं सम्पलिमट्ठं, न त्वेव सोतविञ्ञेय्येसु सद्देसु अनुब्यञ्जनसो निमित्तग्गाहो । निमित्तस्सादगथितं वा, भिक्खवे, विञ्ञाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य अनुब्यञ्जनस्सादगथितं वा तस्मिं चे समये कालं करेय्य, ठानमेतं विज्जति यं द्विन्नं गतीनं अञ्ञतरं गतिं गच्छेय्य – निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा । इमं ख्वाहं, भिक्खवे, आदीनवं दिस्वा एवं वदामि । R 169

“वरं, भिक्खवे, तिण्हेन नखच्छेदनेन आदित्तेन सम्पज्जलितेन B. 378 सजोतिभूतेन घानिन्द्रियं सम्पलिमट्ठं, न त्वेव घानविञ्ञेय्येसु गन्धेसु अनुब्यञ्जनसो निमित्तग्गाहो । निमित्तस्सादगथितं वा, भिक्खवे, विञ्ञाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य अनुब्यञ्जनस्सादगथितं वा तस्मिं चे समये कालं करेय्य, ठानमेतं विज्जति यं द्विन्नं गतीनं अञ्ञतरं गतिं गच्छेय्य – निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा । इमं ख्वाहं, भिक्खवे, आदीनवं दिस्वा एवं वदामि ।

“वरं, भिक्खवे, तिण्हेन खुरेन आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन जिव्हिन्द्रियं सम्पलिमट्ठं, न त्वेव जिव्हाविञ्ञेय्येसु रसेसु अनुब्यञ्जनसो निमित्तग्गाहो । निमित्तस्सादगथितं वा, भिक्खवे, विञ्ञाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य अनुब्यञ्जनस्सादगथितं वा तस्मिं चे समये कालं करेय्य, ठानमेतं विज्जति यं द्विन्नं गतीनं अञ्ञतरं गतिं गच्छेय्य – निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा । इमं ख्वाहं, भिक्खवे, आदीनवं दिस्वा एवं वदामि ।

“वरं, भिक्खवे, तिण्हाय सत्तिया आदित्ताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय कायिन्द्रियं सम्पलिमट्ठं, न त्वेव कायविञ्ञेय्येसु फोट्ठब्बेसु अनुब्यञ्जनसो निमित्तग्गाहो । निमित्तस्सादगथितं वा, भिक्खवे, विञ्ञाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य अनुब्यञ्जनस्सादगथितं वा तस्मिं चे समये कालं करेय्य, ठानमेतं विज्जति यं द्विन्नं गतीनं अञ्ञतरं गतिं गच्छेय्य – निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा । इमं ख्वाहं, भिक्खवे, आदीनवं दिस्वा एवं वदामि ।

“वरं, भिक्खवे, सोत्तं । सोत्तं खो पनाहं भिक्खवे वञ्झं[1] जीवितानं वदामि, अफलं जीवितानं वदामि, मोमूहं जीवितानं वदामि, न त्वेव तथारूपे वितक्के वितक्केय्य यथारूपानं वितक्कानं वसं गतो सङ्घं

१. वज्झं – स्या० ।

R. 170 भिन्देय्य । इमं ख्वाहं, भिक्खवे, वञ्झं जीवितानं आदीनवं दिस्वा एवं वदामि ।

"तत्थ, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति – 'तिट्ठतु ताव तत्ताय अयोसलाकाय आदित्ताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय चक्खुन्द्रियं सम्पलिमट्ठुं । हन्दाहं इदमेव मनसि करोमि – इति चक्खु[1] अनिच्चं, रूपा अनिच्चा, चक्खुविञ्ञाणं अनिच्चं, चक्खुसम्फस्सो अनिच्चो, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं ।

B. 379 'तिट्ठतु ताव तिण्हेन अयोसङ्कुना आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन सोतिन्द्रियं सम्पलिमट्ठुं । हन्दाहं इदमेव मनसि करोमि – इति सोतं अनिच्चं, सद्दा अनिच्चा, सोतविञ्ञाणं अनिच्चं, सोतसम्फस्सो अनिच्चो, यम्पिदं सोतसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं ।

'तिट्ठतु ताव तिण्हेन नखच्छेदनेन आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन घानिन्द्रियं सम्पलिमट्ठुं । हन्दाहं इदमेव मनसि करोमि – इति घानं अनिच्चं, गन्धा अनिच्चा, घानविञ्ञाणं अनिच्चं, घानसम्फस्सो अनिच्चो, यम्पिदं घानसम्फस्सपच्चा उप्पज्जति वेदयितं ...पे०... तं पि अनिच्चं ।

'तिट्ठतु ताव तिण्हेन खुरेन आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन जिव्हिन्द्रियं सम्पलिमट्ठुं । हन्दाहं इदमेव मनसि करोमि – इति जिव्हा अनिच्चा, रसा अनिच्चा, जिव्हाविञ्ञाणं अनिच्चं, जिव्हासम्फस्सो अनिच्चो, यम्पिदं जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति ...पे०... तं पि अनिच्चं ।

'तिट्ठतु ताव तिण्हाय सत्तिया आदित्ताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय कायिन्द्रियं सम्पलिमट्ठुं । हन्दाहं इदमेव मनसि करोमि – इति
R. 171 कायो अनिच्चो, फोट्ठब्बा अनिच्चा, कायविञ्ञाणं अनिच्चं, कायसम्फस्सो अनिच्चो, यम्पिदं कायसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं ...पे०... तं पि अनिच्चं ।

'तिट्ठतु ताव सोत्तं । हन्दाहं इदमेव मनसि करोमि – इति मनो अनिच्चो, धम्मा अनिच्चा, मनोविञ्ञाणं अनिच्चं, मनोसम्फस्सो

१. चक्खुं – स्या०, रो० ।

अनिच्चो, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अनिच्चं'।

"एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मि पि निब्बिन्दति, रूपेसु पि निब्बिन्दति, चक्खुविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्से पि निब्बिन्दति ... पे० यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्ख वा अदुक्खमसुखं वा तस्मि पि निब्बिन्दति। निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मि विमुत्तमिति[1] ञाणं होति। 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया'ति पजानाति। अयं खो, भिक्खवे, आदित्तपरियायो धम्मपरियायो" ति।

---

२३६. पठमहत्थपादोपमसुत्तं

२४१. "हत्थेसु, भिक्खवे, सति आदाननिक्खेपनं पञ्ञायति; B 380 पादेसु सति अभिक्कमपटिक्कमो पञ्ञायति; पब्बेसु सति सम्मिञ्जनपसारणं[2] पञ्ञायति; कुच्छिस्मि सति जिघच्छा पिपासा पञ्ञायति। एवमेव खो, भिक्खवे, चक्खुस्मि सति चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं ... पे०... जिव्हाय सति जिव्हासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं ... पे०... मनस्मि सति मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं ... पे०...।

"हत्थेसु, भिक्खवे, असति आदाननिक्खेपनं न पञ्ञायति; पादेसु असति अभिक्कमपटिक्कमो न पञ्ञायति; पब्बेसु असति सम्मिञ्जनपसारणं न पञ्ञायति; कुच्छिस्मि असति जिघच्छा पिपासा न पञ्ञायति। एवमेव खो, भिक्खवे, चक्खुस्मि असति चक्खुसम्फस्स- R. 172 पच्चया नुप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं ... पे०... जिव्हाय असति जिव्हासम्फस्सपच्चया नुप्पज्जति ... पे०... मनस्मि असति मनोसम्फस्सपच्चया नुप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं" ति।

---

२३७. दुतियहत्थपादोपमसुत्तं

२४२. "हत्थेसु, भिक्खवे, सति आदाननिक्खेपनं होति; पादेसु सति अभिक्कमपटिक्कमो होति; पब्बेसु सति सम्मिञ्जनपसारणं होति;

---

१. विमुत्तम्ही – रो०। २. समिञ्जन ० – म०।

कुच्छिस्मिं सति जिघच्छा पिपासा होति। एवमेव खो, भिक्खवे, चक्खुस्मिं सति चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं ...पे०... जिव्हाय सति ...पे०... मनस्मिं सति मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं ...पे०... ।

"हत्थेसु, भिक्खवे, असति आदाननिक्खेपनं न होति; पादेसु असति अभिक्कमपटिक्कमो न होति; पब्बेसु असति सम्मिञ्जनपसारणं न होति; कुच्छिस्मिं असति जिघच्छा पिपासा न होति। एवमेव खो, भिक्खवे, चक्खुस्मिं असति चक्खुसम्फस्सपच्चया नुप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं ...पे०... जिव्हाय असति जिव्हासम्फस्सपच्चया नुप्पज्जति ...पे०... मनस्मिं असति मनोसम्फस्सपच्चया नुप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं" ति।

समुद्दवग्गो ततियो।

तस्सुद्दानं

B. 381 द्वे समुद्दा बाळिसिको[1], खीररुक्खेन कोट्ठिको।
कामभू उदायी चेव, आदित्तेन च अट्ठमं।
हत्थपादूपमा[2] द्वे ति[2], वग्गो तेन पवुच्चती ति॥

---

२३८. आसीविसोपमसुत्तं

२४३. "सेय्यथापि चत्तारो आसीविसा उग्गतेजा घोरविसा। अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खप्पटिकूलो[3]। तमेनं एवं वदेय्युं – 'इमे ते, अम्भो पुरिस, चत्तारो आसीविसा उग्गतेजा घोरविसा कालेन कालं वुट्ठापेतब्बा[4], कालेन कालं न्हापेतब्बा[5], कालेन कालं भोजेतब्बा, कालेन कालं संवेसेतब्बा[6]। यदा च खो ते, अम्भो पुरिस, इमेसं चतुन्नं आसीविसानं उग्गतेजानं घोरविसानं अञ्ञतरो वा अञ्ञतरो वा कुप्पिस्सति, ततो त्वं, अम्भो पुरिस, मरणं वा निगच्छसि मरणमत्तं वा दुक्खं। यं ते, अम्भो पुरिस, करणीयं तं करोही' ति।

R. 173

"अथ खो सो, भिक्खवे, पुरिसो भीतो चतुन्नं आसीविसानं उग्गतेजानं घोरविसानं येन वा तेन वा पलायेथ। तमेनं एवं वदेय्युं – 'इमे

---

१. बाळसिको – रो०। २–२. हत्थपादपब्बा चेव – स्या०; ० दुवे – रो०। ३. दुक्खपटिकुलो – रो०। ४. उट्ठापेतब्बा – स्या०। ५. नहापेतब्बा – रो०। ६. पवेसेतब्बा – स्या०, रो०।

खो[1], अम्भो पुरिस, पञ्च वधका पच्चत्थिका पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धा[2] यत्थेव नं पस्सिस्साम तत्थेव जीविता वोरोपेस्सामा ति । यं ते, अम्भो पुरिस, करणीयं तं करोही' ति ।

"अथ खो सो, भिक्खवे, पुरिसो भीतो चतुन्नं आसीविसानं उग्गतेजानं घोरविसानं, भीतो पञ्चन्नं वधकानं पच्चत्थिकानं येन वा तेन वा पलायेथ । तमेनं एवं वदेय्युं – 'अयं ते, अम्भो पुरिस, छट्ठो अन्तरचरो वधको उक्खित्तासिको पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धो यत्थेव नं पस्सिस्सामि तत्थेव सिरो पातेस्सामी ति । यं ते, अम्भो पुरिस, करणीयं तं करोही' ति ।

"अथ खो सो, भिक्खवे, पुरिसो भीतो चतुन्नं आसीविसानं B. 382
उग्गतेजानं घोरविसानं, भीतो पञ्चन्नं वधकानं पच्चत्थिकानं, भीतो छट्ठस्स अन्तरचरस्स वधकस्स उक्खित्तासिकस्स येन वा तेन वा पलायेथ । सो पस्सेय्य सुञ्ञं गामं । यञ्ञदेव घरं पविसेय्य रित्तकञ्ञेव पविसेय्य तुच्छकञ्ञेव पविसेय्य सुञ्ञकञ्ञेव पविसेय्य । यञ्ञदेव भाजनं परिमसेय्य रित्तकञ्ञेव परिमसेय्य तुच्छकञ्ञेव परिमसेय्य सुञ्ञकञ्ञेव परिमसेय्य । तमेनं एवं वदेय्युं – 'इदानि, अम्भो पुरिस, इमं सुञ्ञं गामं चोरा गामघातका[3] पविसन्ति[4] । यं ते, अम्भो पुरिस, करणीयं तं करोही' ति ।

"अथ खो सो, भिक्खवे, पुरिसो भीतो चतुन्नं आसीविसानं उग्ग- R. 174
तेजानं घोरविसानं, भीतो पञ्चन्नं वधकानं पच्चत्थिकानं, भीतो छट्ठस्स अन्तरचरस्स वधकस्स उक्खित्तासिकस्स, भीतो चोरानं गामघातकानं येन वा तेन वा पलायेथ । सो पस्सेय्य महन्तं उदकण्णवं ओरिमं तीरं सासङ्कं सप्पटिभयं, पारिमं तीरं खेमं अप्पटिभयं । न[5] चस्स[5] नावा सन्तारणी उत्तरसेतु[6] वा[6] अपारा पारं गमनाय । अथ खो, भिक्खवे[7], तस्स पुरिसस्स एवमस्स – 'अयं खो महाउदकण्णवो ओरिमं तीरं सासङ्कं सप्पटिभयं, पारिमं तीरं खेमं अप्पटिभयं, नत्थि[8] च[8] नावा सन्तारणी उत्तरसेतु वा अपारा पारं गमनाय । यन्नूनाहं तिणकट्ठसाखापलासं सङ्कड्ढित्वा कुल्लं बन्धित्वा तं कुल्लं निस्साय हत्थेहि च पादेहि च वायममानो सोत्थिना पारं गच्छेय्यं' ति ।

१. ते – स्या०, रो० । २. अनुबद्धा – रो० । ३. गामघाता – स्या० । ४. वधिस्सन्ति – सी०, रो० । ५–५. नत्थस्स – स्या० । ६–६. उत्तारसेतुवा – रो० । ७. सो भिक्खवे – रो० । ८–८. न चस्स – सी०; नत्थस्स – स्या० ।

"अथ खो सो, भिक्खवे, पुरिसो तिणकट्ठसाखापलासं सङ्कड्ढित्वा कुल्लं बन्धित्वा तं कुल्लं निस्साय हत्थेहि च पादेहि च वायममानो सोत्थिना पारं गच्छेय्य, तिण्णो पारङ्गतो थले तिट्ठति ब्राह्मणो ।

"उपमा खो म्यायं, भिक्खवे, कता अत्थस्स विञ्ञापनाय । अयं चेत्थ[1] अत्थो – चत्तारो आसीविसा उग्गतेजा घोरविसा ति खो, भिक्खवे, चतुन्नेतं महाभूतानं अधिवचनं – पठवीधातुया[2], आपोधातुया, तेजोधातुया, वायोधातुया ।

B. 383 "पञ्च वधका पच्चत्थिका ति खो, भिक्खवे, पञ्चन्नेतं उपादानक्खन्धानं अधिवचनं, सेय्यथीदं[3] – रूपुपादानक्खन्धस्स[4], वेदनुपादानक्खन्धस्स, सञ्ञुपादानक्खन्धस्स, सङ्खारुपादानक्खन्धस्स, विञ्ञाणुपादानक्खन्धस्स ।

"छट्ठो अन्तरचरो वधको उक्खित्तासिको ति खो, भिक्खवे, नन्दीरागस्सेतं[5] अधिवचनं ।

"सुञ्ञो गामो ति खो, भिक्खवे, छन्नेतं अज्झत्तिकानं आयतनानं अधिवचनं । चक्खुतो चे पि नं, भिक्खवे, पण्डितो ब्यत्तो[6] मेधावी
R. 175 उपपरिक्खति रित्तकञ्ञेव खायति, तुच्छकञ्ञेव खायति, सुञ्ञकञ्ञेव खायति ...पे०... जिव्हातो चे पि नं भिक्खवे ...पे०... मनतो चे पि नं, भिक्खवे, पण्डितो ब्यत्तो मेधावी उपपरिक्खति रित्तकञ्ञेव खायति, तुच्छकञ्ञेव खायति, सुञ्ञकञ्ञेव खायति ।

"चोरा गामघातका ति खो, भिक्खवे, छन्नेतं[7] बाहिरानं आयतनानं अधिवचनं । चक्खु[8], भिक्खवे, हञ्ञति मनापामनापेसु रूपेसु; सोतं, भिक्खवे ...पे०... घानं, भिक्खवे ...पे०... जिव्हा, भिक्खवे, हञ्ञति मनापामनापेसु रसेसु; कायो, भिक्खवे ...पे०... मनो, भिक्खवे, हञ्ञति मनापामनापेसु धम्मेसु ।

"महाउदकण्णवो ति खो, भिक्खवे, चतुन्नेतं ओघानं अधिवचन – कामोघस्स, भवोघस्स, दिट्ठोघस्स, अविज्जोघस्स ।

"ओरिमं तीरं सासङ्कं सप्पटिभयं ति खो, भिक्खवे, सक्कायस्सेतं अधिवचनं ।

---

१. चेवेत्थ – सी० । २. पथवीधातुया – म० । ३. सेय्यथिदं – म० । ४. रूपूपादानक्खन्धस्स – सी०, स्या० । ५. नन्दिरागस्सेतं – स्या०, रो० । ६. व्यत्तो – रो० । ७. छन्नं – रो० । ८. चक्खुं – स्या० ।

"पारिमं तीरं खेमं अप्पटिभयं ति खो, भिक्खवे, निब्बानस्सेतं अधिवचनं ।

"कुल्लं ति खो, भिक्खवे, अग्यिस्सेतं अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स अधिवचन, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठिया[1] ... पे० .. सम्मासमाधिस्स[1] ।

"तस्स[2] हत्थेहि च पादेहि च वायामो ति खो, भिक्खवे, विरियारम्भस्सेतं अधिवचनं ।

"तिण्णो पारङ्गतो थले तिट्ठति ब्राह्मणो ति खो, भिक्खवे, अरहतो एतं अधिवचनं" ति ।

---

२३६. रथोपमसुत्तं

२४४. "तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु दिट्ठेव B. 384 धम्मे सुखसोमनस्सबहुलो विहरति, योनि चस्स आरद्धा होति आसवानं खयाय । कतमेहि तीहि ? इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति, भोजने मत्तञ्ञू, जागरियं अनुयुत्तो ।

"कथं च, भिक्खवे, भिक्खु इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति ? इध, R 176 भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति, नानुब्यञ्जनग्गाही; यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवुत विहरन्त अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं । तस्स संवराय पटिपज्जति; रक्खति चक्खुन्द्रियं; चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सोतेन सद्दं सुत्वा ... घानेन गन्धं घायित्वा .. जिव्हाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विञ्ञाय न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही; यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवुतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जति; रक्खति मनिन्द्रिये; मनिन्द्रिये संवरं आपज्जति । सेय्यथापि, भिक्खवे, सुभूमियं चातुम्महापथे[3] आजञ्ञरथो युत्तो अस्स[4] ठितो[4] ओधस्तपतोदो[5] । तमेनं दक्खो योग्गाचरियो अस्सदम्मसारथि अभिरुहित्वा[6] वामेन हत्थेन रस्मियो गहेत्वा दक्खिनेन हत्थेन पतोदं गहेत्वा येनिच्छकं यदिच्छकं सारेय्य[7] पि पच्चासारेय्य पि[7] । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु

१–१. ० दिट्ठि ...पे०. सम्मासमाधि – स्या०, म० । २ स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ३. चातुमहापथे – म० । ४–४. अस्सट्ठितो स्या०, अस्स – रो० । ५. ओधतपतोदो – स्या०, ओधसतपतोदो – रो० । ६ अभिरूहित्वा – सी०, स्या०, रो० । ७–७. सारेय्या पि पच्चासारेय्यापि – स्या०; सारेय्यपि पच्छासारेय्यपि – रो० ।

इमेसं छन्नं इन्द्रियानं आरक्खाय सिक्खति, संयमाय सिक्खति, दमाय सिक्खति, उपसमाय सिक्खति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति ।

"कथं च, भिक्खवे, भिक्खु भोजने मत्तञ्ञू होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्खा योनिसो आहारं आहारेति – 'नेव दवाय, न मदाय, न मण्डनाय, न विभूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया, यापनाय, विहिंसूपरतिया[1], ब्रह्मचरियानुग्गहाय, इति पुराणं च वेदनं पटिहङ्खामि, नवं च वेदनं न उप्पादेस्सामि, यात्रा च मे भविस्सति, अनवज्जता च फासुविहारो चा' ति । R. 177 सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो वणं[2] B. 385 आलिम्पेय्य यावदेव रोहनत्थाय[3], सेय्यथा वा पन अक्खं अब्भञ्जेय्य यावदेव भारस्स नित्थरणत्थाय; एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्खा योनिसो आहारं आहारेति – 'नेव दवाय, न मदाय, न मण्डनाय, न विभूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया, यापनाय, विहिंसूपरतिया, ब्रह्मचरियानुग्गहाय, इति पुराणं च वेदनं पटिहङ्खामि, नवं च वेदनं न उप्पादेस्सामि, यात्रा च मे भविस्सति, अनवज्जता च फासुविहारो चा' ति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु भोजने मत्तञ्ञू होति ।

"कथं च, भिक्खवे, भिक्खु जागरियं अनुयुत्तो होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु दिवसं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि[4] धम्मेहि चित्तं परिसोधेति । रत्तिया पठमं[5] यामं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेति । रत्तिया मज्झिमं यामं दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेति पादे पादं अच्चाधाय सतो सम्पजानो उट्ठानसञ्ञं मनसि करित्वा । रत्तिया पच्छिमं यामं पच्चुट्ठाय चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु जागरियं अनुयुत्तो होति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु दिट्ठेव धम्मे सुखसोमनस्सबहुलो विहरति, योनि चस्स आरद्धा होति आसवानं खयाया" ति ।

---

२४०. कुम्मोपमसुत्तं

२४५. "भूतपुब्बं, भिक्खवे, कुम्मो कच्छपो सायन्हसमयं अनुनदीतीरे गोचरपसुतो अहोसि । सिङ्गालो[6] पि खो, भिक्खवे, सायन्ह-

---

१. विहिंसुपरतियाय – स्या०, रो० । २. वण्णं – स्या० । ३. रोपनत्थाय – सी०, रो०; सेवनत्थाय – स्या० । ४ आवरणियेहि – रो० । ५. पथमं – म० । ६. सिगालो – सी०, स्या० ।

समयं अनुनदीतीरे गोचरपसुतो अहोसि । अद्दसा खो, भिक्खवे, कुम्मो कच्छपो सिङ्गालं दूरतो व गोचरपसुतं । दिस्वान सोण्डिपञ्चमानि अङ्गानि सके कपाले समोदहित्वा अप्पोस्सुक्को तुण्हीभूतो सङ्कसायति । R 178
सिङ्गालो पि खो, भिक्खवे, अद्दस कुम्मं कच्छपं दूरतो व गोचरपसुतं । दिस्वान येन कुम्मो कच्छपो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा कुम्मं कच्छपं पच्चुपट्ठितो अहोसि – 'यदायं कुम्मो कच्छपो सोण्डिपञ्चमानं अङ्गानं अञ्ञतरं वा अञ्ञतरं वा अङ्गं अभिनिन्नामेस्सति, तत्थेव नं गहेत्वा उद्दालित्वा खादिस्सामी' ति । यदा खो, भिक्खवे, कुम्मो कच्छपो सोण्डि- B. 386
पञ्चमानं अङ्गानं अञ्ञतरं वा अञ्ञतरं वा अङ्गं न अभिनिन्नामि, अथ सिङ्गालो कुम्मम्हा निब्बिज्ज पक्कामि, ओतारं अलभमानो ।

"एवमेव खो, भिक्खवे, तुम्हे पि मारो पापिमा सततं समितं पच्चुपट्ठितो – 'अप्पेव नामाहं इमेसं चक्खुतो वा ओतारं लभेय्यं ... पे० ... जिव्हातो वा ओतारं लभेय्यं ... पे० ... मनतो वा ओतारं लभेय्यं' ति । तस्मातिह, भिक्खवे, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो विहरथ । चक्खुना रूपं दिस्वा मा निमित्तग्गाहिनो अहुवत्थ, मा अनुब्यञ्जनग्गाहिनो । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवुतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जथ, रक्खथ चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जथ । सोतेन सद्दं सुत्वा ... घानेन गन्धं घायित्वा ... जिव्हाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विञ्ञाय मा निमित्तग्गाहिनो अहुवत्थ, मा अनुब्यञ्जनग्गाहिनो । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवुतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जथ, रक्खथ मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जथ । यतो तुम्हे, भिक्खवे, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो विहरिस्सथ, अथ तुम्हेहि पि मारो पापिमा निब्बिज्ज पक्कमिस्सति, ओतारं अलभमानो – कुम्मम्हा व सिङ्गालो ति ।

"कुम्मो व अङ्गानि सके कपाले, R. 179
समोदहं भिक्खु मनोवितक्के[1] ।
अनिस्सितो अञ्ञमहेठयानो,
परिनिब्बुतो[2] नूपवदेय्य[2] कञ्ची[3] ति ॥

---

१. मनोवितक्को – रो० । २-२. परिनिब्बुतो न उपवदेय्य – स्या०; परिनिब्बुतो-नुपवदेय्य – रो० । ३. किञ्ची – रो० ।

२४१. पठमदारुक्खन्धोपमसुत्तं

२४६. एकं समयं भगवा कोसम्बियं[1] विहरति गङ्गाय नदिया तीरे। अद्दसा खो भगवा महन्तं दारुक्खन्धं गङ्गाय नदिया सोतेन वुय्हमानं। दिस्वान भिक्खू आमन्तेसि – "पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, अमुं महन्तं दारुक्खन्धं गङ्गाय नदिया सोतेन वुय्हमानं" ति ?

"एवं, भन्ते"।

"सचे सो, भिक्खवे, दारुक्खन्धो न ओरिमं तीरं उपगच्छति, न पारिमं तीरं उपगच्छति, न मज्झे संसीदिस्सति, न थले उस्सीदिस्सति[2], B. 387 न मनुस्सग्गाहो गहेस्सति[3], न अमनुस्सग्गाहो गहेस्सति, न आवट्टग्गाहो गहेस्सति, न अन्तोपूति भविस्सति; एवं हि सो, भिक्खवे, दारुक्खन्धो समुद्दनिन्नो भविस्सति समुद्दपोणो[4] समुद्दपब्भारो। तं किस्स हेतु ? समुद्दनिन्नो, भिक्खवे, गङ्गाय नदिया सोतो समुद्दपोणो समुद्दपब्भारो।

"एवमेव खो, भिक्खवे, सचे तुम्हे पि न ओरिमं तीरं उपगच्छथ, न पारिमं तीरं उपगच्छथ, न मज्झे संसीदिस्सथ, न थले उस्सीदिस्सथ, न मनुस्सग्गाहो गहेस्सति[5], न अमनुस्सग्गाहो गहेस्सति, न आवट्टग्गाहो R. 180 गहेस्सति, न अन्तोपूती भविस्सथ; एवं तुम्हे, भिक्खवे, निब्बाननिन्ना भविस्सथ निब्बानपोणा निब्बानपब्भारा। तं किस्स हेतु ? निब्बाननिन्ना, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि निब्बानपोणा निब्बानपब्भारा" ति।

एवं वुत्ते, अञ्ञतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – "किं नु खो, भन्ते, ओरिमं तीरं, किं पारिमं तीरं, को मज्झे संसीदो[6], को थले उस्सादो, को मनुस्सग्गाहो, को अमनुस्सग्गाहो, को आवट्टग्गाहो, को अन्तोपूतिभावो" ति ?

"'ओरिमं तीरं' ति खो, भिक्खु, छन्नेतं अज्झत्तिकानं आयतनानं अधिवचनं। 'पारिमं तीरं' ति खो, भिक्खु, छन्नेतं[7] बाहिरानं आयतनानं अधिवचनं। 'मज्झे संसीदो' ति खो, भिक्खु, नन्दीरागस्सेतं अधिवचनं। 'थले उस्सादो' ति खो, भिक्खु, अस्मिमानस्सेतं अधिवचनं।

"कतमो च, भिक्खु, मनुस्सग्गाहो ? इध, भिक्खु, गिहिसंसट्ठो[8] विहरति सहनन्दी सहसोकी सुखितेसु सुखितो दुक्खितेसु दुक्खितो

१. अज्झेयं – स्या०। २. उस्सादिस्सति – स्या०। ३. गाहियति – स्या०; भविस्सति – रो०। ४. समुद्दपोनो – रो०। ५. गाहियति – स्या०; हेस्सथ – रो०। ६. संसादो – सी०; संसीदितो – स्या०। ७. छन्नं – रो०। ८. गिहीहि संसट्ठो – सी०, स्या०; गिही संसट्ठो – रो०।

उप्पन्नेसु किच्चकरणीयेसु अत्तना तेसु योगं आपज्जति । अयं वुच्चति, भिक्खु, मनुस्सग्गाहो ।

“कतमो च, भिक्खु, अमनुस्सग्गाहो ? इध, भिक्खु, एकच्चो[1] अञ्ञतरं देवनिकायं पणिधाय[2] ब्रह्मचरियं चरति – ‘इमिनाहं सीलेन वा वतेन[3] वा तपेन वा ब्रह्मचरियेन वा देवो वा भविस्सामि देवञ्ञतरो वा’ ति । अयं वुच्चति, भिक्खु, अमनुस्सग्गाहो । ‘आवट्टग्गाहो’ ति खो, भिक्खु, पञ्चन्नेतं कामगुणानं अधिवचनं ।

“कतमो च, भिक्खु, अन्तोपूतिभावो ? इध, भिक्खु, एकच्चो दुस्सीलो होति पापधम्मो असुचिसङ्कस्सरसमाचारो पटिच्छन्नकम्मन्तो अस्समणो समणपटिञ्ञो अब्रह्मचारी ब्रह्मचारिपटिञ्ञो अन्तोपूति B. 388, R. 181
अवस्सुतो कसम्बुजातो[4]। अयं वुच्चति, भिक्खु, ‘अन्तोपूतिभावो’” ति ।

तेन खो पन समयेन नन्दो गोपालको भगवतो अविदूरे ठितो होति । अथ खो नन्दो गोपालको भगवन्तं एतदवोच – “अहं खो, भन्ते, न ओरिमं तीरं उपगच्छामि, न पारिमं तीरं उपगच्छामि, न मज्झे संसीदिस्सामि, न थले उस्सीदिस्सामि[5], न मं मनुस्सग्गाहो गहेस्सति, न अमनुस्सग्गाहो गहेस्सति, न आवट्टग्गाहो गहेस्सति, न अन्तोपूति भविस्सामि । लभेय्याहं, भन्ते, भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, लभेय्यं उपसम्पदं” ति ।

“तेन हि त्वं, नन्द, सामिकानं गावो निय्यातेही[6]” ति ।

“गमिस्सन्ति, भन्ते, गावो वच्छगिद्धिनियो” ति ।

“निय्यातेहेव त्वं, नन्द, सामिकानं गावो” ति । अथ खो नन्दो गोपालको सामिकानं गावो निय्यातेत्वा[7] येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं एतदवोच – “निय्यातिता, भन्ते, सामिकानं गावो । लभेय्याहं, भन्ते, भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, लभेय्यं उपसम्पदं” ति ।

अलत्थ खो नन्दो गोपालको भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, अलत्थ उपसम्पदं । अचिरूपसम्पन्नो च पनायस्मा नन्दो एको वूपकट्ठो ...पे०... अञ्ञतरो च पनायस्मा नन्दो अरहतं[8] अहोसी ति ।

---

१. एकच्चो एकच्चो – रो० । २ पनिधाय – रो० । ३. वत्तेन – स्या० । ४. कसम्बुकजातो – स्या० । ५. ओसिदिस्सामि – स्या० । ६. नीय्यादेही – सी०; निय्यादेही – स्या० । ७. निय्यादेत्वा – स्या०, रो० । ८. अरहं – रो० ।

२४२. दुतियदारुक्खन्धोपमसुत्तं

२४७. एकं समयं भगवा किमिलायं[1] विहरति गङ्गाय नदिया तीरे। अद्दसा खो भगवा महन्तं दारुक्खन्धं गङ्गाय नदिया सोतेन वुय्हमानं। दिस्वान भिक्खू आमन्तेसि – "पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, अमुं R. 182 महन्तं दारुक्खन्धं गङ्गाय नदिया सोतेन वुय्हमानं" ति ?

"एवं भन्ते" ...पे०... एवं वुत्ते, आयस्मा किमिलो भगवन्तं एतदवोच – किं नु खो, भन्ते, ओरिमं तीरं ... पे०.. कतमो च, किमिल, अन्तोपूतिभावो। इध, किमिल, भिक्खु अञ्ञतरं सङ्किलिट्ठं आपत्तिं आपन्नो होति यथारूपाय आपत्तिया न[2] वुट्ठानं पञ्ञायति। अयं वुच्चति, किमिल, अन्तोपूतिभावो ति।

---

२४३. अवस्सुतपरियायसुत्तं

B. 389 २४८. एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति कपिलवत्थुस्मिं निग्रोधारामे। तेन खो पन समयेन कापिलवत्थवानं[3] सक्यानं नवं सन्थागारं[4] अचिरकारितं होति अनज्झावुट्ठं[5] समणेन वा ब्राह्मणेन वा केनचि वा मनुस्सभूतेन। अथ खो कापिलवत्थवा सक्या येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। एकमन्तं निसिन्ना खो कापिलवत्थवा सक्या भगवन्तं एतदवोचुं – "इध, भन्ते, कापिलवत्थवानं सक्यानं नवं सन्थागारं अचिरकारितं अनज्झावुट्ठं R. 183 समणेन वा ब्राह्मणेन वा केनचि वा मनुस्सभूतेन। तं, भन्ते, भगवा पठमं परिभुञ्जतु। भगवता पठमं परिभुत्तं पच्छा कापिलवत्थवा सक्या परिभुञ्जिस्सन्ति। तदस्स कापिलवत्थवानं सक्यानं दीघरत्तं हिताय सुखाया" ति। अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन[6]। अथ खो कापिलवत्थवा सक्या भगवतो अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन नवं सन्थागारं तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा सब्बसन्थरिं[7] सन्थागारं सन्थरित्वा आसनानि पञ्ञापेत्वा उदकमणिकं पतिट्ठापेत्वा तेलप्पदीपं आरोपेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं एतदवोचुं – "सब्बसन्थरिसन्थतं, भन्ते, सन्थागारं,

---

१. किम्बिलायं – सी०, रो०; किम्मिलायं – स्या०। २. रो० पोत्थके नत्थि।
३. कपिलवत्थुवासीनं – स्या०। ४. सण्ठागारं – स्या०। ५. अनज्झावुत्थं – सी०।
६. तुण्हिभावेन – रो०। ७. सब्बसन्थरिं सन्थतं – सी०; सब्बसन्थरिसन्थतं – स्या०।

आसनानि पञ्ञत्तानि, उदकमणिको पतिट्ठापितो, तेलप्पदीपो आरोपितो। यस्स दानि, भन्ते, भगवा कालं मञ्ञती'' ति । अथ खो भगवा निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सद्धिं भिक्खुसङ्घेन येन नवं सन्थागारं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पादे पक्खालेत्वा सन्थागारं पविसित्वा मज्झिमं थम्भं निस्साय पुरत्थाभिमुखो निसीदि। भिक्खुसङ्घो पि खो पादे पक्खालेत्वा सन्थागारं पविसित्वा पच्छिमं भित्तिं निस्साय पुरत्थाभिमुखो निसीदि भगवन्तं येव पुरक्खत्वा। कापिलवत्थवा सक्या पादे पक्खालेत्वा सन्थागारं पविसित्वा पुरत्थिमं भित्तिं निस्साय पच्छिमाभिमुखा[1] निसीदिंसु भगवन्तं येव पुरक्खत्वा। अथ खो भगवा कापिलवत्थवे सक्ये बहुदेव रत्तिं धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उय्योजेसि – "अभिक्कन्ता खो, गोतमा[2], रत्ति। यस्स B. 390 दानि कालं मञ्ञथा' ति । "एवं, भन्ते'' ति खो कापिलवत्थवा R 184 सक्या भगवतो पटिस्सुत्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कमिंसु।

अथ खो भगवा अचिरपक्कन्तेसु कापिलवत्थवेसु सक्येसु आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं आमन्तेसि – "विगतथीनमिद्धो[3] खो, मोग्गल्लान, भिक्खुसङ्घो। पटिभातु तं, मोग्गल्लान, भिक्खूनं धम्मी कथा। पिट्ठि मे आगिलायति; तमहं आयमिस्सामी'' ति । "एवं, भन्ते'' ति खो आयस्मा महामोग्गल्लानो भगवतो पच्चस्सोसि। अथ खो भगवा चतुग्गुणं सङ्घाटिं पञ्ञापेत्वा दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेसि, पादे पादं अच्चाधाय, सतो सम्पजानो उट्ठानसञ्ञं मनसि करित्वा। तत्र खो आयस्मा महामोग्गल्लानो भिक्खू आमन्तेसि – "आवुसो भिक्खवे'' ति। "आवुसो'' ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स पच्चस्सोसुं। आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच – "अवस्सुतपरियायं च वो, आवुसो, देसेस्सामि[4] अनवस्सुतपरियायं च। तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी'' ति । "एवमावुसो'' ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स पच्चस्सोसुं। आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच –

"कथं, आवुसो, अवस्सुतो होति ? इधावुसो, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे ब्यापज्जति[5],

१. पच्छामुखा – स्या०, रो० । २. गोतम – स्या० । ३. विगतथिनमिद्धो – म० ।
४. देसिस्सामि – रो० । ५. व्यापज्जति – रो० ।

अनुपट्ठितकायस्सति[1] विहरति परित्तचेतसो, तं च चेतोविमुत्तिं पञ्ञा-
विमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा
R. 185 अपरिसेसा निरुज्झन्ति ...पे०... जिव्हाय रसं सायित्वा ...पे०...
मनसा धम्मं विञ्ञाय पियरूपे धम्मे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे
ब्यापज्जति, अनुपट्ठितकायस्सति च विहरति परित्तचेतसो, तं च
चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना
पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । अयं वुच्चति, आवुसो,
भिक्खु अवस्सुतो चक्खुविञ्ञेय्येसु रूपेसु ...पे०... अवस्सुतो जिव्हा-
विञ्ञेय्येसु रसेसु ...पे०... अवस्सुतो मनोविञ्ञेय्येसु धम्मेसु । एवं-
विहारिं चावुसो, भिक्खुं चक्खुतो चे पि नं मारो उपसङ्कमति लभेथेव[2]
B. 391 मारो ओतारं, लभेथ[3] मारो आरम्मणं ...पे०... जिव्हातो चे पि नं मारो
उपसङ्कमति, लभेथेव मारो ओतारं, लभेथ मारो आरम्मणं ...पे०...
मनतो चे पि नं मारो उपसङ्कमति, लभेथेव मारो ओतारं, लभेथ मारो
आरम्मणं ।

"सेय्यथापि, आवुसो, नळागारं वा तिणागारं वा सुक्खं[4] कोलापं[4]
तेरोवस्सिकं । पुरत्थिमाय चे पि नं दिसाय पुरिसो आदित्ताय तिणुक्काय
उपसङ्कमेय्य, लभेथेव अग्गि ओतारं, लभेथ अग्गि आरम्मणं; पच्छिमाय
चे पि नं दिसाय पुरिसो आदित्ताय तिणुक्काय उपसङ्कमेय्य ...पे०...
उत्तराय चे पि नं दिसाय ... दक्खिणाय चे पि नं दिसाय ... हेट्ठिमतो चे
पि नं ... उपरिमतो[5] चे पि नं ... यतो कुतोचि चे पि नं पुरिसो आदित्ताय
तिणुक्काय उपसङ्कमेय्य, लभेथेव अग्गि ओतारं लभेथ अग्गि आरम्मणं ।
एवमेव खो, आवुसो, एवंविहारिं भिक्खुं चक्खुतो चे पि नं मारो उपसङ्क-
मति, लभेथेव मारो ओतारं, लभेथ मारो आरम्मणं ...पे०... जिव्हातो
चे पि नं मारो उपसङ्कमति ...पे०... मनतो चे पि नं मारो उपसङ्कमति,
लभेथेव मारो ओतारं, लभेथ मारो आरम्मणं । एवंविहारिं, चावुसो,
भिक्खुं रूपा अधिभंसु, न भिक्खु रूपे अधिभोसि; सद्दा भिक्खुं अधिभंसु,
R. 186 न भिक्खु सद्दे अधिभोसि; गन्धा भिक्खुं अधिभंसु, न भिक्खु गन्धे अधि-
भोसि; रसा भिक्खुं अधिभंसु, न भिक्खु रसे अधिभोसि; फोट्ठब्बा भिक्खुं

१. अनुपट्ठितकायसति – स्या०; अनुपट्ठितकायसती – रो० । २. लभतेव – सी०, स्या०, रो० । ३. लभति – सी०, स्या०, रो० । ४–४. सुक्खकाळासं – स्या० । ५. उपरितो – स्या० ।

अधिभंसु, न भिक्खु फोट्ठब्बे अधिभोसि; धम्मा भिक्खुं अधिभंसु, न भिक्खु धम्मे अधिभोसि। अयं वुच्चतावुसो, भिक्खु रूपाधिभूतो, सद्दाधिभूतो, गन्धाधिभूतो, रसाधिभूतो, फोट्ठब्बाधिभूतो, धम्माधिभूतो, अधिभूतो. अनधिभू,अधिभंसु नं पापका अकुसला धम्मा सङ्किलेसिका पोनोभविका[1] सदरा दुक्खविपाका आयतिं जातिजरामरणिया। एवं खो, आवुसो, अवस्सुतो होति।

"कथं चावुसो, अनवस्सुतो होति? इधावुसो, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति अप्पमाणचेतसो, तं च चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति ... पे०... जिव्हाय रसं सायित्वा ... पे०... मनसा धम्मं विञ्ञाय पियरूपे धम्मे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे न B. 392 ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति अप्पमाणचेतसो, तं च चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति। अयं वुच्चतावुसो, भिक्खु अनवस्सुतो चक्खुविञ्ञेय्येसु रूपेसु ... पे०... अनवस्सुतो मनोविञ्ञेय्येसु धम्मेसु। एवंविहारिं चावुसो, भिक्खुं चक्खुतो चे पि नं मारो उपसङ्कमति, नेव लभेथ मारो ओतारं, न लभेथ मारो आरम्मणं ... पे०... जिव्हातो चे पि नं मारो उपसङ्कमति ... पे०... मनतो चे पि नं मारो उपसङ्कमति, नेव[2] लभेथ[2] मारो ओतारं, न लभेथ मारो आरम्मणं।

"सेय्यथापि, आवुसो, कूटागारं[3] वा साला[3] वा बहलमत्तिका R. 187 अद्दावलेपना[4]। पुरत्थिमाय चे पि नं दिसाय पुरिसो आदित्ताय तिणुक्काय उपसङ्कमेय्य, नेव लभेथ अग्गि ओतारं, न लभेथ अग्गि आरम्मणं ...पे०... पच्छिमाय चे पि नं ... उत्तराय चे पि नं ... दक्खिणाय चे पि नं ... हेट्ठिमतो चे पि नं ... उपरिमतो चे पि नं ... यतो कुतो चि चे पि नं पुरिसो आदित्ताय तिणुक्काय उपसङ्कमेय्य, नेव लभेथ अग्गि ओतारं, न लभेथ अग्गि आरम्मणं। एवमेव खो, आवुसो, एवंविहारिं भिक्खुं चक्खुतो चे पि नं मारो उपसङ्कमति, नेव लभेथ मारो ओतारं, न लभेथ मारो आरम्मणं

---

१. पोनोब्भविका – स्या०। २–२. नेव लभति – स्या०; न लभति – रो०। ३–३. कूटागारसालं – स्या०; कूटागारं वा कूटागारसाला वा – रो०। ४. मद्दाविलेपना – स्या०।

...पे०... मनतो चे पि नं मारो उपसङ्कमति, नेव लभेथ मारो ओतारं, न लभेथ मारो आरम्मणं। एवंविहारी चावुसो, भिक्खु रूपे अधिभोसि, न रूपा भिक्खुं अधिभंसु; सद्दे भिक्खु अधिभोसि, न सद्दा भिक्खुं अधिभंसु; गन्धे भिक्खु अधिभोसि, न गन्धा भिक्खुं अधिभंसु; रसे भिक्खु अधिभोसि, न रसा भिक्खुं अधिभंसु; फोट्ठब्बे भिक्खु अधिभोसि, न फोट्ठब्बा भिक्खुं अधिभंसु; धम्मे भिक्खु अधिभोसि, न धम्मा भिक्खुं अधिभंसु। अयं वुच्चतावुसो, भिक्खु रूपाधिभू, सद्दाधिभू, गन्धाधिभू, रसाधिभू, फोट्ठब्बाधिभू, धम्माधिभू, अधिभू, अनधिभूतो, अधिभोसि ते पापके अकुसले धम्मे सङ्किलेसिके पोनोभविके सदरे दुक्खविपाके आयतिं जातिजरामरणिये। एवं खो, आवुसो, अनवस्सुतो होती" ति।

B. 393 अथ खो भगवा वुट्ठहित्वा[1] आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं आमन्तेसि – "साधु साधु, मोग्गल्लान! साधु खो त्वं, मोग्गल्लान, भिक्खूनं अवस्सुतपरियायं च अनवस्सुतपरियायं च अभासी" ति।

R. 188 २४९. इदमवोच आयस्मा महामोग्गल्लानो। समनुञ्ञो सत्था अहोसि। अत्तमना ते भिक्खू आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स भासितं अभिनन्दुं[2] ति।

---

२४४. दुक्खधम्मसुत्तं

२५०. यतो खो, भिक्खवे, भिक्खु सब्बेसं[3] येव[3] दुक्खधम्मानं समुदयं च अत्थङ्गमं[4] च यथाभूतं पजानाति। तथा[5] खो पनस्स कामा दिट्ठा होन्ति, यथास्स कामे पस्सतो यो कामेसु कामच्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपरिळाहो सो नानुसेति। तथा खो पनस्स चारो च विहारो च अनुबुद्धो[6] होति, यथा चरन्तं विहरन्तं[7] अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा नानुसेन्ति[8]।

"कथं च, भिक्खवे, भिक्खु[9] सब्बेसं येव दुक्खधम्मानं समुदयं च अत्थङ्गमं च यथाभूतं पजानाति? 'इति रूपं, इति रूपस्स समुदयो, इति रूपस्स अत्थङ्गमो; इति वेदना ...पे०... इति सञ्ञा ... इति सङ्खारा ... इति विञ्ञाणं, इति विञ्ञाणस्स समुदयो, इति

१ उट्ठहित्वा – म०, रो०। २. अभिनन्दिसु – रो०। ३–३. सब्बेसञ्ञेव – रो०। ४. अत्थगमं – रो०। ५. अथ – स्या०। ६. अनुबन्धो – स्या०। ७. रो० पोत्थके नत्थि। ८. नानुस्सवन्ति – स्या०; नानुसवन्ति – रो०। ९. म० पोत्थके नत्थि।

विञ्ञाणस्स अत्थङ्गमो' ति – एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सब्बेसं येव दुक्खधम्मानं समुदयं च अत्थङ्गमं च यथाभूतं पजानाति ।

"कथं च, भिक्खवे, भिक्खुनो कामा दिट्ठा होन्ति ? यथास्स कामे पस्सतो यो कामेसु कामच्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपरिळाहो सो नानुसेति ।

"सेय्यथापि, भिक्खवे, अङ्गारकासु साधिकपोरिसा पुण्णा अङ्गारानं वीतच्चिकानं[1] वीतधूमानं[2] । अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खपटिकूलो[3] । तमेनं द्वे बलवन्तो पुरिसा नानाबाहासु गहेत्वा तं अङ्गारकासुं उपकड्ढेय्युं । सो इतिचीतिचेव[4] कायं सन्नामेय्य । तं किस्स हेतु ? ञातं[5] हि, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स[6] इमं R. 189 चाहं[7] अङ्गारकासुं पपतिस्सामि[8] ततोनिदानं मरणं वा निगच्छिस्सामि[9] मरणमत्तं वा दुक्खं ति । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खुना अङ्गार- B. 394 कासूपमा कामा दिट्ठा होन्ति, यथास्स कामे पस्सतो यो कामेसु कामच्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपरिळाहो सो नानुसेति ।

"कथं च, भिक्खवे, भिक्खुनो चारो च विहारो च अनुबुद्धो होति, यथा चरन्तं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा नानुस्सवन्ति[10] ?

"सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो बहुकण्टकं दायं पविसेय्य । तस्स पुरतो पि कण्टको, पच्छतो पि कण्टको, उत्तरतो पि कण्टको, दक्खिणतो पि कण्टको, हेट्ठतो पि कण्टको, उपरितो पि कण्टको । सो सतो[11] व[11] अभिक्कमेय्य, सतो व पटिक्कमेय्य – 'मा मं कण्टको' ति । एवमेव खो, भिक्खवे, यं लोके पियरूपं सातरूपं, अयं वुच्चति अरियस्स विनये कण्टको ति । इति विदित्वा संवरो च असंवरो च वेदितब्बो ।

"कथं च, भिक्खवे, असंवरो होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे ब्यापज्जति, अनुपट्ठितकायस्सति च विहरति परित्तचेतसो, तं च चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति, यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला

१. वीतच्छिकानं – स्या०, रो० । २. वीतदुमानं – स्या० । ३. दुक्खपटिकुलो – रो० । ४. इतिइममेव – स्या०; इतिचितिचेव – रो० । ५. अञ्ञाणं – स्या० । ६. ० होति,– सी०, स्या०, रो० । ७. त्वाहं – रो० । ८. च पस्सामि – स्या० । ९. गच्छामि स्या०, रो० । १०. नानुसवन्ति – रो० । ११–११. यतो व – रो० ।

धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति ... पे०... जिव्हाय रसं सायित्वा ... पे०... मनसा धम्मं विञ्ञाय पियरूपे धम्मे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे ब्यापज्जति, अनुपट्ठितकायस्सति च विहरति परित्तचेतसो, तं च चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । एवं खो, भिक्खवे, असंवरो होति ।

"कथं च, भिक्खवे, संवरो होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति अप्पमाणचेतसो, तं च चेतोविमुत्तिं
R. 190 पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति, यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति ... पे०... जिव्हाय रसं सायित्वा ... पे०... मनसा धम्मं विञ्ञाय पियरूपे धम्मे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति अप्पमाणचेतसो, तं च चेतो-
B. 395 विमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति, यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । एवं खो, भिक्खवे, संवरो होति ।

"तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो एवं चरतो एवं विहरतो कदाचि करहचि सतिसम्मोसा उप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा[1] सरसङ्कप्पा संयोजनिया, दन्धो, भिक्खवे, सतुप्पादो । अथ खो नं खिप्पमेव पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति[2] अनभावं गमेति ।

"सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो दिवसंसन्तत्ते[3] अयोकटाहे द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि निपातेय्य । दन्धो, भिक्खवे, उदकफुसितानं निपातो, अथ खो नं खिप्पमेव परिक्खयं परियादानं गच्छेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, तस्स चे भिक्खुनो एवं चरतो एवं विहरतो कदाचि करहचि सतिसम्मोसा उप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा संयोजनिया, दन्धो, भिक्खवे, सतुप्पादो । अथ खो नं खिप्पमेव पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति अनभावं गमेति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खुनो चारो च विहारो च अनुबद्धो होति; यथा चरन्तं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा नानुस्सवन्ति । तं चे, भिक्खवे, भिक्खुं एवं चरन्तं

१. म० पोत्थके नत्थि । २. ब्यन्तिकरोति – रो० । ३. दिवससन्तत्ते – सी०; दिवसं सन्तत्ते – स्या०, रो० ।

एवं विहरन्तं राजानो वा राजमहामत्ता वा मित्ता वा अमच्चा वा ञाती वा सालोहिता वा, भोगेहि अभिहट्ठुं पवारेय्युं – 'एहि[1], भो पुरिस[2], किं ते इमे कासावा अनुदहन्ति[3], कि मुण्डो कपालमनुचरसि, एहि हीनायावत्तित्वा भोगे च भुञ्जस्सु[4], पुञ्ञानि च करोही' ति, सो वत, भिक्खवे, भिक्खु एवं चरन्तो एवं विहरन्तो सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तिस्सती ति नेतं ठानं विज्जति ।

"सेय्यथापि, भिक्खवे, गङ्गा नदी पाचीननिन्ना पाचीनपोणा[5] R. 191 पाचीनपब्भारा । अथ महाजनकायो आगच्छेय्य कुद्दालपिटकं आदाय – 'मयं इमं गङ्गं नदिं पच्छानिन्नं करिस्साम पच्छापोणं पच्छापब्भारं' ति । तं किं मञ्ञथ, भिक्खवे, अपि नु खो सो महाजनकायो गङ्गं[6] नदिं[6] पच्छानिन्नं करेय्य पच्छापोणं पच्छापब्भारं" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"तं किस्स हेतु" ?

"गङ्गा, भन्ते, नदी पाचीननिन्ना पाचीनपोणा पाचीनपब्भारा; सा न सुकरा पच्छानिन्ना कातुं पच्छापोणा पच्छापब्भारा । यावदेव च पन सो महाजनकायो किलमथस्स विघातस्स भागी अस्सा" ति ।

"एवमेव खो, भिक्खवे, तं चे भिक्खुं एवं चरन्तं एवं विहरन्तं राजानो वा राजमहामत्ता वा मित्ता वा अमच्चा वा ञाती वा सालो- B. 396 हिता वा भोगेहि अभिहट्ठुं पवारेय्युं – 'एहि[7], भो[7] पुरिस, किं ते इमे कासावा अनुदहन्ति, किं मुण्डो कपालमनुचरसि, एहि हीनायावत्तित्वा भोगे च भुञ्जस्सु, पुञ्ञानि च करोही' ति, सो वत, भिक्खवे, भिक्खु एवं चरन्तो एवं विहरन्तो सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तिस्सती ति नेतं ठानं विज्जति । तं किस्स हेतु ? यं हि तं, भिक्खवे, चित्तं दीघरत्तं विवेकनिन्नं विवेकपोणं विवेकपब्भारं, तथा[8] हीनायावत्तिस्सती ति नेतं ठानं विज्जती" ति ।

---

२४५. किंसुकोपमसुत्तं

२५१. अथ खो अञ्ञतरो भिक्खु येनञ्ञतरो भिक्खु तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तं भिक्खुं एतदवोच – "कित्तावता नु खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती" ति ?

---

१. एवं – सी० । २. पुरिसो – रो० । ३. अनुदय्हन्ति – स्या० । ४. भुञ्जस्स – रो० । ५. पाचीनपोना – रो० । ६–६. गङ्गानदिं – रो० । ७–७. एहम्भो – स्या०, रो० । ८. तञ्च – स्या० ।

R 192 "यतो खो, आवुसो, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयं च अत्थङ्गम[1] च यथाभूतं पजानाति, एत्तावता खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती" ति ।

अथ खो सो भिक्खु असन्तुट्ठो तस्स भिक्खुस्स पञ्हवेय्याकरणेन[2], येनञ्ञतरो भिक्खु तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तं भिक्खुं एतदवोच – "कित्तावता नु खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती" ति ?

"यतो खो, आवुसो, भिक्खु पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं समुदयं च अत्थङ्गमं च यथाभूतं पजानाति, एत्तावता खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती" ति ।

अथ खो सो भिक्खु असन्तुट्ठो तस्स भिक्खुस्स पञ्हवेय्याकरणेन, येनञ्ञतरो भिक्खु तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तं भिक्खुं एतदवोच – "कित्तावता नु खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती" ति ?

"यतो खो, आवुसो, भिक्खु चतुन्नं महाभूतानं समुदयं च अत्थङ्गमं च यथाभूतं पजानाति, एत्तावता खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती" ति ।

अथ खो सो भिक्खु असन्तुट्ठो तस्स भिक्खुस्स पञ्हवेय्याकरणेन, येनञ्ञतरो भिक्खु तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तं भिक्खुं एतदवोच –
B 397 "कित्तावता नु खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती" ति ?

"यतो खो, आवुसो, भिक्खु यं किञ्चि समुदयधम्मं, सब्बं तं निरोधधम्मं ति यथाभूतं पजानाति, एत्तावता, खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती" ति ।

अथ खो सो भिक्खु असन्तुट्ठो तस्स भिक्खुस्स पञ्हवेय्याकरणेन, येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं एतदवोच – "इधाहं, भन्ते, येनञ्ञतरो भिक्खु तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा तं भिक्खुं एतदवोचं – 'कित्तावता नु खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती' ति ? एवं वुत्ते, भन्ते, सो भिक्खु मं एतदवोच – 'यतो खो, आवुसो, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयं च अत्थङ्गमं च यथाभूतं पजानाति, एत्तावता खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती' ति । अथ ख्वाहं,
R. 193 भन्ते, असन्तुट्ठो तस्स भिक्खुस्स पञ्हवेय्याकरणेन, येनञ्ञतरो भिक्खु तेनुपसङ्कमिं, उपसङ्कमित्वा तं भिक्खुं एतदवोचं – 'कित्तावता नु खो,

१. अत्थगमं – रो० । २. पञ्हावेय्याकरणेन – स्या०; पञ्हव्याकरणेन – रो० ।

आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती' ति ? एवं वुत्ते, भन्ते, सो भिक्खु मं एतदवोच – 'यतो खो, आवुसो, भिक्खु पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं ...पे०... चतुन्नं महाभूतानं समुदयं च अत्थङ्गमं च यथाभूतं पजानाति ...पे०... यं किञ्चि समुदयधम्मं, सब्बं तं निरोधधम्मं ति यथाभूतं पजानाति, एत्तावता खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती' ति । अथ ख्वाहं, भन्ते, असन्तुट्ठो तस्स भिक्खुस्स पञ्हवेय्याकरणेन येन भगवा तेनुपसङ्कमि । कित्तावता नु खो, भन्ते, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती" ति ?

"सेय्यथापि, भिक्खु, पुरिसस्स किंसुको अदिट्ठपुब्बो अस्स । सो येनञ्ञतरो पुरिसो किंसुकस्स दस्सावी तेनुपसङ्कमेय्य; उपसङ्कमित्वा तं पुरिसं एवं वदेय्य – 'कीदिसो, भो पुरिस, किंसुको' ति ? सो एवं वदेय्य– 'काळको[1] खो, अम्भो पुरिस, किंसुको – सेय्यथापि झामखाणू' ति । तेन खो पन, भिक्खु, समयेन तादिसोवस्स किंसुको यथापि[2] तस्स पुरिसस्स दस्सनं । अथ खो, सो भिक्खु, पुरिसो असन्तुट्ठो तस्स पुरिसस्स पञ्हवेय्याकरणेन, येनञ्ञतरो पुरिसो किंसुकस्स दस्सावी तेनुपसङ्कमेय्य; उपसङ्कमित्वा तं पुरिसं एवं वदेय्य – 'कीदिसो, पुरिस, किंसुको' ति ? B. 398 सो एवं वदेय्य – 'लोहितको खो, अम्भो पुरिस, किंसुको – सेय्यथापि मंसपेसी' ति । तेन खो पन, भिक्खु, समयेन तादिसोवस्स किंसुको यथापि तस्स पुरिसस्स दस्सनं । अथ खो सो भिक्खु पुरिसो असन्तुट्ठो तस्स पुरिसस्स पञ्हवेय्याकरणेन, येनञ्ञतरो पुरिसो किंसुकस्स दस्सावी तेनुपसङ्कमेय्य; उपसङ्कमित्वा तं पुरिसं एवं वदेय्य – 'कीदिसो, भो पुरिस, किंसुको' ति ? सो एवं वदेय्य – 'ओचीरकजातो[3] खो, अम्भो पुरिस, किंसुको आदिन्नसिपाटिको[4] – सेय्यथापि सिरीसो' ति । तेन खो पन, भिक्खु, समयेन तादिसोवस्स किंसुको, यथापि तस्स पुरिसस्स दस्सनं । अथ खो सो भिक्खु पुरिसो असन्तुट्ठो तस्स पुरिसस्स पञ्हवेय्याकरणेन, R. 194 येनञ्ञतरो पुरिसो किंसुकस्स दस्सावी तेनुपसङ्कमेय्य; उपसङ्कमित्वा तं पुरिसं एवं वदेय्य – 'कीदिसो, भो पुरिस, किंसुको' ति ? सो एवं वदेय्य – 'बहलपत्तपलासो सन्दच्छायो[5] खो, अम्भो पुरिस, किंसुको – सेय्यथापि निग्रोधो' ति । तेन खो पन, भिक्खु, समयेन तादिसोवस्स

१. कालको – रो० । २. यथा – सी०, स्या० । ३. ओजीरकजातो – सी०; ओदीरकजातो – रो० । ४. आदिण्णसिपाटिको – स्या०, रो० । ५. सण्डच्छायो – स्या० ।

किंसुको, यथापि तस्स पुरिसस्स दस्सनं। एवमेव खो, भिक्खु, यथा यथा अधिमुत्तानं तेसं सप्पुरिसानं दस्सनं सुविसुद्धं होति, तथा तथा खो तेहि[1] सप्पुरिसेहि ब्याकतं[2]।

"सेय्यथापि, भिक्खु, रञ्ञो पच्चन्तिमं नगरं दळ्हुद्धापं[3] दळ्हपाकारतोरणं छद्वारं। तत्रस्स दोवारिको पण्डितो ब्यत्तो[4] मेधावी, अञ्ञातानं निवारेता, ञातानं पवेसेता। पुरत्थिमाय दिसाय आगन्त्वा सीघं दूतयुगं तं दोवारिकं एवं वदेय्य – 'कहं[5], भो पुरिस, इमस्स नगरस्स नगरस्सामी[6]' ति? सो एवं वदेय्य – 'एसो, भन्ते, मज्झे सिङ्घाटके निसिन्नो' ति। अथ खो तं सीघं दूतयुगं नगरस्सामिकस्स[7] यथाभूतं वचनं[8] निय्यातेत्वा[9] यथागतमग्गं पटिपज्जेय्य। पच्छिमाय दिसाय आगन्त्वा सीघं दूतयुगं ...पे०... उत्तराय दिसाय ... दक्खिणाय दिसाय आगन्त्वा सीघं दूतयुगं तं दोवारिकं एवं वदेय्य –'कहं, भो पुरिस, इमस्स नगरस्सामी' ति? सो एवं वदेय्य – 'एसो, भन्ते, मज्झे सिङ्घाटके निसिन्नो' ति। अथ खो तं सीघं दूतयुगं नगरस्सामिकस्स यथाभूतं वचनं निय्यातेत्वा यथागतमग्गं पटिपज्जेय्य।

B. 399 "उपमा खो म्यायं, भिक्खु, कता अत्थस्स विञ्ञापनाय। अयं चेत्थ[10] अत्थो – 'नगरं' ति खो, भिक्खु, इमस्सेतं चातुम्महाभूतिकस्स[11] कायस्स अधिवचनं मातापेत्तिकसम्भवस्स ओदनकुम्मासूपचयस्स[12] अनिच्चुच्छादनपरिमद्दनभेदनविद्धंसनधम्मस्स[13]। 'छ द्वारा' ति खो, भिक्खु, छन्नेतं अज्झत्तिकानं आयतनानं अधिवचनं। 'दोवारिको' ति खो, भिक्खु,
R. 195 सतिया एतं अधिवचनं। 'सीघं दूतयुगं' ति खो, भिक्खु, समथविपस्सनानेतं अधिवचनं। 'नगरस्सामी' ति खो, भिक्खु, विञ्ञाणस्सेतं अधिवचनं। 'मज्झे सिङ्घाटको' ति खो, भिक्खु, चतुन्नेतं महाभूतानं अधिवचनं –पठवीधातुया, आपोधातुया, तेजोधातुया, वायोधातुया। 'यथाभूतं वचनं' ति खो, भिक्खु, निब्बानस्सेतं अधिवचनं। 'यथागतमग्गो' ति खो, भिक्खु, अरियस्सेतं अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स अधिवचनं, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठिया ...पे०... सम्मासमाधिस्सा" ति।

---

१. छेकेहि – स्या०। २. व्याकतं – रो०। ३. दळ्हुद्दापं – सी०, रो०, स्या० पोत्थके नत्थि। ४. व्यत्तो – रो०। ५. कथं – स्या०। ६. सामी – स्या०; नगरसामी – रो०। ७. नगरसामिस्स – स्या०, रो०। ८ वाचनं – रो०। ९. नीयादेत्वा – स्या०; निय्यादेत्वा – रो०। १०. चेवेत्थ – रो०। ११. चातुमहाभूतिकस्स – म०। १२. ओदनकुम्मासुपचयस्स – रो०। १३. निच्चु ० – स्या०।

२४६. वीणोपमसुत्तं

२५२. "यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा चक्खुविञ्ञेय्येसु रूपेसु उप्पज्जेय्य छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं[1] वा पि चेतसो, ततो चित्तं निवारेय्य। सभयो चेसो मग्गो सप्पटिभयो च सकण्टको च सगहनो च उम्मग्गो च कुम्मग्गो च दुहितिको च। असप्पुरिससेवितो चेसो मग्गो, न चेसो मग्गो सप्पुरिसेहि सेवितो। न त्वं एतं अरहसी ति। ततो चित्तं निवारये चक्खुविञ्ञेय्येहि रूपेहि ...पे०... यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा जिव्हा-विञ्ञेय्येसु रसेसु ...पे०... मनोविञ्ञेय्येसु धम्मेसु उप्पज्जेय्य छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वा पि चेतसो ततो चित्तं निवारेय्य। सभयो चेसो मग्गो सप्पटिभयो च सकण्टको च सगहनो च उम्मग्गो च कुम्मग्गो च दुहितिको च। असप्पुरिससेवितो चेसो मग्गो, न चेसो मग्गो सप्पुरिसेहि सेवितो। न त्वं एतं अरहसी ति। ततो चित्तं निवारये मनोविञ्ञेय्येहि धम्मेहि।

"सेय्यथापि, भिक्खवे, किट्ठं सम्पन्नं। किट्ठारक्खो[2] च पमत्तो, गोणो च किट्ठादो अदुं किट्ठं ओतरित्वा यावदत्थं मदं आपज्जेय्य पमादं R. 196
आपज्जेय्य, एवमेव खो, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो छसु फस्सा- B. 400
यतनेसु असंवुतकारी पञ्चसु कामगुणेसु यावदत्थं मदं आपज्जति पमादं आपज्जति।

"सेय्यथापि, भिक्खवे, किट्ठं सम्पन्नं किट्ठारक्खो च अप्पमत्तो गोणो च किट्ठादो अदु किट्ठं ओतरेय्य। तमेनं किट्ठारक्खो नासायं सुग्गहितं[3] गण्हेय्य। नासायं सुग्गहितं गहेत्वा उपरिघटायं सुनिग्गहितं निग्गण्हेय्य। उपरिघटायं सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा दण्डेन सुताळितं ताळेय्य। दण्डेन सुताळितं ताळेत्वा ओसज्जेय्य। दुतियं पि खो, भिक्खवे ...पे०... ततियं पि खो, भिक्खवे, गोणो किट्ठादो अदु किट्ठं ओतरेय्य। तमेनं किट्ठारक्खो नासायं सुग्गहितं गण्हेय्य। नासायं सुग्गहितं गहेत्वा उपरिघटायं सुनिग्गहितं निग्गण्हेय्य। उपरिघटायं सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा दण्डेन सुताळितं ताळेय्य। दण्डेन सुताळितं ताळेत्वा ओसज्जेय्य। एवं हि सो, भिक्खवे, गोणो किट्ठादो गामगतो वा अरञ्ञगतो वा, ठानबहुलो वा

१. सप्पटिघं – स्या०। २. किट्टारक्खको – सी०; कित्थारक्खो – रो०। ३. सुगहितं – रो०।

अस्स निसज्जबहुलो वा न तं किट्ठं पुन ओतरेय्य – तमेव पुरिमं दण्डसम्फस्सं समनुस्सरन्तो । एवमेव खो, भिक्खवे, यतो खो भिक्खुनो छसु फस्सायतनेसु चित्तं उद्दुजितं[1] होति सुदुजितं[2], अज्झत्तमेव सन्तिट्ठति, सन्निसीदति, एकोदि होति, समाधियति ।

"सेय्यथापि, भिक्खवे, रञ्ञो वा राजमहामत्तस्स वा वीणाय सद्दो अस्सुतपुब्बो अस्स । सो वीणासद्दं सुणेय्य । सो एवं वदेय्य – 'अम्भो, कस्स[3] नु खो एसो सद्दो एवं रजनीयो एवं कमनीयो[4] एवं
R. 197 मदनीयो एवं मुच्छनीयो एवं बन्धनीयो' ति ? तमेनं एवं वदेय्युं – 'एसा, खो, भन्ते, वीणा नाम यस्सा एसो सद्दो एवं रजनीयो एवं कमनीयो एवं मदनीयो एवं मुच्छनीयो एवं बन्धनीयो' ति । सो एवं वदेय्य – 'गच्छथ मे, भो, तं वीणं आहरथा' ति । तस्स तं वीणं आहरेय्युं । तमेनं एवं वदेय्युं – 'अयं खो सा, भन्ते, वीणा यस्सा एसो सद्दो एव रजनीयो एवं कमनीयो एवं मदनीयो एवं मुच्छनीयो एवं बन्धनीयो' ति । सो एवं वदेय्य – 'अलं मे, भो, ताय वीणाय, तमेव मे सद्दं आहरथा' ति । तमेनं एवं वदेय्युं – 'अयं खो, भन्ते, वीणा नाम अनेकसम्भारा महासम्भारा ।
B. 401 अनेकेहि सम्भारेहि समारद्धा वदति[5], सेय्यथीदं – दोणि च पटिच्च चम्मं च पटिच्च दण्डं च पटिच्च उपधारणे च पटिच्च तन्तियो च पटिच्च कोणं च पटिच्च पुरिसस्स च तज्जं वायामं पटिच्च एवायं, भन्ते, वीणा नाम अनेकसम्भारा महासम्भारा । अनेकेहि सम्भारेहि समारद्धा वदती' ति । सो तं वीणं दसधा वा सतधा वा फालेय्य, दसधा वा सतधा वा तं फालेत्वा सकलिकं सकलिकं करेय्य, सकलिकं सकलिकं करित्वा अग्गिना डहेय्य, अग्गिना डहित्वा मसिं करेय्य, मसिं करित्वा महावाते वा ओफुनेय्य[6], नदिया वा सीघसोताय पवाहेय्य । सो एवं वदेय्य – 'असती[7] किरायं[7], भो, वीणा नाम, यथेवं[8] यं[8] किञ्चि वीणा नाम एत्थ च पनायं जनो[9] अतिवेलं पमत्तो पलळितो[10]' ति । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु रूपं समन्वेसति[11] यावता रूपस्स गति, वेदनं समन्वेसति यावता वेदनाय गति, सञ्ञं समन्वेसति यावता सञ्ञाय गति, सङ्खारे समन्वेसति यावता

१. उदुज्जितं – स्या०; उजुजात – रो० । २. सम्मुजुजतं – रो० । ३. किस्स – सी०, रो० । ४. कम्मनियो – स्या०; कमनियो – रो० । ५ चरति – स्या० । ६. ओपुनेय्य – सी०, रो० । ७–७ असति ० – स्या०; असक्किरायं – रो० । ८–८ यथेवायं – सी०; यथेवयं – रो० । ९. महाजनो – रो० । १०. पलाळितो – स्या० । ११. समन्नेसति – सी०, स्या०; समनेसति – रो० ।

सङ्खारानं गति, विञ्ञाणं समन्वेसति यावता विञ्ञाणस्स गति । तस्स रूपं समन्वेसतो यावता रूपस्स गति, वेदनं समन्वेसतो ...पे०... सञ्ञं ... सङ्खारे ... विञ्ञाणं समन्वेसतो यावता विञ्ञाणस्स गति । यं पिस्स तं होति अहं ति वा ममं ति वा अस्मी ति वा तं पि तस्स न होती" ति । R. 198

---

२४७. छप्पाणकोपमसुत्तं

२५३. "सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो अरुगत्तो पक्कगत्तो सरवनं पविसेय्य । तस्स कुसकण्टका चेव पादे विज्झेय्युं, सरपत्तानि[1] च गत्तानि[1] विलेखेय्युं[2] । एवं हि सो, भिक्खवे, पुरिसो[3] भिय्योसोमत्ताय[4] ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदियेथ । एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चो भिक्खु गामगतो वा अरञ्ञगतो वा लभति वत्तार – 'अय च सो[5] आयस्मा एवंकारी एवंसमाचारो असुचिगामकण्टको' ति । तं कण्टको ति इति विदित्वा संवरो च असंवरो च वेदितब्बो ।

"कथं च, भिक्खवे, असंवरो होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे ब्यापज्जति[6], अनुपट्ठितकायस्सति[7] च विहरति परित्तचेतसो, तं च चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । सोतेन सद्दं सुत्वा ... घानेन गन्धं घायित्वा ... जिव्हाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विञ्ञाय पियरूपे धम्मे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे ब्यापज्जति, अनुपट्ठितकायस्सति च विहरति परित्तचेतसो, तं च चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । B. 402

"सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो छप्पाणके गहेत्वा नानाविसये नानागोचरे दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । अहिं गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । सुंसुमारं[8] गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । पक्खिं गहेत्वा

१–१. सरपत्तानि पक्कगत्तानि – स्या०; अरुपक्कानि गत्तानि – रो० । २. विलाखेय्यु – स्या०; विलिक्खेय्यु – रो० । ३. स्या० पोत्थके नत्थि । ४. भिय्योसो मत्ताय – स्या० । ५. खो – रो० । ६. व्यापज्जति – रो० । ७. अनुपट्ठितकायसति – स्या०; सती – रो० । ८. सुसुमारं – म० ।

R. 199 दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । कुक्कुरं गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । सिङ्गालं[1] गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । मक्कटं गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । दळ्हाय रज्जुया बन्धित्वा मज्झे गण्ठिं करित्वा ओस्सज्जेय्य । अथ खो, ते, भिक्खवे, छप्पाणका नानाविसया नानागोचरा सकं सकं गोचरविसयं आविञ्छेय्युं – अहि आविञ्छेय्य 'वम्मिकं पवेक्खामी' ति, सुंसुमारो आविञ्छेय्य 'उदकं पवेक्खामी' ति, पक्खी आविञ्छेय्य 'आकासं डेस्सामी' ति, कुक्कुरो आविञ्छेय्य 'गामं पवेक्खामी' ति, सिङ्गालो आविञ्छेय्य 'सीवथिकं पवेक्खामी' ति, मक्कटो आविञ्छेय्य 'वनं पवेक्खामी' ति । यदा खो ते, भिक्खवे, छप्पाणका[2] झत्ता[2] अस्सु किलन्ता, अथ खो यो नेसं पाणकानं[3] बलवतरो अस्स तस्स ते अनुवत्तेय्युं, अनुविधायेय्युं[4] वसं गच्छेय्युं । एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि भिक्खुनो कायगता सति अभाविता अबहुलीकता तं चक्खु[5] आविञ्छति मनापियेसु रूपेसु, अमनापिया रूपा पटिकूला[6] होन्ति ...पे०... मनो आविञ्छति मनापियेसु धम्मेसु, अमनापिया धम्मा पटिकूला होन्ति । एवं खो, भिक्खवे, असंवरो होति ।

"कथं च, भिक्खवे, संवरो होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति अप्पमाणचेतसो, तं च
B. 403 चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति ...पे०... जिव्हाय रसं सायित्वा ...पे०...
R. 200 मनसा धम्मं विञ्ञाय पियरूपे धम्मे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति अप्पमाणचेतसो, तं च चेतोविमुत्तिं पञ्ञाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति ।

"सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो छप्पाणके गहेत्वा नानाविसये नानागोचरे दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । अहिं गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । सुंसुमारं गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । पक्खिं गहेत्वा ...पे०... कुक्कुरं गहेत्वा ... सिङ्गालं गहेत्वा ... मक्कटं गहेत्वा दळ्हाय

---

१. सिगालं – स्या०, रो० । २–२ छप्पाणकाज्झत्ता – स्या०; छप्पाणकाझत्ता – रो० । ३ पाणका – स्या० । ४. अनुविधीयेय्यु – रो० । ५. चक्खु – स्या० । ६. पटिक्कुला – रो० ।

रज्जुया बन्धेय्य । दळ्हाय रज्जुया बन्धित्वा दळ्हे खीले वा थम्भे वा उपनिबन्धेय्य । अथ खो ते, भिक्खवे, छप्पाणका नानाविसया नानागोचरा सकं सकं गोचरविसयं आविञ्छेय्युं – अहि आविञ्छेय्य 'वम्मिकं पवेक्खामी' ति, सुंसुमारो आविञ्छेय्य 'उदकं पवेक्खामी' ति, पक्खी आविञ्छेय्य 'आकासं डेस्सामी' ति, कुक्कुरो आविञ्छेय्य 'गामं पवेक्खामी' ति, सिङ्गालो आविञ्छेय्य 'सीवथिकं पवेक्खामी' ति, मक्कटो आविञ्छेय्य 'वनं पवेक्खामी' ति । यदा खो ते[1], भिक्खवे, छप्पाणका झत्ता अस्सु किलन्ता, अथ तमेव खीलं[2] वा थम्भं[3] वा उपतिट्ठेय्युं, उपनिसीदेय्युं, उपनिपज्जेय्युं । एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि भिक्खुनो कायगता सति भाविता बहुलीकता, तं चक्खु नाविञ्छति मनापियेसु रूपेसु, अमनापिया रूपा नप्पटिकूला होन्ति ... पे०... जिव्हा नाविञ्छति मनापियेसु रसेसु ... पे०... मनो नाविञ्छति मनापियेसु धम्मेसु, अमनापिया धम्मा नप्पटिकूला होन्ति । एवं खो, भिक्खवे, संवरो होति ।

"'दळ्हे खीले वा थम्भे वा' ति खो, भिक्खवे, कायगताय सतिया एतं अधिवचनं । तस्मातिह वो, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं – 'कायगता नो सति भाविता भविस्सति बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारद्धा' ति । एवं हि खो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं" ति ।

---

२४८. यवकलापिसुत्तं

२५४. "सेय्यथापि, भिक्खवे, यवकलापी[4] चातुम्महापथे[5] B. 404,
निक्खित्ता अस्स । अथ छ पुरिसा आगच्छेय्युं ब्याभङ्गिहत्था । ते[6] R. 201
यवकलापिं छहि ब्याभङ्गीहि[7] हनेय्युं । एवं हि सा, भिक्खवे, यवकलापी सुहता अस्स छहि ब्याभङ्गीहि हञ्ञमाना । अथ सत्तमो पुरिसो आगच्छेय्य ब्याभङ्गिहत्थो । सो तं यवकलापिं सत्तमाय ब्याभङ्गिया हनेय्य । एवं हि सा भिक्खवे, यवकलापी सुहततरा अस्स सत्तमाय ब्याभङ्गिया हञ्ञमाना । एवमेव खो, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो चक्खुस्मिं हञ्ञति मनापामनापेहि रूपेहि ... पे०... जिव्हाय हञ्ञति मनापामनापेहि रसेहि ... पे०... मनस्मिं हञ्ञति मनापामनापेहि धम्मेहि ।

---

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. खीले – रो० । ३. थम्भे – रो० । ४. यवकलापि – स्या० । ५ चातुमहापथे – म०; चतुमहापथे – रो० । ६ ते येन – स्या०; ते तं – रो० । ७. ब्याभङ्गीहि – रो० ।

सचे सो, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो आयतिं[1] पुनब्भवाय[1] चेतेति, एवं हि सो, भिक्खवे, मोघपुरिसो सुहततरो होति, सेय्यथापि सा[2] यवकलापी सत्तमाय ब्याभङ्गिया हञ्ञमाना।

"भूतपुब्बं, भिक्खवे, देवासुरसङ्गामो समुपब्यूळ्हो[3] अहोसि। अथ खो, भिक्खवे, वेपचित्ति असुरिन्दो असुरे आमन्तेसि – 'सचे, मारिसा, देवासुरसङ्गामे समुपब्यूळ्हे असुरा जिनेय्युं देवा पराजिनेय्युं, येन नं सक्कं देवानमिन्दं कण्ठपञ्चमेहि[4] बन्धनेहि बन्धित्वा मम सन्तिके आनेय्याथ असुरपुरं' ति। सक्को पि खो, भिक्खवे, देवानमिन्दो देवे तावतिंसे आमन्तेसि – 'सचे, मारिसा, देवासुरसङ्गामे समुपब्यूळ्हे देवा जिनेय्युं असुरा पराजिनेय्युं, येन नं वेपचित्तिं असुरिन्दं कण्ठपञ्चमेहि बन्धनेहि बन्धित्वा मम सन्तिके आनेय्याथ सुधम्मं देवसभं' ति। तस्मिं खो पन,
R. 202 भिक्खवे, सङ्गामे देवा जिनिंसु, असुरा पराजिनिंसु। अथ खो, भिक्खवे, देवा तावतिंसा वेपचित्तिं असुरिन्दं कण्ठपञ्चमेहि बन्धनेहि बन्धित्वा सक्कस्स देवानमिन्दस्स सन्तिके आनेसुं सुधम्मं देवसभं। तत्र सुदं, भिक्खवे, वेपचित्ति असुरिन्दो कण्ठपञ्चमेहि बन्धनेहि बद्धो[5] होति। यदा खो[6], भिक्खवे, वेपचित्तिस्स असुरिन्दस्स एवं होति – 'धम्मिका खो देवा, अधम्मिका असुरा, इधेव दानाहं देवपुरं गच्छामी' ति, अथ कण्ठपञ्चमेहि बन्धनेहि मुत्तं अत्तानं समनुपस्सति, दिब्बेहि च पञ्चहि कामगुणेहि समप्पितो समङ्गीभूतो परिचारेति। यदा च खो, भिक्खवे, वेपचित्तिस्स
B. 405 असुरिन्दस्स एवं होति – 'धम्मिका खो असुरा, अधम्मिका देवा, तत्थेव दानाहं असुरपुरं गमिस्सामी' ति, अथ कण्ठपञ्चमेहि बन्धनेहि बद्धं अत्तानं समनुपस्सति। दिब्बेहि च पञ्चहि कामगुणेहि परिहायति। एवं सुखुमं खो, भिक्खवे, वेपचित्तिबन्धनं। ततो सुखुमतरं मारबन्धनं। मञ्ञमानो खो, भिक्खवे, बद्धो मारस्स, अमञ्ञमानो मुत्तो पापिमतो।

"'अस्मी' ति, भिक्खवे, मञ्ञितमेतं, 'अयमहमस्मी' ति मञ्ञितमेतं, 'भविस्सं' ति मञ्ञितमेतं, 'न भविस्सं' ति मञ्ञितमेतं, 'रूपी भविस्सं' ति मञ्ञितमेतं, 'अरूपी भविस्सं' ति मञ्ञितमेतं, 'सञ्ञी भविस्सं' ति मञ्ञितमेतं, 'असञ्ञी भविस्सं' ति मञ्ञितमेतं, 'नेव-

१–१. आयतिपुनब्भवाय – रो०। २. भिक्खवे सा – रो०। ३. समुपब्बूळ्हो – रो०। ४. कण्ठे पञ्चमेहि – रो०। ५. बन्धो – स्या०। ६ च खो – स्या०, रो०।

सञ्ञीनासञ्ञी भविस्सं' ति मञ्ञितमेतं । मञ्ञितं, भिक्खवे, रोगो[1], मञ्ञितं गण्डो, मञ्ञितं सल्लं । तस्मातिह, भिक्खवे, 'अमञ्ञमानेन[2] चेतसा विहरिस्सामा[3]' ति – एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

"'अस्मी' ति, भिक्खवे, इञ्जितमेतं, 'अयमहमस्मी' ति इञ्जितमेतं, 'भविस्सं' ति इञ्जितमेतं, 'न भविस्सं' ति इञ्जितमेतं, 'रूपी भविस्सं' ति इञ्जितमेतं, 'अरूपी भविस्सं' ति इञ्जितमेतं, 'सञ्ञी भविस्सं' ति इञ्जितमेतं, 'असञ्ञी भविस्सं' ति इञ्जितमेतं, 'नेवसञ्ञीनासञ्ञी भविस्सं' ति इञ्जितमेतं । इञ्जितं, भिक्खवे, रोगो, R. 203 इञ्जितं गण्डो, इञ्जितं सल्लं । तस्मातिह, भिक्खवे, 'अनिञ्जमानेन चेतसा विहरिस्सामा' ति – एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

"'अस्मी' ति, भिक्खवे, फन्दितमेतं, 'अयमहमस्मी' ति फन्दितमेतं, 'भविस्सं' ति ...पे०... 'न भविस्सं' ति ... 'रूपी भविस्सं' ति ... 'अरूपी भविस्सं' ति ... 'सञ्ञी भविस्सं' ति ... 'असञ्ञी भविस्सं' ति ... 'नेवसञ्ञीनासञ्ञी भविस्सं' ति फन्दितमेतं । फन्दितं, भिक्खवे, रोगो, फन्दितं गण्डो, फन्दितं सल्लं । तस्मातिह, भिक्खवे, 'अफन्दमानेन चेतसा विहरिस्सामा' ति – एवं हि वो भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

"'अस्मी' ति, भिक्खवे, पपञ्चितमेतं, 'अयमहमस्मी' ति पपञ्चितमेतं, 'भविस्सं' ति ...पे०... 'न भविस्सं' ति ... 'रूपी भविस्सं' ति ... 'अरूपी भविस्सं' ति ... 'सञ्ञी भविस्सं' ति ... 'असञ्ञी भविस्सं' ति ... 'नेवसञ्ञीनासञ्ञी भविस्सं' ति पपञ्चितमेतं । B. 406 पपञ्चितं, भिक्खवे, रोगो, पपञ्चितं गण्डो, पपञ्चितं सल्लं । तस्मातिह, भिक्खवे, 'निप्पपञ्चेन[4] चेतसा विहरिस्सामा' ति – एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

"'अस्मी' ति, भिक्खवे, मानगतमेतं, 'अयमहमस्मी' ति मानगतमेतं, 'भविस्सं' ति मानगतमेतं, 'न भविस्सं' ति मानगतमेतं, 'रूपी भविस्सं' ति मानगतमेतं, 'अरूपी भविस्सं' ति मानगतमेतं, 'सञ्ञी भविस्सं' ति मानगतमेतं, 'असञ्ञी भविस्सं' ति मानगतमेतं, 'नेवसञ्ञीनासञ्ञी भविस्सं' ति मानगतमेतं । मानगतं, भिक्खवे, रोगो, मानगतं गण्डो, मानगतं सल्लं । तस्मातिह, भिक्खवे,

---

१. रागो – रो० । २. अमञ्ञितमानेन – रो० । ३. विहरिस्सामी – स्या० । ४. नप्पपञ्चेन – रो० ।

'निहतमानेन चेतसा विहरिस्सामा' ति – एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं" ति ।

आसीविसवग्गो चतुत्थो ।

तस्सुद्दानं

R. 204 आसीविसो रथो कुम्मो, द्वे दारुक्खन्धा[1] अवस्सुतो ।
दुक्खधम्मा किंसुका वीणा, छप्पाणा यवकलापी[2] ति[2] ॥

सळायतनवग्गे चतुत्थपण्णासको समत्तो ।

तस्स वग्गुद्दानं

नन्दिक्खयो[3] सट्ठिनयो,[4] समुद्दो उरगेन[5] च ।
चतुपण्णासका एते, निपातेसु पकासिता ति ॥

सळायतनसंयुत्तं समत्तं

———:o:———

१. दारुक्खन्धेन – स्या० । २–२. यवकलापिकेन चा ति – स्या० । नन्दिक्खया स्या०, रो० । ४. सट्ठिनया – स्या०, रो० । ५. उदकेन – स्या० ।

३६. वेदनासंयुत्तं

१. समाधिसुत्तं

१. "तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना । कतमा तिस्सो ? सुखा B. 407
वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो वेदना ति ।

"समाहितो सम्पजानो, सतो बुद्धस्स सावको ।
वेदना च पजानाति, वेदनानं च सम्भवं ।।
"यत्थ चेता निरुज्झन्ति, मग्गं च खयगामिनं ।
वेदनानं खया भिक्खु, निच्छातो परिनिब्बुतो" ति ।।

---

२. सुखसुत्तं

२. "तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना । कतमा तिस्सो ? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो वेदना ति ।

"सुखं वा यदि वा दुक्खं, अदुक्खमसुखं सह । R. 205
अज्झत्तं च बहिद्धा च, यं किञ्चि अत्थि वेदितं ।।
"एतं दुक्खं ति ञत्वान, मोसधम्मं पलोकिनं ।
फुस्स फुस्स वयं पस्सं[1], एवं तत्थ विरज्जती" ति ।।

---

३. पहानसुत्तं

३. "तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना । कतमा तिस्सो ? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । सुखाय, भिक्खवे, वेदनाय रागानुसयो पहातब्बो, दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो पहातब्बो, अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो पहातब्बो । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो सुखाय वेदनाय रागानुसयो पहीनो होति, दुक्खाय वेदनाय
पटिघानुसयो पहीनो होति, अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो B. 408
पहीनो होति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, 'भिक्खु[2] निरनुसयो[3] सम्मद्दसो

---

१. फुस्सं – स्या० । २ भिक्खुनो – रो० । ३. निरागानुसयो – स्या०; पहीन-रागानुसयो – रो० ।

अच्छेच्छि[1] तण्हं, विवत्तयि संयोजनं, सम्मा मानाभिसमया अन्तमकासि दुक्खस्सा' ति ।

"सुखं वेदयमानस्स[2], वेदनं अप्पजानतो ।
सो रागानुसयो होति, अनिस्सरणदस्सिनो ॥
"दुक्खं वेदयमानस्स, वेदनं अप्पजानतो ।
पटिघानुसयो होति, अनिस्सरणदस्सिनो ॥
"अदुक्खमसुखं सन्तं, भूरिपञ्ञेन देसितं ।
तं चा पि अभिनन्दति, नेव दुक्खा पमुच्चति ॥
R. 206 "यतो च भिक्खु आतापी, सम्पजञ्ञं[3] न[3] रिञ्चति ।
ततो सो वेदना सब्बा, परिजानाति पण्डितो ॥
"सो वेदना परिञ्ञाय, दिट्ठे धम्मे अनासवो ।
कायस्स भेदा धम्मट्ठो, सङ्ख्यं[4] नोपेति वेदगू" ति ॥

---

४. पातालसुत्तं

४. "अस्सुतवा, भिक्खवे, पुथुज्जनो यं[5] वाचं भासति – 'अत्थि महासमुद्दे पातालो' ति, तं खो पनेदं, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो असन्तं अविज्जमानं[6] एवं वाचं भासति – 'अत्थि महासमुद्दे पातालो' ति । सारीरिकानं खो एतं, भिक्खवे, दुक्खानं वेदनानं अधिवचनं यदिदं 'पातालो' ति । अस्सुतवा, भिक्खवे, पुथुज्जनो सारीरिकाय दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो सोचति किलमति परिदेवति उरत्तालिं[7] कन्दति सम्मोहं आपज्जति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, 'अस्सुतवा पुथुज्जनो पाताले[8] न[8] पच्चुट्ठासि, गाधं च नाज्झगा' । सुतवा च खो, भिक्खवे, अरियसावको सारीरिकाय दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो नेव[9] सोचति न किलमति न परिदेवति न उरत्तालिं कन्दति न सम्मोहं आपज्जति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, 'सुतवा अरियसावको पाताले पच्चुट्ठासि, गाधं च अज्झगा' ति ।

B. 409 "यो एता नाधिवासेति, उप्पन्ना वेदना दुखा[10] ।
सारीरिका पाणहरा, याहि फुट्ठो पवेधति ॥

---

१. अच्छेज्जि – स्या०, रो० । २. वेदियमानस्स – रो० । ३–३. सम्पजञ्ञेन–सी०, स्या० । ४. सङ्खं – रो० । ५. एवं– स्या० । ६. असंविज्जमानं – स्या०, रो० । ७. उरत्ताळी – स्या०, रो० । ८–८. पातालेन – रो० । ९. न – रो०, स्या० । १०. दुक्खा – स्या०, रो० ।

"अक्कन्दति परोदति, दुब्बलो अप्पथामको ।
न सो पाताले पच्चुट्ठासि, अथो गाधं पि नाज्झगा[1] ।।
"यो चेता अधिवासेति, उप्पन्ना वेदना दुखा । R. 207
सारीरिका पाणहरा, याहि फुट्ठो न वेधति ।
स वे पाताले पच्चुट्ठासि, अथो गाधं पि अज्झगा" ति ।।

---

५. दट्ठब्बसुत्तं

५. "तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना । कतमा तिस्सो ? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । सुखा, भिक्खवे, वेदना दुक्खतो दट्ठब्बा, दुक्खा वेदना सल्लतो दट्ठब्बा, अदुक्खमसुखा वेदना अनिच्चतो दट्ठब्बा । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो सुखा वेदना दुक्खतो दिट्ठा होति[2], दुक्खा वेदना सल्लतो दिट्ठा होति, अदुक्खमसुखा वेदना अनिच्चतो दिट्ठा होति – अयं वुच्चति, भिक्खवे, 'भिक्खु सम्मद्दसो अच्छेच्छि तण्हं, विवत्तयि संयोजनं, सम्मा मानाभिसमया अन्तमकासि दुक्खस्सा' ति ।

"यो सुखं दुक्खतो अद्द, दुक्खमद्दक्खि सल्लतो ।
अदुक्खमसुखं सन्तं, अद्दक्खि नं अनिच्चतो ।।
"स वे[3] सम्मद्दसो भिक्खु, परिजानाति वेदना ।
सो वेदना परिञ्ञाय, दिट्ठे धम्मे अनासवो ।
कायस्स भेदा धम्मट्ठो, सङ्ख्यं नोपेति[4] वेदगू" ति ।।

---

६. सल्लसुत्तं

६. "अस्सुतवा, भिक्खवे, पुथुज्जनो सुखं पि वेदनं वेदयति[5], दुक्खं पि वेदनं वेदयति, अदुक्खमसुखं पि वेदनं वेदयति । सुतवा, भिक्खवे, अरियसावको सुखं पि वेदनं वेदयति, दुक्खं पि वेदनं वेदयति, (B. 410, R. 208) अदुक्खमसुखं पि वेदनं वेदयति । तत्र, भिक्खवे, को विसेसो को अधिप्पयासो[6] किं नानाकरणं सुतवतो अरियसावकस्स अस्सुतवता पुथुज्जनेना" ति ?

---

१. नज्झगा – स्या०, रो० । २. होन्ति – रो० । ३. चे – स्या० । ४. नुपेति – स्या०; नुपेति – रो० । ५. वेदियति – रो० । ६. अधिप्पायसो – स्या०; अधिप्पायोसो – रो० ।

भगवम्मूलका नो, भन्ते, धम्मा ...पे०... अस्सुतवा, भिक्खवे, पुथुज्जनो दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो[1] समानो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति। सो द्वे वेदना वेदयति – कायिकं च चेतसिकं च। सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसं सल्लेन विज्झेय्य। तमेनं दुतियेन सल्लेन अनुवेधं विज्झेय्य[2]। एवं हि सो, भिक्खवे, पुरिसो द्विसल्लेन[3] वेदनं[4] वेदयति। एवमेव खो, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति। सो द्वे वेदना वेदयति – कायिकं च चेतसिकं च। तस्सा येव खो पन दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो पटिघवा होति। तमेनं दुक्खाय वेदनाय पटिघवन्तं यो दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो सो अनुसेति। सो दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो कामसुखं अभिनन्दति। तं किस्स हेतु? न हि सो, भिक्खवे, पजानाति अस्सुतवा पुथुज्जनो अञ्ञत्र कामसुखा दुक्खाय वेदनाय निस्सरणं तस्स कामसुखं च अभिनन्दतो यो सुखाय वेदनाय रागानुसयो सो अनुसेति। सो तासं वेदनानं समुदयं च अत्थङ्गमं[5] च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं नप्पजानाति। तस्स तासं वेदनानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं अप्पजानतो यो अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो सो अनुसेति। सो सुखं चे[6] वेदनं वेदयति, सञ्ञुत्तो नं
R. 209 वेदयति। दुक्खं चे वेदनं वेदयति, सञ्ञुत्तो नं वेदयति। अदुक्खमसुखं चे वेदनं वेदयति, सञ्ञुत्तो नं वेदयति। अयं वुच्चति, भिक्खवे, 'अस्सुतवा पुथुज्जनो सञ्ञुत्तो जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, सञ्ञुत्तो दुक्खस्मा' ति वदामि।

"सुतवा च खो, भिक्खवे, अरियसावको दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो
S. 411 समानो न सोचति न किलमति न परिदेवति न उरत्ताळिं कन्दति न सम्मोहं आपज्जति। सो एकं वेदनं वेदयति – कायिकं, न चेतसिकं।

"सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसं सल्लेन विज्झेय्य। तमेनं दुतियेन सल्लेन अनुवेधं[7] न विज्झेय्य[7]। एवं हि सो, भिक्खवे, पुरिसो एकसल्लेन वेदनं वेदयति। एवमेव खो, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो न सोचति न किलमति न परिदेवति न उरत्ताळिं

१. फुट्ठो – रो०। २ विज्झेय्यु – स्या०, रो०। ३. द्विसल्लेन – स्या०, द्वे सल्ले – रो०। ४. वेदना – स्या०, रो०। ५ अत्थगमं – रो०। ६. च – स्या०। ७–७ अनुरोधं विज्झेय्युं – स्या०; अनुविज्झेय्युं – रो०।

कन्दति न सम्मोहं आपज्जति । सो एकं वेदनं वेदयति – कायिकं, न चेतसिकं । तस्सा येव खो पन दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो[1] समानो[1] पटिघवा न होति । तमेनं दुक्खाय वेदनाय अप्पटिघवन्तं यो दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो, सो नानुसेति । सो दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो कामसुखं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? पजानाति हि[2] सो[3], भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अञ्ञत्र कामसुखा दुक्खाय वेदनाय निस्सरणं । तस्स कामसुखं नाभिनन्दतो यो सुखाय वेदनाय रागानुसयो, सो नानुसेति । सो तासं वेदनानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं पजानाति । तस्स तासं वेदनानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं पजानतो यो अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो, सो नानुसेति । सो सुखं चे वेदनं वेदयति, विसञ्ञुत्तो नं वेदयति । दुक्खं चे वेदनं वेदयति, विसञ्ञुत्तो नं वेदयति । R.210 अदुक्खमसुखं चे वेदनं वेदयति, विसञ्ञुत्तो नं वेदयति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, 'सुतवा[4] अरियसावको विसञ्ञुत्तो जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, विसञ्ञुत्तो दुक्खस्मा' ति वदामि । अयं खो, भिक्खवे, विसेसो, अयं अधिप्पयासो, इदं नानाकरणं सुतवतो अरियसावकस्स अस्सुतवता पुथुज्जनेना ति ।

"न वेदनं वेदयति सपञ्ञो,
सुखं पि दुक्खं पि बहुस्सुतो पि ।
अयं च धीरस्स पुथुज्जनेन,
महा[5] विससो कुसलस्स होति ।।

"सङ्खातधम्मस्स बहुस्सुतस्स, B. 412
विपस्सतो लोकमिमं परं च ।
इट्ठस्स धम्मा न मथेन्ति चित्तं,
अनिट्ठतो नो पटिघातमेति ।।

"तस्सानुरोधा अथवा विरोधा,
विधूपिता[6] अत्थगता न सन्ति ।
पदं च ञत्वा विरजं असोकं,
सम्मा पजानाति भवस्स पारगू" ति ।।

१–१. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ३. रो० पोत्थके नत्थि । ४. रो० पोत्थके नत्थि । ५. अयं – स्या० । ६. विधमिका – स्या० ।

७. पठमगेलञ्ञसुत्तं

७. एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । अथ खो भगवा सायन्हसमयं[1] पटिसल्लाना[2] वुट्ठितो येन गिलानसाला तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्ञत्ते आसने निसीदि । R 211 निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि –

"सतो, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो कालं आगमेय्य । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी ।

"कथं च, भिक्खवे, भिक्खु सतो होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति ...पे०... चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति ... धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सतो होति ।

"कथं च, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, सम्मिञ्जिते[3] पसारिते सम्पजानकारी होति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति, B. 413 गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानकारी होति । सतो, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो कालं आगमेय्य । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी ।

"तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो एवं सतस्स सम्पजानस्स अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो उप्पज्जति सुखा वेदना, सो एवं पजानाति – 'उप्पन्ना खो म्यायं[4] सुखा वेदना; सा च खो पटिच्च, नो अप्पटिच्च । किं पटिच्च ? इममेव कायं पटिच्च । अयं खो पन कायो अनिच्चो सङ्खतो पटिच्चसमुप्पन्नो । अनिच्चं खो पन सङ्खतं पटिच्चसमुप्पन्नं कायं पटिच्च उप्पन्ना सुखा वेदना कुतो निच्चा भविस्सती' ति ! सो काये च सुखाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सी विहरति, वयानुपस्सी विहरति, विरागानुपस्सी विहरति, निरोधानुपस्सी विहरति,

१. सायण्हसमयं – सी०, स्या०, रो० । २. पटिसल्लाणा – स्या०, रो० । ३. समिञ्जिते – म० । ४. मे अयं – स्या०, रो० ।

पटिनिस्सग्गानुपस्सी विहरति। तस्स काये च सुखाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सिनो विहरतो, वयानुपस्सिनो विहरतो, विरागानुपस्सिनो विहरतो, निरोधानुपस्सिनो विहरतो, पटिनिस्सग्गानुपस्सिनो विहरतो यो काये च सुखाय च वेदनाय रागानुसयो, सो पहीयति। R. 212

"तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो एवं सतस्स सम्पजानस्स अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो उप्पज्जति दुक्खा वेदना, सो एवं पजानाति – 'उप्पन्ना खो म्यायं दुक्खा वेदना। सा च खो पटिच्च, नो अप्पटिच्च। किं पटिच्च ? इममेव कायं पटिच्च। अयं खो पन कायो अनिच्चो सङ्खतो पटिच्चसमुप्पन्नो। अनिच्चं खो पन सङ्खतं पटिच्चसमुप्पन्नं कायं पटिच्च उप्पन्ना दुक्खा वेदना कुतो निच्चा भविस्सती' ति! सो काये च दुक्खाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सी विहरति, वयानुपस्सी विहरति, विरागानुपस्सी विहरति, निरोधानुपस्सी विहरति, पटिनिस्सग्गानुपस्सी विहरति। तस्स काये च दुक्खाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सिनो विहरतो ...पे०... पटिनिस्सग्गानुपस्सिनो विहरतो यो काये च दुक्खाय च वेदनाय पटिघानुसयो, सो पहीयति।

"तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो एवं सतस्स सम्पजानस्स अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना, सो एवं पजानाति – 'उप्पन्ना खो म्यायं अदुक्खमसुखा वेदना। सा च खो पटिच्च, नो अप्पटिच्च। किं पटिच्च ? इममेव कायं पटिच्च। अयं खो पन कायो अनिच्चो सङ्खतो पटिच्चसमुप्पन्नो। अनिच्चं खो पन सङ्खतं पटिच्चसमुप्पन्नं कायं पटिच्च उप्पन्ना अदुक्खमसुखा वेदना कुतो निच्चा भविस्सती' ति! सो काये च अदुक्खमसुखाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सी विहरति, वयानुपस्सी विहरति, विरागानुपस्सी विहरति, निरोधानुपस्सी विहरति, पटिनिस्सग्गानुपस्सी विहरति। तस्स काये च अदुक्खमसुखाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सिनो विहरतो ...पे०... पटिनिस्सग्गानुपस्सिनो विहरतो यो काये च अदुक्खमसुखाय च वेदनाय अविज्जानुसयो, सो पहीयति। B. 414

"सो सुखं चे वेदनं वेदयति, सा अनिच्चा ति पजानाति, अनज्झोसिता ति पजानाति, अनभिनन्दिता ति पजानाति; दुक्खं चे वेदनं वेदयति...पे०...अदुक्खमसुखं चे वेदनं वेदयति,सा अनिच्चा ति पजानाति, अनज्झोसिता ति पजानाति, अनभिनन्दिता ति पजानाति। सो सुखं चे R. 213

वेदनं वेदयति, विसञ्ञुत्तो नं वेदयति; दुक्खं चे वेदनं वेदयति, विसञ्ञुत्तो नं वेदयति; अदुक्खमसुखं चे वेदनं वेदयति, विसञ्ञुत्तो नं वेदयति । सो कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो[1] 'कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी' ति पजानाति, जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो 'जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी' ति पजानाति । 'कायस्स भेदा उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ती[2]' ति पजानाति ।

"सेय्यथापि, भिक्खवे, तेलं च पटिच्च वट्टिं च पटिच्च तेलप्पदीपो[3] झायेय्य, तस्सेव तेलस्स च वट्टिया च परियादाना अनाहारो निब्बायेय्य; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो 'कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी' ति पजानाति । जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो 'जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी' ति पजानाति । 'कायस्स भेदा उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ती' ति पजानाती" ति ।

---

८. दुतियगेलञ्ञसुत्तं

८. एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन गिलानसाला तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्ञत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि –

B. 415 "सतो, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो कालं आगमेय्य । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी ।

"कथं च, भिक्खवे, भिक्खु सतो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति ... पे०... चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति ... धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सतो होति ।

R. 214 "कथं च, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति ... पे०... भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो

---

१ वेदियमानो – रो० । २ सीतिभविस्सन्ती – सी०, स्या०, रो० । ३. तेलपदीपो – रो० ।

होति । सतो, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो कालं आगमेय्य । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी ।

"तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो एवं सतस्स सम्पजानस्स अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो उप्पज्जति सुखा वेदना, सो एवं पजानाति – 'उप्पन्ना खो म्यायं सुखा वेदना; सा च खो पटिच्च, नो अप्पटिच्च । किं पटिच्च ? इममेव फस्सं पटिच्च । अयं खो पन फस्सो अनिच्चो सङ्खतो पटिच्चसमुप्पन्नो । अनिच्चं खो पन सङ्खतं पटिच्चसमुप्पन्नं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना सुखा वेदना कुतो निच्चा भविस्सती' ति ! सो फस्से च सुखाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सी विहरति, वयानुपस्सी विहरति, विरागानुपस्सी विहरति, निरोधानुपस्सी विहरति, पटिनिस्सग्गानुपस्सी विहरति। तस्स फस्से च सुखाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सिनो विहरतो, वयानुपस्सिनो विहरतो, विरागानुपस्सिनो विहरतो, निरोधानुपस्सिनो विहरतो, पटिनिस्सग्गानुपस्सिनो विहरतो यो फस्से च सुखाय च वेदनाय रागानुसयो, सो पहीयति ।

"तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो एवं सतस्स ...पे०... विहरतो उप्पज्जति दुक्खा वेदना ...पे०... उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना, सो एवं पजानाति – 'उप्पन्ना खो म्यायं अदुक्खमसुखा वेदना, सा च खो पटिच्च, नो अप्पटिच्च । किं पटिच्च ? इममेव फस्सं पटिच्च ... कायस्स भेदा B. 416
उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ती' ति पजानाति ।

"सेय्यथापि, भिक्खवे, तेलं च पटिच्च वट्टिं च पटिच्च तेलप्पदीपो झायेय्य, तस्सेव तेलस्स च वट्टिया च परियादाना अनाहारो निब्बायेय्य; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो 'कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी' ति पजानाति । जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो 'जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी' ति पजानाति । 'कायस्स भेदा उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ती' ति पजानाती" ति ।

---

९. अनिच्चसुत्तं

९. "तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना अनिच्चा सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना खयधम्मा वयधम्मा विरागधम्मा निरोधधम्मा । कतमा

तिस्सो ? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो वेदना अनिच्चा सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना खयधम्मा वयधम्मा विरागधम्मा निरोधधम्मा" ति ।

---

१०. फस्समूलकसुत्तं

R. 215 १०. "तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना फस्सजा फस्समूलका फस्सनिदाना फस्सपच्चया । कतमा तिस्सो ? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । सुखवेदनियं, भिक्खवे, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना । तस्सेव सुखवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं सुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना सुखा वेदना, सा निरुज्झति, सा वूपसम्मति[1] । दुक्खवेदनियं, भिक्खवे, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुक्खा वेदना । तस्सेव दुक्खवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं दुक्खवेदनियं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना दुक्खा वेदना, सा निरुज्झति, सा वूपसम्मति । अदुक्खमसुखवेदनियं, भिक्खवे, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना । तस्सेव अदुक्खमसुखवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं अदुक्खमसुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना अदुक्खम-
B. 417 सुखा वेदना, सा निरुज्झति, सा वूपसम्मति । सेय्यथापि, भिक्खवे, द्विन्नं कट्ठानं सङ्घट्टनसमोधाना[2] उस्मा जायति, तेजो अभिनिब्बत्तति । तेसं येव कट्ठानं नानाभावा विनिक्खेपा या तज्जा उस्मा, सा निरुज्झति, सा वूपसम्मति । एवमेव खो, भिक्खवे, इमा तिस्सो वेदना फस्सजा फस्समूलका फस्सनिदाना फस्सपच्चया । तज्जं फस्सं पटिच्च तज्जा वेदना उप्पज्जन्ति[3] । तज्जस्स[4] फस्सस्स निरोधा तज्जा वेदना निरुज्झन्ती" ति ।

वेदनासंयुत्तस्स सगाथवग्गो पठमो ।

तस्सुद्दानं

R. 216 समाधि[5] सुखं[5] पहानेन, पातालं दट्ठब्बेन च[6] ।
सल्लेन[7] चेव[8] गेलञ्ञा[9], अनिच्च[10] फस्समूलका[10] ति ॥

———०———

१. वूपसमति – स्या० । २. सङ्घता तस्स समोदाना – स्या० । ३. उप्पज्जति – स्या० । ४. तज्जस्स तज्जस्स – रो० । ५–५. समाधिसुखाय – स्या०; समाधि सुखाय – रो० । ६. रो० पोत्थके नत्थि । ७. सल्लत्थेन – स्या०, रो० । ८. स्या० पोत्थके नत्थि; च – रो । ९. गेलञ्ञं – स्या०, रो० । १०–१०. अनिच्चफस्समूलका – स्या० ।

११. रहोगतसुत्तं

११. अथ खो अञ्ञतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – "इध मय्हं, भन्ते, रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स, एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि – 'तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता। सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता। वुत्तं खो पनेतं भगवता – 'यं किञ्चि वेदयितं तं दुक्खस्मिं' ति। किं नु खो एतं भगवता सन्धाय भासितं – 'यं किञ्चि वेदयितं तं दुक्खस्मिं'" ति ?

"साधु साधु भिक्खु ! तिस्सो इमा, भिक्खु, वेदना वुत्ता मया। सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा तिस्सो वेदना वुत्ता मया। वुत्तं खो पनेतं, भिक्खु, मया – 'यं किञ्चि वेदयितं तं दुक्खस्मिं' ति। तं खो पनेतं, भिक्खु, मया सङ्खारानं येव अनिच्चतं सन्धाय भासितं – 'यं किञ्चि वेदयितं तं दुक्खस्मिं' ति। तं खो पनेतं, भिक्खु, B. 418 मया सङ्खारानं येव खयधम्मतं ...पे०... वयधम्मतं ...पे०... विरागधम्मतं ...पे०... निरोधधम्मतं ..पे०... विपरिणामधम्मतं सन्धाय R. 217 भासितं – 'यं किञ्चि वेदयितं तं दुक्खस्मिं' ति। अथ खो पन, भिक्खु, मया अनुपुब्बसङ्खारानं निरोधो अक्खातो। पठमं[1] झानं[1] समापन्नस्स वाचा निरुद्धा होति। दुतियं झानं समापन्नस्स वितक्कविचारा निरुद्धा होन्ति। ततियं झानं समापन्नस्स पीति निरुद्धा होति। चतुत्थं झानं समापन्नस्स अस्सासपस्सासा निरुद्धा होन्ति। आकासानञ्चायतनं समापन्नस्स रूपसञ्ञा निरुद्धा होति। विञ्ञाणञ्चायतनं समापन्नस्स आकासानञ्चायतनसञ्ञा निरुद्धा होति। आकिञ्चञ्ञायतनं समापन्नस्स विञ्ञाणञ्चायतनसञ्ञा निरुद्धा होति। नेवसञ्ञानासञ्ञायतनं समापन्नस्स आकिञ्चायतनसञ्ञा निरुद्धा होति। सञ्ञावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सञ्ञा च वेदना च निरुद्धा होन्ति। खीणासवस्स भिक्खुनो रागो निरुद्धो होति, दोसो निरुद्धो होति, मोहो निरुद्धो होति। अथ खो, भिक्खु, मया अनुपुब्बसङ्खारानं वूपसमो अक्खातो। पठमं झानं समापन्नस्स वाचा वूपसन्ता होति। दुतियं झानं समापन्नस्स वितक्कविचारा वूपसन्ता होन्ति ...पे०... सञ्ञावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सञ्ञा च

१. पठमज्झानं – स्या०।

वेदना च वूपसन्ता होन्ति । खीणासवस्स भिक्खुनो रागो वूपसन्तो होति, दोसो वूपसन्तो होति, मोहो वूपसन्तो होति । छयिमा, भिक्खु, पस्सद्धियो । पठमं झानं समापन्नस्स वाचा पटिप्पस्सद्धा होति । दुतियं झानं समापन्नस्स वितक्कविचारा पटिप्पस्सद्धा होन्ति । ततियं झानं समापन्नस्स पीति पटिप्पस्सद्धा होति । चतुत्थं झानं समापन्नस्स अस्सासपस्सासा
R.218 पटिप्पस्सद्धा होन्ति । सञ्ञावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सञ्ञा च वेदना च पटिप्पस्सद्धा होन्ति । खीणासवस्स भिक्खुनो रागो पटिप्पस्सद्धो होति, दोसो पटिप्पस्सद्धो होति, मोहो पटिप्पस्सद्धो होती" ति ।

---

१२. पठमआकाससुत्तं

१२. "सेय्यथापि, भिक्खवे, आकासे विविधा वाता वायन्ति । पुरत्थिमा पि वाता वायन्ति, पच्छिमा पि वाता वायन्ति, उत्तरा पि वाता वायन्ति, दक्खिणा पि वाता वायन्ति, सरजा पि वाता वायन्ति, अरजा पि वाता वायन्ति, सीता पि वाता वायन्ति, उण्हा पि वाता
B.419 वायन्ति, परित्ता पि वाता वायन्ति, अधिमत्ता पि वाता वायन्ति । एवमेव खो, भिक्खवे, इमस्मिं कायस्मिं विविधा वेदना उप्पज्जन्ति, सुखा पि वेदना उप्पज्जन्ति, दुक्खा पि वेदना उप्पज्जन्ति, अदुक्खमसुखा पि वेदना उप्पज्जन्ती[1] ति ।

"यथा पि वाता आकासे, वायन्ति विविधा पुथू ।
पुरत्थिमा पच्छिमा चा पि, उत्तरा अथ दक्खिणा ॥

"सरजा अरजा च[2] पि, सीता उण्हा च एकदा ।
अधिमत्ता परित्ता च, पुथू वायन्ति मालुता ॥

"तथेविमस्मिं कायस्मिं, समुप्पज्जन्ति वेदना ।
सुखदुक्खसमुप्पत्ति, अदुक्खमसुखा च या ॥

"यतो च[3] भिक्खु आतापी, सम्पजञ्ञं[4] न[5] रिञ्चति[5] ।
ततो सो वेदना सब्बा, परिजानाति पण्डितो ॥

"सो वेदना परिञ्ञाय, दिट्ठे धम्मे अनासवो ।
कायस्स भेदा धम्मट्ठो, सङ्ख्यं[6] नोपेति[7] वेदगू" ति ॥

---

१. उप्पज्जती – स्या०, म० । २. चा – स्या०; वा – रो० । ३. व – स्या० । ४. सम्पजानो – स्या०; सम्पजञ्ञो – रो० । ५–५. निरुज्झति स्या०, निरूपधि – रो० । ६. सङ्खं – स्या० । ७. नूपेति – स्या० ।

१३. दुतियआकाससुत्तं

१३. "सेय्यथापि, भिक्खवे, आकासे विविधा वाता वायन्ति । R.219
पुरत्थिमा पि वाता वायन्ति ...पे०... अधिमत्ता पि वाता वायन्ति । एवमेव खो, भिक्खवे, इमस्मिं कायस्मिं विविधा वेदना उप्पज्जन्ति, सुखा पि वेदना उप्पज्जति[1], दुक्खा पि वेदना उप्पज्जति, अदुक्खमसुखा पि वेदना उप्पज्जती" ति ।

---

१४. अगारसुत्तं

१४. "सेय्यथापि, भिक्खवे, आगन्तुकागारं । तत्थ पुरत्थिमाय पि दिसाय आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति, पच्छिमाय पि दिसाय आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति, उत्तराय पि दिसाय आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति, दक्खिणाय पि दिसाय आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति । खत्तिया पि आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति, ब्राह्मणा पि आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति, वेस्सा पि आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति, सुद्दा पि आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति । एवमेव खो, भिक्खवे, इमस्मिं कायस्मिं विविधा वेदना उप्पज्जन्ति । सुखा पि वेदना उप्प- B 420
ज्जति, दुक्खा पि वेदना उप्पज्जति, अदुक्खमसुखा पि वेदना उप्पज्जति । सामिसा पि सुखा वेदना उप्पज्जति, सामिसा पि दुक्खा वेदना उप्पज्जति, सामिसा पि अदुक्खमसुखा वेदना उप्पज्जति । निरामिसा पि सुखा वेदना उप्पज्जति, निरामिसा पि दुक्खा वेदना उप्पज्जति, निरामिसा पि अदुक्खमसुखा वेदना उप्पज्जती" ति ।

---

१५. पठमआनन्दसुत्तं

१५. अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच – "कतमा नु खो, भन्ते, वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा ? को वेदनाय अस्सादो, R.220
को आदीनवो, किं निस्सरणं ति ? तिस्सो इमा, आनन्द, वेदना – सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा वुच्चन्ति, आनन्द, वेदना । फस्ससमुदया वेदनासमुदयो; फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो वेदनानिरोधगामिनी पटि-

---

१. उप्पज्जन्ति – रो० ।

पदा, सेय्यथीदं[1] – सम्मादिट्ठि ... पे०... सम्मासमाधि । यं वेदनं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं वेदनाय अस्सादो । या[2] वेदना अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं वेदनाय आदीनवो । यो वेदनाय छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं वेदनाय निस्सरणं । अथ खो पन, आनन्द, मया अनुपुब्बसङ्खारानं निरोधो अक्खातो । पठमं झानं समापन्नस्स वाचा निरुद्धा होति ... पे०... सञ्ञावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सञ्ञा च वेदना च निरुद्धा होन्ति । खीणासवस्स भिक्खुनो रागो निरुद्धो होति, दोसो निरुद्धो होति, मोहो निरुद्धो होति । अथ खो पन, आनन्द, मया अनुपुब्बसङ्खारानं वूपसमो अक्खातो । पठमं झानं समापन्नस्स वाचा वूपसन्ता होति ... पे०... सञ्ञावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सञ्ञा च वेदना च वूपसन्ता होन्ति । खीणासवस्स भिक्खुनो रागो वूपसन्तो होति, दोसो वूपसन्तो होति, मोहो वूपसन्तो होति । अथ खो पन, आनन्द, मया अनुपुब्बसङ्खारानं पटिप्पस्सद्धि[3] अक्खाता । पठमं झानं समापन्नस्स वाचा पटिप्पस्सद्धा होति ... पे०... आकासानञ्चायतनं समापन्नस्स रूपसञ्ञा पटिप्पस्सद्धा होति । विञ्ञाणञ्चायतनं समापन्नस्स आका-
B. 421 सानञ्चायतनसञ्ञा पटिप्पस्सद्धा होति । आकिञ्चञ्ञायतनं समापन्नस्स विञ्ञाणञ्चायतनसञ्ञा पटिप्पस्सद्धा होति । नेवसञ्ञानासञ्ञायतनं समापन्नस्स आकिञ्चञ्ञायतनसञ्ञा पटिप्पस्सद्धा होति । सञ्ञावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सञ्ञा च वेदना च पटिप्पस्सद्धा
R. 221 होन्ति । खीणासवस्स भिक्खुनो रागो पटिप्पस्सद्धो होति, दोसो पटिप्पस्सद्धो होति, मोहो पटिप्पस्सद्धो होती" ति ।

---

१६. दुतियआनन्दसुत्तं

१६. अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं आनन्दं भगवा एतदवोच – "कतमा नु खो, आनन्द, वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा ? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं" ति ?

---

१ सेय्यथिदं – म० । २. यं – म० । ३. पस्सद्धि – रो० ।

"भगवम्मूलका नो, भन्ते, धम्मा भगवन्नेत्तिका भगवम्पटिसरणा। साधु, भन्ते, भगवन्तञ्ञेव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो। भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती" ति।

"तेन हि, आनन्द, सुणोहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी" ति।

"एवं, भन्ते" ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि। भगवा एतदवोच – "तिस्सो इमा, आनन्द, वेदना – सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा वुच्चन्ति, आनन्द, वेदना ... पे०... फस्ससमुदया[1] ... पे०... खीणासवस्स भिक्खुनो रागो पटिप्पस्सद्धो होति, दोसो पटिप्पस्सद्धो होति, मोहो पटिप्पस्सद्धो होती" ति।

---

१७. पठमसम्बहुलसुत्तं

१७. अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु, उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोच – "कतमा नु खो, भन्ते, वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं" ति?

"तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना – सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, वेदना। फस्ससमुदया वेदनासमुदयो; फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो। अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथीदं[2] – सम्मादिट्ठि ... पे०... सम्मासमाधि। यं वेदनं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं वेदनाय अस्सादो। या[3] वेदना अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं वेदनाय आदीनवो। यो वेदनाय छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं वेदनाय निस्सरणं। R 222 B. 422

"अथ खो पन, भिक्खवे, मया अनुपुब्बसङ्खारानं निरोधो अक्खातो। पठमं झानं समापन्नस्स वाचा निरुद्धा होति ... पे०... खीणासवस्स भिक्खुनो रागो निरुद्धो होति, दोसो निरुद्धो होति, मोहो निरुद्धो होति। अथ खो पन, भिक्खवे, मया अनुपुब्बसङ्खारानं वूपसमो

---

१. फस्ससमुदयो – सी०। २. सेय्यथिदं – म०, सी० ३. यं – म०।

अक्खातो । पठमं[1] झानं[1] समापन्नस्स वाचा वूपसन्ता होति ...पे०... खीणासवस्स भिक्खुनो रागो वूपसन्तो होति, दोसो वूपसन्तो होति, मोहो वूपसन्तो होति । छयिमा, भिक्खवे, पस्सद्धियो । पठमं झानं सम्मापन्नस्स वाचा पटिप्पस्सद्धा होति । दुतियं झानं समापन्नस्स वितक्कविचारा पटिप्पस्सद्धा होन्ति । ततियं झानं समापन्नस्स पीति पटिप्पस्सद्धा होति । चतुत्थं झानं समापन्नस्स अस्सासपस्सासा पटिप्पस्सद्धा होन्ति । सञ्ञावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सञ्ञा च वेदना च पटिप्पस्सद्धा होन्ति । खीणासवस्स भिक्खुनो रागो पटिप्पस्सद्धो होति, दोसो पटिप्पस्सद्धो होति, मोहो पटिप्पस्सद्धो होती" ति ।

---

१८. दुतियसम्बहुलसुत्तं

१८. अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु

R. 223 ...पे०... एकमन्तं निसिन्ना[2] खो ते भिक्खू भगवा एतदवोच – "कतमा नु खो, भिक्खवे, वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा ? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं" ति ?

भगवम्मूलका नो, भन्ते, धम्मा ...पे०... ।

तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना – सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, वेदना । फस्ससमुदया ...पे०... ।

---

१९. पञ्चकङ्गसुत्तं

B. 423 १९. अथ खो पञ्चकङ्गो थपति येनायस्मा उदायी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं उदायिं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच – "कति नु खो, भन्ते, उदायि, वेदना वुत्ता भगवता" ति ?

"तिस्सो खो, थपति, वेदना वुत्ता भगवता – सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा खो, थपति, तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता" ति ।

१. पठमज्झानं – स्या०; पथमझानं – रो० । २. निसिन्ने – स्या०; निसिन्नो – रो०

एवं वुत्ते, पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच – "न खो, भन्ते उदायि, तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता । द्वे वेदना वुत्ता भगवता – सुखा वेदना, दुक्खा वेदना । यायं, भन्ते, अदुक्खमसुखा वेदना, सन्तस्मिं एसा पणीते सुखे वुत्ता भगवता" ति ।

दुतियं पि खो आयस्मा उदायी पञ्चकङ्गं थपतिं एतदवोच – "न खो, थपति, द्वे वेदना वुत्ता भगवता । तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता । सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा तिस्सो वेदना
वुत्ता भगवता" ति । दुतियं पि खो पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं उदायिं R 224
एतदवोच – "न खो भन्ते उदायि, तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता । द्वे वेदना वुत्ता भगवता – सुखा वेदना, दुक्खा वेदना । यायं, भन्ते, अदुक्खमसुखा वेदना, सन्तस्मिं एसा पणीते सुखे वुत्ता भगवता" ति ।

ततियं पि खो आयस्मा उदायी पञ्चकङ्गं थपतिं एतदवोच – "न खो, थपति, द्वे वेदना वुत्ता भगवता । तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता । सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता" ति । ततियं पि खो पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच – "न खो, भन्ते उदायि, तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता । द्वे वेदना वुत्ता भगवता – सुखा वेदना, दुक्खा वेदना । यायं, भन्ते, अदुक्खमसुखा वेदना, सन्तस्मिं एसा पणीते सुखे वुत्ता भगवता" ति ।

नेव सक्खि[1] आयस्मा उदायी पञ्चकङ्गं थपतिं सञ्ञापेतुं, न पनासक्खि पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं उदायिं सञ्ञापेतुं । अस्सोसि खो आयस्मा आनन्दो आयस्मतो उदायिस्स पञ्चकङ्गेन थपतिना सद्धिं इमं कथासल्लापं ।

अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो
यावतको आयस्मतो उदायिस्स पञ्चकङ्गेन थपतिना सद्धिं अहोसि B. 424
कथासल्लापो तं सब्बं[2] भगवतो आरोचेसि ।

"सन्तमेव, आनन्द, परियायं पञ्चकङ्गो थपति उदायिस्स भिक्खुनो नाब्भनुमोदि; सन्तं च पनानन्द, परियायं उदायी भिक्खु पञ्चकङ्गस्स थपतिनो नाब्भनुमोदि । द्वे पि मया, आनन्द, वेदना वुत्ता परियायेन । तिस्सो पि मया वेदना वुत्ता परियायेन । पञ्च पि मया

१. असक्खि – स्या०; खो असक्खि – रो० । २ पि सब्बं – स्या०, रो० ।

वेदना वुत्ता परियायेन। छ पि मया वेदना वुत्ता परियायेन। अट्ठारसा पि मया वेदना वुत्ता परियायेन। छत्तिंसा पि मया वेदना वुत्ता परि- R 225 यायेन। अट्ठसतं पि मया वेदना वुत्ता परियायेन। एवं परियाय-देसितो खो, आनन्द, मया धम्मो। एवं परियादेसिते खो, आनन्द, मया धम्मे ये अञ्ञमञ्ञस्स सुभासितं सुलपितं[1] न समनुमञ्ञिस्सन्ति न समनुजानिस्सन्ति न समनुमोदिस्सन्ति, तेसं एतं पाटिकङ्खं – भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्ञमञ्ञं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरिस्सन्ती ति। एवं परियायदेसितो खो, आनन्द, मया धम्मो। एवं परियायदेसिते खो, आनन्द, मया धम्मे ये अञ्ञमञ्ञस्स सुभासितं सुलपितं समनुमञ्ञिस्सन्ति समनुजानिस्सन्ति समनुमोदिस्सन्ति, तेसं एतं पाटिकङ्खं – समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अञ्ञमञ्ञं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरिस्सन्ती ति।

"पञ्चिमे, आनन्द, कामगुणा। कतमे पञ्च? चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता[2] रजनीया[3]... पे०... कायविञ्ञेय्या फोट्ठब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया। इमे खो, आनन्द, पञ्च कामगुणा। यं खो, आनन्द, इमे पञ्च कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं – इदं वुच्चति कामसुखं। ये खो, आनन्द, एवं वदेय्युं – 'एतंपरमं[4] सन्तं[5] सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती' ति – इदं नेसाहं नानुजानामि। तं किस्स हेतु? अत्थानन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च।

"कतमं चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च? इधानन्द, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं झानं उपसम्पज्ज विहरति। इदं खो, आनन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिवकन्ततरं च B. 425, पणीततरं च। ये खो, आनन्द, एवं वदेय्युं – 'एतंपरमं सन्तं सुखं R. 226 सोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती' ति – इदं नेसाहं नानुजानामि। तं किस्स हेतु? अत्थानन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च।

"कतमं चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च? इधानन्द, भिक्खु, वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं

१. सुलापितं – स्या०। २. कामूपसञ्हिता–स्या०। ३. रजनिया – स्या०। ४. एतं परमं–स्या० रो०,। ५. सत्ता – रो०।

"कतमं चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च ? इधानन्द, भिक्खु सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म, 'अनन्तं विञ्ञाणं' ति विञ्ञाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति। इदं खो, आनन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च। ये खो, आनन्द, एवं वदेय्युं – 'एतंपरमं सन्तं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती' ति – इदं नेसाहं नानुजानामि। तं किस्स हेतु ? अत्थानन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च।

"कतमं चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च ? इधानन्द, भिक्खु सब्बसो विञ्ञाणञ्चायतनं समतिक्कम्म, 'नत्थि किञ्ची' ति आकिञ्चञ्ञायतनं उपसम्पज्ज विहरति। इदं खो, आनन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च। ये खो, आनन्द, एवं वदेय्युं – 'एतंपरमं सन्तं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती' ति – इदं नेसाहं नानुजानामि। तं किस्स हेतु? अत्थानन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च।

"कतमं चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च ? इधानन्द, भिक्खु सब्बसो आकिञ्चञ्ञायतनं समतिक्कम्म
R.228 नेवसञ्ञानासञ्ञायतनं उपसम्पज्ज विहरति। इदं खो, आनन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च। ये खो, आनन्द, एवं वदेय्युं – 'एतंपरमं सन्तं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती' ति – इदं नेसाहं नानुजानामि। तं किस्स हेतु ? अत्थानन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च।

"कतमं चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च ? इधानन्द, भिक्खु सब्बसो नेवसञ्ञानासञ्ञायतनं समतिक्कम्म सञ्ञावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति। इदं खो, आनन्द, एतम्हा सुखा अञ्ञं सुखं अभिक्कन्ततरं च पणीततरं च।

"ठानं खो पनेतं, आनन्द, विज्जति यं अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं – 'सञ्ञावेदयितनिरोधं समणो गोतमो आह, तं
B.427 च सुखस्मिं पञ्ञापेति[1]। तयिदं किंसु, तयिदं कथंसू' ति ? एवंवादिनो, आनन्द, अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया – 'न खो, आवुसो, भगवा सुखञ्ञेव वेदनं सन्धाय सुखस्मिं पञ्ञापेति।

१. पञ्ञपेति – म०।

यत्थ, आवुसो, मुखं उपलब्भति, यहिं[1] यहिं, तं तं तथागतो मुखस्मिं पञ्ञापेती" ति ।

---

२०. भिक्खुसुत्तं

२०. "द्वे पि मया, भिक्खवे, वेदना वुत्ता परियायेन, तिस्सो पि मया वेदना वुत्ता परियायेन, पञ्च पि मया वेदना वुत्ता परियायेन, छ पि मया वेदना वुत्ता परियायेन, अट्ठारसा पि मया वेदना वुत्ता परियायेन, छत्तिसा पि मया वेदना वुत्ता परियायेन, अट्ठसतं पि मया वेदना वुत्ता परियायेन । एवं परियायदेसितो, भिक्खवे, मया धम्मो । एवं परियायदेसिते खो, भिक्खवे, मया धम्मे ये अञ्ञमञ्ञस्स सुभासितं सुलपितं न समनुमञ्ञिस्सन्ति न समनुजानिस्सन्ति न समनुमोदिस्सन्ति, तेसं एतं पाटिकङ्खं – भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्ञमञ्ञं R. 229 मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरिस्सन्ती ति । एवं परियायदेसितो, भिक्खवे, मया धम्मो । एवं परियायदेसिते खो, भिक्खवे, मया धम्मे ये अञ्ञमञ्ञस्स सुभासितं सुलपितं समनुमञ्ञिस्सन्ति समनुजानिस्सन्ति समनुमोदिस्सन्ति, तेसं एतं पाटिकङ्खं – समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अञ्ञमञ्ञं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरिस्सन्ती ति ।

"पञ्चिमे, भिक्खवे, कामगुणा ... पे० ... ठानं खो पनेतं, भिक्खवे, विज्जति यं अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं – 'सञ्ञावेदयितनिरोधं समणो गोतमो आह, तं च सुखस्मिं पञ्ञापेति । तयिदं किंसु, तयिदं कथंसू' ति ? एवंवादिनो, भिक्खवे, अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया – 'न खो, आवुसो, भगवा सुखञ्ञेव वेदनं सन्धाय सुखस्मिं पञ्ञापेति । यत्थ यत्थ, आवुसो, सुखं उपलब्भति यहिं यहिं, तं तं तथागतो सुखस्मिं पञ्ञापेती" ति ।

रहोगतवग्गो दुतियो ।

तस्सुद्दानं

रहोगतं[2] द्वे आकासं[3], अगारं[4] द्वे च आनन्दा[4] । B. 428
सम्बहुला[5] दुवे वुत्ता[5], पञ्चकङ्गो च भिक्खुना ति ॥

---

१. यंहि – सी०, रो० । २ रहोगता – स्या० । ३. वाता च – स्या० । ४–४. अगारं द्वे च सन्तकं – रो०; निवासा द्वे थानन्दका – स्या० । ५–५. सम्बहुला च द्वे वुत्ता – स्या०; अट्ठकेन च द्वे वुत्ता – रो० ।

२१. सीवकसुत्तं

R.230 २१. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे। अथ खो मोळियसीवको[1] परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं[2] वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो मोळियसीवको परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच – "सन्ति, भो गोतम, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – 'यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं पुब्बेकतहेतू' ति। इध पन भवं गोतमो किमाहा" ति ?

"पित्तसमुट्ठानानि पि खो, सीवक, इधेकच्चानि वेदयितानि उप्पज्जन्ति। सामं पि खो एतं, सीवक, वेदितब्बं यथा पित्तसमुट्ठानानि पि इधेकच्चानि वेदयितानि उप्पज्जन्ति; लोकस्स पि खो एतं, सीवक, सच्चसम्मतं यथा पित्तसमुट्ठानानि पि इधेकच्चानि वेदयितानि उप्पज्जन्ति। तत्र, सीवक, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – 'यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं पुब्बेकतहेतू' ति। यं च सामं ञातं तं च अतिधावन्ति, यं च लोके सच्चसम्मतं तं च अतिधावन्ति। तस्मा तेसं समणब्राह्मणानं मिच्छा ति वदामि।

"सेम्हसमुट्ठानानि पि खो, सीवक ...पे०... वातसमुट्ठानानि पि खो, सीवक ...पे०... सन्निपातिकानि पि खो, सीवक ...पे०... उतुपरिणामजानि पि खो, सीवक ...पे०... विसमपरिहारजानि पि खो, सीवक
R.231 ...पे०... ओपक्कमिकानि पि खो, सीवक ...पे०... कम्मविपाकजानि पि खो, सीवक, इधेकच्चानि वेदयितानि उप्पज्जन्ति। सामं पि खो एतं, सीवक, वेदितब्बं। यथा कम्मविपाकजानि पि इधेकच्चानि वेदयितानि उप्पज्जन्ति; लोकस्स पि खो एतं, सीवक, सच्चसम्मतं। यथा कम्म-
B.429 विपाकजानि पि इधेकच्चानि वेदयितानि उप्पज्जन्ति; तत्र, सीवक, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – 'यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं पुब्बेकतहेतू' ति। यं च सामं ञातं तं च अतिधावन्ति यं च लोके सच्चसम्मतं तं च अतिधावन्ति। तस्मा तेसं समणब्राह्मणानं मिच्छा ति वदामी ति।

---

१. मोलियसीवको – रो०; मोळियसिवको – स्या०। २. साराणीयं – स्या०, रो०।

एवं वुत्ते, मोळियसीवको परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच – "अभिक्कन्तं, भो गोतम, अभिक्कन्तं, भो गोतम ...पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं ति ।

"पित्तं सेम्हं च वातो च, सन्निपाता उतूनि च ।
विसमं ओपक्कमिकं च[1], कम्मविपाकेन अट्ठमी" ति ।।

---

२२ अट्ठसतसुत्तं

२२. "अट्ठसतपरियायं वो, भिक्खवे, धम्मपरियायं देसेस्सामि[2] । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, अट्ठसतपरियायो धम्मपरियायो ? द्वे पि मया, भिक्खवे, वेदना वुत्ता परियायेन, तिस्सो पि मया वेदना वुत्ता परियायेन; पञ्च पि मया वेदना वुत्ता परियायेन; छ पि मया वेदना वुत्ता परियायेन; अट्ठारसा पि मया वेदना वुत्ता परियायेन; छत्तिंसा[3] पि मया वेदना वुत्ता परियायेन, अट्ठसतं पि मया वेदना वुत्ता परियायेन ।

"कतमा च, भिक्खवे, द्वे वेदना ? कायिका च चेतसिका च – इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, द्वे वेदना । कतमा च, भिक्खवे, तिस्सो वेदना ? R. 232
सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, तिस्सो वेदना । कतमा च, भिक्खवे, पञ्च वेदना ? सुखिन्द्रियं, दुक्खिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं, दोमनस्सिन्द्रियं, उपेक्खिन्द्रियं – इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, पञ्च वेदना । कतमा च, भिक्खवे, छ वेदना ? चक्खुसम्फस्सजा वेदना ...पे०... मनोसम्फस्सजा वेदना – इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, छ वेदना । कतमा च, भिक्खवे, अट्ठारस[4] वेदना ? छ सोमनस्सूपविचारा[5], छ दोमनस्सूपविचारा, छ उपेक्खूपविचारा – इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, अट्ठारस वेदना । कतमा च, भिक्खवे, छत्तिंस वेदना ? छ गेहसितानि सोमनस्सानि, छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि, छ गेहसितानि दोमनस्सानि, छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि, छ गेहसिता B. 430
उपेक्खा, छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा – इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, छत्तिंस वेदना । कतमं[6] च, भिक्खवे, अट्ठसतं[7] वेदना[7] ? अतीता छत्तिंस वेदना, अनागता छत्तिंस वेदना, पच्चुप्पन्ना छत्तिंस वेदना – इमा वुच्चन्ति,

---

१. म०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. देसिस्सामि – स्या०, रो० । ३. छत्तिंस – रो० । ४. अट्ठारसा – रो० । ५. सोमनस्सुपविचारा – रो० । ६. कतमा – स्या०, रो० । ७–७. अट्ठसतवेदना – रो० ।

भिक्खवे, अट्ठसतं वेदना । अयं, भिक्खवे, अट्ठसतपरियायो धम्मपरियायो" ति ।

---

२३. अञ्ञतरभिक्खुसुत्तं

२३. अथ खो अञ्ञतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि, उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – "कतमा नु खो, भन्ते, वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमा वेदनासमुदयगामिनी पटिपदा ? कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा ? को
R 233 वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं" ति ?

"तिस्सो इमा, भिक्खु, वेदना – सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । इमा वुच्चन्ति, भिक्खु, वेदना । फस्ससमुदया वेदनासमुदयो । तण्हा वेदनासमुदयगामिनी पटिपदा । फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि । यं वेदनं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं वेदनाय अस्सादो; या[1] वेदना अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं वेदनाय आदीनवो; यो वेदनाय छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं[2], इदं वेदनाय निस्सरणं" ति ।

---

२४. पुब्बसुत्तं

२४. "पुब्बेव[3] मे, भिक्खवे, सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि – 'कतमा नु खो वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमा वेदनासमुदयगामिनी पटिपदा, कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा ? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं' ति ? तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि – 'तिस्सो इमा वेदना – सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । इमा वुच्चन्ति वेदना । फस्ससमुदया वेदनासमुदयो । तण्हा वेदनासमुदयगामिनी पटिपदा ...पे०... यो वेदनाय छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं । इदं वेदनाय निस्सरणं'" ति ।

२५. ञाणसुत्तं

२५. "'इमा वेदना' ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु B. 431 चक्खुं उदपादि, ञाणं उदपादि, पञ्ञा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि । 'अयं वेदनासमुदयो' ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि ...पे०.. आलोको उदपादि । 'अयं वेदनासमुदयगामिनी पटिपदा' ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि ...पे०... । 'अयं वेदनानिरोधो' ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि ..पे०.. । 'अयं वेदना- R. 234 निरोधगामिनी पटिपदा' ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि ..पे०... । 'अयं वेदनाय अस्सादो' ति मे भिक्खवे पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु ...पे०... । 'अयं वेदनाय आदीनवो' ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु ... पे०.. । 'इदं खो[1] निस्सरणं' ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, ञाणं उदपादि, पञ्ञा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादी" ति ।

---

२६. सम्बहुलभिक्खुसुत्तं

२६. अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा ... पे०.. एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं – "कतमा नु खो, भन्ते, वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमा वेदनासमुदयगामिनी पटिपदा ? कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदना निरोधगामिनी पटिपदा ? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं" ति ?

"तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना – सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, वेदना । फस्ससमुदया वेदनासमुदयो । तण्हा वेदनासमुदयगामिनी पटिपदा । फस्सनिरोधा ...पे०... यो वेदनाय छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं । इदं वेदनाय निस्सरणं" ति ।

---

२७. पठमसमणब्राह्मणसुत्तं

२७. "तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना । कतमा तिस्सो ? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । ये हि केचि, भिक्खवे,

---

१. वेदनाय – स्या०, रो० ।

B. 432 समणा वा ब्राह्मणा वा इमासं तिस्सन्नं वेदनानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं नप्पजानन्ति । न मे ते, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु वा समणसम्मता ब्राह्मणेसु वा ब्राह्मणसम्मता, न च पन ते आयस्मन्तो सामञ्ञत्थं वा ब्रह्मञ्ञत्थं[1] वा दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ति । ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमासं तिस्सन्नं वेदनानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं पजानन्ति । ते खो मे, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समेणसु चेव समणसम्मता ब्राह्मणेसु च ब्राह्मणसम्मता । ते च पनायस्मन्तो सामञ्ञत्थं च ब्रह्मञ्ञत्थं च, दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती" ति ।

---

२८. दुतियसमणब्राह्मणसुत्तं

R. 235 २८. "तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना । कतमा तिस्सो ? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमासं तिस्सन्नं वेदनानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं नप्पजानन्ति ...पे०... पजानन्ति ...पे०... सयं अभिञ्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती" ति ।

---

२९. ततियसमणब्राह्मणसुत्तं

२९. "ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा वेदनं नप्पजानन्ति, वेदनासमुदयं नप्पजानन्ति, वेदनानिरोधं नप्पजानन्ति, वेदनानिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति ...पे०... पजानन्ति ...पे०... सयं अभिञ्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती" ति ।

---

३०. सुद्धिकसुत्तं

३०. "तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना । कतमा तिस्सो ? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो वेदना" ति ।

---

१. ब्राह्मञ्ञत्थं – स्या० ।

३१. निरामिससुत्तं

३१. "अत्थि, भिक्खवे, सामिसा पीति, अत्थि निरामिसा B. 433
पीति, अत्थि[1] निरामिसा निरामिसतरा पीति; अत्थि सामिसं सुखं, अत्थि निरामिसं सुखं, अत्थि निरामिसा निरामिसतरं सुखं; अत्थि सामिसा उपेक्खा[2], अत्थि निरामिसा उपेक्खा, अत्थि निरामिसा निरामिसतरा उपेक्खा, अत्थि सामिसो विमोक्खो, अत्थि निरामिसो विमोक्खो, अत्थि निरामिसा निरामिसतरो विमोक्खो। कतमा च, भिक्खवे, सामिसा पीति? पञ्चिमे, भिक्खवे, कामगुणा। कतमे पञ्च? चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया ...पे०... कायविञ्ञेय्या फोट्ठब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया। इमे खो, भिक्खवे, पञ्च कामगुणा। या खो, भिक्खवे, इमे पञ्च कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति पीति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, सामिसा पीति।

"कतमा च, भिक्खवे, निरामिसा पीति? इध, भिक्खवे, R. 236
भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं झानं उपसम्पज्ज विहरति। वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं[3] अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं झानं उपसम्पज्ज विहरति। अयं वुच्चति, भिक्खवे, निरामिसा पीति।

"कतमा च, भिक्खवे, निरामिसा निरामिसतरा पीति? या खो, भिक्खवे, खीणासवस्स भिक्खुनो रागा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, दोसा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, मोहा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो उप्पज्जति पीति, अयं वुच्चति निरामिसा निरामिसतरा पीति।

"कतमं च, भिक्खवे, सामिसं सुखं? पञ्चिमे, भिक्खवे, कामगुणा। कतमे पञ्च? चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया ...पे०... कायविञ्ञेय्या फोट्ठब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया। इमे खो, भिक्खवे, पञ्च कामगुणा। यं खो, भिक्खवे, इमे पञ्च कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, इदं वुच्चति, भिक्खवे, सामिसं सुखं।

१. अत्थि भिक्खवे – स्या०। २ उपेखा – रो०। ३. एकोधिभावं – रो०।

B 434 "कतमं च, भिक्खवे, निरामिसं सुखं ? इध, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं झानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं दुतियं झानं उपसम्पज्ज विहरति । पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो सुखं च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति – 'उपेक्खको सतिमा सुखाविहारी' ति ततियं झानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, निरामिसं सुखं ।

"कतमं च, भिक्खवे, निरामिसा निरामिसतरं सुखं ? यं खो, भिक्खवे, खीणासवस्स भिक्खुनो रागा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, दोसा
R. 237 चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, मोहा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, इदं वुच्चति, भिक्खवे, निरामिसा निरामिसतरं सुखं ।

"कतमा च, भिक्खवे, सामिसा उपेक्खा ? पञ्चिमे, भिक्खवे, कामगुणा । कतमे पञ्च ? चक्खुविञ्ञेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया ... पे० ... कायविञ्ञेया फोट्ठब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । इमे खो, भिक्खवे, पञ्च कामगुणा । या खो, भिक्खवे, इमे पञ्च कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति उपेक्खा, अयं वुच्चति, भिक्खवे, सामिसा उपेक्खा ।

"कतमा च, भिक्खवे, निरामिसा उपेक्खा ? इध, भिक्खवे, भिक्खु सुखस्स च पहाना, दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा[1], अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं झानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, निरामिसा उपेक्खा ।

"कतमा च, भिक्खवे, निरामिसा निरामिसतरा उपेक्खा ? या खो, भिक्खवे, खीणासवस्स भिक्खुनो रागा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, दोसा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, मोहा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो उप्पज्जति उपेक्खा, अयं वुच्चति, भिक्खवे, निरामिसा निरामिसतरा उपेक्खा ।

"कतमो च, भिक्खवे, सामिसो विमोक्खो ? रूपप्पटिसंयुत्तो[2] विमोक्खो सामिसो विमोक्खो ।

---

१. अत्थगमा – रो० । २. रूपपटिसयुत्तो – स्या०, रो० ।

"कतमो च, भिक्खवे, निरामिसो विमोक्खो ? अरूपप्पटिसंयुत्तो विमोक्खो निरामिसो विमोक्खो । B. 435

"कतमो च, भिक्खवे, निरामिसा निरामिसतरो विमोक्खो ? यो खो, भिक्खवे, खीणासवस्स भिक्खुनो रागा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, दोसा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, मोहा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो उप्पज्जति विमोक्खो, अयं वुच्चति, भिक्खवे, निरामिसा निरामिसतरो विमोक्खो" ति ।

अट्ठसतपरियायवग्गो ततियो ।

तस्सुद्दानं

सीवकअट्ठसतं[1] भिक्खु, पुब्बे ञाणं च भिक्खुना । R. 238
समणब्राह्मणा तीणि, सुद्धिकं च निरामिसं ति ।।

वेदनासयुत्तं समत्तं ।

———:०:———

१. सिवकअट्ठसतं – स्या०; सीवक अट्ठसत – रा० ।

३७. मातुगामसंयुत्तं

१. मातुगामसुत्तं

B 436 १. "पञ्चहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो मातुगामो एकन्तअमनापो होति पुरिसस्स । कतमेहि पञ्चहि ? न च रूपवा होति, न च भोगवा होति, न च सीलवा होति, अलसो च होति, पजञ्चस्स न लभति – इमेहि खो, भिक्खवे, पञ्चहि अङ्गेहि समन्नागतो मातुगामो एकन्तअमनापो होति पुरिसस्स । पञ्चहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो मातुगामो एकन्तमनापो होति पुरिसस्स । कतमेहि पञ्चहि ? रूपवा च होति, भोगवा च होति, सीलवा च होति, दक्खो च होति अनलसो, पजञ्चस्स लभति – इमेहि खो, भिक्खवे, पञ्चहि अङ्गेहि समन्नागतो मातुगामो एकन्तमनापो होति पुरिसस्सा'' ति ।

---

२. पुरिससुत्तं

२. "पञ्चहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो पुरिसो एकन्तअमनापो होति मातुगामस्स । कतमेहि पञ्चहि ? न च रूपवा होति, न च भोगवा होति, न च सीलवा होति, अलसो च होति, पजञ्चस्स न
R 239 लभति – इमेहि खो, भिक्खवे, पञ्चहि अङ्गेहि समन्नागतो पुरिसो एकन्तअमनापो होति मातुगामस्स । पञ्चहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो पुरिसो एकन्तमनापो होति मातुगामस्स । कतमेहि पञ्चहि ? रूपवा च होति, भोगवा च होति, सीलवा च होति, दक्खो च होति अनलसो, पजञ्चस्स लभति – इमेहि खो, भिक्खवे, पञ्चहि अङ्गेहि समन्नागतो पुरिसो एकन्तमनापो होति मातुगामस्सा'' ति ।

---

३. आवेणिकदुक्खसुत्तं

३. "पञ्चिमानि, भिक्खवे, मातुगामस्स आवेणिकानि दुक्खानि, यानि मातुगामो पच्चनुभोति, अञ्ञत्रेव पुरिसेहि । कतमानि पञ्च ?
B. 437 इध, भिक्खवे, मातुगामो दहरो व समानो पतिकुलं गच्छति, ञातकेहि विना होति । इदं, भिक्खवे, मातुगामस्स पठमं आवेणिकं दुक्खं, यं मातुगामो पच्चनुभोति, अञ्ञत्रेव पुरिसेहि । पुन च परं, भिक्खवे,

मातुगामो उतुनी होति । इदं, भिक्खवे, मातुगामस्स दुतियं आवेणिकं दुक्खं, यं मातुगामो पच्चनुभोति, अञ्ञत्रेव पुरिसेहि । पुन च परं, भिक्खवे, मातुगामो गब्भिनी होति । इदं, भिक्खवे, मातुगामस्स ततियं आवेणिकं दुक्खं, यं मातुगामो पच्चनुभोति, अञ्ञत्रेव पुरिसेहि । पुन च परं, भिक्खवे, मातुगामो विजायति । इदं, भिक्खवे, मातुगामस्स चतुत्थं आवेणिकं दुक्खं, यं मातुगामो पच्चनुभोति, अञ्ञत्रेव पुरिसेहि । पुन च परं, भिक्खवे, मातुगामो पुरिसस्स पारिचरियं उपेति । इदं खो, भिक्खवे, मातुगामस्स पञ्चमं आवेणिकं दुक्खं, यं मातुगामो पच्चनुभोति, अञ्ञत्रेव पुरिसेहि । इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च मातुगामस्स आवेणिकानि दुक्खानि, यानि मातुगामो पच्चनुभोति, अञ्ञत्रेव पुरिसेही" ति ।

---

४. तीहिधम्मेहिसुत्तं

४. "तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो येभुय्येन R 240
कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । कतमेहि तीहि ? इध, भिक्खवे, मातुगामो पुब्बण्हसमयं मच्छेरमलपरियुट्ठितेन चेतसा अगारं अज्झावसति । मज्झन्हिकसमयं[1] इस्सापरियुट्ठितेन चेतसा अगारं अज्झावसति । सायन्हसमयं कामरागपरियुट्ठितेन चेतसा अगारं अज्झावसति । इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो येभुय्येन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती" ति ।

---

५. कोधनसुत्तं

५. अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा अनुरुद्धो भगवन्तं एतदवोच – "इधाहं, भन्ते, मातुगामं पस्सामि दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन[2] कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्तं । कतीहि[3] नु खो, भन्ते, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं B. 438
उपपज्जती" ति ?

---

१. मज्झन्तिक समयं – स्या०, रो० । २. मानुस्सकेन – रो० । ३. कतिहि – म० ।

"पञ्चहि खो, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति। कतमेहि पञ्चहि? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी[1] च होति, कोधनो च होति, दुप्पञ्ञो च होति – इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि
R.241 धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती" ति।

---

६. उपनाहीसुत्तं

६. "पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति। कतमेहि पञ्चहि? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, उपनाही च होति, दुप्पञ्ञो च होति – इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गति विनिपातं निरयं उपपज्जती" ति।

---

७. इस्सुकीसुत्तं

७. "पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति। कतमेहि पञ्चहि? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, इस्सुकी च होति, दुप्पञ्ञो च होति – इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती" ति।

---

८. मच्छरीसुत्तं

८. "पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति। कतमेहि पञ्चहि? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति,
B.439 मच्छरी च होति, दुप्पञ्ञो च होति – इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो ...पे०... अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती" ति।

---

१. अनोत्तापी – रो०।

९. अतिचारीसुत्तं

९. "पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो ...पे०... अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि ? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, अतिचारी च होति, दुप्पञ्ञो च होति – इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो ... पे०... उपपज्जती" ति । R. 242

---

१०. दुस्सीलसुत्तं

१०. "पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो ... पे०... निरयं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि ? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, दुस्सीलो च होति, दुप्पञ्ञो च होति – इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो ... पे०... निरयं उपपज्जती" ति ।

---

११. अप्पस्सुतसुत्तं

११. "पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो ...पे०... निरयं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि ? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, अप्पस्सुतो च होति, दुप्पञ्ञो च होति – इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो ... पे०... निरयं उपपज्जती" ति ।

---

१२. कुसीतसुत्तं

१२. "पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो ...पे०... निरयं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि ? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, कुसीतो च होति, दुप्पञ्ञो च होति – इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो ... पे०... अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती" ति ।

---

१३. मुट्ठस्सतिसुत्तं

१३. "पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो ...पे०... B. 440
निरयं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि ? अस्सद्धो च होति, अहिरिको R. 243

च होति, अनोत्तप्पी च होति, मुट्ठस्सति च होति, दुप्पञ्ञो च होति – इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो ...पे०... निरयं उपपज्जती" ति ।

---

१४. पञ्चवेरसुत्तं

१४. "पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो ...पे०... निरयं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि ? पाणातिपाती च होति, अदिन्नादायी च होति, कामेसुमिच्छाचारी च होति, मुसावादी च होति, सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठायी[1] च होति – इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती" ति ।

पठमपेय्यालवग्गो ।

तस्सुद्दानं

मातुगामो पुरिसो च, आवेणिका तिधम्मो च ।
कोधनो उपनाही च, इस्सुकी मच्छरेन च ।।
अतिचारी च दुस्सीलो, अप्पस्सुतो च कुसीतो ।
मुट्ठस्सति पञ्चवेरं, कण्हपक्खे पकासितो ।।

---

१५. अक्कोधनसुत्तं

१५. अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा अनुरुद्धो भगवन्तं एतदवोच – "इधाहं, भन्ते, मातुगामं पस्सामि दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन
B. 441 अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्तं । कतीहि[2] नु खो, भन्ते, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जती" ति ?

"पञ्चहि खो, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि ? सद्धो च होति, हिरिमा च होति, ओत्तप्पी[3] च होति, अक्कोधनो च होति, पञ्ञवा
R 244 च होति – इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जती" ति ।

---

१. मज्जप्पमादट्ठायी – स्या०, रो० । २. कतिहि – म० । ३. ओत्तापी – रो० ।

१६. अनुपनाहीसुत्तं

१६. "पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि ? सद्धो च होति, हिरिमा च होति, ओत्तप्पी च होति, अनुपनाही च होति, पञ्ञवा च होति – इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जती" ति ।

---

१७. अनिस्सुकीसुत्तं

१७. पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि ? सद्धो च होति, हिरिमा च होति, ओत्तप्पी च होति, अनिस्सुकी च होति, पञ्ञवा च होति ... पे० ... ।

---

१८. अमच्छरीसुत्तं

१८. अमच्छरी च होति, पञ्ञवा च होति ... पे० ... ।

---

१९. अनतिचारीसुत्तं

१९. अनतिचारी च होति, पञ्ञवा च होति ... पे० ... ।

---

२०. सुसीलसुत्तं

२०. सीलवा च होति, पञ्ञवा च होति ... पे० ... ।

---

२१. बहुस्सुतसुत्तं

२१. बहुस्सुतो च होति, पञ्ञवा च होति ... पे० ... । B. 442

---

२२. आरद्धविरियसुत्तं

२२. आरद्धविरियो च होति, पञ्ञवा च होति ... पे० ... ।

---

२३. उपट्ठितस्सतिसुत्तं

R. 245 २३. उपट्ठितस्सति[1] च होति, पञ्ञवा च होति ...पे०... इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जती" ति ।

२४. पञ्चसीलसुत्तं

२४. "पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि ? पाणातिपाता पटिविरतो च[2] होति, अदिन्नादाना पटिविरतो च होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो च होति, मुसावादा पटिविरतो च होति, सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठाना पटिविरतो च होति – इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जती" ति ।

दुतियपेय्यालवग्गो ।

तस्सुद्दानं

दुतिये[3] च अक्कोधनो, अनुपनाही अनिस्सुकी ।
अमच्छरी अनतिचारी, सीलवा च बहुस्सुतो ।
विरियं सति सीलं च, सुक्कपक्खे पकासितो[3] ॥

२५. विसारदसुत्तं

B. 443, R. 246 २५. "पञ्चिमानि, भिक्खवे, मातुगामस्स बलानि । कतमानि पञ्च ? रूपबलं, भोगबलं, ञातिबलं, पुत्तबलं, सीलबलं – इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च मातुगामस्स बलानि । इमेहि खो, भिक्खवे, पञ्चहि बलेहि समन्नागतो मातुगामो विसारदो अगारं अज्झावसती" ति ।

---

१. उपट्ठितसति – रो० । २. रो० पोत्थके नत्थि ।

तत्रुद्दानं

३–३. द्वे मनापा - अमनापा च, अवेणिका तीहि अनुरुद्धो ।
कोधनो उपनाही च, इस्सुकी मच्छरेन च ॥
अतिचारी च दुस्सीलो, अप्पस्सुतो च कुसीतो ।
मुट्ठस्सति च पञ्चवेरं, कण्हपक्खे पकासितो ॥
अनुरुद्धो अकोधनो, अनुपनाही अनिस्सुकी ।
अमच्छरी अनतिचारी, सीलवा च बहुस्सुतो ।
विरिय - सति - पञ्चसीला च, सुक्कपक्खे पकासितो ति ॥ – स्या०, रो० ।

२६. पसय्हसुत्तं

२६. "पञ्चिमानि, भिक्खवे, मातुगामस्स बलानि । कतमानि पञ्च ? रूपबलं, भोगबलं, ञातिबलं, पुत्तबलं, सीलबलं – इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च मातुगामस्स बलानि । इमेहि खो, भिक्खवे, पञ्चहि बलेहि समन्नागतो मातुगामो सामिकं पसय्ह अगारं अज्झावसती" ति ।

---

२७. अभिभुय्यसुत्तं

२७. "पञ्चिमानि, भिक्खवे, मातुगामस्स बलानि । कतमानि पञ्च ? रूपबलं, भोगबलं, ञातिबलं, पुत्तबलं, सीलबलं – इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च मातुगामस्स बलानि । इमेहि खो, भिक्खवे, पञ्चहि बलेहि समन्नागतो मातुगामो सामिकं अभिभुय्य वत्तती" ति ।

---

२८. एकसुत्तं

२८. "एकेन च खो, भिक्खवे, बलेन समन्नागतो पुरिसो मातुगामं अभिभुय्य वत्तति । कतमेन एकेन बलेन[१]? इस्सरियबलेन अभिभूतं मातुगामं नेव[२] रूपबलं तायति, न भोगबलं तायति, न ञातिबलं तायति, न पुत्तबलं तायति, न सीलबलं तायती" ति ।

---

२९. अङ्गसुत्तं

२९. "पञ्चिमानि, भिक्खवे, मातुगामस्स बलानि । कतमानि पञ्च ? रूपबलं, भोगबलं, ञातिबलं, पुत्तबलं, सीलबलं । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, न च भोगबलेन – एवं सो तेनङ्गेन अपरिपूरो होति । यतो च खो, भिक्खवे, मातुगामो रूपबलेन च समन्नागतो होति, भोगबलेन च – एवं सो तेनङ्गेन परिपूरो होति ।　R. 247

"रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, भोगबलेन च, न च ञातिबलेन – एवं सो तेनङ्गेन अपरिपूरो होति । यतो च खो, भिक्खवे, मातुगामो रूपबलेन च समन्नागतो होति, भोगबलेन च, ञातिबलेन च – एवं सो तेनङ्गेन परिपूरो होति । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, भोगबलेन च, ञातिबलेन च, न च पुत्तबलेन – एवं सो तेनङ्गेन अपरिपूरो होति । यतो च खो, भिक्खवे, मातुगामो　B. 444

---

१ बलेन इस्सरियबलेन – रो० । २. स्या० पोत्थके नत्थि ।

रूपवलेन च समन्नागतो होति, भोगवलेन च, ञातिबलेन च, पुत्तबलेन च – एवं सो तेनङ्गेन परिपूरो होति । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, भोगबलेन च, ञातिबलेन च, पुत्तवलेन च, न च सीलबलेन – एवं सो तेनङ्गेन अपरिपूरो होति । यतो च खो, भिक्खवे, मातुगामो रूपबलेन च समन्नागतो होति, भोगबलेन च, ञातिबलेन च, पुत्तबलेन च, सीलबलेन च – एवं सो तेनङ्गेन परिपूरो होति । इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च मातुगामस्स बलानी" ति ।

---

३०. नासेन्तिसुत्तं

३०. "पञ्चिमानि, भिक्खवे, मातुगामस्स बलानि । कतमानि
R. 248 पञ्च ? रूपबलं, भोगबलं, ञातिबलं, पुत्तबलं, सीलबलं । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, न च सीलबलेन, नासेन्तेव नं, कुले न वासेन्ति । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, भोगबलेन च, न च सीलबलेन, नासेन्तेव नं, कुले न वासेन्ति । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, भोगबलेन च, ञातिबलेन च, न च सीलबलेन, नासेन्तेव नं, कुले न वासेन्ति । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, भोगबलेन च, ञातिबलेन च, पुत्तबलेन च, न च सीलबलेन, नासेन्तेव नं, कुले न वासेन्ति ।

"सीलबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, न च रूपबलेन, वासेन्तेव नं, कुले न नासेन्ति । सीलबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, न च भोगबलेन, वासेन्तेव नं, कुले न नासेन्ति । सीलबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, न च ञातिबलेन, वासेन्तेव नं, कुले न नासेन्ति । सीलबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, न च पुत्तबलेन, वासेन्तेव नं, कुले न नासेन्ति । इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च मातुगामस्स बलानी" ति ।

---

३१. हेतुसुत्तं

B 445 ३१. "पञ्चिमानि, भिक्खवे, मातुगामस्स बलानि । कतमानि
पञ्च ? रूपबलं, भोगबलं, ञातिबलं, पुत्तबलं, सीलबलं । न, भिक्खवे, मातुगामो रूपबलहेतु वा भोगबलहेतु वा ञातिबलहेतु वा पुत्तबलहेतु वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति । सीलबलहेतु

खो, भिक्खवे, मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति। इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च मातुगामस्स बलानी" ति।

---

३२. ठानसुत्तं

३२. "पञ्चिमानि, भिक्खवे, ठानानि दुल्लभानि अकतपुञ्ञेन R 249
मातुगामेन। कतमानि पञ्च? पतिरूपे[1] कुले जायेय्यं ति – इद, भिक्खवे, पठमं ठानं दुल्लभं अकतपुञ्ञेन मातुगामेन। पतिरूपे कुले जायित्वा पतिरूपं कुलं गच्छेय्यं ति – इदं, भिक्खवे, दुतियं ठानं दुल्लभं अकतपुञ्ञेन मातुगामेन। पतिरूपे कुले जायित्वा, पतिरूपं कुलं गन्त्वा, असपत्ति अगारं अज्झावसेय्यं ति – इदं[2], भिक्खवे, ततियं ठानं दुल्लभं अकतपुञ्ञेन मातुगामेन। पतिरूपे कुले जायित्वा, पतिरूपं कुलं गन्त्वा, असपत्ति अगारं अज्झावसन्ती पुत्तवती अस्सं ति – इदं, भिक्खवे, चतुत्थं ठानं दुल्लभं अकतपुञ्ञेन मातुगामेन। पतिरूपे कुले जायित्वा, पतिरूपं कुलं गन्त्वा, असपत्ति अगारं अज्झावसन्ती पुत्तवती समाना सामिकं अभिभुय्य वत्तेय्यं ति – इदं, भिक्खवे, पञ्चमं ठानं दुल्लभं अकतपुञ्ञेन मातुगामेन। इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च[3] ठानानि[3] दुल्लभानि अकतपुञ्ञेन मातुगामेना ति।

"पञ्चिमानि, भिक्खवे, ठानानि सुलभानि कतपुञ्ञेन मातुगामेन। कतमानि पञ्च? पतिरूपे कुले जायेय्यं ति – इदं, भिक्खवे, पठमं ठानं सुलभं कतपुञ्ञेन मातुगामेन। पतिरूपे कुले जायित्वा पतिरूपं कुलं गच्छेय्यं ति – इदं, भिक्खवे, दुतियं ठानं सुलभं कतपुञ्ञेन मातुगामेन। पतिरूपे कुले जायित्वा पतिरूपं कुलं गन्त्वा असपत्ति अगारं अज्झावसेय्यं ति – इदं, भिक्खवे, ततियं ठानं सुलभं कतपुञ्ञेन मातुगामेन। पतिरूपे कुले जायित्वा पतिरूपं कुलं गन्त्वा असपत्ति अगारं अज्झावसन्ती पुत्तवती अस्सं ति – इदं, भिक्खवे, चतुत्थं ठानं सुलभं
कतपुञ्ञेन मातुगामेन। पतिरूपे कुले जायित्वा पतिरूपं कुलं गन्त्वा R.250
असपत्ति अगारं अज्झावसन्ती पुत्तवती समाना सामिकं अभिभुय्य B 446
वत्तेय्यं ति – इदं, भिक्खवे, पञ्चमं ठानं सुलभं कतपुञ्ञेन मातुगामेन। इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च ठानानि सुलभानि कतपुञ्ञेन मातुगामेना" ति।

---

१. पटिरूपे – स्या०। २. इदम्पि – स्या०। ३–३ पञ्चट्ठानानि – रो०।

३३. पञ्चसीलविसारदसुत्तं

३३. "पञ्चहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो विसारदो अगारं अज्झावसति। कतमेहि पञ्चहि? पाणातिपाता पटिविरतो च होति, अदिन्नादाना पटिविरतो च होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो च होति, मुसावादा पटिविरतो च होति, सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठाना पटिविरतो च होति – इमेहि खो, भिक्खवे, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो विसारदो अगारं अज्झावसती" ति।

---

३४. वड्ढीसुत्तं

३४. "पञ्चहि, भिक्खवे, वड्ढीहि वड्ढमाना अरियसाविका अरियाय वड्ढिया वड्ढति सारादायिनी च होति वरादायिनी च कायस्स। कतमेहि पञ्चहि? सद्धाय वड्ढति, सीलेन वड्ढति, सुतेन वड्ढति, चागेन वड्ढति, पञ्ञाय वड्ढति – इमेहि खो, भिक्खवे, पञ्चहि वड्ढीहि वड्ढमाना अरियसाविका अरियाय वड्ढिया वड्ढति, सारादायिनी च होति, वरादायिनी च कायस्सा ति।

"सद्धाय सीलेन च[1] याध[1] वड्ढति,
पञ्ञाय चागेन सुतेन चूभयं।
सा तादिसी सीलवती उपासिका,
आदीयति सारमिधेव अत्तनो" ति॥

बलवग्गो ततियो।

तस्सुद्दानं

R.251 विसारदा पसय्ह[2] अभिभुय्य, एकं[3] अङ्गेन[3] पञ्चमं।
नासेन्ति[4] हेतु[5] ठानं[5] च[6], विसारदो[7] वड्ढिना दसाति[8]॥

मातुगामसंयत्तं समत्तं।

—:o:—

१–१. च ईध – रो०; स्या० पोत्थके नत्थि। २. पसय्हा – स्या०। ३–३. अङ्गेन स्या०; एकअङ्गेन – रो०। ४. नासयित्थ – स्या०। ५–५. हेतुट्ठानं – स्या०। ६. स्या० पोत्थके नत्थि। ७. विसारदा – स्या०, रो०। ८. तेदसा – रो०।

३८. जम्बुखादकसंयुत्तं

१. निब्बानपञ्हासुत्तं

१. एकं समयं आयस्मा सारिपुत्तो मगधेसु विहरति नालक- B. 447
गामके[1]। अथ खो जम्बुखादको परिब्बाजको येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो जम्बुखादको परिब्बाजको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच –

"'निब्बानं, निब्बानं' ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति। कतमं नु खो, आवुसो, निब्बानं" ति ?

"यो खो, आवुसो, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो – इदं वुच्चति निब्बानं" ति।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया" ति ?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया" ति।

"कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतस्स निब्बानस्स R. 252
सच्छिकिरियाया" ति ?

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाय, सेय्यथीदं[2] – सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि। अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया" ति।

"भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाय। अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति।

---

२. अरहत्तपञ्हासुत्तं

२. "'अरहत्तं, अरहत्तं' ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति। कतमं नु खो, आवुसो, अरहत्तं" ति ?

१. नालगामके – स्या०। २. सेय्यथिदं – म०।

"यो खो, आवुसो, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो – इदं वुच्चति अरहत्तं" ति ।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स अरहत्तस्स सच्छिकिरियाया" ति ?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स अरहत्तस्स सच्छिकिरियाया" ति ।

B 448 "कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतस्स अरहत्तस्स सच्छिकिरियाया" ति ?

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतस्स अरहत्तस्स सच्छिकिरियाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ... पे०... सम्मासमाधि । अयं खो आवुसो, मग्गो, अयं पटिपदा एतस्स अरहत्तस्स सच्छिकिरियाया" ति ।

"भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतस्स अरहत्तस्स सच्छिकिरियाय । अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति ।

---

३. धम्मवादीपञ्हासुत्तं

३. "के नु खो, आवुसो सारिपुत्त, लोके धम्मवादिनो, के लोके सुप्पटिपन्ना[1], के लोके सुगता" ति ?

R. 253 "ये खो, आवुसो, रागप्पहानाय[2] धम्मं देसेन्ति, दोसप्पहानाय धम्मं देसेन्ति, मोहप्पहानाय धम्मं देसेन्ति, ते लोके धम्मवादिनो । ये खो, आवुसो, रागस्स पहानाय पटिपन्ना, दोसस्स पहानाय पटिप्पन्ना, मोहस्स पहानाय पटिप्पन्ना, ते लोके सुप्पटिप्पन्ना । येसं खो, आवुसो रागो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो[3] आयति अनुप्पादधम्मो, दोसो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो, मोहो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो, ते लोके सुगता" ति ।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाया" ति ?

"अत्थि[4] खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाया" ति ।

---

१. सुपटिपन्ना – स्या० । २. लोके रागप्पहानाय–रो०। ३. अनभावकतो – रो० । ४. अत्थि येव – स्या० ।

"कतमो, पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाया" ति ?

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाया" ति ।

"भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाय । अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति ।

---

४. किमत्थियसुत्तं

४. "किमत्थियं, आवुसो सारिपुत्त, समणे गोतमे ब्रह्मचरियं B 449
वुस्सती" ति ?

"दुक्खस्स खो, आवुसो, परिञ्ञत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती" ति ।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स दुक्खस्स परिञ्ञाया" ति ?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स दुक्खस्स परिञ्ञाया" ति ?

"कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतस्स दुक्खस्स परिञ्ञाया" ति ?

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतस्स दुक्खस्स R. 254
परिञ्ञाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतस्स दुक्खस्स परिञ्ञाया" ति ।

"भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतस्स दुक्खस्स परिञ्ञाय । अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति ।

---

५. अस्सासप्पत्तसुत्तं

५. "'अस्सासप्पत्तो[1], अस्सासप्पत्तो' ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कित्तावता नु खो, आवुसो[2], अस्सासप्पत्तो होती" ति ?

---

१. अस्सासपत्तो – स्या० रो० । २. आवुसो सारिपुत्त – स्या० ।

"यतो खो, आवुसो, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं पजानाति, एत्तावता नु खो, आवुसो, अस्सासप्पत्तो होती" ति ।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स अस्सासस्स सच्छिकिरियाया" ति ?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स अस्सासस्स सच्छिकिरियाया" ति ।

"कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतस्स अस्सासस्स सच्छिकिरियाया" ति ?

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतस्स अस्सासस्स सच्छिकिरियाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ... पे० ... सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतस्स अस्सासस्स सच्छिकिरियाया" ति ।

"भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतस्स अस्सासस्स सच्छिकिरियाय । अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति ।

---

६. परमस्सासप्पत्तसुत्तं

६. "'परमस्सासप्पत्तो[1], परमस्सासप्पत्तो' ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कित्तावता नु खो, आवुसो, परमस्सासप्पत्तो होती" ति ?

B. 450, R. 255 "यतो खो, आवुसो, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयं च अत्थङ्गमं[2] च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं विदित्वा अनुपादाविमुत्तो होति, एत्तावता खो, आवुसो, परमस्सासप्पत्तो होती" ति ।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स परमस्सासस्स सच्छिकिरियाया" ति ?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स परमस्सासस्स सच्छिकिरियाया" ति ।

"कतमो पन, आवुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतस्स परमस्सासस्स सच्छिकिरियाया" ति ?

---

१. परमस्सासपत्तो – स्या०, रो० । २. अत्थगमं – रो० ।

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतस्स परमस्सासस्स सच्छिकिरियाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ... पे०... सम्मासमाधि । अयं[1] खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतस्स परमस्सासस्स सच्छिकिरियाया" ति ।

"भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतस्स परमस्सासस्स सच्छिकिरियाय । अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति ।

---

७. वेदनापञ्हासुत्तं

७. "'वेदना, वेदना' ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, वेदना" ति ?

"तिस्सो इमावुसो, वेदना । कतमा तिस्सो ? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना – इमा खो, आवुसो, तिस्सो वेदना" ति ।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतासं तिस्सन्नं वेदनानं परिञ्ञाया" ति ?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतासं तिस्सन्नं वेदनानं परिञ्ञाया" ति ।

"कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतासं तिस्सन्नं वेदनानं परिञ्ञाया" ति ?

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतासं तिस्सन्नं वेदनानं परिञ्ञाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ... पे०... सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतासं तिस्सन्नं वेदनानं परिञ्ञाया" ति ।

"भद्दको आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतासं तिस्सन्नं वेदनानं परिञ्ञाय । अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति ।

---

८. आसवपञ्हासुत्तं

८. "'आसवो, आसवो' ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमो नु खो, आवुसो, आसवो" ति ? R. 256

---

१. अयमेव – रो० ।

B. 451 "तयोमे, आवुसो, आसवा। कामासवो, भवासवो, अविज्जासवो – इमे खो, आवुसो, तयो आसवा" ति।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतेसं आसवानं पहानाया" ति?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतेसं आसवानं पहानाया" ति।

"कतमो, आवुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतेसं आसवानं पहानाया" ति?

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतेसं आसवानं पहानाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि। अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतेसं आसवानं पहानाया ति।

"भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतेसं आसवानं पहानाय। अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति।

---

९. अविज्जापञ्हासुत्तं

९. "'अविज्जा, अविज्जा' ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति। कतमा नु खो, आवुसो, अविज्जा" ति?

"यं खो, आवुसो, दुक्खे अञ्ञाणं, दुक्खसमुदये अञ्ञाणं, दुक्खनिरोधे अञ्ञाणं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय अञ्ञाणं – अयं वुच्चतावुसो, अविज्जा" ति।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतिस्सा अविज्जाय पहानाया" ति?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतिस्सा अविज्जाय पहानाया" ति।

"कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतिस्सा अविज्जाय पहानाया" ति?

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतिस्सा अविज्जाय पहानाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि। अयं खो आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतिस्सा अविज्जाय पहानाया" ति।

R. 257 "भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतिस्सा अविज्जाय पहानाय। अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति।

---

१०. तण्हापञ्हासुत्तं

१०. "'तण्हा, तण्हा' ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, तण्हा" ति ?

"तिस्सो इमा, आवुसो, तण्हा । कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा – इमा खो, आवुसो, तिस्सो तण्हा" ति ।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतासं तण्हानं पहानाया" ति ?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतासं तण्हानं पहानाया" ति ।

"कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतासं तण्हानं पहानाया" ति ? B. 452

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतासं तण्हानं पहानाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतासं तण्हानं पहानाया" ति ।

"भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतासं तण्हानं पहानाय । अलं च पनावुसो, सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति ।

---

११. ओघपञ्हासुत्तं

११. "'ओघो, ओघो' ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमो नु खो, आवुसो, ओघो" ति ?

"चत्तारोमे, आवुसो, ओघा । कामोघो, भवोघो, दिट्ठोघो, अविज्जोघो – इमे खो, आवुसो, चत्तारो ओघा" ति ।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतेसं ओघानं पहानाया" ति ?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतेसं ओघानं पहानाया" ति ।

"कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतेसं ओघानं पहानाया" ति ?

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतेसं ओघानं पहानाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि । अयं खो, R. 258
आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतेसं ओघानं पहानाया" ति ।

"भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतेसं ओघानं पहानाय । अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति ।

---

१२. उपादानपञ्हासुत्तं

१२. "'उपादानं, उपादानं' ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमं नु खो, आवुसो, उपादानं" ति ?

"चत्तारिमानि, आवुसो, उपादानानि । कामुपादानं, दिट्ठुपादानं सीलब्बतुपादानं, अत्तवादुपादानं – इमानि खो, आवुसो, चत्तारि उपादानानी" ति ।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतेसं उपादानानं पहानाया" ति ?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतेसं उपादानानं पहानाया" ति ।

"कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतेसं उपादानानं पहानाया" ति ?

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतेसं उपादानानं
B 453 पहानाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतेसं उपादानानं पहानाया" ति ।

"भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतेसं उपादानानं पहानाय । अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति ।

---

१३. भवपञ्हासुत्तं

१३. "'भवो, भवो' ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमो नु खो, आवुसो, भवो" ति ?

"तयोमे, आवुसो, भवा । कामभवो, रूपभवो, अरूपभवो – इमे खो, आवुसो, तयो भवा" ति ।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतेसं भवानं परिञ्ञाया" ति ?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतेसं भवानं परिञ्ञाया" ति ।

"कतमो, पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतेसं भवानं परिञ्ञाया" ति ?

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतेसं भवानं R 259 परिञ्ञाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतेसं भवानं परिञ्ञाया" ति ।

"भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतेसं भवानं परिञ्ञाय । अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति ।

---

१४. दुक्खपञ्हासुत्तं

१४. "'दुक्खं, दुक्खं' ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमं नु खो, आवुसो, दुक्खं" ति ?

"तिस्सो इमा, आवुसो, दुक्खता । दुक्खदुक्खता, सङ्खारदुक्खता, विपरिणामदुक्खता – इमा खो, आवुसो, तिस्सो दुक्खता" ति ।

"अत्थि पनावुसो मग्गो अत्थि पटिपदा एतासं दुक्खतानं परिञ्ञाया" ति ?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतासं दुक्खतानं परिञ्ञाया" ति ।

"कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतासं दुक्खतानं परिञ्ञाया" ति ?

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतासं दुक्खतानं परिञ्ञाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतासं दुक्खतानं परिञ्ञाया" ति ।

"भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतासं दुक्खतानं परिञ्ञाय । अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति ।

---

१५. सक्कायपञ्हासुत्तं

१५. "'सक्कायो, सक्कायो' ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । B. 454 कतमो नु खो, आवुसो, सक्कायो" ति ?

"पञ्चिमे, आवुसो, उपादानक्खन्धा सक्कायो वुत्तो[1] भगवता, सेय्यथीदं – रूपुपादानक्खन्धो[2], वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्ञुपादानक्खन्धो,

---

१. वुत्ता – स्या० । २. रूपूपादानक्खन्धो – सी०, स्या०, रो० ।

R. 260 सङ्खारुपादानक्खन्धो, विञ्ञाणुपादानक्खन्धो । इमे खो, आवुसो, पञ्चुपादानक्खन्धा सक्कायो वुत्तो भगवता" ति ।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स सक्कायस्स परिञ्ञाया" ति ?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स सक्कायस्स परिञ्ञाया" ति ।

"कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतस्स सक्कायस्स परिञ्ञाया" ति ?

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतस्स सक्कायस्स परिञ्ञाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ... पे० ... सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतस्स सक्कायस्स परिञ्ञाया" ति ।

"भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतस्स सक्कायस्स परिञ्ञाय । अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति ।

---

१६. दुक्करपञ्हासुत्तं

१६. "किं नु खो, आवुसो सारिपुत्त, इमस्मिं धम्मविनये दुक्करं" ति ?

"पब्बज्जा खो, आवुसो, इमस्मिं धम्मविनये दुक्करा[1]" ति ।

"पब्बजितेन पनावुसो, किं दुक्करं" ति ?

"पब्बजितेन खो, आवुसो, अभिरति दुक्करा" ति ।

"अभिरतेन पनावुसो, किं दुक्करं" ति ?

"अभिरतेन खो, आवुसो, धम्मानुधम्मप्पटिपत्ति[2] दुक्करा" ति ।

"कीवचिरं[3] पनावुसो, धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो भिक्खु अरहं अस्सा" ति ?

"नचिरं, आवुसो" ति ।

जम्बुखादकसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्दानं

R. 261 निब्बान अरहत्तं च, धम्मवादी किमत्थियं ।
अस्सासो परमस्सासो, वेदना आसवाविज्जा ॥
तण्हा ओघा उपादानं, भवो दुक्खं च सक्कायो ।
इमस्मिं धम्मविनये दुक्करं ति ॥

———:०:———

1. दुक्करं – रो० । 2. धम्मानुधम्मपटिपत्ति – स्या०, रो० । 3. किं व चिर – रो० ।

३८. सामण्डकसंयुत्तं

१. सामण्डकसुत्तं

१. एकं समयं आयस्मा सारिपुत्तो वज्जीसु विहरति उक्कचेलायं[1] B. 455 गङ्गाय नदिया तीरे । अथ खो सामण्डको परिब्बाजको येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं[2] वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सामण्डको परिब्बाजको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच –

"'निब्बानं, निब्बानं' ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमं नु खो, आवुसो, निब्बानं" ति ?

"यो खो, आवुसो, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो – इदं वुच्चति निब्बानं" ति ।

"अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया" ति ?

"अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया" ति ।

"कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतस्स निब्बानस्स R. 262 सच्छिकिरियाया" ति ?

"अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाय, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया" ति ।

"भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाय । अलं च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया" ति ।

२–१५. (यथा जम्बुखादकसंयुत्तं तथा वित्थारेतब्बं ।)

---

१६. दुक्करसुत्तं

१६. "किं नु खो, आवुसो सारिपुत्त, इमस्मिं धम्मविनये B. 456 दुक्करं" ति ?

---

१. उक्कवेलायं – रो० । २. सारणीयं – सी०, स्या०, रो० ।

"पब्बज्जा खो, आवुसो, इमस्मिं धम्मविनये दुक्करा[१]" ति।

"पब्बजितेन पनावुसो, किं दुक्करं" ति ?

"पब्बजितेन खो, आवुसो, अभिरति दुक्करा" ति।

"अभिरतेन पनावुसो, किं दुक्करं" ति ?

"अभिरतेन खो, आवुसो, धम्मानुधम्मप्पटिपत्ति दुक्करा" ति।

"कीवचिरं पनावुसो, धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो भिक्खु अरहं अस्सा" ति ?

"नचिरं, आवुसो" ति।

(पुरिमसदिसं उद्दानं)

सामण्डकसंयुत्तं समत्तं।

———:o:———

१. दुक्करं – रो०।

४०. मोग्गल्लानसंयुत्तं

१. पठमझानपञ्हासुत्तं

१. एकं समयं आयस्मा महामोग्गल्लानो सावत्थियं विहरति B 457
जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तत्र खो आयस्मा महामोग्गल्लानो R. 263
भिक्खू आमन्तेसि – "आवुसो भिक्खवे[1]" ति। "आवुसो" ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स पच्चस्सोसु। आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच –

"इध मय्हं, आवुसो, रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि – 'पठमं[2] झानं[2], पठमं झानं' ति वुच्चति। कतमं नु खो पठमं झानं ति ? तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि – 'इध भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं झानं उपसम्पज्ज विहरति। इदं वुच्चति पठमं झानं' ति। सो ख्वाहं, आवुसो, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं झानं उपसम्पज्ज विहरामि। तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेन विहरतो कामसहगता सञ्ञामनसिकारा समुदाचरन्ति।

"अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच – 'मोग्गल्लान, मोग्गल्लान ! मा, ब्राह्मण, पठमं झानं पमादो, पठमे झाने चित्तं सण्ठपेहि, पठमे झाने चित्तं एकोदिं[3] करोहि[3], पठमे झाने चित्तं समादहा' ति। सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेन समयेन विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं झानं उपसम्पज्ज विहासिं। यं हि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य – 'सत्थारानुग्गहितो सावको महाभिञ्ञतं पत्तो' ति, ममं तं सम्मा वदमानो वदेय्य – 'सत्थारानुग्गहितो सावको महाभिञ्ञतं पत्तो'" ति।

---

२. दुतियझानपञ्हासुत्तं

२. "'दुतियं झानं, दुतियं झानं' ति वुच्चति। कतमं नु खो B. 458
दुतियं झानं ति ? तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि – 'इध भिक्खु वितक्क- R. 264

---

१. भिक्खवो – रो०। २–२. पठमज्झानं – स्या०; पथमं झानं – रो०। ३–३. एकोदिकरोहि – रो०।

विचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं झानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति दुतियं झानं' ति । सो ख्वाहं, आवुसो, वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं झानं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेन विहरतो वितक्कसहगता सञ्ञामनसिकारा समुदाचरन्ति ।

"अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच – 'मोग्गल्लान, मोग्गल्लान ! मा, ब्राह्मण, दुतियं झानं पमादो, दुतिये झाने चित्तं सण्ठपेहि, दुतिये झाने चित्तं एकोदिं करोहि, दुतिये झाने चित्तं समादहा' ति । सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेन समयेन वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं झानं उपसम्पज्ज विहासिं । यं हि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य – 'सत्थारानुग्गहितो सावको महाभिञ्ञतं पत्तो' ति, ममं तं सम्मा वदमानो वदेय्य – 'सत्थारानुग्गहितो सावको महाभिञ्ञतं पत्तो'' ति ।

---

३. ततियझानपञ्हासुत्तं

३. "'ततियं झानं, ततियं झानं' ति वुच्चति । कतमं नु खो ततियं झानं ति ? तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि – 'इध भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो सुखं च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति – 'उपेक्खको सतिमा सुखविहारी' ति ततियं झानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति ततियं झानं ति । सो ख्वाहं, आवुसो, पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरामि सतो च सम्पजानो सुखं च कायेन पटिसंवेदेमि । यं तं अरिया आचिक्खन्ति – 'उपेक्खको सतिमा सुखविहारी' ति ततियं झानं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेन विहरतो पीतिसहगता सञ्ञामनसिकारा समुदाचरन्ति ।

"अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच – 'मोग्गल्लान, मोग्गल्लान ! मा, ब्राह्मण, ततियं झानं पमादो, ततिये झाने चित्तं सण्ठपेहि, ततिये झानं चित्तं एकोदिं करोहि, ततिये झाने

चित्तं समादहा' ति । सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेन समयेन पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरामि[1] सतो च सम्पजानो सुखं च कायेन पटिसंवेदेमि[2], यं तं अरिया आचिक्खन्ति – 'उपेक्खको सतिमा सुखविहारी' ति ततियं झानं उपसम्पज्ज विहासिं । यं हि तं आवुसो सम्मा वदमानो वदेय्य ... पे० ... महाभिञ्ञतं पत्तो" ति ।

---

४. चतुत्थझानपञ्हासुत्तं

४. "'चतुत्थं झानं, चतुत्थं झानं' ति वुच्चति । कतमं नु खो चतुत्थं झानं ति ? तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि – 'इध भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा[3] अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं झानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति चतुत्थं झानं' ति । सो ख्वाहं, आवुसो, सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं झानं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेन विहरतो सुखसहगता सञ्ञामनसिकारा समुदाचरन्ति ।

"अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच – 'मोग्गलान, मोग्गल्लान ! मा, ब्राह्मण, चतुत्थं झानं पमादो, चतुत्थे झाने चित्तं सण्ठपेहि, चतुत्थे झाने चित्तं एकोदिं करोहि, चतुत्थे झाने चित्तं समादहा' ति । सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेन समयेन सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा R. 266 अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं झानं उपसम्पज्ज विहासिं । यं हि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य ... पे० ... महाभिञ्ञतं पत्तो" ति ।

---

५. आकासानञ्चायतनपञ्हासुत्तं

५. "'आकासानञ्चायतनं, आकासानञ्चायतनं' ति वुच्चति । कतमं नु खो आकासानञ्चायतनं ति ? तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि – 'इध भिक्खु सब्बसो रूपसञ्ञानं समतिक्कमा पटिघ- B. 460 सञ्ञानं अत्थङ्गमा नानत्तसञ्ञानं अमनसिकारा अनन्तो आकासो

ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति। इदं वुच्चति आकासानञ्चायतनं' ति। सो ख्वाहं, आवुसो, सब्बसो रूपसञ्ञानं समतिक्कमा पटिघसञ्ञानं अत्थङ्गमा नानत्तसञ्ञानं अमनसिकारा अनन्तो[१] आकासो ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरामि। तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेन विहरतो रूपसहगता सञ्ञामनसिकारा समुदाचरन्ति।

"अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच – 'मोग्गल्लान, मोग्गल्लान! मा, ब्राह्मण, आकासानञ्चायतनं पमादो, आकासानञ्चायतने चित्तं सण्ठपेहि, आकासानञ्चायतने चित्तं एकोदिं करोहि, आकासानञ्चायतने चित्तं समादहा' ति। सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेन समयेन सब्बसो रूपसञ्ञानं समतिक्कमा पटिघसञ्ञानं अत्थङ्गमा नानत्तसञ्ञानं अमनसिकारा अनन्तो आकासो ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहासिं। यं हि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य ...पे०... महाभिञ्ञतं पत्तो" ति।

---

६. विञ्ञाणञ्चायतनपञ्हासुत्तं

६. "'विञ्ञाणञ्चायतनं, विञ्ञाणञ्चायतनं' ति वुच्चति।
R.267 कतमं नु खो विञ्ञाणञ्चायतनं ति? तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि – 'इध भिक्खु सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म अनन्तं विञ्ञाणं ति विञ्ञाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति। इदं वुच्चति विञ्ञाणञ्चायतनं' ति। सो ख्वाहं, आवुसो, सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म अनन्तं विञ्ञाणं ति विञ्ञाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरामि। तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेन विहरतो आकासानञ्चायतनसहगता सञ्ञामनसिकारा समुदाचरन्ति।

"अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच – 'मोग्गल्लान, मोग्गल्लान! मा, ब्राह्मण, विञ्ञाणञ्चायतनं पमादो, विञ्ञाणञ्चायतने चित्तं सण्ठपेहि, विञ्ञाणञ्चायतने चित्तं एकोदिं करोहि, विञ्ञाणञ्चायतने चित्तं समादहा' ति। सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेन समयेन सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म अनन्तं
B.461 विञ्ञाणं ति विञ्ञाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहासिं। यं हि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य ... पे०... महाभिञ्ञतं पत्तो" ति।

---

१. अनत्तो – रो०।

सञ्ञानासञ्ञायतनं उपसम्पज्ज विहासिं। यं हि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य ... पे०... महाभिञ्ञतं पत्तो" ति।

---

९. अनिमित्तपञ्हासुत्तं

९. "'अनिमित्तो चेतोसमाधि, अनिमित्तो चेतोसमाधी' ति वुच्चति। कतमो नु खो अनिमित्तो चेतोसमाधी ति ? तस्स मय्हं,
R 269 आवुसो, एतदहोसि – 'इध भिक्खु सब्बनिमित्तानं अमनसिकारा अनिमित्तं चेतोसमाधिं उपसम्पज्ज विहरति। अयं वुच्चति अनिमित्तो चेतोसमाधी' ति। सो ख्वाहं[1], आवुसो, सब्बनिमित्तानं अमनसिकारा अनिमित्तं चेतोसमाधिं उपसम्पज्ज विहरामि। तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेन विहरतो निमित्तानुसारि विञ्ञाणं होति।

"अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच – 'मोग्गल्लान, मोग्गल्लान ! मा, ब्राह्मण, अनिमित्तं चेतोसमाधिं पमादो, अनिमित्ते चेतोसमाधिस्मिं चित्तं सण्ठपेहि, अनिमित्ते चेतोसमाधिस्मिं चित्तं एकोदिं करोहि, अनिमित्ते चेतोसमाधिस्मिं चित्तं समादहा' ति। सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेन समयेन सब्बनिमित्तानं अमनसिकारा अनिमित्तं चेतोसमाधिं उपसम्पज्ज विहासिं। यं हि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य – 'सत्थारानुग्गहितो सावको महाभिञ्ञतं पत्तो' ति, ममं तं सम्मा वदमानो वदेय्य – 'सत्थारानुग्गहितो सावको महाभिञ्ञतं पत्तो'" ति।

---

१०. सक्कसुत्तं

१०. अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो – सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो सम्मिञ्जितं[2] वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं सम्मि-
B. 463 ञ्जेय्य; एवमेव – जेतवने अन्तरहितो देवेसु तावतिंसेसु पातुरहोसि। अथ खो सक्को देवानमिन्दो पञ्चहि देवतासतेहि सद्धिं येनायस्मा महा-
R. 270 मोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि। एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच –

"साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धसरणगमनं होति। बुद्धसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा

---

१. खोहं – स्या०, रो०। २. समिञ्जितं – म०।

सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति । साधु खो, देवानमिन्द, धम्मसरणगमनं होति । धम्मसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति । साधु खो, देवानमिन्द, सङ्घसरणगमनं होति । सङ्घसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ती'' ति ।

"साधु खो, मारिस, बुद्धसरणगमनं होति । बुद्धसरणगमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति । साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मसरणगमनं होति । धम्मसरणगमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति । साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, सङ्घ ...पे०.. सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ती'' ति ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो छहि देवतासतेहि सद्धिं ...पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो सत्तहि देवतासतेहि सद्धिं ... पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो अट्ठहि देवतासतेहि सद्धिं ... पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो असीतिया देवतासहस्सेहि सद्धिं येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो R. 271
एतदवोच –

"साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धसरणगमनं होति । बुद्धसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति । साधु खो, देवानमिन्द, धम्मसरणगमनं होति । धम्मसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता B. 464
कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति । साधु खो, देवानमिन्द, सङ्घसरणगमनं होति । सङ्घसरणगमनहेतु खो, देवानमिनन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ती'' ति ।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, बुद्धसरणगमनं होति । बुद्धसरणगमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति । साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मसरणगमनं होति ...पे०... साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, सङ्घ-

सरणगमनं होति । सङ्घसरणगमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ती'' ति ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो पञ्चहि देवतासतेहि सद्धिं येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं मोग्गल्लानं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच –

"साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन[1] समन्नागमनं होति – 'इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा' ति । बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ।

"साधु खो, देवानमिन्द, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति R. 272 – 'स्वाक्खातो[2] भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको[3] पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूही' ति । धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवाननिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ।

"साधु खो देवानमिन्द, सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति B. 465 – 'सुप्पटिपन्नो[4] भगवतो सावकसङ्घो, उजुप्पटिपन्नो[5] भगवतो सावकसङ्घो, ञायप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, सामीचिप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठ पुरिसपुग्गला एस भगवतो सावकसङ्घो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिणेय्यो अञ्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुञ्ञक्खेत्तं लोकस्सा' ति । सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ।

"साधु खो, देवानमिन्द, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि[6] अच्छिद्देहि असबलेहि अकम्मासेहि भुजिस्सेहि[7] विञ्ञुप्पसत्थेहि[8] अपरामट्ठेहि समाधिसंवत्तनिकेहि । अरियकन्तेहि सीलेहि

१ अवेच्च पसादेन – रो० । २. स्वाख्यातो – रो० । ३ ओपनयिको – स्या०, रो० । ४. सुपटिपन्नो – स्या०, रो० । ५. उजुपटिपन्नो – स्या०, रो० । ६. अक्खण्डेहि – स्या० । ७. भुञ्जिस्सेहि – रो० । ८. विञ्ञूपसत्थेहि – रो०, स्या० ।

समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ती'' ति ।

"साधु खो, मारिस मोग्गलान, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'इति पि सो ...पे०.. सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा' ति । बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'स्वाक्खातो भगवता धम्मो ..पे०.. पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूही' ति । धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगति सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'सुप्पटिप्पन्नो भगवतो सावकसङ्घो ...पे०... अनुत्तरं पुञ्ञक्खेत्तं लोकस्सा' ति । सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, R 273
मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि ...पे०... समाधिसंवत्तनिकेहि । अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगति सग्गं लोकं उपपज्जन्ती'' ति ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो छहि देवतासतेहि सद्धिं ...पे०... B. 466
अथ खो सक्को देवानमिन्दो सत्तहि देवतासतेहि सद्धिं ...पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो अट्ठहि देवतासतेहि सद्धिं ...पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो असीतिया देवतासहस्सेहि सद्धिं येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच –

"साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'इति पि सो भगवा ...पे०... सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा' ति । बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ।

"साधु खो, देवानमिन्द, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'स्वाक्खातो भगवता धम्मो ... पे०... पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूही' ति । धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ।

"साधु खो, देवानमिन्द, सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति– 'सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो ... पे०... अनुत्तरं पुञ्ञक्खेत्तं लोकस्सा' ति । सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधे-
R 274 कच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ।

"साधु खो, देवानमिन्द, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि ... पे०... समाधिसंवत्तनिकेहि । अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ती" ति ।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'इति पि सो भगवा ... पे०... सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा' ति । बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ।

B. 467 "साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'स्वाक्खातो भगवता धम्मो ... पे०... पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूही' ति । धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो ... पे०. . अनुत्तरं पुञ्ञक्खेत्तं लोकस्सा' ति । सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि ... पे०... समाधिसंवत्तनिकेहि । अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ती" ति ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो पञ्चहि देवतासतेहि सद्धिं येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि ...पे०... एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच –

"साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धसरणगमनं होति। बुद्धसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं R 275
सग्गं लोकं उपपज्जन्ति। ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति[1] – दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन[2], दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि ,दिब्बेहि फोट्ठब्बेहि।

"साधु खो, देवानमिन्द, धम्मसरणगमनं होति। धम्मसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति। ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोट्ठब्बेहि।

"साधु खो, देवानमिन्द, सङ्घसरणगमनं होति। सङ्घसरण- B. 468
गमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति। ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोट्ठब्बेही" ति।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, बुद्धसरणगमनं होति। बुद्धसरणगमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति। ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना ...पे०... दिब्बेहि फोट्ठब्बेहि।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मसरणगमनं होति ...पे०...।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, सङ्घसरणगमनं होति। सङ्घसरणगमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति। ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि

१. अधिग्गण्हन्ति – स्या०। २. अधिपतेय्येन – रो०।

अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोट्ठब्बेही[1]" ति ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो छहि देवतासतेहि सद्धिं ... पे०... R.276 अथ खो सक्को देवानमिन्दो सत्तहि देवतासतेहि सद्धिं ... पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो अट्ठहि देवतासतेहि सद्धिं ... पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो असीतिया देवतासतेहि सद्धिं येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच –

"साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धसरणगमनं होति । बुद्धसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति । ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना ... पे०... दिब्बेहि फोट्ठब्बेहि ।

"साधु खो, देवानमिन्द, धम्मसरणगमनं होति ... पे०... ।

B. 469 "साधु खो, देवानमिन्द, सङ्घसरणगमनं होति । सङ्घसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति । ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोट्ठब्बेही" ति ।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, बुद्धसरणगमनं होति ... पे०... साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मसरणगमनं होति ... पे०... साधु खो मारिस मोग्गल्लान, सङ्घसरणगमनं होति । सङ्घसरणगमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति । ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोट्ठब्बेही" ति ।

१. पोट्ठब्बेही – रो० ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो पञ्चहि देवतासतेहि सद्धिं येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि। एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवान- R. 277 मिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच –

"साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'इति पि सो भगवा ...पे०... सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा' ति। बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति। ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना ...पे०... दिब्बेहि फोट्ठब्बेहि।

"साधु खो, देवानमिन्द, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'स्वाक्खातो भगवता धम्मो ...पे०... पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूही' ति। धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ...पे०...।

"साधु खो, देवानमिन्द, सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो ...पे०... लोकस्सा' ति। सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे B. 470 सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगति सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ...पे०...।

"साधु खो, देवानमिन्द, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि ...पे०... समाधिसंवत्तनिकेहि। अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति। ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना ...पे०... दिब्बेहि फोट्ठब्बेही" ति।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'इति पि सो भगवा ...पे०... सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा' ति। बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति। ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना ...पे०... दिब्बेहि फोट्ठब्बेहि।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'स्वाक्खातो भगवता धम्मो ...पे०... पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूही' ति। धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति। ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना ...पे०... दिब्बेहि फोट्ठब्बेहि।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो ...पे०... लोकस्सा'
R. 278 ति। सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति ...पे०...।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि ...पे०... समाधिसंवत्तनिकेहि। अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति। ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना ...पे०... दिब्बेहि फोट्ठब्बेही" ति।

B. 471 अथ खो सक्को देवानमिन्दो छहि देवतासतेहि सद्धिं ...पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो सत्तहि देवतासतेहि सद्धिं ...पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो अट्ठहि देवतासतेहि सद्धिं ...पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो असीतिया देवतासहस्सेहि सद्धिं येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि। एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच –

"साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा' ति। बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति। ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि

रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोट्ठब्बेहि।

"साधु खो, देवानमिन्द, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको R.279 ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूही' ति। धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति। ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना ...पे०... दिब्बेहि फोट्ठब्बेहि।

"साधु खो, देवानमिन्द, सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, उजुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, ञायप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, सामीचिप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठ पुरिसपुग्गला एस भगवतो सावकसङ्घो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिणेय्यो अञ्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुञ्ञक्खेत्तं लोकस्सा' ति। सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति। ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – B. 472 दिब्बेन आयुना ... पे०... दिब्बेहि फोट्ठब्बेहि।

"साधु खो, देवानमिन्द, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि[1] अच्छिद्देहि असबलेहि अकम्मासेहि भुजिस्सेहि[2] विञ्ञुप्पसत्थेहि[3] अपरामट्ठेहि समाधिसंवत्तनिकेहि। अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगति सग्गं लोकं उपपज्जन्ति। ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन[4], दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोट्ठब्बेही" ति।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'इति पि सो भगवा ...पे०... सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो

१. अक्खण्डेहि – स्या०। २. भञ्जिस्सेहि – रो०। ३. विञ्ञूपसत्थेहि – स्या०। ४. अधिपतेय्येन – रो०।

भगवा' ति । बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति । ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना ... पे०... दिब्बेहि फोट्ठब्बेहि ।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति – 'स्वाक्खातो[1] भगवता धम्मो ... पे०... पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूही' ति । धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस
R. 280 मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगति सग्गं लोकं उपपज्जन्ति । ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना ... पे०... दिब्बेहि फोट्ठब्बेहि ।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति –'सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो ...पे०... अनुत्तरं पुञ्ञक्खेत्तं लोकस्सा' ति । सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्था कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति । ते अञ्ञे देवे दसहि ानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना ... पे०... दिब्बेहि फोट्ठब्बेहि ।

"साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति
B. 473 अखण्डेहि ... पे०... समाधिसंवत्तनिकेहि । अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ति । ते अञ्ञे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति – दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोट्ठब्बेही" ति ।

---

११. चन्दनसुत्तं

११. अथ खो चन्दनो देवपुत्तो ... पे०... ।

१२. अथ खो सुयामो देवपुत्तो ... पे०... ।

१३. अथ खो सन्तुसितो देवपुत्तो ... पे०... ।

---

१. स्वाख्यातो – रो० ।

१४. अथ खो सुनिम्मितो देवपुत्तो ... पे०... ।

१५. अथ खो वसवत्ति देवपुत्तो ...पे०... ।

(यथा सक्कसुत्तं तथा इमे पञ्च पेय्याला वित्थारेतब्बा ।)

मोग्गल्लानसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्दानं

सवितक्कावितक्कं च, सुखेन च[1] उपेक्खको । R. 281
आकासञ्चेव विञ्ञाणं, आकिञ्चं[2] नेवसञ्ञिना[2] ।
अनिमित्तो च सक्को च, चन्दनेकादसेन चा ति ॥

———:o:———

१. रो० पोत्थके नत्थि । २-२. आकिञ्चञ्ञा० - स्या०; आकिञ्च० - रो० ।

४१. चित्तसंयुत्तं

१. संयोजनसुत्तं

B. 474 १. एकं समयं सम्बहुला थेरा भिक्खू मच्छिकासण्डे[1] विहरन्ति अम्बाटकवने । तेन खो पन समयेन सम्बहुलानं थेरानं भिक्खूनं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं मण्डलमाले[2] सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि – "'संयोजनं[3]' ति वा, आवुसो, 'संयोजनिया धम्मा' ति वा इमे धम्मा नानत्था नानाब्यञ्जना[4] उदाहु एकत्था ब्यञ्जनमेव नानं" ति ? तत्रेकच्चेहि थेरेहि भिक्खूहि एवं ब्याकतं[5] होति – "'संयोजनं' ति वा, आवुसो, 'संयोजनिया धम्मा' ति वा इमे धम्मा नानत्था चेव नानाब्यञ्जना चा" ति । एकच्चेहि थेरेहि भिक्खूहि एवं ब्याकतं होति – "'संयोजनं' ति वा, आवुसो, 'संयोजनिया धम्मा' ति वा इमे धम्मा एकत्था ब्यञ्जनमेव नानं" ति ।

तेन खो पन समयेन चित्तो गहपति मिगपथकं अनुप्पत्तो होति
R. 282 केनचिदेव करणीयेन । अस्सोसि खो चित्तो गहपति सम्बहुलानं किर थेरानं भिक्खूनं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं मण्डलमाले सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि ... इमे धम्मा एकत्था ब्यञ्जनमेव नानं ति । अथ खो चित्तो गहपति येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति थेरे भिक्खू एतदवोच – "सुतं[6] मेतं[6], भन्ते, सम्बहुलानं किर थेरानं भिक्खूनं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं मण्डल-
B. 475 माले सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि ... इमे धम्मा एकत्था ब्यञ्जनमेव नानं" ति ।

"एवं, गहपती" ति ।

"'संयोजनं' ति, भन्ते, 'संयोजनिया धम्मा' ति वा इमे धम्मा नानत्था चेव नानाब्यञ्जना च । तेन हि, भन्ते, उपमं वो करिस्सामि । उपमायपिधेकच्चे विञ्ञू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । सेय्य-

१. मच्छिकसण्डे – स्या० । २ मण्डलमाळे – स्या०, म० । ३. सञ्ञोजनं – स्या० । ४. नानाव्यञ्जना – रो० । ५. व्याकतं – रो । ६–६. सुतमेतं – स्या०, रो० ।

थापि, भन्ते, कालो च बलीबद्दो[1] ओदातो च बलीबद्दो एकेन दामेन[2] वा योत्तेन वा संयुत्ता[3] अस्सु । यो नु खो एवं वदेय्य – 'काळो बलीबद्दो ओदातस्स बलीबद्दस्स संयोजनं, ओदातो बलीवद्दो काळस्स बलीबद्दस्स R.283 संयोजनं' ति, सम्मा नु खो सो वदमानो वदेय्या" ति ?

"नो हेतं, गहपति ! न खो, गहपति, काळो बलीबद्दो ओदातस्स बलीबद्दस्स संयोजनं, न पि ओदातो बलीवद्दो काळस्स बळीबद्दस्स संयोजनं; येन खो ते एकेन दामेन वा योत्तेन वा संयुत्ता तं तत्थ संयोजनं" ति ।

"एवमेव खो, भन्ते, न चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं; यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं । न सोतं सद्दानं ... न घानं गन्धानं ... न जिव्हा रसानं ... न कायो फोट्ठब्बानं संयोजनं, न फोट्ठब्बा कायस्स संयोजनं; यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं । न मनो धम्मानं संयोजनं, न धम्मा मनस्स संयोजनं; यं च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं" ति ।

"लाभा ते, गहपति, सुलद्धं ते, गहपति, यस्स ते गम्भीरे बुद्धवचने पञ्ञाचक्खु कमती" ति ।

---

२. पठमइसिदत्तसुत्तं

२. एक समयं सम्वहुला थेरा भिक्खू मच्छिकासण्डे विहरन्ति अम्बाटकवने । अथ खो चित्तो गहपति येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति थेरे भिक्खू एतदवोच – "अधिवासेन्तु मे, भन्ते, थेरा स्वातनाय भत्तं" ति । अधिवासेसुं खो थेरा भिक्खू तुण्हीभावेन[4] । अथ खो चित्तो गहपति थेरानं भिक्खूनं अधिवासनं B. 476, R. 284 विदित्वा उट्ठायासना थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो थेरा भिक्खू तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन चित्तस्स गहपतिस्स[5] निवेसनं तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा पञ्ञत्ते आसने निसीदिंसु ।

अथ खो चित्तो गहपति येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्कमि; उपसङ्क-

---

१ बलिबद्दो – स्या० ; वलिवद्दो – रो० । २ दमेन – रो० । ३. सञ्ञुत्तो – रो० । ४. तुण्हिभावेन – रो० । ५. गहपतिनो – रो०, स्या० ।

मित्वा थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति आयस्मन्तं थेरं एतदवोच – "'धातुनानत्तं, धातुनानत्तं' ति, भन्ते थेर, वुच्चति। कित्तावता नु खो, भन्ते,' धातुनानत्तं वुत्तं भगवता" ति? एवं वुत्ते आयस्मा थेरो तुण्ही अहोसि। दुतियं पि खो चित्तो गहपति आयस्मन्तं थेरं एतदवोच – "'धातुनानत्तं, धातुनानत्तं' ति, भन्ते थेर, वुच्चति। कित्तावता नु खो, भन्ते, धातुनानत्तं वुत्तं भगवता" ति? दुतियं पि खो आयस्मा थेरो तुण्ही अहोसि। ततियं पि खो चित्तो गहपति आयस्मन्तं थेरं एतदवोच – "'धातुनानत्तं, धातुनानत्तं' ति, भन्ते थेर, वुच्चति। कित्तावता नु खो, भन्ते, धातुनानत्तं वुत्तं भगवता" ति? ततियं पि खो आयस्मा थेरो तुण्ही अहोसि।

तेन खो पन समयेन आयस्मा इसिदत्तो तस्मिं भिक्खुसङ्घे सब्बनवको होति। अथ खो आयस्मा इसिदत्तो आयस्मन्तं थेरं एतदवोच – "ब्याकरोमहं[1], भन्ते थेर, चित्तस्स गहपतिनो एतं पञ्हं" ति?

"ब्याकरोहि त्वं, आवुसो इसिदत्त, चित्तस्स गहपतिनो एतं पञ्हं" ति।

"एवं हि त्वं, गहपति, पुच्छसि – 'धातुनानत्तं, धातुनानत्तं ति, भन्ते थेर, वुच्चति। कित्तावता नु खो, भन्ते, धातुनानत्तं, वुत्तं भगवता'" ति?

R.285 "एवं, भन्ते"।

"इदं खो, गहपति, धातुनानत्तं वुत्तं भगवता – चक्खुधातु, रूपधातु, चक्खुविञ्ञाणधातु ... पे०... मनोधातु, धम्मधातु, मनोविञ्ञाणधातु। एत्तावता नु खो, गहपति, धातुनानत्तं वुत्तं भगवता" ति।

अथ खो चित्तो गहपति आयस्मतो इसिदत्तस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा थेरे भिक्खू पणीतेन खादनीयेन[2] भोजनीयेन[2] सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि। अथ खो थेरा भिक्खू भुत्ताविनो ओनीतपत्तपाणिनो उट्ठायासना पक्कमिंसु। अथ खो आयस्मा थेरो
B.477 आयस्मन्तं इसिदत्तं एतदवोच – "साधु खो तं, आवुसो इसिदत्त, एसो पञ्हो पटिभासि, नेसो पञ्हो मं पटिभासि। तेन हावुसो इसिदत्त, यदा अञ्ञथा पि एवरूपो पञ्हो आगच्छेय्य, तञ्ञेवेत्थ पटिभासेय्या[3]" ति।

---

१. व्याकरोमहं – रो०। २–२. खादनियेनभोजनियेन – रो०। ३. पटिभासेय्या – सी०, स्या०।

३. दुतियइसिदत्तसुत्तं

३. एकं समयं सम्बहुला थेरा भिक्खू मच्छिकासण्डे विहरन्ति अम्बाटकवने। अथ खो चित्तो गहपति येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति थेरे भिक्खू एतदवोच – "अधिवासेन्तु मे, भन्ते थेरा, स्वातनाय भत्तं" ति। अधिवासेसुं खो थेरा भिक्खू तुण्हीभावेन। अथ खो चित्तो गहपति थेरानं भिक्खूनं अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि। अथ खो थेरा भिक्खू तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन चित्तस्स गहपतिस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा पञ्ञत्ते आसने निसीदिंसु।

अथ खो चित्तो गहपति येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्कमि; उपसङ्क- R 286
मित्वा थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति आयस्मन्तं थेरं एतदवोच – "या इमा, भन्ते थेर, अनेकविहिता दिट्ठियो लोके उप्पज्जन्ति – 'सस्सतो लोको ति वा, असस्सतो लोको ति वा, अन्तवा लोको ति वा, अनन्तवा लोको ति वा, तं जीवं तं सरीरं ति वा, अञ्ञं जीवं अञ्ञं सरीरं ति वा, होति तथागतो परं मरणा ति वा, न होति तथागतो परं मरणा ति वा, होति च न च होति तथागतो परं मरणा ति वा, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति' वा, यानि चिमानि द्वासट्ठि दिट्ठिगतानि ब्रह्मजाले भणितानि; इमा नु खो, भन्ते, दिट्ठियो किस्मिं सति होन्ति, किस्मिं असति न होन्ती" ति?

एवं वुत्ते, आयस्मा थेरो तुण्ही अहोसि। दुतियं पि खो चित्तो गहपति ... पे०... ततियं पि खो चित्तो गहपति आयस्मन्तं थेरं एतदवोच
– "या इमा, भन्ते थेर, अनेकविहिता दिट्ठियो लोके उप्पज्जन्ति ... B. 478
यानि चिमानि द्वासट्ठि दिट्ठिगतानि ब्रह्मजाले भणितानि; इमा नु खो, भन्ते, दिट्ठियो किस्मिं सति होन्ति, किस्मिं असति न होन्ती" ति? ततियं पि खो आयस्मा थेरो तुण्ही अहोसि।

तेन खो पन समयेन आयस्मा इसिदत्तो तस्मिं भिक्खुसङ्घे सब्बनवको होति। अथ खो आयस्मा इसिदत्तो आयस्मन्तं थेरं एतदवोच – "ब्याकरोमहं, भन्ते थेर, चित्तस्स गहपतिनो एतं पञ्हं" ति?

"ब्याकरोहि त्वं, आवुसो इसिदत्त, चित्तस्स गहपतिनो एतं पञ्हं" ति ।

R. 287 "एवं हि त्वं, गहपति, पुच्छसि – 'या इमा, भन्ते थेर, अनेकविहिता दिट्ठियो लोके उप्पज्जन्ति – सस्सतो लोको ति वा ... पे० ... इमा नु खो, भन्ते, दिट्ठियो किस्मिं सति होन्ति, किस्मिं असति न होन्ती" ति ?

"एवं, भन्ते" ।

"या इमा, गहपति, अनेकविहिता दिट्ठियो लोके उप्पज्जन्ति – 'सस्सतो लोको ति वा, असस्सतो लोको ति वा, अन्तवा लोको ति वा .. यानि चिमानि द्वासट्ठि दिट्ठिगतानि ब्रह्मजाले भणितानि, इमा खो, गहपति, दिट्ठियो सक्कायदिट्ठिया सति होन्ति, सक्कायदिट्ठिया असति न होन्ती" ति ।

"कथं पन, भन्ते, सक्कायदिट्ठि होती" ति ?

"इध, गहपति, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं; वेदनं अत्ततो समनुपस्सति ... पे० ... सञ्ञं ... सङ्खारे ... विञ्ञाणं अत्ततो समनु-
B. 479 पस्सति, विञ्ञाणवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा विञ्ञाणं, विञ्ञाणस्मिं वा अत्तानं । एवं खो, गहपति, सक्कायदिट्ठि होती" ति ।

"कथं पन, भन्ते, सक्कायदिट्ठि न होती" ति ?

"इध, गहपति, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं; न वेदनं ... न सञ्ञं ... न सङ्खारे ... न विञ्ञाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विञ्ञाणवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा विञ्ञाणं, न विञ्ञाणस्मिं वा अत्तानं । एवं खो, गहपति, सक्कायदिट्ठि न होती" ति ।

R. 288 "कुतो, भन्ते, अय्यो इसिदत्तो आगच्छती" ति ?

"अवन्तिया खो[1], गहपति, आगच्छामी" ति ।

---

१. खोहं – स्या०, रो० ।

"अत्थि, भन्ते, अवन्तिया इसिदत्तो नाम कुलपुत्तो अम्हाकं अदिट्ठसहायो पब्बजितो दिट्ठो सो आयस्मता" ति ?

"एवं, गहपती" ति ।

"कहं नु खो सो, भन्ते, आयस्मा एतरहि विहरती" ति ?

एवं वुत्ते, आयस्मा इसिदत्तो तुण्ही अहोसि ।

"अय्यो नो, भन्ते, इसिदत्तो" ति ?

"एवं, गहपती" ति ।

"अभिरमतु, भन्ते, अय्यो इसिदत्तो मच्छिकासण्डे । रमणीयं अम्बाटकवनं । अहं अय्यस्स इसिदत्तस्स उस्सुक्कं करिस्सामि चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं[1]" ति ।

"कल्याणं वुच्चति, गहपती" ति ।

अथ खो चित्तो गहपति आयस्मतो इसिदत्तस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा थेरे भिक्खू पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो थेरा भिक्खू भुत्ताविनो ओनीतपत्तपाणिनो उट्ठायासना पक्कमिसु । अथ खो आयस्मा थेरो आयस्मन्तं इसिदत्तं एतदवोच – "साधु खो तं, आवुसो इसिदत्त, एसो पञ्हो पटिभासि । नेसो पञ्हो मं[2] पटिभासि । तेन हावुसो इसिदत्त, यदा अञ्ञथा पि एवरूपो पञ्हो आगच्छेय्य, तञ्ञेवेत्थ पटिभासेय्या" ति ।

अथ खो आयस्मा इसिदत्तो सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय मच्छिकासण्डम्हा पक्कामि । यं मच्छिकासण्डम्हा पक्कामि, तथा पक्कन्तो व अहोसि, न पुन पच्चागच्छी[3] ति ।

४. महकपाटिहारियसुत्तं

४. एकं समयं सम्बहुला थेरा भिक्खू मच्छिकासण्डे विहरन्ति B. 480
अम्बाटकवने । अथ खो चित्तो गहपति येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्कमि; R. 289
उपसङ्कमित्वा थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति थेरे भिक्खू एतदवोच – "अधिवासेन्तु मे, भन्ते थेरा, स्वातनाय गोकुले भत्तं" ति । अधिवासेसुं खो थेरा भिक्खू तुण्हीभावेन । अथ खो चित्तो गहपति थेरानं भिक्खूनं अधिवासनं विदित्वा

१. ० गिलानपच्चय ० – स्या०, रो० । २. ममं – स्या० । ३. पच्छागच्छी – रो० ।

उट्ठायासना थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो थेरा भिक्खू तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्त-चीवरमादाय येन चित्तस्स गहपतिनो गोकुलं तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा पञ्ञत्ते आसने निसीदिंसु ।

अथ खो चित्तो गहपति थेरे भिक्खू पणीतेन सप्पिपायासेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो थेरा भिक्खू भुत्ताविनो ओनीतपत्त-पाणिनो उट्ठायासना पक्कमिंसु । चित्तो पि खो गहपति 'सेसकं विस्सज्जेथा' ति वत्वा थेरे भिक्खू पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धि । तेन खो पन समयेन उण्हं होति कुथितं[1]; ते च थेरा भिक्खू पवेलियमानेन मञ्ञे कायेन गच्छन्ति, यथा तं भोजनं भुत्ताविनो ।

तेन खो पन समयेन आयस्मा महको तस्मिं भिक्खुसङ्घे सब्बनवको[2] होति । अथ खो आयस्मा महको आयस्मन्तं थेरं एतदवोच – "साधु ख्वस्स, भन्ते थेर[3], सीतको च वातो वायेय्य, अब्भसम्पिलापो[4] च अस्स, देवो च एकमेकं फुसायेय्या" ति ।

"साधु ख्वस्स, आवुसो महक, यं सीतको च वातो वायेय्य, अब्भसम्पिलापो च अस्स, देवो च एकमेकं फुसायेय्या[5]" ति ।

R. 290 अथ खो आयस्मा महको तथारूपं इद्धाभिसङ्खारं अभिसङ्खरि[6] यथा[7] सीतको च वातो वायि, अब्भसम्पिलापो च अस्स, देवो च एकमेकं फुसि । अथ खो चित्तस्स गहपतिनो एतदहोसि – "यो खो इमस्मिं B. 481 भिक्खुसङ्घे सब्बनवको भिक्खु तस्सायं एवरूपो इद्धानुभावो" ति । अथ खो आयस्मा महको आरामं सम्पापुणित्वा आयस्मन्तं थेरं एतदवोच – "अलमेत्तावता, भन्ते थेरा" ति ?

"अलमेत्तावता, आवुसो महक ! कतमेत्तावता, आवुसो महक ! पूजितमेत्तावता, आवुसो महको" ति । अथ खो थेरा भिक्खू यथाविहारं अगमंसु । आयस्मा पि महको सकं विहारं अगमासि ।

अथ खो चित्तो गहपति येनायस्मा महको तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महकं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति आयस्मन्तं महकं एतदवोच – "साधु मे, भन्ते, अय्यो महको उत्तरिमनुस्सधम्मं इद्धिपाटिहारियं दस्सेतू" ति ।

१. कुट्ठितं – सी०, स्या०, रो० । २. सब्बनवो – स्या० । ३. थेरं यं – रो०; थेरस्स – स्या० । ४. अब्भसंबिलापो – सी०; अब्भसंविलापो – रो० । ५. फुसयेय्या – स्या० । ६. अभिसङ्खासि – सी० । ७. यथायं – स्या० ।

"तेन हि त्वं, गहपति, आलिन्दे[1] उत्तरासङ्गं पञ्ञापेत्वा तिणकलापं ओकासेही" ति । "एवं, भन्ते" ति खो चित्तो गहपति आयस्मतो महकस्स पटिस्सुत्वा आलिन्दे उत्तरासङ्गं पञ्ञापेत्वा तिणकलापं ओकासेसि । अथ खो आयस्मा महको विहारं पविसित्वा सूचिघटिकं[2] दत्वा तथारूपं इद्धाभिसङ्खारं अभिसङ्खरि यथा तालच्छिग्गळेन[3] च अग्गळन्तरिकाय च अच्चि[4] निक्खमित्वा तिणानि झापेसि, उत्तरासङ्गं न झापेसि । अथ खो चित्तो गहपति उत्तरासङ्गं पप्फोटेत्वा[5] संविग्गो लोमहट्ठजातो एकमन्तं अट्ठासि । अथ खो आयस्मा महको विहारा निक्खमित्वा चित्तं गहपतिं एतदवोच – "अलमेत्तावता, गहपती" ति ?

"अलमेत्तावता, भन्ते महक ! कतमेत्तावता, भन्ते, महक ! R. 291 पूजितमेत्तावता, भन्ते महक ! अभिरमतु, भन्ते, अय्यो महको मच्छिकासण्डे । रमणीयं अम्बाटकवनं । अहं अय्यस्स महकस्स उस्सुक्कं करिस्सामि चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं" ति ।

"कल्याणं वुच्चति, गहपती" ति ।

अथ खो आयस्मा महको सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय मच्छिकासण्डम्हा पक्कामि । यं मच्छिकासण्डम्हा पक्कामि, यथा पक्कन्तो व अहोसि; न पुन पच्चागच्छी[6] ति ।

---

५. पठमकामभूसुत्तं

५. एकं समयं आयस्मा कामभू मच्छिकासण्डे विहरति अम्बाटकवने । अथ खो चित्तो गहपति येनायस्मा कामभू तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं कामभुं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं B. 482 निसिन्नं खो चित्तं गहपतिं आयस्मा कामभू एतदवोच – "वुत्तमिदं, गहपति –

'नेलङ्गो सेतपच्छादो, एकारो वत्तती रथो ।
अनीघं पस्स आयन्तं[7], छिन्नसोतं अबन्धनं' ति ।।

"इमस्स नु खो, गहपति, सङ्खित्तेन भासितस्स कथं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो" ति ?

---

१. आळिन्दे – स्या०, रो० । २. सुचिघटिकं – स्या०, रो० । ३. ताळच्छिग्गळेन – स्या०, रो० । ४. अच्छि – रो० । ५ पप्पोटेत्वा – रो० । ६ पच्छागच्छी – रो० । ७. अप्पत्तं – स्या० ।

"किं नु खो एतं, भन्ते, भगवता भासितं" ति ?

"एवं, गहपती" ति ।

"तेन हि, भन्ते, मुहुत्तं आगमेहि यावस्स अत्थं पेक्खामी" ति । अथ खो चित्तो गहपति मुहुत्तं तुण्ही हुत्वा आयस्मन्तं कामभुं एतदवोच –

R.292 "'नेलङ्गं' ति खो, भन्ते, सीलानमेतं अधिवचनं । 'सेतपच्छादो' ति खो, भन्ते, विमुत्तिया एतं अधिवचनं । 'एकारो' ति खो, भन्ते, सतिया एतं अधिवचनं । 'वत्तती' ति खो, भन्ते, अभिक्कमपटिक्कमस्सेतं अधिवचनं । 'रथो' ति खो, भन्ते, इमस्सेतं चातुम्महाभूतिकस्स[1] कायस्स अधिवचनं मातापेत्तिकसम्भवस्स ओदनकुम्मासूपचयस्स[2] अनिच्चुच्छादनपरिमद्दनभेदनविद्धंसनधम्मस्स । रागो खो, भन्ते, नीघो[3], दोसो नीघो, मोहो नीघो । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता[4] आयति अनुप्पादधम्मा । तस्मा खीणासवो भिक्खु 'अनीघो' ति वुच्चति । 'आयन्तं' ति खो, भन्ते, अरहतो एतं[5] अधिवचनं । 'सोतो' ति खो, भन्ते, तण्हायेतं अधिवचनं । सा खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयतिं अनुप्पादधम्मा । तस्मा खीणासवो भिक्खु 'छिन्नसोतो' ति वुच्चति । रागो खो, भन्ते, बन्धनं, दोसो बन्धनं, मोहो बन्धनं । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयति अनुप्पादधम्मा । तस्मा खीणासवो भिक्खु 'अबन्धनो' ति वुच्चति । इति खो, भन्ते, यं तं भगवता वुत्तं –

'नेलङ्गो सेतपच्छादो, एकारो वत्तती रथो ।
अनीघं पस्स आयन्तं, छिन्नसोतं अबन्धनं' ति ।।

B.483 "इमस्स खो[6], भन्ते, भगवता सङ्खित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी" ति ।

"लाभा ते, गहपति, सुलद्धं ते, गहपति ! यस्स ते गम्भीरे बुद्धवचने पञ्ञाचक्खु कमती" ति ।

---

६. दुतियकामभूसुत्तं

R.293 ६. एकं समयं आयस्मा कामभू मच्छिकासण्डे विहरति अम्बाटकवने । अथ खो चित्तो गहपति येनायस्मा कामभू तेनुपसङ्कमि;

१. चातुमहाभूतिकस्स – म० । २. ओदनकुम्मासुपचयस्स – स्या०, रो० । ३. निघो – स्या० । ४. अनभावकता – रो० । ५. ते – स्या० । ६. खोहं – स्या० ।

उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति आयस्मन्तं कामभुं एतदवोच – "कति नु खो, भन्ते, सङ्खारा" ति ?

"तयो खो, गहपति, सङ्खारा – कायसङ्खारो, वचीसङ्खारो, चित्तसङ्खारो" ति ।

"साधु, भन्ते" ति खो चित्तो गहपति आयस्मतो कामभुस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा आयस्मन्तं कामभुं उत्तरिं[1] पञ्हं[1] अपुच्छि – "कतमो पन, भन्ते, कायसङ्खारो, कतमो वचीसङ्खारो, कतमो चित्तसङ्खारो" ति ?

"अस्सासपस्सासा खो, गहपति, कायसङ्खारो, वितक्कविचारा वचीसङ्खारो, सञ्ञा च वेदना च चित्तसङ्खारो" ति ।

"साधु, भन्ते" ति खो चित्तो गहपति ...पे०... उत्तरि पञ्हं अपुच्छि – "कस्मा पन, भन्ते, अस्सासपस्सासा कायसङ्खारो, कस्मा वितक्कविचारा वचीसङ्खारो, कस्मा सञ्ञा च वेदना च चित्तसङ्खारो" ति ?

"अस्सासपस्सासा खो, गहपति, कायिका । एते धम्मा कायप्पटिबन्धा, तस्मा अस्सासपस्सासा कायसङ्खारो । पुब्बे खो, गहपति, वितक्केत्वा विचारेत्वा पच्छा वाचं भिन्दति, तस्मा वितक्कविचारा वचीसङ्खारो । सञ्ञा च वेदना च चेतसिका । एते धम्मा चित्तप्पटिबन्धा, तस्मा सञ्ञा च वेदना च चित्तसङ्खारो ।

साधु ... पे०... उत्तरिं पञ्हं अपुच्छि – "कथं पन, भन्ते, सञ्ञावेदयितनिरोधसमापत्ति होती" ति ?

"न खो, गहपति, सञ्ञावेदयितनिरोधं समापज्जन्तस्स भिक्खुनो एवं होति – 'अहं सञ्ञावेदयितनिरोधं समापज्जिस्सं' ति वा 'अहं सञ्ञावेदयितनिरोधं समापज्जामी' ति वा 'अहं सञ्ञावेदयितनिरोधं समापन्नो' ति वा । अथ ख्वस्स पुब्बेव तथा चित्तं भावितं होति यं तं R.294 तथत्ताय उपनेती" ति ।

साधु ... पे०... उत्तरिं पञ्हं अपुच्छि – "सञ्ञावेदयितनिरोधं B.484 समापज्जन्तस्स पन, भन्ते, भिक्खुनो कतमे धम्मा पठमं निरुज्झन्ति, यदि वा कायसङ्खारो, यदि वा वचीसङ्खारो, यदि वा चित्तसङ्खारो" ति ?

"सञ्ञावेदयितनिरोधं समापज्जन्तस्स खो, गहपति, भिक्खुनो वचीसङ्खारो पठमं निरुज्झति, ततो कायसङ्खारो, ततो चित्तसङ्खारो" ति ।

१–१. उत्तरिपञ्हं – रो० ।

साधु ...पे०... उत्तरिं पञ्हं अपुच्छि – "य्वायं, भन्ते, मतो कालङ्कतो[1], यो चायं भिक्खु सञ्ञावेदयितनिरोधं समापन्नो, इमेसं किं नानाकरणं" ति ?

"य्वायं गहपति, मतो कालङ्कतो तस्स कायसङ्खारो निरुद्धो पटिप्पस्सद्धो, वचीसङ्खारो निरुद्धो पटिप्पस्सद्धो, चित्तसङ्खारो निरुद्धो पटिप्पस्सद्धो, आयु परिक्खीणो, उस्मा वूपसन्ता, इन्द्रियानि विपरिभिन्नानि । यो च ख्वायं, गहपति, भिक्खु सञ्ञावेदयितनिरोधं समापन्नो, तस्स पि कायसङ्खारो निरुद्धो पटिप्पस्सद्धो, वचीसङ्खारो निरुद्धो पटिप्पस्सद्धो, चित्तसङ्खारो निरुद्धो पटिप्पस्सद्धो, आयु अपरिक्खीणो, उस्मा अवूपसन्ता, इन्द्रियानि विप्पसन्नानि । य्वायं, गहपति, मतो कालङ्कतो, यो चायं भिक्खु सञ्ञावेदयितनिरोधं समापन्नो, इदं नेसं नानाकरणं" ति ।

साधु ...पे०... उत्तरिं पञ्हं अपुच्छि – "कथं पन, भन्ते, सञ्ञावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठानं होती" ति ?

"न खो, गहपति, सञ्ञावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहन्तस्स भिक्खुनो एवं होति – 'अहं सञ्ञावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहिस्सं' ति वा 'अहं सञ्ञावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहामी' ति वा 'अहं सञ्ञावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितो' ति वा । अथ ख्वस्स पुब्बेव तथा चित्तं भावितं होति, यं तं तथत्ताय उपनेती" ति ।

R. 295 साधु भन्ते ...पे०... उत्तरिं पञ्हं अपुच्छि – "सञ्ञावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहन्तस्स पन, भन्ते, भिक्खुनो कतमे धम्मा पठमं उप्पज्जन्ति, यदि वा कायसङ्खारो, यदि वा वचीसङ्खारो, यदि वा चित्तसङ्खारो" ति ?

"सञ्ञावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहन्तस्स, गहपति, भिक्खुनो चित्तसङ्खारो पठमं उप्पज्जति, ततो कायसङ्खारो, ततो वचीसङ्खारो" ति।

साधु ...पे०... उत्तरिं पञ्हं अपुच्छि – "सञ्ञावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितं पन, भन्ते, भिक्खुं कति फस्सा फुसन्ति" ?

B. 485 "सञ्ञावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितं खो, गहपति, भिक्खुं तयो फस्सा फुसन्ति – सुञ्ञतो[2] फस्सो, अनिमित्तो फस्सो, अप्पणिहितो फस्सो" ति ।

साधु ...पे०... उत्तरिं पञ्हं अपुच्छि – "सञ्ञावेदयितनिरोध-

१. कालकतो – स्या० रो० । २. सुञ्ञो – स्या० ।

समापत्तिया वुट्ठितस्स पन, भन्ते, भिक्खुनो किंनिन्नं चित्तं होति, किंपोणं, किंपब्भारं" ति ?

"सञ्ञावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितस्स खो, गहपति, भिक्खुनो विवेकनिन्नं चित्तं होति विवेकपोणं विवेकपब्भारं" ति ।

"साधु, भन्ते" ति खो चित्तो गहपति आयस्मतो कामभुस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा आयस्मन्तं कामभुं उत्तरिं पञ्हं अपुच्छि – "सञ्ञावेदयितनिरोधसमापत्तिया पन, भन्ते, कति धम्मा बहूपकारा" ति ?

"अद्धा खो त्वं, गहपति, यं पठमं पुच्छितब्बं तं पुच्छसि[1] । अपि च त्याहं ब्याकरिस्सामि[2] । सञ्ञावेदयितनिरोधसमापत्तिया खो, गहपति, द्वे धम्मा बहूपकारा – समथो च विपस्सना चा" ति ।

---

७. गोदत्तसुत्तं

७. एकं समयं आयस्मा गोदत्तो मच्छिकासण्डे[3] विहरति अम्बाटकवने । अथ खो चित्तो गहपति येनायस्मा गोदत्तो तेनुपसङ्कमि; R. 296
उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं गोदत्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो चित्तं गहपतिं आयस्मा गोदत्तो एतदवोच – "या चायं, गहपति, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति, या च आकिञ्चञ्ञा चेतोविमुत्ति, या च सुञ्ञता चेतोविमुत्ति, या च अनिमित्ता चेतोविमुत्ति, इमे धम्मा नानत्था नानाब्यञ्जना उदाहु एकत्था ब्यञ्जनमेव नानं" ति ?

"अत्थि, भन्ते, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा नानत्था चेव नानाब्यञ्जना च । अत्थि पन, भन्ते, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा एकत्था ब्यञ्जनमेव नानं" ति ।

"कतमो च, भन्ते, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा नानत्था चेव नानाब्यञ्जना च ? इध, भन्ते, भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं ।
इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय[4] सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन B. 486
चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन[5] फरित्वा विहरति । करुणासहगतेन चेतसा ...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा ...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा

---

१. पच्छा पुच्छसि – रो० । २ व्याकरिस्सामि – रो० । ३ मच्छिकसण्डे – स्या० ।
४. सब्बत्थताय – रो० । ५ अब्यापज्झेन – सी०, रो० , अब्यापज्झेन – स्या० ।

दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । अयं वुच्चति, भन्ते, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति ।

"कतमा च, भन्ते, आकिञ्चञ्ञा चेतोविमुत्ति ? इध, भन्ते, भिक्खु सब्बसो विञ्ञाणञ्चायतनं समतिक्कम्म, 'नत्थि किञ्ची' ति आकिञ्चञ्ञायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भन्ते, आकिञ्चञ्ञा चेतोविमुत्ति ।

"कतमा च, भन्ते, सुञ्ञता चेतोविमुत्ति ? इध, भन्ते, भिक्खु अरञ्ञगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुञ्ञागारगतो वा इति पटिसञ्चि-
R. 297 क्खति – 'सुञ्ञमिदं अत्तेन वा अत्तनियेन वा' ति । अयं वुच्चति, भन्ते, सुञ्ञता चेतोविमुत्ति ।

"कतमा च, भन्ते, अनिमित्ता चेतोविमुत्ति ? इध, भन्ते, भिक्खु सब्बनिमित्तानं अमनसिकारा अनिमित्तं चेतोसमाधिं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भन्ते, अनिमित्ता चेतोविमुत्ति । अयं खो, भन्ते, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा नानत्था चेव नानाब्यञ्जना च ।

"कतमो च, भन्ते, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा एकत्था ब्यञ्जनमेव नानं ? रागो, भन्ते, पमाणकरणो, दोसो पमाणकरणो, मोहो पमाणकरणो । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयतिं अनुप्पादधम्मा । यावता खो, भन्ते, अप्पमाणा चेतोविमुत्तियो, अकुप्पा तासं चेतोविमुत्ति अग्गमक्खायति । सा खो पन अकुप्पा चेतोविमुत्ति सुञ्ञा रागेन, सुञ्ञा दोसेन, सुञ्ञा मोहेन । रागो खो, भन्ते, किञ्चनं, दोसो किञ्चनं, मोहो किञ्चनं । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयतिं अनुप्पादधम्मा । यावता खो, भन्ते, आकिञ्चञ्ञा चेतोविमुत्तियो, अकुप्पा तासं
B. 487 चेतोविमुत्ति अग्गमक्खायति । सा खो पन अकुप्पा चेतोविमुत्ति रागेन, सुञ्ञा दोसेन, सुञ्ञा मोहेन । रागो खो, भन्ते, निमित्तकरणो, दोसो निमित्तकरणो, मोहो निमित्तकरणो । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयतिं अनुप्पादधम्मा । यावता खो, भन्ते, अनिमित्ता चेतोविमुत्तियो, अकुप्पा तासं चेतोविमुत्ति अग्गमक्खायति ।

"सा खो पन अकुप्पा चेतोविमुत्ति सुञ्ञा रागेन, सुञ्ञा दोसेन, सुञ्ञा मोहेन। अयं खो, भन्ते, परियायो य परियाय आगम्म इमे धम्मा एकत्था ब्यञ्जनमेव नानं" ति।

"लाभा[1] ते, गहपति, सुलद्धं ते, गहपति! यस्स ते गम्भीरे बुद्धवचने पञ्ञाचक्खु कमती" ति[1]।

---

८. निगण्ठनाटपुत्तसुत्तं

८. तेन खो पन समयेन निगण्ठो नाटपुत्तो[2] मच्छिकासण्डं अनु- R.298
प्पत्तो होति महतिया निगण्ठपरिसाय सद्धिं। अस्सोसि खो चित्तो गहपति – "निगण्ठो किर नाटपुत्तो मच्छिकासण्डं अनुप्पत्तो महतिया निगण्ठपरिसाय सद्धिं" ति। अथ खो चित्तो गहपति सम्बहुलेहि उपासकेहि सद्धिं येन निगण्ठो नाटपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा निगण्ठेन नाटपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो चित्तं गहपतिं निगण्ठो नाटपुत्तो एतदवोच – "सद्दहसि त्वं, गहपति, समणस्स गोतमस्स – अत्थि अवितक्को अविचारो समाधि, अत्थि वितक्कविचारानं निरोधो" ति?

"न ख्वाहं एत्थ, भन्ते, भगवतो सद्धाय गच्छामि। अत्थि अवितक्को अविचारो समाधि, अत्थि वितक्कविचारानं निरोधो" ति।

एवं वुत्ते, निगण्ठो नाटपुतो उल्लोकेत्वा[3] एतदवोच – "इदं भवन्तो पस्सन्तु, याव उजुको चायं चित्तो गहपति, याव असठो[4] चायं चित्तो गहपति, याव अमायावी चायं चित्तो गहपति, वातं वा सो जालेन बाधेतब्बं मञ्ञेय्य, यो वितक्कविचारे निरोधेतब्बं मञ्ञेय्य, सकमुट्ठिना B.488
वा सो गङ्गाय सोतं आवारेतब्बं मञ्ञेय्य, यो वितक्कविचारे निरोधेतब्ब मञ्ञेय्या" ति।

"तं किं मञ्ञसि, भन्ते, कतमं नु खो पणीततरं – ञाणं वा सद्धा वा" ति?

"सद्धाय खो, गहपति, ञाणं येव पणीततरं" ति।

"अहं खो, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं झानं

१–१. रो० पोत्थके नत्थि। २ नातपुत्तो – सी०। ३ सकं परिसं अपलोकेत्वा – सी०, स्या०; सकं परिसं उल्लोकेत्वा – रो०। ४. असट्ठो – रो०।

R. 299 उपसम्पज्ज विहरामि । अहं खो, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि, वितक्क-
विचारानं वूपसमा ...पे०... दुतिय झानं उपसम्पज्ज विहरामि । अहं
खो, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि, पीतिया च विरागा ...पे०... ततियं
झानं उपसम्पज्ज विहरामि । अहं खो, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि,
सुखस्स च पहाना ...पे०... चतुत्थं झानं उपसम्पज्ज विहरामि । न[1]
सो ख्वाहं, भन्ते, एवं जानन्तो एवं पस्सन्तो कस्स[2] अञ्ञस्स[2] समणस्स
वा ब्राह्मणस्स वा सद्धाय गमिस्सामि । अत्थि अवितक्को अविचारो
समाधि, अत्थि वितक्कविचारानं निरोधो" ति ।

एवं वुत्ते, निगण्ठो नाटपुत्तो सकं परिसं अपलोकेत्वा एतदवोच –
"इदं भवन्तो पस्सन्तु, याव अनुजुको[3] चायं चित्तो गहपति, याव सठो
चायं चित्तो गहपति, याव मायावी चायं चित्तो गहपती" ति ।

"इदानेव खो[4] ते[4] मयं, भन्ते, भासितं –'एवं आजानाम इदं भवन्तो
पस्सन्तु, याव उजुको चायं चित्तो गहपति, याव असठो चायं चित्तो
गहपति, याव अमायावी चायं चित्तो गहपती' ति । इदानेव च पन मयं,
भन्ते, भासितं – 'एवं आजानाम इदं भवन्तो पस्सन्तु, याव अनुजुको
चायं चित्तो गहपति, याव सठो चायं चित्तो गहपति, याव मायावी चायं
गहपती' ति । सचे ते, भन्ते, पुरिमं सच्चं, पच्छिमं ते मिच्छा । सचे
पन ते, भन्ते, पुरिमं मिच्छा, पच्छिमं ते सच्चं । इमे खो पन, भन्ते, दस
सहधम्मिका पञ्हा आगच्छन्ति । यदा नेसं अत्थं आजानेय्यासि, अथ मं
पटिहरेय्यासि सद्धिं निगण्ठपरिसाय । एको पञ्हो एको उद्देसो एकं
वेय्याकरणं । द्वे पञ्हा द्वे उद्देसा द्वे वेय्याकरणानि । तयो पञ्हा तयो
B. 489 उद्देसा तीणि वेय्याकरणानि । चत्तारो पञ्हा चत्तारो उद्देसा चत्तारि
वेय्याकरणानि । पञ्च पञ्हा पञ्च उद्देसा पञ्च वेय्याकरणानि । छ
पञ्हा छ उद्देसा छ वेय्याकरणानि । सत्त पञ्हा सत्त उद्देसा सत्त वेय्या-
R. 300 करणानि । अट्ठ पञ्हा अट्ठ उद्देसा अट्ठ वेय्याकरणानि । नव पञ्हा नव
उद्देसा नव वेय्याकरणानि । दस पञ्हा दस उद्देसा दस वेय्या-
करणानी" ति ।

अथ खो चित्तो गहपति निगण्ठं नाटपुत्तं इमे दस सहधम्मिके
पञ्हे आपुच्छित्वा उट्ठायासना पक्कामी ति ।

---

१. रो० पोत्थके नत्थि । २–२. कायस्स – स्या०, कस्सञ्ञस्स – रो० ।
३. अनुज्जुको – स्या० । ४. च पन – स्या०; खो ते पन – रो० ।

९. अचेलकस्सपसुत्तं

९. तेन खो पन समयेन अचेलो कस्सपो मच्छिकासण्डं अनुप्पत्तो होति चित्तस्स गहपतिनो पुराणगिहिसहायो[1]। अस्सोसि खो चित्तो गहपति – "अचेलो किर कस्सपो मच्छिकासण्डं अनुप्पत्तो अम्हाकं पुराणगिहिसहायो" ति। अथ खो चित्तो गहपति येन अचेलो कस्सपो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा अचेलेन कस्सपेन सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति अचेलं कस्सपं एतदवोच – "कीवचिरं पब्बजितोसि[2], भन्ते कस्सपा" ति?

"तिसमत्तानि खो मे, गहपति, वस्सानि पब्बजितस्सा" ति।

"इमेहि पन ते, भन्ते, तिसमत्तेहि वस्सेहि अत्थि कोचि उत्तरिं मनुस्सधम्मो[3] अलमरियञाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो" ति?

"इमेहि खो मे, गहपति, तिसमत्तेहि वस्सेहि पब्बजितस्स नत्थि कोचि उत्तरिमनुस्सधम्मो[4] अलमरियञाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो, अञ्ञत्र नग्गेय्या च मुण्डेय्या च पावळनिप्फोटनाय[5] चा" ति।

एवं वुत्ते, चित्तो गहपति अचेलं कस्सपं एतदवोच – "अच्छरियं वत, भो, अब्भुतं वत, भो! धम्मस्स स्वाक्खातता[6] यत्र हि नाम तिसमत्तेहि वस्सेहि न कोचि उत्तरिमनुस्सधम्मो[7] अलमरियञाणदस्सनविसेसो R 301 अधिगतो अभविस्स[8] फासुविहारो, अञ्ञत्र नग्गेय्या च मुण्डेय्या च पावळनिप्फोटनाय चा" ति!

"तुय्हं पन, गहपति, कीवचिरं उपासकत्तं उपगतस्सा[9]" ति?

"मय्हं पि खो पन, भन्ते, तिंसमत्तानि वस्सानि उपासकत्तं उपगतस्सा[9]" ति।

"इमेहि पन ते, गहपति, तिंसमत्तेहि वस्सेहि अत्थि कोचि उत्तरिमनुस्सधम्मो अलमरियञाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो" ति? B 490

"गिहिनो[10] पि सिया, भन्ते। अहं हि, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं झानं उपसम्पज्ज विहरामि। अहं हि, भन्ते,

१. पुराणगिहीसहायो – रो०। २ पब्बजितस्स – म०। ३ मनुस्सधम्मा – म०। ४. ० मनुस्सधम्मा – रो०, म०। ५. बाळनिप्पोतनाय – स्या०। ६ स्वाख्यातता – रो०। ७. ० मनुस्सधम्मा – रो०, म०। ८. भविस्सति – स्या०, रो०। ९. उपयतस्सा – रो०। १० किम्हि नो – रो०।

यावदेव आकङ्खामि, वितक्कविचारानं वूपसमा दुतियं झानं उपसम्पज्ज विहरामि। अहं हि, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि, पीतिया च विरागा ...पे०... ततियं झानं उपसम्पज्ज विहरामि। अहं हि, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि, सुखस्स च पहाना ...पे०... चतुत्थं झानं उपसम्पज्ज विहरामि। सचे खो पनाहं, भन्ते, भगवतो[1] पठमतरं कालं करेय्यं, अनच्छरियं खो पनाहं यं मं भगवा एवं ब्याकरेय्य – 'नत्थि तं संयोजनं येन संयोजनेन संयुत्तो चित्तो गहपति पुन इमं लोकं आगच्छेय्या'' ति।

एवं वुत्ते, अचेलो कस्सपो चित्तं गहपतिं एतदवोच – "अच्छरियं वत भो, अब्भुतं वत भो! धम्मस्स स्वाक्खातता[2], यत्र हि नाम गिही ओदातवसनो एवरूपं उत्तरिं मनुस्सधम्मा[3] अलमरियञाणदस्सनविसेसं
R. 302 अधिगमिस्सति फासुविहारं। लभेय्याहं, गहपति, इमस्मिं धम्मविनये पब्बज्जं, लभेय्यं उपसम्पदं'' ति।

अथ खो चित्तो गहपति अचेलं कस्सपं आदाय येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा थेरे भिक्खू एतदवोच – "अयं, भन्ते, अचेलो कस्सपो अम्हाकं पुराणगिहिसहायो। इमं थेरा पब्बाजेन्तु[4] उपसम्पादेन्तु। अहमस्स उस्सुक्कं करिस्सामि चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं'' ति। अलत्थ खो अचेलो कस्सपो इमस्मिं धम्मविनये पब्बज्जं, अलत्थ उपसम्पदं। अचिरूपसम्पन्नो[5] च पनायस्मा कस्सपो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव – यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति, तदनुत्तरं – ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासि। "खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया'' ति अब्भञ्ञासि। अञ्ञतरो च पनायस्मा कस्सपो अरहतं अहोसी ति।

---

१०. गिलानदस्सनसुत्तं

B. 491 १०. तेन खो पन समयेन चित्तो गहपति आबाधिको होति दुक्खितो बाळ्हगिलानो। अथ खो सम्बहुला आरामदेवता वनदेवता रुक्खदेवता ओसधितिणवनप्पतीसु[6] अधिवत्था देवता सङ्गम्म समागम्म चित्तं गहपतिं एतदवोचुं – "पणिधेहि, गहपति, अनागतमद्धानं राजा अस्सं चक्कवत्ती'' ति।

---

१. भगवता – स्या०। २. स्वाख्यातता – रो०। ३. मनुस्सधम्मं – स्या०। ४. पब्बजेन्तु – रो०। ५. अचिरुपसम्पन्नो – सी०, रो०। ६. ओसधीतिणवनस्पतीसु – रो०।

एवं वुत्ते, चित्तो गहपति ता आरामदेवता वनदेवता रुक्खदेवता ओसधितिणवनप्पतीसु अधिवत्था देवता एतदवोच – "तं पि अनिच्चं, तं पि अद्धुवं[1], तं पि पहाय गमनीयं" ति। एवं वुत्ते, चित्तस्स गहपतिनो मित्तामच्चा ञातिसालोहिता चित्तं गहपतिं एतदवोचुं – "सतिं, अय्य- R. 303 पुत्त, उपट्ठपेहि, मा विप्पलपी[2]" ति।

"किं ताहं वदामि यं मं तुम्हे एवं वदेथ – 'सतिं, अय्यपुत्त, उपट्ठपेहि, मा विप्पलपी'" ति?

"एवं खो त्वं, अय्यपुत्त, वदेसि – 'तं पि अनिच्चं, तं पि अद्धुवं, तं पि पहाय गमनीयं'" ति।

"तथा हि पन मं आरामदेवता वनदेवता रुक्खदेवता ओसधितिणवनप्पतीसु अधिवत्था देवता एवमाहंसु – 'पणिधेहि, गहपति, अनागतमद्धानं राजा अस्सं चक्कवत्ती' ति। ताहं एवं वदामि – 'तं पि अनिच्चं ...पे०... तं पि पहाय गमनीयं'" ति।

"किं पन[3] ता[3], अय्यपुत्त, आरामदेवता वनदेवता रुक्खदेवता ओसधितिणवनप्पतीसु अधिवत्था देवता अत्थवसं सम्पस्समाना एवमाहंसु–'पणिधेहि, गहपति, अनागतमद्धानं राजा अस्सं चक्कवत्ती'" ति?

"तासं खो आरामदेवतानं वनदेवतानं रुक्खदेवतानं ओसधितिणवनप्पतीसु अधिवत्थानं देवतानं एवं होति – 'अयं खो चित्तो गहपति, सीलवा कल्याणधम्मो। सचे पणिदहिस्सति – अनागतमद्धानं राजा अस्सं चक्कवत्ती' ति, तस्स[4] खो अयं[4] इज्झिस्सति, सीलवतो चेतोपणिधि विसुद्धत्ता[5] धम्मिको धम्मिकं फलं अनुपस्सती[6]' ति। इमं[7] खो ता आरामदेवता वनदेवता रुक्खदेवता ओसधितिणवनप्पतीसु अधिवत्था देवता अत्थवसं सम्पस्समाना एवमाहंसु – 'पणिधेहि, गहपति, अनागतमद्धानं राजा अस्सं चक्कवत्ती' ति। ताहं एवं वदामि – 'तं पि अनिच्चं, तं पि अद्धुवं, तं पि पहाय गमनीयं'" ति।

"तेन हि, अय्यपुत्त, अम्हे पि ओवदाही[8]" ति। B 492

"तस्मा हि वो एवं सिक्खितब्बं – बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्ना- R. 304 गता भविस्साम – 'इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरण-

१. अधुवं – स्या०। २ विप्पलपसी – स्या०। ३–३. ते – रो०। ४–४. रो० पोत्थके नत्थि। ५. सीलस्स विसुद्धत्ता – स्या०। ६. अनुप्पदस्सती – स्या०; अनुसरिस्सती – रो०। ७. इमा – स्या०। ८. ओवदेही – रो०।

सम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा' ति ।॰ धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागता भविस्साम – 'स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको[1] पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्ञूही' ति । सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागता भविस्साम – 'सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, उजुप्पटिपन्नो[2] भगवतो सावकसङ्घो, ञायप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, सामीचिप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठ पुरिसपुग्गला एस भगवतो सावकसङ्घो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिणेय्यो अञ्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुञ्ञक्खेत्तं लोकस्सा' ति । यं खो पन किञ्चि कुले देय्यधम्मं सब्बं तं अप्पटिविभत्तं भविस्सति सीलवन्तेहि कल्याणधम्मेहि ति एवं हि वो सिक्खितब्बं'' ति ।

अथ खो चित्तो गहपति मित्तामच्चे ञातिसालोहिते बुद्धे च धम्मे च सङ्घे च[3] चागे च समादपेत्वा कालमकासी ति ।

चित्तसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्दानं

संयोजनं[4] द्वे इसिदत्ता, महको कामभू पि च ।
गोदत्तो च निगण्ठो च, अचेलेन गिलानदस्सनं[5] ति ॥

———:o:———

१. ओपनयिको – स्या०, रो० । २. उजुपटिपन्नो – स्या०, रो० । ३. च पसादेत्वा – रो० । ४. सञ्ञोजना – स्या०; संयोजनं – रो० । ५. गिलानं – स्या०, रो० ।

४२. गामणिसंयुत्तं

१. चण्डसुत्तं

१. सावत्थिनिदानं । अथ खो चण्डो गामणि[1] येन भगवा तेनु- B. 493, R 305 पसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चण्डो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चो चण्डो चण्डो त्वेव[2] सङ्खं गच्छति; को पन, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चो सोरतो[3] सोरतो त्वेव[3] सङ्खं गच्छती" ति ?

"इध, गामणि, एकच्चस्स रागो अप्पहीनो होति । रागस्स अप्पहीनत्ता परे कोपेन्ति, परेहि कोपियमानो कोपं पातुकरोति । सो चण्डो त्वेव सङ्खं गच्छति । दोसो अप्पहीनो होति । दोसस्स अप्पहीनत्ता परे कोपेन्ति, परेहि कोपियमानो कोपं पातुकरोति । सो चण्डो त्वेव सङ्खं गच्छति । मोहो अप्पहीनो होति । मोहस्स अप्पहीनत्ता परे कोपेन्ति, परेहि कोपियमानो कोपं पातु करोति । सो चण्डो त्वेव सङ्खं गच्छति । अयं खो, गामणि, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चो चण्डो चण्डो त्वेव सङ्खं गच्छति ।

"इध पन, गामणि, एकच्चस्स रागो पहीनो होति । रागस्स पहीनत्ता परे न कोपेन्ति, परेहि कोपियमानो[4] कोपं न पातुकरोति । सो सोरतो त्वेव सङ्खं गच्छति । दोसो पहीनो होति । दोसस्स पहीनत्ता परे न कोपेन्ति, परेहि कोपियमानो कोपं न पातुकरोति । सो सोरतो त्वेव सङ्खं गच्छति । मोहो पहीनो होति । मोहस्स पहीनत्ता परे न कोपेन्ति, परेहि कोपियमानो कोपं न पातुकरोति । सो सोरतो सोरतो त्वेव सङ्खं गच्छति । अयं खो, गामणि, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चो सोरतो सोरतो त्वेव सङ्खं गच्छती" ति ।

एवं वुत्ते, चण्डो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "अभिक्कन्तं, R. 306 भन्ते, अभिक्कन्तं, भन्ते ! सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळ्हस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा B 494

---

१. गामणी – स्या० । २ तेव – सी०, स्या०, रो० । ३–३. सूरतो तेव – सी०, रो०; सोरतो सोरतोतेव – स्या० । ४ अकोपियमानो – रो० ।

तेलपज्जोतं[१] धारेय्य – चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती ति; एवमेवं[२] भगवता अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो। एसाहं, भन्ते, भगवन्तं सरणं गच्छामि धम्मं च भिक्खुसङ्घं च। उपासकं मं, भन्ते[३], भगवा धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं" ति।

२. तालपुटसुत्तं

२. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे। अथ खो तालपुटो[४] नटगामणि येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो तालपुटो नटगामणि भगवन्तं एतदवोच – "सुतं मेतं, भन्ते, पुब्बकानं आचरियपाचरियानं नटानं भासमानानं – 'यो सो नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे सच्चालिकेन जनं हासेति रमेति, सो कायस्स भेदा परं मरणा पहासानं देवानं सहब्यतं[५] उपपज्जती' ति। इध भगवा किमाहा" ति?

"अलं, गामणि, तिट्ठतेतं। मा मं एतं पुच्छी" ति। दुतियं पि खो तालपुटो नटगामणि भगवन्तं एतदवोच – "सुतं मेतं, भन्ते, पुब्बकानं आचरियपाचरियानं नटानं भासमानानं – 'यो सो नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे सच्चालिकेन जनं हासेति रमेति, सो कायस्स भेदा परं मरणा पहासानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती' ति। इध भगवा किमाहा" ति?

"अलं, गामणि, तिट्ठतेतं। मा मं एतं पुच्छी" ति। ततियं पि खो तालपुटो नटगामणि भगवन्तं एतदवोच – "सुतं मेतं, भन्ते, पुब्बकान आचरियपाचरियानं नटानं भासमानानं – 'यो सो नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे R. 307 सच्चालिकेन जनं हासेति रमेति, सो कायस्स भेदा परं मरणा पहासानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती' ति। इध भगवा किमाहा" ति?

"अद्धा खो त्याहं, गामणि[६], न लभामि[६] – 'अलं, गामणि, तिट्ठतेतं, मा मं एतं पुच्छी' ति। अपि च त्याहं ब्याकरिस्सामि[७]। पुब्बे खो, गामणि, सत्ता अवीतरागा रागबन्धनबद्धा। तेसं नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे ये धम्मा रजनीया[८] ते उपसंहरति भिय्योसोमत्ताय[९]। पुब्बे खो, गामणि, सत्ता अवीतदोसा दोसबन्धनबद्धा। तेसं नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे ये

१. तेलप्पज्जात – स्या०। २. एवमेवं – स्या०, रो०। ३. रो०, म० पोत्थकेसु नत्थि। ४. तालपुत्तो – स्या०। ५. सहब्यतं – रो०। ६–६. नालत्थं – रो०; गामनि नालत्थं – स्या०। ७. व्याकरिस्सामि – रो०। ८. रजनिया – स्या०, रो०। ९. भिय्यो सरागाय – स्या०।

धम्मा दोसनीया[1] ते उपसंहरति भिय्योसोमत्ताय[2]। पुब्बे खो, गामणि, सत्ता अवीतमोहा मोहबन्धनबद्धा। तेसं नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे ये धम्मा मोहनीया[3] ते उपसंहरति भिय्योसोमत्ताय। सो अत्तनो मत्तो पमत्तो परे मदेत्वा पमादेत्वा कायस्स भेदा परं मरणा पहासो नाम निरयो तत्थ उपपज्जति। सचे खो पनस्स एवं दिट्ठि होति –'यो सो नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे सच्चालिकेन जनं हासेति रमेति, सो कायस्स भेदा परं मरणा पहासानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती' ति, सास्स होति मिच्छादिट्ठि। मिच्छादिट्ठिकस्स खो पनाहं, गामणि, पुरिसपुग्गलस्स द्विन्नं गतीनं अञ्ञतरं गतिं वदामि – निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा'' ति। B. 495

एवं वुत्ते, तालपुटो नटगामणि, परोदि, अस्सूनि पवत्तेसि।

"एतं[4] खो त्याहं, गामणि, नालत्थं – 'अलं, गामणि, तिट्ठतेतं, मा मं एतं पुच्छी''' ति।

"नाहं, भन्ते, एतं रोदामि यं मं भगवा एवमाह, अपि चाहं, भन्ते, पुब्बकेहि आचरियपाचरियेहि नटेहि दीघरत्तं निकतो वञ्चितो पलुद्धो – 'यो सो नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे सच्चालिकेन जनं हासेति रमेति सो कायस्स भेदा परं मरणा पहासानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती''' ति। R. 308

"अभिक्कन्तं, भन्ते, अभिक्कन्तं, भन्ते ! सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळ्हस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं[5] धारेय्य – चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती ति; एवमेवं[6] भगवता अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो। एसाहं, भन्ते, भगवन्तं सरणं गच्छामि धम्मं च भिक्खुसङ्घं च। लभेय्याहं, भन्ते, भगवतो सन्तिके पब्बज्जं[7], लभेय्यं उपसम्पद'' ति। अलत्थ खो तालपुटो नटगामणि भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, अलत्थ उपसम्पदं। अचिरूपसम्पन्नो च पनायस्मा तालपुटो ...पे०... अरहतं अहोसी ति।

---

१. दोसनिया – स्या०, रो०। २. ० सदोसाय – रो०, भिय्यो सदोसाय – स्या०। ३ मोहनिया – स्या०, रो०। ४ एवं – स्या०, रो०। ५. तेलप्पज्जोतं – स्या०। ६. एवमेव – स्या०। ७. पब्बजं – रो०।

३. योधाजीवसुत्तं

३. अथ खो योधाजीवो गामणि येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ... पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो योधाजीवो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "सुतं[1] मेतं, भन्ते[1], पुब्बकानं आचरियपाचरियानं योधाजीवानं भासमानानं – 'यो सो योधाजीवो सङ्गामे उस्सहति वायमति, B. 496 तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं[2] देवानं सहब्यतं उपपज्जती' ति। इध भगवा किमाहा" ति ?

"अलं, गामणि, तिट्ठतेतं; मा मं एतं पुच्छी" ति।

दुतियं पि खो ... पे०... ततियं पि खो योधाजीवो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "सुतं मेतं, भन्ते, पुब्बकानं आचरियपाचरियानं योधाजीवानं भासमानानं – 'यो सो योधाजीवो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती' ति। इध भगवा किमाहा" ति ?

R. 309 "अद्धा खो त्याहं, गामणि, न लभामि – 'अलं, गामणि, तिट्ठतेतं; मा मं एतं पुच्छी' ति। अपि च त्याहं ब्याकरिस्सामि। यो सो, गामणि, योधाजीवो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तस्स तं चित्तं पुब्बे गहितं[3] दुक्कटं[3] दुप्पणिहितं –'इमे सत्ता हञ्ञन्तु वा बज्झन्तु वा उच्छिज्जन्तु वा विनस्सन्तु[4] वा मा वा अहेसुं इति वा' ति। तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति; सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितो नाम निरयो तत्थ उपपज्जती ति। सचे खो पनस्स एवं दिट्ठि होति – 'यो सो योधाजीवो सङ्गामे उस्सहति वायमति तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती' ति, सास्स होति मिच्छादिट्ठि। मिच्छादिट्ठिकस्स खो पनाहं, गामणि, पुरिसपुग्गलस्स द्विन्नं गतीनं अञ्ञतरं गतिं वदामि – निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा" ति।

एवं वुत्ते, योधाजीवो गामणि परोदि, अस्सूनि पवत्तेसि।

"एतं खो त्याहं, गामणि, नालत्थं –'अलं, गामणि, तिट्ठतेतं; मा मं एतं पुच्छी'" ति।

१–१. सुतं मे भन्ते – रो०। २. सरजितानं – स्या०; सरञ्जितानं – रो०। ३–३. हीनं दुग्गतं – रो०। ४. विनस्सन्तं – स्या०।

"नाहं, भन्ते, एतं रोदामि यं मं भगवा एवमाह; अपि चाहं, भन्ते, पुब्बकेहि आचरियपाचरियेहि योधाजीवेहि दीघरत्तं निकतो वञ्चितो पलुद्धो –'यो सो योधाजीवो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती' ति । अभिक्कन्तं, भन्ते ... पे० ... अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं" ति ।

---

४. हत्थारोहसुत्तं

४. अथ खो हत्थारोहो गामणि येन भगवा तनुपसङ्कमि; उप- B. 497, R. 310
सङ्कमित्वा ... पे० ... अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं ति ।

---

५. अस्सारोहसुत्तं

५. अथ खो अस्सारोहो गामणि येन भगवा तेनुपसङ्कमि, उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो अस्सारोहो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "सुतं मेतं, भन्ते, पुब्बकानं आचरियपाचरियानं अस्सारोहानं भासमानानं –'यो सो अस्सारोहो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती' ति । इध भगवा किमाहा" ति ?

"अलं, गामणि, तिट्ठतेतं; मा मं एतं पुच्छी" ति ।

दुतियं पि खो ... पे० ... ततियं पि खो अस्सारोहो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "सुतं मेतं, भन्ते, पुब्बकानं आचरियपाचरियानं अस्सारोहानं भासमानानं – 'यो सो अस्सारोहो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती' ति । इध भगवा किमाहा" ति ?

"अद्धा खो त्याहं, गामणि, न लभामि –'अलं, गामणि, तिट्ठतेतं; मा मं एतं पुच्छी' ति । अपि च खो त्याहं ब्याकरिस्सामि । यो सो, गामणि, अस्सारोहो सङ्गामे उस्सहति वायमति तस्स तं चित्तं पुब्बे गहितं दुक्कटं R. 311
दुप्पणिहितं – 'इमे सत्ता हञ्ञन्तु वा बज्झन्तु वा उच्छिज्जन्तु वा विनस्सन्तु वा मा अहेसुं इति वा' ति । तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितो नाम निरयो तत्थ उपपज्जति । सचे खो पनस्स एवं दिट्ठि होति –

‘यो सो अस्सारोहो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती’ ति, सास्स होति मिच्छादिट्ठि । मिच्छादिट्ठिकस्स खो पनाहं गामणि, पुरिसपुग्गलस्स द्विन्नं गतीनं अञ्ञतरं गतिं वदामि – निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा” ति ।

B. 498 एवं वुत्ते, अस्सारोहो गामणि परोदि, अस्सूनि पवत्तेसि ।

“एतं खो त्याहं, गामणि, नालत्थं – ‘अलं, गामणि, तिट्ठतेतं; मा मं एतं पुच्छी” ति ।

“नाहं, भन्ते, एतं रोदामि यं मं भगवा एवमाह[1] । अपि चाहं, भन्ते, पुब्बकेहि आचरियपाचरियेहि अस्सारोहेहि दीघरत्तं निकतो वञ्चितो पलुद्धो –‘यो सो अस्सारोहो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती’ ति । अभिक्कन्तं, भन्ते ...पे०... अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं” ति ।

---

६. असिबन्धकपुत्तसुत्तं

६. एकं समयं भगवा नाळन्दायं विहरति पावारिकम्बवने ।
R 312 अथ खो असिबन्धकपुत्तो गामणि येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो असिबन्धकपुत्तो गामणि भगवन्तं एतदवोच – “ब्राह्मणा, भन्ते, पच्छाभूमका कामण्डलुका सेवालमालिका उदकोरोहका अग्गिपरिचारका[2] । ते मतं कालङ्कतं[3] उय्यापेन्ति नाम सञ्ञापेन्ति नाम सग्गं नाम ओक्कामेन्ति[4] । भगवा पन, भन्ते, अरहं सम्मासम्बुद्धो पहोति तथा कातुं यथा सब्बो लोको कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जेय्या” ति ?

“तेन हि, गामणि, तञ्ञेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्यासी[5] ति । तं किं मञ्ञसि, गामणि, इधस्स[6] पुरिसो पाणातिपाती अदिन्नादायी कामेसुमिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचो फरुसवाचो सम्फप्पलापी अभिज्झालु ब्यापन्नचित्तो मिच्छादिट्ठिको ।

१. एतमाह – रो० । २. अग्गिपरिचारिका – रो० । ३. कालकतं – स्या० । ४. ओक्कापेन्ति – स्या० । ५. ब्याकरेय्यासि – रो० । ६. इधास्स – रो० ।

पञ्जलिका अनुपरिसक्कनहेतु वा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्या" ति ?

"नो हेतं, भन्ते"।

"सेय्यथापि, गामणि, पुरिसो सप्पिकुम्भं वा तेलकुम्भं वा गम्भीरे[1] उदकरहदे[1] ओगाहेत्वा[2] भिन्देय्य। तत्र[3] यास्स[3] सक्खरा वा कठला वा सा अधोगामी अस्स; यं च ख्वस्स तत्र सप्पि वा तेलं वा तं
R. 314 उद्धं गामि अस्स। तमेनं महा जनकायो सङ्गम्म समागम्म आयाचेय्य थोमेय्य पञ्जलिको अनुपरिसक्केय्य – 'ओसीद, भो सप्पितेल, संसीद, भो सप्पितेल, अधो गच्छ, भो सप्पितेला' ति। तं किं मञ्ञसि, गामणि,
B. 500 अपि नु तं सप्पितेलं महतो जनकायस्स आयाचनहेतु वा थोमनहेतु वा पञ्जलिका अनुपरिसक्कनहेतु वा ओसीदेय्य वा संसीदेय्य वा अधो[4] वा गच्छेय्या[4]" ति ?

"नो हेतं, भन्ते"।

"एवमेव खो, गामणि, यो सो पुरिसो पाणातिपाता पटिविरतो, अदिन्नादाना पटिविरतो, कामसुमिच्छाचारा पटिविरतो, मुसावादा पटिविरतो, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो, फरुसाय वाचाय पटिविरतो, सम्फप्पलापा पटिविरतो, अनभिज्झालु, अब्यापन्नचित्तो, सम्मादिट्ठिको, किञ्चा पि तं महा जनकायो सङ्गम्म समागम्म आयाचेय्य थोमेय्य पञ्जलिको अनुपरिसक्केय्य – 'अयं पुरिसो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जतू' ति, अथ खो सो पुरिसो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जेय्या" ति। एवं वुत्ते, असिबन्धकपुत्तो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "अभिक्कन्तं, भन्ते ...पे०... अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं" ति।

---

७. खेत्तूपमसुत्तं

७. एकं समयं भगवा नाळन्दायं विहरति पावारिकम्बवने। अथ खो असिबन्धकपुत्तो गामणि येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो असिबन्धकपुत्तो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "ननु, भन्ते, भगवा सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरती" ति ?

---

१ – १. गम्भीरमुदकरहदं – रो०; गम्भीरं उदकरहदं – स्या०। २. ओगाहित्वा – स्या०। ३. तत्रस्स या – रो०; तत्र यस्स – स्या०। ४ – ४. अधोगच्छेय्या – रो०।

"एवं, गामणि, तथागतो सब्बपाणभूतानुकम्पी विहरती" ति ।

"अथ किञ्चरहि, भन्ते, भगवा एकच्चानं सक्कच्चं धम्मं देसेति, एकच्चानं नो तथा सक्कच्चं धम्मं देसेती" ति ?

"तेन हि, गामणि, तञ्ञेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते R. 315
खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्यासि । तं किं मञ्ञसि, गामणि, इधस्सु[1] कस्सकस्स गहपतिनो तीणि खेत्तानि – एकं खेत्तं अग्गं, एकं खेत्तं मज्झिमं, एक खेत्तं हीनं जङ्गलं ऊसरं[2] पापभूमि । तं कि मञ्ञसि, गामणि, असु कस्सको गहपति बीजानि पतिट्ठापेतुकामो[3] कत्थ पठमं पतिट्ठापेय्य, यं वा अदु खेत्तं अग्गं, यं वा अदुं खेत्तं मज्झिमं, यं वा अदुं खेत्तं हीनं जङ्गलं ऊसरं पापभूमी" ति ?

"असु, भन्ते, कस्सको गहपति बीजानि पतिट्ठापेतुकामो यं अदुं खेत्तं अग्गं तत्थ पतिट्ठापेय्य । तत्थ पतिट्ठापेत्वा यं अदुं खेत्तं मज्झिमं तत्थ
पतिट्ठापेय्य । तत्थ पतिट्ठापेत्वा यं अदुं खेत्तं हीनं जङ्गलं ऊसरं पापभूमि B. 501
तत्थ पतिट्ठापेय्य पि, नो पि पतिट्ठापेय्य । तं किस्स हेतु ? अन्तमसो गोभत्तं पि भविस्सती" ति ।

"सेय्यथापि, गामणि, यं अदुं खेत्तं अग्गं; एवमेव मय्हं भिक्खुभिक्खुनियो । तेसाहं धम्मं देसेमि – आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं, सात्थं सब्यञ्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेमि । तं किस्स हेतु ? एते हि, गामणि, मंदीपा मंलेणा मंताणा मंसरणा विहरन्ति । सेय्यथापि, गामणि, यं अदुं खेत्तं मज्झिमं; एवमेव मय्हं उपासकउपासिकायो । तेसं[4] पाहं[4] धम्मं देसेमि – आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं, सात्थं सब्यञ्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेमि । तं किस्स हेतु ? एते हि, गामणि, मंदीपा मंलेणा मंताणा मंसरणा विहरन्ति । सेय्यथापि, गामणि, यं अदुं खेत्तं हीनं
जङ्गलं ऊसरं पापभूमि; एवमेव मय्हं अञ्ञतित्थिया समणब्राह्मण- R. 316
परिब्बाजका । तेसं[5] पाहं[5] धम्मं देसेमि – आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेमि । तं किस्स हेतु ? अप्पेव नाम एकं पदं पि आजानेय्युं तं नेसं अस्स दीघरत्तं हिताय सुखाया' ति ।

---

१. इध – स्या०, रो० । २ ओसरं – स्या० । ३. पतिट्ठपेतुकामो – स्या० । ४ – ४. तेसाहं – स्या० । ५ – ५. नेसं चाहं – स्या० ।

"सेय्यथापि, गामणि, पुरिसस्स तयो उदकमणिका – एको उदकमणिको अच्छिद्दो अहारी[1] अपरिहारी[1], एको उदकमणिको अच्छिद्दो हारी परिहारी, एको उदकमणिको छिद्दो हारी परिहारी । तं किं मञ्ञसि, गामणि, असु पुरिसो उदकं निक्खिपितुकामो कत्थ पठमं निक्खिपेय्य, यो वा सो उदकमणिको अच्छिद्दो अहारी अपरिहारी, यो वा सो उदकमणिको अच्छिद्दो हारी परिहारी, यो वा सो उदकमणिको छिद्दो हारी परिहारी" ति ?

"असु, भन्ते, पुरिसो उदकं निक्खिपितुकामो यो सो उदकमणिको अच्छिद्दो अहारी अपरिहारी तत्थ निक्खिपेय्य, तत्थ निक्खिपित्वा यो सो उदकमणिको अच्छिद्दो हारी परिहारी तत्थ निक्खिपेय्य, तत्थ निक्खिपित्वा यो सो उदकमणिको छिद्दो हारी परिहारी तत्थ निक्खिपेय्य[2] पि, नो पि निक्खिपेय्य । तं किस्स हेतु ? अन्तमसो भण्डधोवनं पि भविस्सती ति । सेय्यथापि, गामणि, यो सो उदकमणिको अच्छिद्दो अहारी अपरिहारी; एवमेव मय्हं भिक्खुभिक्खुनियो । तेसाहं धम्मं देसेमि – आदि-
B. 502 कल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेमि । तं किस्स हेतु ? एते हि, गामणि, मंदीपा मंलेणा मंताणा मंसरणा विहरन्ति । सेय्यथापि, गामणि, यो सो उदकमणिको अच्छिद्दो हारी परिहारी; एवमेव मय्हं उपासकउपा-
R. 317 सिकायो । तेसाहं[3] धम्मं देसेमि – आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेमि । तं किस्स हेतु ? एते हि, गामणि, मंदीपा मंलेणा मंताणा मंसरणा विहरन्ति । सेय्यथापि, गामणि, यो सो उदकमणिको छिद्दो हारी परिहारी; एवमेव मय्हं अञ्ञतित्थिया समणब्राह्मणपरिब्बाजका । तेसाहं धम्मं देसेमि – आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेमि । तं किस्स हेतु ? अप्पेव नाम एकं पदं पि आजानेय्युं, तं नेसं अस्स दीघरत्तं हिताय सुखाया" ति । एवं वुत्ते, असिबन्धकपुत्तो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "अभिक्कन्तं, भन्ते, अभिक्कन्तं, भन्ते ...पे०... उपासकं मं भगवा धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं" ति ।

१–१. अहारिअपरिहारि – स्या०; अहारि अपरिहारि – रो० । २. निक्खिपेय्या – रो० । ३. तेसं पहं – रो०; तेसं अह – स्या० ।

८. सङ्खधमसुत्तं

८. एकं समयं भगवा नाळन्दायं विहरति पावारिकम्बवने । अथ खो असिबन्धकपुत्तो गामणि निगण्ठसावको येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो असिबन्धकपुत्तं गामणिं भगवा एतदवोच – "कथं नु खो, गामणि, निगण्ठो नाटपुत्तो[1] सावकानं धम्मं देसेती" ति ?

"एवं खो, भन्ते, निगण्ठो नाटपुत्तो सावकानं धम्मं देसेति – 'यो कोचि पाणं अतिपातेति[2] सब्बो सो आपायिको नेरयिको, यो कोचि अदिन्नं आदियति सब्बो सो आपायिको नेरयिको, यो कोचि कामेसु मिच्छा चरति सब्बो सो आपायिको नेरयिको, यो कोचि मुसा भणति सब्बो सो आपायिको नेरयिको । यंबहुलं यंबहुलं विहरति तेन तेन नीयती[3]' ति । एवं खो, भन्ते, निगण्ठो नाटपुत्तो सावकानं धम्मं देसेती" ति ।

"'यंबहुलं यंबहुलं च, गामणि, विहरति तेन तेन नीयति', एवं सन्ते न कोचि आपायिको नेरयिको भविस्सति, यथा निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स वचनं । R. 318

"तं किं मञ्ञसि, गामणि, यो सो पुरिसो पाणातिपाती रत्तिया वा दिवसस्स वा समयासमयं उपादाय, कतमो बहुतरो समयो यं वा सो पाणमतिपातेति यं वा सो पाणं नातिपातेती" ति ? B. 503

"यो सो, भन्ते, पुरिसो पाणातिपाती रत्तिया वा दिवसस्स वा समयासमयं उपादाय, अप्पतरो सो समयो यं सो पाणमतिपातेति, अथ खो स्वेव[4] बहुतरो समयो यं सो पाणं नातिपातेती" ति ।

"'यंबहुलं यंबहुलं च, गामणि, विहरति तेन तेन नीयती ति, एवं सन्ते न कोचि आपायिको नेरयिको भविस्सति, यथा निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स वचनं ।

"तं किं मञ्ञसि, गामणि, यो सो पुरिसो अदिन्नादायी रत्तिया वा दिवसस्स वा समयासमयं उपादाय, कतमो बहुतरो समयो यं वा सो अदिन्नं आदियति यं वा सो अदिन्नं नादियती" ति ।

"यो सो, भन्ते, पुरिसो अदिन्नादायी रत्तिया वा दिवसस्स वा

१. नातपुत्तो – रो० । २. अतिमापेति – स्या० रो० । ३. निय्यती – स्या०, रो० । ४. सो व – रो० ।

समयासमयं उपादाय अप्पतरो सो समयो यं सो अदिन्नं आदियति, अथ खो स्वेव बहुतरो समयो यं सो अदिन्नं नादियती" ति ।

"'यंबहुलं यंबहुलं च, गामणि, विहरति तेन तेन नीयती' ति, एवं सन्ते न कोचि आपायिको नेरयिको भविस्सति, यथा निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स वचनं ।

"तं किं मञ्ञसि, गामणि, यो सो पुरिसो कामेसुमिच्छाचारी रत्तिया वा दिवसस्स वा समयासमयं उपादाय, कतमो बहुतरो समयो यं वा सो कामेसु मिच्छा चरति यं वा सो कामेसु मिच्छा न चरती" ति ?

"यो सो, भन्ते, पुरिसो कामेसुमिच्छाचारी रत्तिया वा दिवसस्स वा समयासमयं उपादाय, अप्पतरो सो समयो यं सो कामेसु मिच्छा चरति, अथ खो स्वेव बहुतरो समयो यं सो कामेसु मिच्छा न चरती" ति ।

R. 319 "'यंबहुलं यंबहुलं च, गामणि, विहरति तेन तेन नीयती' ति, एवं सन्ते न कोचि आपायिको नेरयिको भविस्सति, यथा निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स वचनं ।

"तं किं मञ्ञसि, गामणि, यो सो पुरिसो मुसावादी रत्तिया वा दिवसस्स वा समयासमयं उपादाय, कतमो बहुतरो समयो यं वा सो मुसा भणति यं वा सो मुसा न भणती" ति ?

"यो सो, भन्ते, पुरिसो मुसावादी रत्तिया वा दिवसस्स वा
B. 504 समयासमयं उपादाय, अप्पतरो सो समयो यं सो मुसा भणति, अथ खो स्वेव बहुतरो समयो यं सो मुसा न भणती" ति ।

"'यंबहुलं यंबहुलं च, गामणि, विहरति तेन तेन नीयती' ति, एवं सन्ते न कोचि आपायिको नेरयिको भविस्सति, यथा निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स वचनं ।

"इध, गामणि, एकच्चो सत्था एवंवादी होति एवंदिट्ठि – 'यो कोचि पाणमतिपातेति सब्बो सो आपायिको नेरयिको, यो कोचि अदिन्नं आदियति सब्बो सो आपायिको नेरयिको, यो कोचि कामेसु मिच्छा चरति सब्बो सो आपायिको नेरयिको, यो कोचि मुसा भणति सब्बो सो आपायिको नेरयिको' ति । तस्मिं खो पन, गामणि, सत्थरि सावको अभिप्पसन्नो होति । तस्स एवं होति – 'मय्हं खो सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि – यो कोचि पाणमतिपातेति सब्बो सो आपायिको नेरयिको ति । अत्थि खो पन मया पाणो अतिपातितो अहम्पम्हि आपायिको नेरयिको ति दिट्ठि

पटिलभति । तं, गामणि, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठि
अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभत[1] निक्खित्तो एवं निरये । मय्ह खो सत्था
एवंवादी एवंदिट्ठि – यो कोचि अदिन्नं आदियति सब्बो सो आपायिको नेर-
यिको ति । अत्थि खो पन मया अदिन्नं आदिन्नं अहम्पम्हि आपायिको
नेरयिको ति दिट्ठिं पटिलभति । तं, गामणि, वाचं अप्पहाय तं चित्तं
अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये ।
मय्हं खो सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि – यो कोचि कामेसु मिच्छा चरति सब्बो
सो आपायिको नेरयिको' ति । अत्थि खो पन मया कामेसु मिच्छा[2] चिण्णं[3]। R. 320
'अहम्पम्हि आपायिको नेरयिको' ति दिट्ठि पटिलभति । तं, गामाणि,
वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं
निक्खित्तो एवं निरये । मय्हं खो सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि – यो कोचि
मुसा भणति सब्बो सो आपायिको नेरयिको ति । अत्थि खो पन मया
मुसा भणितं । 'अहम्पम्हि आपायिको नेरयिको' ति दिट्ठि पटिलभति ।
तं, गामणि, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठि अप्पटिनिस्सज्जित्वा
यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये ।

"इध पन, गामणि, तथागतो लोके उपपज्जति अरहं सम्मा- B. 505
सम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि
सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो अनेकपरियायेन पाणातिपातं
गरहति विगरहति, 'पाणातिपाता विरमथा' ति चाह[4] । अदिन्नादानं
गरहति विगरहति, 'अदिन्नादाना विरमथा' ति चाह । कामेसुमिच्छाचारं
गरहति, विगरहति 'कामेसुमिच्छाचारा विरमथा' ति चाह । मुसावादं
गरहति विगरहति 'मुसावादा विरमथा' ति चाह । तस्मि खो पन
गामणि, सत्थरि सावको अभिप्पसन्नो होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति–
'भगवा खो अनेकपरियायेन पाणातिपातं गरहति विगरहति, पाणातिपाता
विरमथा ति चाह । अत्थि खो पन मया पाणो अतिपातितो[5] यावतको वा
तावतको वा । यो[6] खो पन मया पाणो अतिपातितो यावतको वा तावतको
वा[6], तं न सुट्ठु, तं न साधु । अहं चेव खो पन तप्पच्चया विप्पटिसारी
अस्सं । न मेतं पापं कम्मं अकतं भविस्सती' ति । सो इति पटिसङ्खाय
तं चेव पाणातिपातं पजहति । आयतिं च पाणातिपाता पटिविरतो

---

१. यथा हतं – रो० । २ मिच्छाचारा – स्या० । ३. चिण्णा – स्या० ।
४. आह – रो० । ५. अतिमापितो – स्या०, रो० । ६–६ रो० पोत्थके नत्थि ।

होति। एवमेतस्स[1] पापस्स कम्मस्स पहानं होति[1] । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स समतिक्कमो होति ।

'भगवा खो अनेकपरियायेन अदिन्नादानं गरहति विगरहति, अदिन्नादाना विरमथा ति चाह । अत्थि खो पन मया अदिन्नं आदिन्नं यावतकं वा तावतकं वा । यं खो पन मया अदिन्नंआदिन्नं यावतकं वा तावतकं वा तं न सुट्ठु, तं न साधु । अहं चेव खो पन तप्पच्चया विप्पटिसारी अस्सं, न मेतं पापं कम्मं अकतं भविस्सती' ति । सो इति पटिसङ्खाय R. 321 तं चेव अदिन्नादानं पजहति । आयतिं च अदिन्नादाना पटिविरतो होति । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स पहानं होति । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स समतिक्कमो होति ।

'भगवा खो पन अनेकपरियायेन कामेसुमिच्छाचारं गरहति विगरहति, कामेसुमिच्छाचारा विरमथा ति चाह । अत्थि खो पन मया कामेसु मिच्छा चिण्णं यावतक वा तावतकं वा । यं खो पन मया कामेसु मिच्छा चिण्णं यावतकं वा तावतकं वा तं न सुट्ठु, तं न साधु । अहं चेव खो पन B. 506 तप्पच्चया विप्पटिसारी अस्सं, न मेतं पापं कम्मं अकतं भविस्सती' ति । सो इति पटिसङ्खाय तं चेव कामेसुमिच्छाचारं पजहति, आयतिं च कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स पहानं होति । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स समतिक्कमो होति ।

'भगवा खो पन अनेकपरियायेन मुसावादं गरहति विगरहति, मुसावादा विरमथा ति चाह । अत्थि खो पन मया मुसा भणितं यावतकं वा तावतकं वा । यं खो पन मया मुसा भणितं यावतकं वा तावतकं वा तं न सुट्ठु, तं न साधु । अहं चेव खो पन तप्पच्चया विप्पटिसारी अस्सं, न मेतं पापं कम्मं अकतं भविस्सती' ति । सो इति पटिसङ्खाय तं चेव मुसावादं पजहति, आयतिं च मुसावादा पटिविरतो होति । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स पहानं होति । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स समतिक्कमो होति ।

"सो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति । अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति । कामेसुमिच्छाचारं पहाय कामेसुच्छिाचारा पटिविरतो होति । मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति । पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो

१–१ रो० पोत्थके नत्थि ।

होति । फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति । सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति । अभिज्झं पहाय अनभिज्झालु होति । ब्यापादप्पदोसं[1] पहाय अब्यापन्नचित्तो होति । R. 322
मिच्छादिट्ठिं पहाय सम्मादिट्ठिको होति ।

"स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो[2] सम्पजानो पटिस्सतो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन[3] फरित्वा विहरति । सेय्यथापि, गामणि, बलवा सङ्खधमो अप्पकसिरेनेव[4] चतुद्दिसा विञ्ञापेय्य; एवमेव खो, गामणि, एवं भाविताय मेत्ताय चेतोविमुत्तिया एवं बहुलीकताय यं पमाणकतं कम्मं, न तं तत्रावसिस्सति न तं तत्रावतिट्ठति ।

"स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगत- B 507
ब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो करुणासहगतेन चेतसा ... पे०... मुदितासहगतेन चेतसा ...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । सेय्यथापि, गामणि, बलवा सङ्खधमो अप्पकसिरेनेव चतुद्दिसा विञ्ञापेय्य; एवमेव खो, गामणि, एवं भाविताय उपेक्खाय चेतोविमुत्तिया एवं बहुलीकताय यं पमाणकतं कम्मं न तं तत्रावसिस्सति न तं तत्रावतिट्ठती" ति ।

एवं वुत्ते, असिबन्धकपुत्तो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "अभिक्कन्तं, भन्ते, अभिक्कन्तं, भन्ते ... पे०... उपासकं मं भगवा धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं" ति ।

---

६. कुलसुत्तं

६. एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खु-
सङ्घेन सद्धिं येन नाळन्दा तदवसरि । तत्र सुदं भगवा नाळन्दायं विहरति R. 323
पावारिकम्बवने ।

---

१. ब्यापादपदोसं – स्या०; ब्यापादपदोसं – रो० । २. असम्मुळ्हो – रो० । ३. अव्यापज्झेन – रो०; अब्यापज्झेन – स्या० । ४. अप्पकसिरेणेव – रो० ।

तेन खो पन समयेन नाळन्दा दुब्भिक्खा होति द्वीहितिका सेतट्ठिका सलाकावुत्ता। तेन खो पन समयेन निगण्ठो नाटपुत्तो नाळन्दायं पटिवसति महतिया निगण्ठपरिसाय सद्धिं। अथ खो असिबन्धकपुत्तो गामणि निगण्ठसावको येन निगण्ठो नाटपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा निगण्ठं नाटपुत्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो असिबन्धकपुत्तं गामणिं निगण्ठो नाटपुत्तो एतदवोच – "एहि त्वं, गामणि, समणस्स गोतमस्स वादं आरोपेहि। एवं ते कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुग्गच्छिस्सति – 'असिबन्धकपुत्तेन गामणिना समणस्स गोतमस्स एवंमहिद्धिकस्स एवंमहानुभावस्स वादो आरोपितो'' ति।

"कथं पनाहं, भन्ते, समणस्स गोतमस्स एवंमहिद्धिकस्स एवंमहानुभावस्स वादं आरोपेस्सामी[1]" ति ?

"एहि त्वं, गामणि, येन समणो गोतमो तेनुपसङ्कम; उपसङ्क-
B. 508 मित्वा समणं गोतमं एवं वदेहि – 'ननु, भन्ते, भगवा अनेकपरियायेन कुलानं अनुद्दयं[2] वण्णेति, अनुरक्खं वण्णेति, अनुकम्पं वण्णेती' ति ? सचे खो, गामणि, समणो गोतमो एवं पुट्ठो एवं ब्याकरोति – 'एवं, गामणि, तथागतो अनेकपरियायेन कुलानं अनुद्दयं वण्णेति, अनुरक्खं वण्णेति, अनुकम्पं वण्णेती' ति, तमेनं त्वं एवं वदेय्यासि – 'अथ किञ्चरहि, भन्ते, भगवा दुब्भिक्खे[3] द्वीहितिके सेतट्ठिके सलाकावुत्ते महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं चारिकं चरति ? उच्छेदाय भगवा कुलानं पटिपन्नो, अनयाय भगवा कुलानं पटिपन्नो, उपघाताय भगवा कुलानं पटिपन्नो' ति ! इमं खो ते, गामणि, समणो गोतमो उभतोकोटिकं पञ्हं पुट्ठो नेव सक्खति[4] उग्गिलितुं
R 324 नेव सक्खति ओगिलितुं'' ति। "एवं, भन्ते'' ति खो असिबन्धकपुत्तो गामणि निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स पटिस्सुत्वा उट्ठायासना निगण्ठं नाटपुत्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो असिबन्धकपुत्तो गामणि भगवन्तं एतदवोच –

"ननु, भन्ते, भगवा अनेकपरियायेन कुलानं अनुद्दयं वण्णेति, अनुरक्खं वण्णेति, अनुकम्पं वण्णेती'' ति ?

---

१. आरोपेमी – स्या०। २. अनुदयं – स्या०, रो०। ३. नाळन्दे दुब्भिक्खे – स्या०। ४. सक्खिति – सी०।

"एवं, गामणि, तथागतो अनेकपरियायेन कुलानं अनुद्दयं वण्णेति अनुरक्खं वण्णेति, अनुकम्पं वण्णेती" ति ।

"अथ किञ्चरहि, भन्ते, भगवा दुब्भिक्खे द्वीहितिके सेतट्ठिके सलाकावुत्ते महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं चारिकं चरति ? उच्छेदाय भगवा कुलानं पटिपन्नो, अनयाय भगवा कुलानं पटिपन्नो, उपघाताय भगवा कुलानं पटिपन्नो" ति ।

"इतो सो, गामणि, एकनवुतिकप्पे[1] यमहं अनुस्सरामि, नाभिजानामि किञ्चि कुलं पक्कभिक्खानुप्पदानमत्तेन[2] उपहतपुब्बं । अथ खो यानि तानि कुलानि अड्ढानि[3] महद्धनानि महाभोगानि पहूतजातरूपरजतानि पहूतवित्तूपकरणानि पहूतधनधञ्ञानि, सब्बानि तानि दानसम्भूतानि चेव सच्चसम्भूतानि च सामञ्ञसम्भूतानि[4] च । अट्ठ खो, गामणि, हेतू, अट्ठ पच्चया कुलानं उपघाताय । राजतो वा कुलानि उपघातं गच्छन्ति, चोरतो वा कुलानि उपघातं गच्छन्ति, अग्गितो वा कुलानि उपघातं गच्छन्ति, उदकतो वा कुलानि उपघातं गच्छन्ति, B. 509 निहितं वा ठाना[5] विगच्छति[5], दुप्पयुत्ता वा कम्मन्ता[6] विपज्जन्ति[6], कुले वा कुलङ्गारो ति उप्पज्जति[7] यो ते भोगे विकिरति विधमति विद्धंसेति, R. 325 अनिच्चता येव अट्ठमी ति । इमे खो, गामणि, अट्ठ हेतू, अट्ठ पच्चया कुलानं उपघाताय । इमेसु खो, गामणि, अट्ठसु हेतूसु अट्ठसु पच्चयेसु संविज्जमानेसु यो मं एवं वदेय्य – 'उच्छेदाय भगवा कुलानं पटिपन्नो, अनयाय भगवा कुलानं पटिपन्नो, उपघाताय भगवा कुलानं पटिपन्नो' ति, तं, गामणि, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये" ति । एवं वुत्ते, असिबन्धकपुत्तो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "अभिक्कन्तं, भन्ते, अभिक्कन्तं, भन्ते ...पे०... उपासकं मं भगवा धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं" ति ।

---

१०. मणिचूळकसुत्तं

१०. एकं[1] समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन राजन्तेपुरे राजपरिसाय[8] सन्निसिन्नानं

---

१. एकनवुतो कप्पो – स्या०, एकनवुतिकप्पो – रो० । २. पक्कभिक्खादानेन – स्या० । ३. अद्धानि – स्या० । ४. सञ्ञामसम्भूतानि – स्या०, रो० । ५–५. नाधिगच्छन्ति – रो०, सी० । ६–६. कम्मन्तं जहन्ति – रो० । ७. उपपज्जन्ति – स्या० । ८. राजपरिसायं – रो० ।

सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि – "कप्पति समणानं सक्यपुत्तियानं जातरूपरजतं, सादियन्ति समणा सक्यपुत्तिया जातरूपरजतं, पटिग्गण्हन्ति समणा सक्यपुत्तिया जातरूपरजतं" ति !

तेन खो पन समयेन मणिचूळको गामणि तस्सं परिसायं निसिन्नो होति । अथ खो मणिचूळको गामणि तं परिसं एतदवोच – "मा अय्यो[1] एवं अवचुत्थ । न कप्पति समणानं सक्यपुत्तियानं जातरूपरजतं, न सादियन्ति समणा सक्यपुत्तिया जातरूपरजतं, नप्पटिग्गण्हन्ति समणा सक्यपुत्तिया जातरूपरजतं, निक्खित्तमणिसुवण्णा समणा सक्यपुत्तिया अपेतजातरूपरजता" ति । असक्खि खो मणिचूळको गामणि तं परिसं सञ्ञापेतुं ।

अथ खो मणिचूळको गामणि येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा
R. 326 भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो मणिचूळको गामणि भगवन्तं एतदवोच – "इध, भन्ते, राजन्तेपुरे राजपरिसाय सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि – 'कप्पति समणानं सक्यपुत्तियानं जातरूपरजतं, सादियन्ति समणा
B 510 सक्यपुत्तिया जातरूपरजतं, पटिग्गण्हन्ति समणा सक्यपुत्तिया जातरूपरजतं' ति । एवं वुत्ते, अहं, भन्ते, तं परिसं एतदवोचं[2] –'मा अय्यो एवं अवचुत्थ । न कप्पति समणानं सक्यपुत्तियानं जातरूपरजतं, न सादियन्ति समणा सक्यपुत्तिया जातरूपरजतं, नप्पटिग्गण्हन्ति समणा सक्यपुत्तिया जातरूपरजतं, निक्खित्तमणिसुवण्णा समणा सक्यपुत्तिया अपेतजातरूपरजता' ति । असक्खि ख्वाहं, भन्ते, तं परिसं सञ्ञापेतुं । कच्चाहं, भन्ते, एवं ब्याकरमानो वुत्तवादी चेव भगवतो होमि, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खामि, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोमि, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो[3] गारय्हं ठानं आगच्छती" ति ?

"तग्घ त्वं, गामणि, एवं ब्याकरमानो वुत्तवादी चेव मे होति[4], न च मं अभूतेन अब्भाचिक्खसि, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोसि, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठानं आगच्छति । न हि, गामणि, कप्पति समणानं सक्यपुत्तियानं जातरूपरजतं, न सादियन्ति समणा सक्यपुत्तिया जातरूपरजतं, नप्पटिग्गण्हन्ति समणा सक्यपुत्तिया जात-

१. अय्या – सी०, रो० । २. एतदवोच – रो० । ३. वादानुपातो – स्या० । ४. अहोसि – स्या० ।

रूपरजतं, निक्खित्तमणिसुवण्णा समणा सक्यपुत्तिया अपेतजातरूपरजता। यस्स खो, गामणि, जातरूपरजतं कप्पति, पञ्च पि तस्स कामगुणा कप्पन्ति। यस्स पञ्च कामगुणा कप्पन्ति[1], एकंसेनेतं, गामणि, धारेय्यासि अस्समणधम्मो असक्यपुत्तियधम्मो ति। अपि चाहं, गामणि, एवं वदामि – 'तिणं तिणत्थिकेन परियेसितब्बं, दारु[2] दारुत्थिकेन परियेसितब्बं, सकटं सकटत्थिकेन परियेसितब्बं, पुरिसो पुरिसत्थिकेन परियेसितब्बो। R. 327 नत्वेवाहं, गामणि, केनचि परियायेन 'जातरूपरजतं सादितब्बं परियेसितब्बं' ति वदामी'' ति।

११. भद्रकसुत्तं

११. एकं समयं भगवा मल्लेसु[3] विहरति उरुवेलकप्पं नाम मल्लानं[4] निगमो। अथ खो भद्रको[5] गामणि येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो भद्रको गामणि भगवन्तं एतदवोच –"साधु मे, भन्ते, भगवा दुक्खस्स समुदयं च अत्थङ्गमं[6] च देसेतू'' ति।

"अहं चे ते, गामणि, अतीतमद्धानं आरब्भ दुक्खस्स समुदयं B. 511 च अत्थङ्गमं देसेय्यं – 'एवं अहोसि अतीतमद्धानं' ति, तत्र ते सिया कङ्खा, सिया विमति। अहं चे ते, गामणि, अनागतमद्धानं आरब्भ दुक्खस्स समुदयं च अत्थङ्गमं च देसेय्यं – 'एवं भविस्सति अनागतमद्धानं' ति, तत्रा पि ते सिया कङ्खा, सिया विमति। अपि चाहं, गामणि, इधेव निसिन्नो एत्थेव ते निसिन्नस्स दुक्खस्स समुदयं च अत्थङ्गमं च देसेस्सामि। तं सुणाहि[7], साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी'' ति। "एवं, भन्ते'' ति खो भद्रको गामणि भगवतो पच्चस्सोसि। भगवा एतदवोच –

"तं किं मञ्ञसि, गामणि, अत्थि ते उरुवेलकप्पे मनुस्सा येसं ते वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा'' ति ?

"अत्थि मे, भन्ते, उरुवेलकप्पे मनुस्सा येसं मे वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा'' ति।

१. कप्पन्ति तस्सपि जातरूपरजतं कप्पति – स्या०। २. दारुं – स्या०, रो०। ३. मलतेसु – रो०। ४. मलतानं – रो०। ५. भद्रगको – रो०; गन्धभको – स्या०। ६. अत्थगमं – रो०। ७. सुणोहि – स्या०, रो०।

R 328 "अत्थि पन ते, गामणि, उरुवेलकप्पे मनुस्सा येसं ते वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा नुप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा" ति ?

"अत्थि मे, भन्ते, उरुवेलकप्पे मनुस्सा येसं मे वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा नुप्पज्जेय्यु सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा" ति ।

"को नु खो, गामणि, हेतु को पच्चयो येन ते एकच्चानं उरुवेलकप्पियानं मनुस्सानं वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा" ति[1] ?

"येसं मे, भन्ते, उरुवेलकप्पियानं मनुस्सानं वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा, अत्थि मे तेसु छन्दरागो । येसं पन, भन्ते, उरुवेलकप्पियानं मनुस्सानं वधेन वा वन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा नुप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा, नत्थि मे तेसु छन्दरागो" ति ।

"इमिना त्वं, गामणि, धम्मेन दिट्ठेन विदितेन अकालिकेन पत्तेन परियोगाळ्हेन अतीतानागते नयं नेहि – 'यं खो किञ्चि अतीतमद्धानं दुक्खं उप्पज्जमानं उप्पज्जि[2] सब्बं तं छन्दमूलकं छन्दनिदानं । छन्दो हि मूलं दुक्खस्स । यम्पि हि किञ्चि अनागतमद्धानं दुक्खं उप्पज्जमानं उप्पज्जिस्सति, सब्बं त छन्दमूलकं छन्दनिदानं । छन्दो हि मूलं
B 512 दुक्खस्सा" ति ।

"अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते ! याव सुभासितं चिदं, भन्ते[3],
R 329 भगवता – 'यं किञ्चि दुक्खं[4] उप्पज्जमानं उप्पज्जति, सब्बं तं छन्दमूलकं छन्दनिदानं । छन्दो हि मूलं दुक्खस्सा' ति[5] । अत्थि मे, भन्ते, चिरवासी नाम कुमारो बहि आवसथे पटिवसति । सो ख्वाहं, भन्ते, कालस्सेव वुट्ठाय पुरिसं उय्योजेमि – 'गच्छ, भणे, चिरवासि कुमारं जानाही' ति । यावकीवञ्च, भन्ते, सो पुरिसो नागच्छति, तस्स मे

१. एत्य 'को वा पन (रो० पोत्थके नत्थि) गामणि हेतु को पच्चयो येन ते एकच्चान उरुवेलकप्पियान मनुस्सानं वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा नुप्पज्जेय्यु सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा ति' इति अधिको पाठो स्या०, रो० पोत्थकेसु अत्थि । २ उप्पज्जति – स्या०, रो० । ३ तेन – स्या० । ४. अतीतमद्धानं दुक्ख – स्या० । ५ एत्थ 'यं किञ्चि अनागतमद्धानं दुक्ख उप्पज्जमानं उप्पज्जिस्सति सब्बन्तं छन्दमूलकं छन्दनिदानं छन्दो हि मूल दुक्खस्सा ति' इति अधिको पाठो स्या० पोत्थके अत्थि ।

होतेव अञ्ञथत्तं – 'मा हेव[1] चिरवासिस्स कुमारस्स किञ्चि आबाधयित्था[2]'' ति।

"तं कि मञ्ञसि, गामणि, चिरवासिस्स कुमारस्स वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा'' ति ?

"चिरवासिस्स मे, भन्ते, कुमारस्स वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा जीवितस्स पि सिया अञ्ञथत्तं, कि पन मे नुप्पज्जिस्सन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा'' ति।

"इमिना पि खो एतं, गामणि, परियायेन वेदितब्बं – 'यं किञ्चि दुक्खं उप्पज्जमानं उप्पज्जति, सब्बं तं छन्दमूलकं छन्दनिदानं। छन्दो हि मूलं दुक्खस्सा' ति। तं कि मञ्ञसि, गामणि, यदा ते चिरवासिमाता अदिट्ठा अहोसि, अस्सुता[3] अहोसि, ते चिरवासिमातुया छन्दो वा रागो वा पेमं वा'' ति ?

"नो हेतं, भन्ते''।

"दस्सनं वा ते, गामणि, आगम्म सवनं वा एवं ते अहोसि – 'चिरवासिमातुया छन्दो वा रागो वा पेमं वा'' ति ?

"एवं, भन्ते''।

"तं किं मञ्ञसि, गामणि, चिरवासिमातुया ते वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा'' ति ?

R. 330 "चिरवासिमातुया मे, भन्ते, वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा जीवितस्स पि सिया अञ्ञथत्तं, कि पन मे नुप्पज्जिस्सन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा'' ति !

"इमिना पि खो एतं, गामणि, परियायेन वेदितब्बं – 'यं किञ्चि दुक्खं उप्पज्जमानं उप्पज्जति, सब्बं तं छन्दमूलकं छन्दनिदानं। छन्दो हि मूलं दुक्खस्सा'' ति।

---

१२. रासियसुत्तं

१२. अथ खो रासियो गामणि येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो B 513

---

१. हेव – स्या०। २. आबाधयेथा – स्या०, आबाधयेस्सति – रो०। ३. असुता – रो०।

खो रासियो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "सुतं मेतं, भन्ते, 'समणो गोतमो सब्बं तपं गरहति, सब्बं तपस्सिं लूखजीविं एकंसेन उपवदति उपक्कोसती' ति। ये ते, भन्ते, एवमाहंसु – 'समणो गोतमो सब्बं तपं गरहति, सब्बं तपस्सि लूखजीवि एकंसेन उपवदति उपक्कोसती' ति, कच्चि ते, भन्ते, भगवतो वुत्तवादिनो, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खन्ति, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोन्ति, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो[1] गारय्हं ठानं आगच्छती'' ति?

"ये ते, गामणि, एवमाहंसु – 'समणो गोतमो सब्बं तपं गरहति, सब्बं तपस्सिं लूखजीविं एकंसेन उपवदति उपक्कोसती' ति, न मे ते वुत्तवादिनो, अब्भाचिक्खन्ति च पन मे ते असता तुच्छा[2] अभूतेन।

"द्वेमे, गामणि, अन्ता पब्बजितेन न सेवितब्बा – यो चायं कामेसु कामसुखल्लिकानुयोगो हीनो गम्मो पोथुज्जनिको अनरियो अनत्थसंहितो[3], यो चायं अत्तकिलमथानुयोगो दुक्खो अनरियो अनत्थसंहितो। एते ते, गामणि, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झिमा पटिपदा R.331 तथागतेन अभिसम्बुद्धा – चक्खुकरणी ञाणकरणी उपसमाय अभिञ्ञाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति। कतमा च सा, गामणि, मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा – चक्खुकरणी ञाणकरणी उपसमाय अभिञ्ञाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि। अयं खो सा, गामणि, मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा – चक्खुकरणी ञाणकरणी उपसमाय अभिञ्ञाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति।

"तयो खो मे, गामणि, कामभोगिनो सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं। कतमे तयो? इध, गामणि, एकच्चो भोगी अधम्मेन भोगे परियेसति, साहसेन अधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन न अत्तानं सुखेति न[4] पीणेति[5] न संविभजति न पुञ्ञानि करोति। इध पन, गामणि, B.514 एकच्चो कामभोगी अधम्मेन भोगे परियेसति साहसेन। अधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति, न संविभजति न पुञ्ञानि करोति। इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी अधम्मेन भोगे परियेसति

---

१. वादानुपातो – स्या०। २. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि। ३. अनत्थसञ्हितो – स्या०। ४. रो० पोत्थके नत्थि। ५. पिणेति – स्या०।

साहसेन । अधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति संविभजति पुञ्ञानि करोति ।

"इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी धम्माधम्मेन भोगे परियेसति साहसेन पि असाहसेन पि । धम्माधम्मेन भोगे परियेसित्वा साह-
सेन पि असाहसेन पि न अत्तानं सुखेति न पीणेति न संविभजति न R 332
पुञ्ञानि करोति । इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी धम्माधम्मेन भोगे परियेसति साहसेन पि असाहसेन पि । धम्माधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन पि असाहसेन पि अत्तानं सुखेति पीणेति, न संविभजति न पुञ्ञानि करोति । इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी धम्माधम्मेन भोगे परियेसति साहसेन पि असाहसेन पि । धम्माधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन पि असाहसेन पि अत्तानं सुखेति पीणेति संविभजति पुञ्ञानि करोति ।

"इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेन । धम्मेन भोगे परियेसित्वा असाहसेन न अत्तानं सुखेति न पीणेति न संविभजति न पुञ्ञानि करोति । इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेन । धम्मेन भोगे परियेसित्वा असाहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति, न संविभजति न पुञ्ञानि करोति । इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेन । धम्मेन भोगे परियेसित्वा असाहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति संविभजति पुञ्ञानि करोति । ते च भोगे गधितो[1] मुच्छितो अज्झोपन्नो[2] अनादीनवदस्सावी अनिस्सरणपञ्ञो परिभुञ्जति । इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेन । धम्मेन भोगे
परियेसित्वा असाहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति संविभजति पुञ्ञानि R 333
करोति । ते च भोगे अगधितो अमुच्छितो अनज्झोपन्नो आदीनवदस्सावी
निस्सरणपञ्ञो परिभुञ्जति । तत्र, गामणि, य्वायं कामभोगी अधम्मेन B. 515
भोगे परियेसति साहसेन, अधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन न अत्तानं सुखेति न पीणेति न संविभजति न पुञ्ञानि करोति, अयं, गामणि, कामभोगी तीहि ठानेहि गारय्हो । कतमेहि तीहि ठानेहि गारय्हो ? अधम्मेन भोगे परियेसति साहसेना ति, इमिना पठमेन ठानेन गारय्हो । न अत्तानं सुखेति न पीणेती ति, इमिना दुतियेन ठानेन गारय्हो । न

१. गथितो – सी० । २. अज्झपण्णो – रो०, अज्झापन्नो – स्या० ।

संविभजति न पुञ्ञानि करोती ति, इमिना ततियेन ठानेन गारय्हो । अयं, गामणि, कामभोगी इमेहि तीहि ठानेहि गारय्हो ।

"तत्र, गामणि, य्वायं कामभोगी अधम्मेन भोगे परियेसति साहसेन, अधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति, न संविभजति न पुञ्ञानि करोति, अयं, गामणि, कामभोगी द्वीहि ठानेहि गारय्हो, एकेन ठानेन पासंसो । कतमेहि द्वीहि ठानेहि गारय्हो ? अधम्मेन भोगे परियेसति साहसेना ति, इमिना पठमेन ठानेन गारय्हो । न संविभजति न पुञ्ञानि करोती ति, इमिना दुतियेन ठानेन गारय्हो । कतमेन एकेन ठानेन पासंसो ? अत्तानं सुखेति पीणेती ति, इमिना एकेन ठानेन पासंसो । अयं, गामणि, कामभोगी इमेहि द्वीहि ठानेहि गारय्हो, इमिना एकेन ठानेन पासंसो ।

"तत्र, गामणि, य्वायं कामभोगी अधम्मेन भोगे परियेसति
R. 334 साहसेन, अधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति संविभजति पुञ्ञानि करोति, अयं, गामणि, कामभोगी एकेन ठानेन गारय्हो, द्वीहि ठानेहि पासंसो । कतमेन एकेन ठानेन गारय्हो ? अधम्मेन भोगे परियेसति साहसेना ति, इमिना एकेन ठानेन गारय्हो । कतमेहि द्वीहि ठानेहि पासंसो ? अत्तानं सुखेति पीणेती ति, इमिना पठमेन ठानेन पासंसो । संविभजति पुञ्ञानि करोती ति, इमिना दुतियेन ठानेन पासंसो । अयं, गामणि, कामभोगी इमिना एकेन ठानेन गारय्हो, इमेहि द्वीहि ठानेहि पासंसो ।

"तत्र, गामणि, य्वायं कामभोगी धम्माधम्मेन भोगे परियेसति साहसेन[1] पि असाहसेन पि, धम्माधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन पि
B. 516 असाहसेन पि न अत्तानं सुखेति न पीणेति न संविभजति न पुञ्ञानि करोति, अयं, गामणि, कामभोगी एकेन ठानेन पासंसो, तीहि ठानेहि गारय्हो । कतमेन एकेन ठानेन पासंसो ? धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेना ति, इमिना एकेन ठानेन पासंसो । कतमेहि तीहि ठानेहि गारय्हो ? अधम्मेन भोगे परियेसति साहसेना ति, इमिना पठमेन ठानेन गारय्हो । न अत्तानं सुखेति न पीणेती ति, इमिना दुतियेन ठानेन गारय्हो । न संविभजति न पुञ्ञानि करोती ति, इमिना ततियेन ठानेन गारय्हो ।

१. साहसेना – रो० ।

अयं, गामणि, कामभोगी इमिना एकेन ठानेन पासंसो, इमेहि तीहि ठानेहि गारय्हो ।

“तत्र, गामणि, य्वायं कामभोगी धम्माधम्मेन भोगे परियेसति साहसेन पि असाहसेन पि, धम्माधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन पि असाहसेन पि अत्तानं सुखेति पीणेति, न संविभजति न पुञ्ञानि करोति, अयं, गामणि, कामभोगी द्वीहि ठानेहि पासंसो, द्वीहि ठानेहि गारय्हो । कतमेहि द्वीहि ठानेहि पासंसो ? धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेना ति, इमिना पठमेन ठानेन पासंसो । अत्तानं सुखेति पीणेती ति, इमिना दुतियेन ठानेन पासंसो । कतमेहि द्वीहि ठानेहि गारय्हो ? अधम्मेन भोगे R 335
परियेसति साहसेना ति, इमिना पठमेन ठानेन गारय्हो । न संविभजति न पुञ्ञानि करोती ति, इमिना दुतियेन ठानेन गारय्हो । अयं, गामणि, कामभोगी इमेहि द्वीहि ठानेहि पासंसो, इमेहि द्वीहि ठानेहि गारय्हो ।

“तत्र, गामणि, य्वायं कामभोगी धम्माधम्मेन भोगे परियेसति साहसेन पि असाहसेन पि, धम्माधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन पि असाहसेन पि अत्तानं सुखेति पीणेति संविभजति पुञ्ञानि करोति, अयं, गामणि, कामभोगी तीहि ठानेहि पासंसो, एकेन ठानेन गारय्हो । कतमेहि तीहि ठानेहि पासंसो ? धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेना ति, इमिना पठमेन ठानेन पासंसो । अत्तानं सुखेति पीणेती ति, इमिना दुतियेन ठानेन पासंसो । संविभजति पुञ्ञानि करोती ति, इमिना ततियेन ठानेन पासंसो । कतमेन एकेन ठानेन गारय्हो ? अधम्मेन भोगे परियेसति साहसेना ति, इमिना एकेन ठानेन गारय्हो । अयं, गामणि, B. 517
कामभोगी इमेहि तीहि ठानेहि पासंसो, इमिना एकेन ठानेन गारय्हो ।

“तत्र, गामणि, य्वायं कामभोगी धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेन, धम्मेन भोगे परियेसित्वा असाहसेन न अत्तानं सुखेति न पीणेति न संविभजति न पुञ्ञानि करोति, अयं, गामणि, कामभोगी एकेन ठानेन पासंसो, द्वीहि ठानेहि गारय्हो । कतमेन एकेन ठानेन पासंसो ? धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेना ति, इमिना एकेन ठानेन पासंसो । कतमेहि द्वीहि ठानेहि गारय्हो ? न अत्तानं सुखेति न पीणेती ति, इमिना पठमेन ठानेन गारय्हो । न संविभजति न पुञ्ञानि करोती ति, इमिना दुतियेन ठानेन गारय्हो । अयं, गामणि, कामभोगी इमिना एकेन ठानेन पासंसो, इमेहि द्वीहि ठानेहि गारय्हो ।

R 336 "तत्र, गामणि, य्वायं कामभोगी धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेन, धम्मेन भोगे परियेसित्वा असाहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति, न संविभजति न पुञ्ञानि करोति, अयं, गामणि, कामभोगी द्वीहि ठानेहि पासंसो, एकेन ठानेन गारय्हो । कतमेहि द्वीहि ठानेहि पासंसो ? धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेना ति, इमिना पठमेन ठानेन पासंसो । अत्तानं सुखेति पीणेती ति, इमिना दुतियेन ठानेन पासंसो । कतमेन एकेन ठानेन गारय्हो ? न संविभजति न पुञ्ञानि करोती ति, इमिना एकेन ठानेन गारय्हो । अयं, गामणि, कामभोगी इमेहि द्वीहि ठानेहि पासंसो, इमिना एकेन ठानेन गारय्हो ।

"तत्र, गामणि, य्वायं कामभोगी धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेन, धम्मेन भोगे परियेसित्वा असाहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति संविभजति पुञ्ञानि करोति, ते च भोगे गधितो मुच्छितो अज्झोपन्नो अनादीनवदस्सावी अनिस्सरणपञ्ञो परिभुञ्जति, अयं, गामणि, कामभोगी तीहि ठानेहि पासंसो, एकेन ठानेन गारय्हो । कतमेहि तीहि ठानेहि पासंसो ? धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेना ति, इमिना पठमेन ठानेन B 518 पासंसो । अत्तानं सुखेति पीणेती ति, इमिना दुतियेन ठानेन पासंसो । संविभजति पुञ्ञानि करोती ति, इमिना ततियेन ठानेन पासंसो । कतमेन एकेन ठानेन गारय्हो ? ते च भोगे गधितो मुच्छितो अज्झोपन्नो अनादीनवदस्सावी अनिस्सरणपञ्ञो परिभुञ्जती ति, इमिना एकेन ठानेन गारय्हो । अयं, गामणि, कामभोगी इमेहि तीहि ठानेहि पासंसो, इमिना एकेन ठानेन गारय्हो ।

"तत्र, गामणि, य्वायं कामभोगी धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेन, धम्मेन भोगे परियेसित्वा असाहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति संवि- R. 337 भजति पुञ्ञानि करोति, ते च भोगे अगधितो अमुच्छितो अनज्झोपन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपञ्ञो परिभुञ्जति, अयं, गामणि, कामभोगी चतूहि ठानेहि पासंसो । कतमेहि चतूहि ठानेहि पासंसो ? धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेना ति, इमिना पठमेन ठानेन पासंसो । अत्तानं सुखेति पीणेती ति, इमिना दुतियेन ठानेन पासंसो । संविभजति पुञ्ञानि करोती ति, इमिना ततियेन ठानेन पासंसो । ते च भोगे अगधितो अमुच्छितो अनज्झोपन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपञ्ञो परिभुञ्जती ति, इमिना चतुत्थेन ठानेन पासंसो । अयं, गामणि, कामभोगी इमेहि चतूहि ठानेहि पासंसो ।

"तयोमे, गामणि, तपस्सिनो लूखजीविनो सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो ? इध, गामणि, एकच्चो तपस्सी लूखजीवी सद्धा[1] अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति – 'अप्पेव नाम कुसलं धम्मं अधिगच्छेय्यं, अप्पेव नाम उत्तरिमनुस्सधम्मा[2] अलमरियञाणदस्सनविसेसं सच्छिकरेय्यं' ति । सो अत्तानं आतापेति परितापेति, कुसलं च धम्मं नाधिगच्छति, उत्तरि च[3] मनुस्सधम्मा अलमरियञाणदस्सनविसेसं न सच्छिकरोति ।

"इध पन, गामणि, एकच्चो तपस्सी लूखजीवी सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति – 'अप्पेव नाम कुसलं धम्मं अधिगच्छेय्यं, अप्पेव नाम उत्तरिमनुसधम्मा अलमरियञाणदस्सनविसेसं सच्छिकरेय्यं' ति । सो अत्तानं आतापेति परितापेति । कुसलं हि खो धम्मं अधिगच्छति उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञाणदस्सनविसेसं न सच्छिकरोति ।

"इध पन, गामणि, एकच्चो तपस्सी लूखजीवी सद्धा अगारस्मा B. 519, R. 338
अनगारियं पब्बजितो होति – 'अप्पेव नाम कुसलं धम्मं अधिगच्छेय्यं, अप्पेव नाम उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञाणदस्सनविसेसं सच्छिकरेय्यं' ति । सो अत्तानं आतापेति परितापेति, कुसलं च धम्मं अधिगच्छति, उत्तरि च मनुस्सधम्मा अलमरियञाणदस्सनविसेसं सच्छिकरोति ।

"तत्र, गामणि, य्वायं तपस्सी लूखजीवी अत्तानं आतापेति परितापेति, कुसलं च धम्मं नाधिगच्छति, उत्तरि च मनुस्सधम्मा अलमरियञाणदस्सनविसेसं न सच्छिकरोति, अयं, गामणि, तपस्सी लूखजीवी तीहि ठानेहि गारय्हो । कतमेहि तीहि ठानेहि गारय्हो ? अत्तानं आतापेति परितापेती ति, इमिना पठमेन ठानेन गारय्हो । कुसलं च धम्मं नाधिगच्छती ति, इमिना दुतियेन ठानेन गारय्हो । उत्तरि च मनुस्सधम्मा अलमरियञाणदस्सनविसेसं न सच्छिकरोती ति, इमिना ततियेन ठानेन गारय्हो । अयं, गामणि, तपस्सी लूखजीवी इमेहि तीहि ठानेहि गारय्हो ।

"तत्र, गामणि, य्वायं तपस्सी लूखजीवी अत्तानं आतापेति परितापेति, कुसलं हि खो धम्मं अधिगच्छति, उत्तरि च मनुस्सधम्मा अलमरियञाणदस्सनविसेसं न सच्छिकरोति, अयं, गामणि, तपस्सी लूख-

१. सद्धो – स्या० । २ उत्तरिमनुस्सधम्मं – स्या० । ३. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

जीवी द्वीहि ठानेहि गारय्हो, एकेन ठानेन पासंसो। कतमेहि द्वीहि ठानेहि गारय्हो ? अत्तानं आतापेति परितापेती ति, इमिना पठमेन ठानेन गारय्हो। उत्तरि च मनुस्सधम्मा अलमरियञाणदस्सनविसेसं न सच्छिकरोती ति, इमिना दुतियेन ठानेन गारय्हो। कतमेन एकेन ठानेन पासंसो ? कुसलं हि खो धम्मं अधिगच्छती ति, इमिना एकेन ठानेन पासंसो। अयं, गामणि, तपस्सी लूखजीवी इमेहि द्वीहि ठानेहि गारय्हो, इमिना एकेन ठानेन पासंसो।

R. 339 "तत्र, गामणि, य्वायं तपस्सी लूखजीवी अत्तानं आतापेति परितापेति, कुसलं च धम्मं अधिगच्छति, उत्तरि च मनुस्सधम्मा अलमरियञाणदस्सनविसेसं सच्छिकरोति, अयं, गामणि, तपस्सी लूखजीवी एकेन ठानेन गारय्हो, द्वीहि ठानेहि पासंसो। कतमेन एकेन ठानेन गारय्हो ? अत्तानं आतापेति परितापेती ति, इमिना एकेन ठानेन गारय्हो। कतमेहि द्वीहि ठानेहि पासंसो ? कुसलं च धम्मं अधिगच्छती ति, इमिना पठमेन ठानेन पासंसो। उत्तरि[1] च मनुस्सधम्मा अलमरियञाणदस्सनविसेसं सच्छि-
B 520 करोती ति, इमिना दुतियेन ठानेन पासंसो। अयं, गामणि, तपस्सी लूखजीवी इमिना एकेन ठानेन गारय्हो, इमेहि द्वीहि ठानेहि पासंसो।

"तिस्सो इमा, गामणि, सन्दिट्ठिका निज्जरा अकालिका एहिपस्सिका ओपनेय्यिका[2] पच्चत्तं वेदितब्बा विञ्ञूहि। कतमा तिस्सो ? यं रत्तो रागाधिकरणं अत्तब्याबाधाय[3] पि चेतेति, परब्याबाधाय पि चेतेति, उभयब्याबाधाय पि चेतेति। रागे पहीने नेवत्तब्याबाधाय चेतेति, न परब्याबाधाय चेतेति, न उभयब्याबाधाय चेतेति। सन्दिट्ठिका निज्जरा अकालिका एहिपस्सिका ओपनेय्यिका पच्चत्तं वेदितब्बा विञ्ञूहि। यं दुट्ठो दोसाधिकरणं अत्तब्याबाधाय पि चेतेति, परब्याबाधाय पि चेतेति, उभयब्याबाधाय पि चेतेति। दोसे पहीने नेवत्तब्याबाधाय चेतेति, न
R. 340 परब्याबाधाय चेतेति, न उभयब्याबाधाय चेतेति। सन्दिट्ठिका निज्जरा अकालिका एहिपस्सिका ओपनेय्यिका पच्चत्तं वेदितब्बा विञ्ञूहि। यं मूळ्हो मोहाधिकरणं अत्तब्याबाधाय पि चेतेति, परब्याबाधाय पि चेतेति, उभयब्याबाधाय पि चेतेति। मोहे पहीने नेवत्तब्याबाधाय चेतेति, न परब्याबाधाय चेतेति, न उभयब्याबाधाय चेतेति। सन्दिट्ठिका निज्जरा अकालिका एहिपस्सिका ओपनेय्यिका पच्चत्तं वेदितब्बा विञ्ञूहि।

१. उत्तरिं – रो०। २. ओपनयिका – स्या०, रो०। ३. अत्तब्याबाधाय – रो०।

इमा खो, गामणि, तिस्सो सन्दिट्ठिका निज्जरा अकालिका एहिपस्सिका ओपनेय्यिका पच्चत्तं वेदितब्बा विञ्ञूही" ति ।

एवं वुत्ते, रासियो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "अभिक्कन्तं, भन्ते ...पे०... उपासकं मं भगवा धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं" ति ।

---

१३. पाटलियसुत्तं

१३. एकं समयं भगवा कोलियेसु[1] विहरति उत्तरं[2] नाम कोलियानं निगमो[3] । अथ खो पाटलियो गामणि येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो पाटलियो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "सुतं मेतं, भन्ते – 'समणो गोतमो मायं जानाती' ति । ये ते, भन्ते, एवमाहंसु – 'समणो गोतमो मायं जानाती' ति, कच्चि ते, भन्ते, भगवतो वुत्तवादिनो, न च भगवन्तं B 521
अभूतेन अब्भाचिक्खन्ति, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोन्ति, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठानं आगच्छति ? अनब्भाचिक्खितुकामा[4] हि मयं, भन्ते, भगवन्तं" ति ।

"ये ते, गामणि, एवमाहंसु – 'समणो गोतमो मायं जानाती' ति, वुत्तवादिनो चेव मे, ते न च मं अभूतेन अब्भाचिक्खन्ति, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोन्ति, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठानं आगच्छती' ति, सच्चं येव किर, भो, मयं तेसं समणब्राह्मणानं न सद्दहाम R. 341
– 'समणो गोतमो मायं जानाती ति, समणो खलु भो गोतमो मायावी' ति । यो नु खो, गामणि, एवं वदेति – 'अहं मायं जानामी' ति, सो एवं वदेति –'अहं मायावी' ति । तथेव तं भगवा होति, तथेव तं सुगत[5] होती'" ति । तेन हि, गामणि, तञ्ञेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि; यथा ते खमेय्य, तथा तं ब्याकरेय्यासि –

"तं किं मञ्ञसि, गामणि, जानासि त्वं कोलियानं लम्बचूळके भटे" ति ?

"जानामहं, भन्ते, कोलियानं लम्बचूळके भटे" ति ।

"तं किं मञ्ञसि, गामणि, किमत्थिया कोलियानं लम्बचूळका भटा" ति ?

---

१. कोळियेसु – स्या०, रो० । २. उत्तरकं – सी० । ३ निगमे – रो० । ४. अनब्भक्खातुकामा – स्या०, रो० । ५. सुगतो – रो० ।

"ये च, भन्ते, कोलियानं चोरा ते च पटिसेधेतुं, यानि च कोलियानं दूतेय्यानि तानि च[1] वहातुं[2], एतदत्थिया, भन्ते, कोलियानं लम्बचूळका भटा" ति ।

"तं किं मञ्ञसि, गामणि, जानासि त्वं कोलियानं[3] लम्बचूळके भटे सीलवन्ते[4] वा ते दुस्सीले[5] वा" ति ?

"जानामहं, भन्ते, कोलियानं लम्बचूळके भटे दुस्सीले पापधम्मे; ये च लोके दुस्सीला पापधम्मा कोलियानं लम्बचूळका भटा तेसं अञ्ञतरा" ति ।

"यो नु खो, गामणि, एवं वदेय्य – 'पाटलियो, गामणि जानाति कोलियानं लम्बचूळके भटे दुस्सीले पापधम्मे, पाटलियो पि गामणि दुस्सीलो पापधम्मो' ति, सम्मा नु खो सो वदमानो वदेय्या" ति ?

"नो हेतं, भन्ते ! अञ्ञे, भन्ते, कोलियानं लम्बचूळका भटा, अञ्ञोहमस्मि । अञ्ञथाधम्मा कोलियानं लम्बचूळका भटा, अञ्ञथाधम्मोहमस्मी" ति ।

R. 342 "त्वं हि नाम, गामणि, लच्छसि – 'पाटलियो गामणि जानाति कोलियानं लम्बचूळके भटे दुस्सीले पापधम्मे, न च पाटलियो गामणि दुस्सीलो पापधम्मो' ति, कस्मा तथागतो न लच्छति – 'तथागतो मायं जानाति, न च तथागतो मायावी' ति ? मायं चाहं, गामणि, पजानामि,
B. 522 मायाय च विपाकं, यथापटिपन्नो च मायावी कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तं च पजानामि ।

"पाणातिपातं चाहं, गामणि, जानामि, पाणातिपातस्स च विपाकं, यथापटिपन्नो च पाणातिपाती कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तं च पजानामि । अदिन्नादानं चाहं, गामणि, जानामि, अदिन्नादानस्स च विपाकं, यथापटिपन्नो च अदिन्नादायी कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तं च पजानामि । कामेसुमिच्छाचारं चाहं, गामणि, पजानामि, कामेसुमिच्छाचारस्स च विपाकं, यथापटिपन्नो च कामेसुमिच्छाचारी कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तं च पजानामि । मुसावादं चाहं, गामणि, पजानामि, मुसावादस्स च विपाकं, यथापटिपन्नो च मुसा-

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. पहातुं – स्या० । ३. कोळियानं निगमे – स्या० । ४. सीलवन्तो – स्या०, रो० । ५. दुस्सीला – स्या०, रो० ।

वादी कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गति विनिपातं निरयं उपपज्जति तं च पजानामि । पिसुणवाचं चाहं, गामणि, पजानामि, पिसुणवाचाय च विपाकं, यथापटिपन्नो च पिसुणवाचो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गति विनिपातं निरयं उपपज्जति तं च पजानामि । फरुसवाचं चाहं, गामणि, पजानामि, फरुसवाचाय च विपाकं, यथापटिपन्नो च फरुसवाचो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तं च पजानामि । R. 343 सम्फप्पलापं चाहं, गामणि, पजानामि, सम्फप्पलापस्स च विपाकं, यथापटिपन्नो च सम्फप्पलापी कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तं च पजानामि । अभिज्झं चाहं, गामणि, पजानामि, अभिज्झाय च विपाकं, यथापटिपन्नो च अभिज्झालु कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तं च पजानामि । ब्यापादपदोसं[1] चाहं, गामणि, पजानामि, ब्यापादपदोसस्स च विपाकं, यथापटिपन्नो च ब्यापन्नचित्तो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गति विनिपातं निरयं उपपज्जति तं च पजानामि । मिच्छादिट्ठि चाहं, गामणि, पजानामि, मिच्छादिट्ठिया च विपाकं, यथापटिपन्नो च मिच्छादिट्ठिको कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तं च पजानामि ।

"सन्ति हि, गामणि, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – 'यो कोचि पाणमतिपातेति[2], सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति[3] । B. 523 यो कोचि अदिन्नं आदियति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । यो कोचि कामेसु मिच्छा चरति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । यो कोचि मुसा भणति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयती' ति ।

"दिस्सति खो पन, गामणि, इधेकच्चो माली कुण्डली सुन्हातो सुविलित्तो कप्पितकेसमस्सु इत्थिकामेहि राजा मञ्ञे परिचारेन्तो । तमेनं[4] एवमाहंसु[5] – अम्भो ! अयं पुरिसो किं अकासि माली कुण्डली सुन्हातो सुविलित्तो कप्पितकेसमस्सु इत्थिकामेहि राजा मञ्ञे परिचारेती' ति ? तमेनं एवमाहंसु – 'अम्भो ! अयं पुरिसो रञ्ञो पच्चत्थिकं पसय्ह जीविता वोरोपेसि, तस्स राजा अत्तमनो अभिहारमदासि । R. 344

---

१. ब्यापादपदोसं – रो० । २. पाणमतिमापेति – स्या०, रो० । ३ पटिसंवेदियति – रो० । ४. तमेकं – रो० । ५. आहंसु – रो० ।

तेनायं पुरिसो माली कुण्डली सुन्हातो सुविलित्तो कप्पितकेसमस्सु, इत्थिकामेहि राजा मञ्ञे परिचारेती' ति ।

"दिस्सति खो, गामणि, इधेकच्चो दळ्हाय रज्जुया पच्छाबाहं गाळ्हबन्धनं बन्धित्वा खुरमुण्डं करित्वा खरस्सरेन पणवेन रथियाय[1] रथियं[2] सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं परिनेत्वा दक्खिणेन द्वारेन निक्खामेत्वा[3] दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिज्जमानो। तमेनं एवमाहंसु – 'अम्भो ! अयं पुरिसो कि अकासि, दळ्हाय रज्जुया पच्छाबाहं गाळ्हबन्धनं बन्धित्वा खुरमुण्डं करित्वा खरस्सरेन पणवेन रथियाय रथियं सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं परिनेत्वा दक्खिणेन द्वारेन निक्खामेत्वा दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिन्दती' ति ? तमेनं एवमाहंसु – 'अम्भो ! अयं पुरिसो राजवेरी[4] वा, इत्थि वा पुरिसं वा जीविता वोरोपेसि, तेन नं राजानो गहेत्वा एवरूपं कम्मकारणं[5] कारेन्ती[6]' ति ।

"तं किं मञ्ञसि, गामणि, अपि नु ते एवरूपं दिट्ठं वा सुतं वा" ति ?

"दिट्ठं च नो, भन्ते, सुतं च सुय्यिस्सति[7] चा" ति ।

"तत्र, गामणि, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – 'यो कोचि पाणमतिपातेति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयती' ति, सच्चं वा ते आहंसु मुसा वा" ति ?

"मुसा, भन्ते" ।

"ये पन ते तुच्छं मुसा विलपन्ति, सीलवन्तो वा ते दुस्सीला वा" ति ?

R. 345 "दुस्सीला, भन्ते" ।

B 524 "ये पन ते दुस्सीला पापधम्मा मिच्छापटिपन्ना वा ते सम्मापटिपन्ना वा" ति ?

"मिच्छापटिपन्ना, भन्ते" ।

"ये पन ते मिच्छापटिपन्ना मिच्छादिट्ठिका वा ते सम्मादिट्ठिका वा" ति ?

"मिच्छादिट्ठिका, भन्ते" ।

---

१. रथिया – स्या०; रथिकाय – सी० । २. रथिक – सी० । ३ निक्खमित्वा – स्या० । ४ राजवेरि – स्या० । ५. कम्मकरणानि – स्या०; कम्मकरण – रो० । ६. करोती रो० । ७. सूयिस्सति – रो० ।

"ये पन ते मिच्छादिट्ठिका कल्लं नु तेसु पसीदितुं " ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"दिस्सति खो पन, गामणि, इधेकच्चो माली कुण्डली ... पे० ... इत्थिकामेहि राजा मञ्ञे परिचारेन्तो । तमेनं एवमाहंसु – 'अम्भो ! अयं पुरिसो किं अकासि माली कुण्डली ... पे० ... इत्थिकामेहि राजा मञ्ञे परिचारेती' ति ? तमेनं एवमाहंसु – 'अम्भो ! अयं पुरिसो रञ्ञो पच्चत्थिकस्स पसय्ह रतनं[1] अहासि[1] । तस्स राजा अत्तमनो अभिहारमदासि । तेनायं पुरिसो माली कुण्डली ... पे० ... इत्थिकामेहि राजा मञ्ञे परिचारेती' ति ।

"दिस्सति खो, गामणि, इधेकच्चो दळ्हाय रज्जुया ... पे० ... दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिज्जमानो तमेनं एवमाहंसु – 'अम्भो ! अयं पुरिसो किं अकासि दळ्हाय रज्जुया ... पे० ... दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिन्दती' ति ? तमेनं एवमाहंसु – 'अम्भो ! अयं पुरिसो गामा वा अरञ्ञा वा अदिन्नं थेय्यसङ्खातं आदियि । तेन नं राजानो गहेत्वा एवरूपं कम्मकारणं कारेन्ती' ति । तं कि मञ्ञसि, गामणि, अपि नु ते एवरूपं दिट्ठं वा सुतं वा" ति ?

"दिट्ठं च नो, भन्ते, सुतं च सुय्यिस्सति चा" ति ।

"तत्र, गामणि, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – R 346
'यो कोचि अदिन्नं आदियति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयती' ति, सच्चं वा ते आहंसु मुसा वा ति ... पे० ... कल्लं नु तेसु पसीदितुं" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"दिस्सति खो पन, गामणि, इधेकच्चो माली कुण्डली ... पे० ... इत्थिकामेहि राजा मञ्ञे परिचारेन्तो । तमेनं एवमाहंसु – 'अम्भो ! अयं पुरिसो किं अकासि माली कुण्डली ... पे० ... इत्थिकामेहि राजा मञ्ञे परिचारेती' ति ? तमेनं एवमाहंसु – 'अम्भो ! अयं पुरिसो रञ्ञो पच्चत्थिकस्स दारेसु चारित्तं आपज्जि, तस्स राजा अत्तमनो अभिहारमदासि, तेनायं पुरिसो माली कुण्डली ... पे० ... इत्थिकामेहि राजा मञ्ञे परिचारेती' ति ।

"दिस्सति खो, गामणि, इधेकच्चो दळ्हाय रज्जुया ... पे० ... B. 525
दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिज्जमानो । तमेनं एवमाहंसु – 'अम्भो !

१–१. अदिन्नं आदियति – स्या० ।

अय पुरिसो किं अकासि दळ्हाय रज्जुया ... पे०.. दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिन्दती' ति ? तमेनं एवमाहंसु – 'अम्भो !. अयं पुरिसो कुलित्थीसु कुलकुमारीसु चारित्तं आपज्जि, तेन नं राजानो गहेत्वा एवरूपं कम्मकारणं कारेन्ती' ति । तं किं मञ्ञसि, गामणि, अपि नु ते एवरूप दिट्ठं वा सुतं वा" ति ?

"दिट्ठं च नो, भन्ते, सुतं च सुय्यिस्सति चा" ति ।

"तत्र, गामणि, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – 'यो कोचि कामेसु मिच्छा चरति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसवेदयती' ति, सच्चं वा ते आहंसु मुसा वा ति ..पे०... कल्लं नु तेसु पसीदितुं" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

R 347 "दिस्सति खो पन, गामणि, इधेकच्चो माली कुण्डली सुन्हातो सुविलित्तो कप्पितकेसमस्सु इत्थिकामेहि राजा मञ्ञे परिचारेन्तो । तमेन एवमाहसु – 'अम्भो ! अयं पुरिसो किं अकासि माली कुण्डली सुन्हातो सुविलित्तो कप्पितकेसमस्सु इत्थिकामेहि राजा मञ्ञे परिचारेती' ति ? तमेनं एवमाहंसु – 'अम्भो ! अयं पुरिसो राजानं मुसावादेन हासेसि, तस्स राजा अत्तमनो अभिहारमदासि । तेनायं पुरिसो माली कुण्डली सुन्हातो सुविलित्तो कप्पितकेसमस्सु इत्थिकामेहि राजा मञ्ञे परिचारेती' ति ।

"दिस्सति खो, गामणि, इधेकच्चो दळ्हाय रज्जुया पच्छाबाहं गाळ्हबन्धनं बन्धित्वा खुरमुण्डं करित्वा[1] खरस्सरेन पणवेन रथियाय रथियं सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं परिनेत्वा दक्खिणेन द्वारेन निक्खामेत्वा दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिज्जमानो । तमेनं एवमाहंसु – 'अम्भो ! अयं पुरिसो किं अकासि दळ्हाय रज्जुया पच्छाबाहं गाळ्हबन्धनं बन्धित्वा खुरमुण्डं करित्वा खरस्सरेन पणवेन रथियाय रथियं सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं परिनेत्वा दक्खिणेन द्वारेन निक्खामेत्वा दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिन्दती' ति ? तमेनं एवमाहंसु – 'अम्भो ! अयं पुरिसो गहपतिस्स वा गहपतिपुत्तस्स वा मुसावादेन अत्थं भञ्जि, तेन नं राजानो गहेत्वा एवरूपं[2] कम्मकारणं[2] कारेन्ती[3]' ति । तं किं मञ्ञसि, गामणि, अपि नु ते एवरूपं दिट्ठं वा सुतं वा" ति ?

१. कत्वा – स्या० । २–२. एवरूपानि कम्मकरणानि – स्या०, रो० । ३. करोन्ती – रो० ।

"दिट्ठं च नो, भन्ते, सुतं च सुय्यिस्सति चा" ति । B 526

"तत्र, गामणि, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – 'यो कोचि मुसा भणति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटि- R. 348 संवेदयती' ति, सच्चं वा ते आहंसु मुसा वा" ति ?

"मुसा, भन्ते" ।

"ये पन ते तुच्छं मुसा विलपन्ति सीलवन्तो वा ते दुस्सीला वा" ति ?

"दुस्सीला, भन्ते" ।

"ये पन ते दुस्सीला पापधम्मा मिच्छापटिपन्ना वा ते सम्मापटिपन्ना वा" ति ?

"मिच्छापटिपन्ना, भन्ते" ।

"ये पन ते मिच्छापटिपन्ना मिच्छादिट्ठिका वा ते सम्मादिट्ठिका वा" ति ?

"मिच्छादिट्ठिका, भन्ते" ।

"ये पन ते मिच्छादिट्ठिका कल्लं नु तेसु पसीदितुं" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते ! अत्थि मे, भन्ते, आवसथागारं । तत्थ अत्थि मञ्चकानि, अत्थि आसनानि, अत्थि उदकमणिको, अत्थि तेलप्पदीपो । तत्थ यो समणो वा ब्राह्मणो वा वासं उपेति, तेनाहं यथासत्ति[1] यथाबलं संविभजामि । भूतपुब्बं, भन्ते, चत्तारो सत्थारो नानादिट्ठिका नानाखन्तिका नानारुचिका तस्मिं आवसथागारे वासं उपगच्छुं[2] । एको सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि – 'नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं[3] कम्मानं फलं विपाको । नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्ञा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती' ति । एको सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि[4] – 'अत्थि दिन्नं अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, R. 349 अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको, अत्थि परो लोको, अत्थि माता, अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि

१. यथासत्ति – रो० । २. उपगच्छिसु – स्या० । ३. सुकटदुक्कटानं – रो० । ४. एवंदिट्ठी – रो० ।

लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्ञा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती' ति। एको सत्था एवंवादी एवं-दिट्ठि – 'करोतो कारयतो, छिन्दतो छेदापयतो, पचतो पाचापयतो[1], सोचयतो[2] सोचापयतो[2], किलमतो किलमापयतो[3], फन्दतो फन्दापयतो, पाणमतिपातयतो[4], अदिन्नं आदियतो, सन्धिं छिन्दतो, निल्लोपं हरतो, B. 527 एकागारिकं करोतो, परिपन्थे तिट्ठतो, परदारं गच्छतो, मुसा भणतो, करोतो[5] न करीयति पापं। खुरपरियन्तेन चे पि चक्केन यो[6] इमिस्सा पठविया[7] पाणे एकं मंसखलं एकं मंसपुञ्जं करेय्य, नत्थि ततोनिदानं पापं, नत्थि पापस्स आगमो। दक्खिणं चे पि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य हनन्तो घातेन्तो छिन्दन्तो छेदापेन्तो पचन्तो पाचापेन्तो[8], नत्थि ततोनिदानं पापं, नत्थि पापस्स आगमो। उत्तरं चे पि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य ददन्तो दापेन्तो यजन्तो यजापेन्तो[9], नत्थि ततोनिदानं पुञ्ञं, नत्थि पुञ्ञस्स आगमो। दानेन दमेन संयमेन सच्चवज्जेन नत्थि पुञ्ञं, नत्थि पुञ्ञस्स आगमो' ति। एको सत्था – एवंवादी एवंदिट्ठि– 'करोतो कारयतो, छिन्दतो छेदापयतो, पचतो पाचापयतो, सोचयतो सोचापयतो, किलमतो किलमापयतो, फन्दतो फन्दापयतो, पाणमतिपातयतो, अदिन्नं आदियतो, सन्धिं छिन्दतो, निल्लोपं हरतो, एकागारिकं करोतो, परिपन्थे तिट्ठतो, R. 350 परदारं गच्छतो, मुसा भणतो, करोतो करीयति पापं। खुरपरियन्तेन चे पि चक्केन यो इमिस्सा पठविया पाणे एकं मंसखलं एकं मंसपुञ्जं करेय्य, अत्थि ततोनिदानं पापं, अत्थि पापस्स आगमो। दक्खिणं चे पि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य हनन्तो घातेन्तो छिन्दन्तो छेदापेन्तो पचन्तो पाचापेन्तो, अत्थि ततोनिदानं पापं, अत्थि पापस्स आगमो। उत्तरं चे पि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य ददन्तो दापेन्तो, यजन्तो यजापेन्तो, अत्थि ततोनिदानं पुञ्ञं, अत्थि पुञ्ञस्स आगमो। दानेन दमेन संयमेन सच्च-वज्जेन अत्थि पुञ्ञं, अत्थि पुञ्ञस्स आगमो' ति।

"तस्स मय्हं, भन्ते, अहुदेव कङ्खा, अहु विचिकिच्छा – 'कोसु नाम इमेसं भवतं समणब्राह्मणानं सच्चं आह, को मुसा'" ति ?

---

१. पाचयतो – स्या०, रो०। २–२. सोचतो सोचयतो – स्या०। ३. किलमयतो – स्या०, रो०। ४. पाणमतिमापयतो – स्या०, रो०। ५. करतो – स्या०, रो०। ६. रो० पोत्थके नत्थि। ७. पथविया – म०। ८. पाचेन्तो – स्या०, रो०। ९. याचेन्तो – स्या०।

"अलं हि ते, गामणि, कङ्खितुं, अलं विचिकिच्छितुं । कङ्खनीये[1] च पन ते ठाने विचिकिच्छा उप्पन्ना" ति ।

"एवं पसन्नोहं, भन्ते, भगवति । पहोति मे भगवा तथा धम्मं देसेतुं यथाहं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्यं" ति ।

"अत्थि, गामणि, धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं
पटिलभेय्यासि । एवं त्वं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्यासि । कतमो च,
गामणि, धम्मसमाधि ? इध, गामणि, अरियसावको पाणातिपातं
पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना B. 528
पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारं पहाय कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो
होति, मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणं वाचं पहाय R. 351
पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय
पटिविरतो होति, सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति,
अभिज्झं पहाय अनभिज्झालु होति, ब्यापादपदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो
होति, मिच्छादिट्ठिं पहाय सम्मादिट्ठिको होति ।

"स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं[2], इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन[3] फरित्वा विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति – 'य्वायं सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि – नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा, सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्ञा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती ति, सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं, अपण्णकताय मय्हं, य्वाहं[4] न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा वा थावरं[5] वा । उभयमेत्थ कटग्गाहो[6], यं चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो, यं च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सामी' ति । तस्स पामोज्जं[7] जायति । पमुदितस्स

१. कङ्खनिये – स्या०, रो० । २. चतुत्थि – रो० । ३. अब्यापज्झेन – स्या०; अब्यापज्झेन – सी० । ४. योहं – सी०, स्या०, रो० । ५. थारवं – स्या० । ६. कटग्गहो – रो० । ६. पामुज्जं – स्या०, रो० ।

पीति जायति। पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति। पस्सद्धकायो सुखं
वेदयति[1]। सुखिनो चित्तं समाधियति। अयं खो, गामणि, धम्म-
R. 352 समाधि। तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्खाधम्मं
पजहेय्यासि।

"स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगत-
ब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं
B. 529 दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति
उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन
चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा
विहरति। सो इति पटिसञ्चिक्खति – 'य्वायं सत्था एववादी एवंदिट्ठि
– अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं
फलं विपाको... पे०... सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं, अपण्णकताय
मय्हं, य्वाहं न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा थावरं वा। उभयमेत्थ
कटग्गाहो, यं चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो, यं च
कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सामी' ति। तस्स
पामोज्जं जायति। पमुदितस्स पीति जायति। पीतिमनस्स कायो
पस्सम्भति। पस्सद्धकायो सुखं वेदयति। सुखिनो चित्तं समाधियति।
अयं खो, गामणि, धम्मसमाधि। तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि,
एवं त्वं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्यासि।

"स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगत-
ब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो मेत्ताहगतेन चेतसा एकं दिसं
फरित्वा विहरति, तथा दुतियं तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो
तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा
R. 353 विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति।
सो इति पटिसञ्चिक्खति – 'य्वायं सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि – करोतो
कारयतो छिन्दतो छेदापयतो पचतो पाचापयतो सोचयतो सोचापयतो
B. 530 ... पे०... सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं, अपण्णकताय मय्हं, य्वाहं
न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा थावरं वा। उभयमेत्थ कटग्गाहो, यं चम्हि
कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो, यं च कायस्स भेदा परं मरणा
सुगतिं सग्गं लोकं उपपजिस्सामी' ति। तस्स पामोज्जं जायति। पमुदि-

१. वेदियति – रो०।

तस्स पीति जायति । पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्धकायो सुखं वेदयति । सुखिनो चित्तं समाधियति । अयं खो, गामणि, धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्यासि ।

"स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन R. 354 चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति – 'य्वायं सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि – करोतो कारयतो, छिन्दतो छेदापयतो, पचतो पाचापयतो, सोचयतो सोचापयतो ...पे०... दानेन दमेन संयमेन सच्चवज्जेन अत्थि पुञ्ञं B. 531 अत्थि पुञ्ञस्स आगमो' ति, सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं, अपण्णकताय मय्हं, य्वाहं न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा थावरं वा । उभयमेत्थ कटग्गाहो, यं चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो, यं च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सामी' ति । तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति । पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्धकायो सुखं वेदयति । सुखिनो चित्तं समाधियति । अयं खो, गामणि, धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्यासि ।

"स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो करुणासहगतेन चेतसा एकं R. 355 दिसं फरित्वा विहरति ...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति ...पे०... ।

"स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति – 'य्वायं सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि – नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं...पे०...सचे तस्स भोतो सत्थुनो

सच्चं वचनं, अपण्णकताय मय्हं, य्वाहं न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा
थावरं वा । उभयमेत्थ 'कटग्गाहो, यं चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो
मनसा संवुतो, यं च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उप-
पज्जिस्सामी' ति । तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति ।
पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्धकायो सुखं वेदयति । सुखिनो
B. 532 चित्तं समाधियति । अयं खो, गामणि, धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं
चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्यासि ।

"स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगत-
ब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं
दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति
उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन
R. 356 चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा
विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति – 'य्वायं सत्था एवंवादी एवं-
दिट्ठि – अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं
कम्मानं फलं विपाको ...पे०... सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं,
अपण्णकताय मय्हं, य्वाहं न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा थावरं वा ।
उभयमेत्थ कटग्गाहो, यं चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा
संवुतो, यं च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सामी'
ति । तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति । पीतिमनस्स
कायो पस्सम्भति । पस्सद्धकायो सुखं वेदयति । सुखिनो चित्तं
समाधियति । अयं खो, गामणि, धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं
पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्यासि ।

"स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगत-
ब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं
दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति
उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन
चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा
विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति – 'य्वायं सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि
B. 533, R. 357 – करोतो कारयतो छेदतो छेदापयतो... पे०...नत्थि पुञ्ञस्स आगमो
ति, सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं, अपण्णकताय मय्हं, य्वाहं
न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा थावरं वा । उभयमेत्थ कटग्गाहो, यं

चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो, यं च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सामी' ति । तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति । पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्धकायो सुखं वेदयति । सुखिनो चित्तं समाधियति । अयं खो, गामणि, धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्यासि ।

"स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति – 'य्वायं सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि – करोतो कारयतो छिन्दतो छेदापयतो पचतो पाचापयतो ... पे०... B. 534, R. 358 अत्थि पुञ्ञं अत्थि पुञ्ञस्स आगमो ति, सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं, अपण्णकताय मय्हं, य्वाहं न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा थावरं वा । उभयमेत्थ कटग्गाहो, यं चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो, यं च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सामी' ति । तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति । पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्धकायो सुखं वेदयति । सुखिनो चित्तं समाधियति । अयं खो गामणि धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्यासी" ति ।

एवं वुत्ते, पाटलियो गामणि भगवन्तं एतदवोच – "अभिक्कन्तं भन्ते, अभिक्कन्तं, भन्ते ... पे०... अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं" ति ।

गामणिसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्दानं

चण्डो[1] पुटो[1] योधाजीवो, हत्थस्सो[2] असिबन्धको[3] ।
देसना सङ्खकुलं[4] मणिचूळं, भद्ररासियपाटली[5] ति ।। R. 359

———:०:———

१–१. चण्डपुत्तो – स्या० २. हत्थि हयो – स्या०, रो० । ३. पच्छाभूमको – रो०; च भूमको – स्या० । ४. सङ्खा कुलं – स्या०; सङ्खा कूलं – रो० । ५. गन्धभकरासियपाटली – स्या० ।

४३. असङ्खतसंयुत्तं

१. कायगतासतिसुत्तं

B. 535 १. सावत्थिनिदानं । "असङ्खतं च वो[1], भिक्खवे, देसिस्सामि[2] असङ्खतगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च, भिक्खवे, असङ्खतं ? यो, भिक्खवे, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो – इदं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतं । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? कायगतासति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ।

"इति खो, भिक्खवे, देसितं वो मया असङ्खतं, देसितो असङ्खतगामिमग्गो । यं, भिक्खवे, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । एतानि, भिक्खवे, रुक्खमूलानि, एतानि सुञ्ञागारानि । झायथ, भिक्खवे, मा पमादत्थ, मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी" ति ।

---

२. समथविपस्सनासुत्तं

R. 360 २. असङ्खतं च वो, भिक्खवे, देस्सेस्सामि असङ्खतगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च, भिक्खवे, असङ्खतं ? यो, भिक्खवे, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो – इदं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतं । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? समथो च विपस्सना च । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे० ... ।

---

३. सवितक्कसविचारसुत्तं

३. कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? सवितक्कसविचारो समाधि, अवितक्कविचारमत्तो समाधि, अवितक्कअविचारो समाधि – अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो... पे०... ।

---

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. देसिस्सामि – स्या०, रो० ।

४. सुञ्ञतसमाधिसुत्तं

४. कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? सुञ्ञतो समाधि, अनिमित्तो समाधि, अप्पणिहितो समाधि – अयं वुच्चति, भिक्खवे असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । B. 536

---

५. सतिपट्ठानसुत्तं

५. कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? चत्तारो सतिपट्ठाना । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... ।

कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? चत्तारो सम्मप्पधाना । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... ।

---

७. इद्धिपादसुत्तं

७. कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? चत्तारो इद्धिपादा । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... ।

---

८. इन्द्रियसुत्तं

८. कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? पञ्चिन्द्रियानि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ...पे०... । R. 361

---

९. बलसुत्तं

९. कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो । पञ्च बलानि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... ।

---

१०. बोज्झङ्गसुत्तं

१०. कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? सत्त बोज्झङ्गा । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... ।

---

११. मग्गङ्गसुत्तं

११. "कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? अरियो B. 537
अट्ठङ्गिको मग्गो । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो । इति

खो, भिक्खवे, देसितं[1] वो मया असङ्खतं, देसितो असङ्खतगामिमग्गो। यं, भिक्खवे, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय कतं वो तं मया। एतानि, भिक्खवे, रुक्खमूलानि, एतानि सुञ्ञागारानि। झायथ, भिक्खवे, मा पमादत्थ; मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ। अयं वो अम्हाकं अनुसासनी" ति।

असङ्खतसंयुत्तस्स पठमो वग्गो।

तस्सुद्दानं

कायो समथो सवितक्को[2], सुञ्ञतो[3] सतिपट्ठाना।
सम्मप्पधाना इद्धिपादा, इन्द्रियबलबोज्झङ्गा[4]।
मग्गेन एकादसमं, तस्सुद्दानं पवुच्चति॥

———o———

१२. असङ्खतसुत्तं

१२. "असङ्खतं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि असङ्खतगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, असङ्खतं? यो, भिक्खवे, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो – इदं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतं। कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? समथो। अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो। इति खो, भिक्खवे, देसितं वो मया असङ्खतं, देसितो असङ्खतगामिमग्गो। यं, भिक्खवे, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया। एतानि, भिक्खवे, रुक्खमूलानि, एतानि सुञ्ञागारानि। झायथ, भिक्खवे, मा पमादत्थ; मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ। अयं वो अम्हाकं अनुसासनी ति।

B. 538, R. 362 "असङ्खतं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि असङ्खतगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, असङ्खतं? यो, भिक्खवे, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो – इदं[5] वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतं। कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? विपस्सना। अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो। इति खो, भिक्खवे, देसितं वो मया असङ्खतं ... पे० ... अयं वो अम्हाकं अनुसासनी ति।

---

१. वेदयितं – रो०। २. वितक्को – स्या०, रो०। ३. सुञ्ञाता – स्या०।
४. इन्द्रिया० – स्या०। ५. अयं – रो०।

"कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? सवितक्को सविचारो समाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? अवितक्को विचारमत्तो समाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? अवितक्को अविचारो समाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । R. 363

"कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? सुञ्ञतो समाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ...पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? अनिमित्तो समाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ...पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? अप्पणिहितो समाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... ।

"कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति ... पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? R. 364 इध, भिक्खवे, भिक्खु चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति ...पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति ... पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ...पे०... ।

"कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु अनुप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं[1] आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं B. 539 धम्मानं पहानाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु अनुप्पन्नानं

१. वीरियं – म० ।

कुसलानं धम्मानं उप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ...पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे,
R. 365 भिक्खु उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ..पे०... ।

"कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु छन्दसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु विरियसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु चित्तसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु वीमंससमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं[1] इद्धिपादं भावेति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... ।

"कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु सद्धिन्द्रियं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ...पे०... ।
R. 366 कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु विरियिन्द्रियं भावेति विवेकनिस्सितं ... पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु सतिन्द्रियं भावेति ...पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु समाधिन्द्रियं भावेति ...पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ?
B. 540 इध, भिक्खवे, भिक्खु पञ्ञिन्द्रियं भावेति विवेकनिस्सितं विराग-

१. वीमंसा ० – स्या० ।

निस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... ।

"कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु सद्धाबलं भावेति विवेकनिस्सितं ... पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ...पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु विरियबलं भावेति ... पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु सतिबलं भावेति ... पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? R 367
इध, भिक्खवे, भिक्खु समाधिबलं भावेति ...पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ...पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु पञ्ञाबलं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गरिणामिं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... ।

"कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं ... पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पे०... विरियसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पे०... पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति ...पे०... पस्सद्धिसम्बोज्झङ्गं भावेति ...पे०... समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेति ...पे०... उपेक्खासम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ... पे०... ।

"कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु सम्मादिट्ठिं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ...पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, R. 368
भिक्खु सम्मासङ्कप्पं भावेति ... पे०... सम्मावाचं भावेति ... पे०... सम्माकम्मन्तं भावेति ...पे०... सम्माआजीवं भावेति ...पे०... सम्मावायामं भावेति ...पे०... सम्मासतिं भावेति ... पे०... । असङ्खतं च वो भिक्खवे देसेस्सामि असङ्खतगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च, भिक्खवे,

असङ्खतं ...पे०... । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु सम्मासमाधिं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं
B. 541 निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो । इति खो, भिक्खवे, देसितं वो मया असङ्खतं, देसितो असङ्खतगामिमग्गो । यं, भिक्खवे, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । एतानि, भिक्खवे, रुक्खमूलानि, एतानि सुञ्ञागारानि । झायथ, भिक्खवे, मा पमादत्थ; मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी" ति ।

---

१३. अनतसुत्तं

१३. अनतं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि, अनतगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च, भिक्खवे, अनतं ...पे०... । (यथा असङ्खतं तथा वित्थारेतब्बं ।)

१४–४३. अनासवादिसुत्तं

R. 369 १४–४३. "अनासवं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अनासवगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च, भिक्खवे, अनासवं ...पे०... । सच्चं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि सच्चगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च, भिक्खवे, सच्चं ...पे०... । पारं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि पारगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च भिक्खवे पारं ...पे०... । निपुणं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि निपुणगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च, भिक्खवे, निपुणं ...पे०... । सुदुद्दसं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि सुदुद्दसगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च, भिक्खवे, सुदुद्दसं ...पे०... । अजज्जरं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अजज्जरगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च
R. 370 भिक्खवे अजज्जरं ...पे०... । धुवं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि धुवगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च भिक्खवे धुवं ...पे०... । अपलोकितं[1] च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अपलोकितगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च, भिक्खवे, अपलोकितं ...पे०... । अनिदस्सनं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अनिदस्सनगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च, भिक्खवे, अनिदस्सनं

---

१. अपलोकिनं – स्या० ।

...पे०...। निप्पपञ्चं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि निप्पपञ्चगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, निप्पपञ्चं ... पे०...।

"सन्तं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि सन्तगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, सन्तं ... पे०...। अमतं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अमतगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, अमतं ... पे०...। पणीतं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि पणीतगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, पणीतं ... पे०...। सिवं च वो, भिक्खवे, B. 542
देसेस्सामि सिवगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, सिवं ... पे०...। खेमं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि खेमगामिं च मग्गं। तं R. 371
सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, खेमं ...पे०...। तण्हाक्खयं[1] च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि तण्हाक्खयगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, तण्हाक्खयं ... पे०...।

"अच्छरियं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अच्छरियगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, अच्छरियं ...पे०...। अब्भुतं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अब्भुतगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, अब्भुतं ...पे०...। अनीतिकं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अनीतिकगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, अनीतिकं ...पे०...। अनीतिकधम्मं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अनीतिकधम्मगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, अनीतिकधम्मं ... पे०...। निब्बानं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि निब्बानगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, निब्बानं ... पे०...। अब्यापज्जं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अब्यापज्जगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, अब्यापज्जं[2] ... पे०...। विरागं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि विरागगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमो च, भिक्खवे, विरागो ... पे०...।

"सुद्धिं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि सुद्धिगामिं च मग्गं। तं R 372
सुणाथ। कतमा च, भिक्खवे, सुद्धि ... पे०...। मुत्तिं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि मुत्तिगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमा च, भिक्खवे, मुत्ति ... पे०...। अनालयं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अनालयगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमो च, भिक्खवे, अनालयो ... पे०...। दीपं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि दीपगामिं च मग्गं। तं सुणाथ। कतमं च, भिक्खवे, दीपं

१. तण्हक्खयं – स्या०, रो०। २. अब्यापज्झं – स्या०, सी०; अब्याबज्झं – म०।

. .पे०... । लेणं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि लेणगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च, भिक्खवे, लेणं ...पे०... । ताणं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि ताणगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च, भिक्खवे, ताणं ...पे०... । सरणं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि सरणगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च, भिक्खवे, सरणं ...पे०... ।

---

४४. परायनसुत्तं

R 373 ४४. "परायनं[1] च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि परायनगामिं च मग्गं । तं सुणाथ । कतमं च, भिक्खवे, परायनं ? यो, भिक्खवे,
B. 543 रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो – इदं वुच्चति, भिक्खवे, परायनं । कतमो च, भिक्खवे, परायनगामी मग्गो ? कायगतासति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, परायनगामिमग्गो । इति खो, भिक्खवे, देसितं वो मया परायनं, देसितो परायनगामिमग्गो । यं, भिक्खवे, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । एतानि, भिक्खवे, रुक्खमूलानि, एतानि सुञ्ञागारानि । झायथ, भिक्खवे, मा पमादत्थ; मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी" ति । (यथा असङ्खत तथा वित्थारेतब्बं ।)

दुतियो वग्गो ।

तस्सुद्दानं[2]

असङ्खतं अनतं अनासवं, सच्चं च पारं निपुणं सुदुद्दसं ।
अजज्जरं[3] धुवं अपलोकितं, अनिदस्सनं निप्पपञ्च सन्तं ॥
अमतं पणीतं च सिवं च खेमं, तण्हाक्खयो अच्छरियं च अब्भुतं ।
अनीतिकं अनीतिकधम्मं, निब्बानमेतं सुगतेन देसितं ॥
अब्यापज्जो विरागो च, सुद्धि मुत्ति अनालयो ।
दीपो[4] लेणं च ताणं च, सरणं च परायनं ति ॥

असङ्खतसंयुत्तं समत्तं ।

---:o:---

१. परायणं – सी०, रो० । २. तत्रुद्दानं – रो० । ३. अजज्जरन्तं – स्या०, रो० । ४. दीपं – स्या०, रो० ।

४४. अब्याकतसंयुत्तं

१. खेमासुत्तं

१. एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथ- B 544, R. 374
पिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन खेमा भिक्खुनी कोसलेसु चारिकं चरमाना अन्तरा च सावत्थिं अन्तरा च साकेतं तोरणवत्थुस्मि वासं उपगता होति । अथ खो राजा पसेनदि कोसलो साकेता सावत्थिं गच्छन्तो, अन्तरा च साकेतं अन्तरा च सावत्थिं तोरणवत्थुस्मिं एकरत्तिवासं उपगच्छि[1] । अथ खो राजा पसेनदि कोसलो अञ्ञतरं पुरिसं आमन्तेसि – "एहि त्वं, अम्भो पुरिस, तोरणवत्थुस्मिं तथारूपं समणं वा ब्राह्मणं वा जान यमहं अज्ज पयिरुपासेय्यं[2]" ति ।

"एवं, देवा" ति खो सो पुरिसो रञ्ञो पसेनदिस्स कोसलस्स पटिस्सुत्वा केवलकप्पं तोरणवत्थुं[3] आहिण्डन्तो[4] नाद्दस तथारूपं समणं वा ब्राह्मणं वा यं राजा पसेनदि कोसलो पयिरुपासेय्य । अद्दसा खो सो पुरिसो खेमं भिक्खुनिं तोरणवत्थुस्मि वासं उपगतं । दिस्वान येन राजा पसेनदि कोसलो तेनुपसङ्कमि, उपसङ्कमित्वा राजानं पसेनदिं कोसलं एतदवोच–

"नत्थि खो, देव, तोरणवत्थुस्मिं तथारूपो समणो वा ब्राह्मणो वा यं देवो पयिरुपासेय्य । अत्थि च खो, देव, खेमा नाम भिक्खुनी, तस्स भगवतो साविका अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । तस्सा खो पन अय्याय एवं कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुग्गतो – 'पण्डिता, वियत्ता[5] मेधाविनी R 375
बहुस्सुता चित्तकथा[6] कल्याणपटिभाना[7]' ति । तं देवो पयिरुपासतू" ति ।

अथ खो राजा पसेनदि कोसलो येन खेमा भिक्खुनी तेनुपसङ्कमि;
उपसङ्कमित्वा खेमं भिक्खुनिं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं B 545
निसिन्नो खो राजा पसेनदि कोसलो खेमं भिक्खुनिं एतदवोच – "किन्नु खो, अय्ये, होति तथागतो परं मरणा" ति ?

---

१. उपगच्छति – स्या० । २. पयिरूपासेय्यं – रो० । ३. तोरणवत्थुस्मि – रो० । ४. अन्वाहिण्डन्तो – सी० । ५. ब्यत्ता – स्या० । ६ चित्तकथी – स्या०, रो० । ७. ० पटिभाणा – स्या० ।

"अब्याकतं[1] खो एतं, महाराज, भगवता – 'होति तथागतो परं मरणा''' ति।

"किं पनय्ये, न होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"एतं[2] पि खो, महाराज, अब्याकतं भगवता –'न होति तथागतो परं मरणा''' ति।

"किन्नु खो, अय्ये, होति च न च होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"अब्याकतं खो एतं, महाराज, भगवता – 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा''' ति।

"किं पनय्ये, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा" ति।

"एतं पि खो, महाराज, अब्याकतं भगवता – 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा''' ति।

"'किन्नु खो, अय्ये, होति तथागतो परं मरणा' ति, इति पुट्ठा समाना – 'अब्याकतं खो एतं, महाराज, भगवता – होति तथागतो परं मरणा' ति वदेसि। 'किं पनय्ये, न होति तथागतो परं मरणा' ति इति पुट्ठा समाना – 'एतं पि खो, महाराज, अब्याकतं भगवता – न होति तथागतो परं मरणा' ति वदेसि। 'किन्नु खो, अय्ये, होति च न च होति तथागतो परं मरणा' ति इति पुट्ठा समाना– 'अब्याकतं खो एतं, महाराज, भगवता – होति च न च होति तथागतो परं मरणा' ति वदेसि। 'किं पनय्ये, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति इति पुट्ठा समाना 'एतं पि खो, महाराज, अब्याकतं भगवता –नेव होति न न होति तथागतो
R. 376 परं मरणा' ति वदेसि। 'को नु खो, अय्ये, हेतु को पच्चयो येनेतं अब्याकतं भगवता'" ति ?

"तेन हि, महाराज, तञ्ञेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि। यथा ते खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्यासि। तं किं मञ्ञसि, महाराज, अत्थि ते कोचि गणको वा मुद्दिको वा सङ्खायको वा यो पहोति गङ्गाय वालुकं[3] गणेतुं – एत्तका[4] वालुका इति वा, एत्तकानि वालुकसतानि इति वा, एत्तकानि वालुकसहस्सानि इति वा, एत्तकानि वालुकसतसहस्सानि इति वा" ति ?

---

१. अब्याकतं – रो०। २. तं – रो०। ३. वालिकं – सी०, स्या०। ४. एत्तिका सी०।

"नो हेतं, अय्ये" ।

"अत्थि पन ते कोचि गणको वा मुद्दिको वा सङ्खायको वा यो पहोति महासमुद्दे उदकं गणेतुं[1] – एत्तकानि उदकाळ्हकानि इति वा, B. 546 एत्तकानि उदकाळ्हकसतानि इति वा, एत्तकानि उदकाळ्हकसहस्सानि इति वा, एत्तकानि उदकाळ्हकसतसहस्सानि इति वा" ति ?

"नो हेतं, अय्ये" ।

"तं किस्स हेतू" ति ?

"महाय्ये[2], समुद्दो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो" ति ।

"एवमेव खो, महाराज, येन रूपेन तथागतं पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्य[3] तं रूपं तथागतस्स पहीनं उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावङ्कतं[4] आयतिं अनुप्पादधम्मं[5] । रूपसङ्खायविमुत्तो[6] खो, महाराज, तथागतो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो – सेय्यथापि महासमुद्दो । 'होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'न होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति ।

"याय वेदनाय तथागतं पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्य सा वेदना R. 377 तथागतस्स पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयतिं अनुप्पादधम्मा । वेदनासङ्खायविमुत्तो, महाराज, तथागतो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो – सेय्यथापि महासमुद्दो । 'होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'न होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति ।

"याय सञ्ञाय तथागतं ...पे०... । येहि सङ्खारेहि तथागतं पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्य ते सङ्खारा तथागतस्स पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयतिं अनुप्पादधम्मा । सङ्खारसङ्खायविमुत्तो खो, महाराज, तथागतो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो – सेय्यथापि महासमुद्दो । 'होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'न होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'होति च न च होति

१. मानितुं – रो० । २. महय्ये – स्या० । ३. पञ्ञापेय्य – स्या० । ४. अनभावकतं – रो० । ५. अनुप्पादकतं – रो० । ६. रूपसङ्खिया विमुत्तो – स्या० ।

तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति ।

B. 547 "येन विञ्ञाणेन तथागतं पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्य तं विञ्ञाणं तथागतस्स पहीनं उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावङ्कतं आयतिं अनुप्पादधम्मं । विञ्ञाणसङ्खायविमुत्तो खो, महाराज, तथागतो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो – सेय्यथापि महासमुद्दो । 'होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'न होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेती" ति ।

अथ खो राजा पसेनदि कोसलो खेमाय भिक्खुनिया भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना खेमं भिक्खुनिं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो राजा पसेनदि कोसलो अपरेन समयेन येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो राजा पसेनदि कोसलो भगवन्तं एतदवोच – "किन्नु खो, भन्ते, होति तथागतो परं मरणा" ति ?

R. 378 "अब्याकतं खो एतं, महाराज, मया – 'होति तथागतो परं मरणा'" ति ।

"किं पन, भन्ते, न होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"एतं पि खो, महाराज, अब्याकतं मया – 'न होति तथागतो परं मरणा'" ति ।

"किन्नु खो, भन्ते, होति च न च होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"अब्याकतं खो एतं, महाराज, मया – 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा'" ति ।

"किं पन, भन्ते, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"एतं पि खो, महाराज, अब्याकतं मया – 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा'" ति ।

"किन्नु खो, भन्ते, होति तथागतो परं मरणा' ति इति पुट्ठो समानो, 'अब्याकतं खो एतं, महाराज, मया – होति तथागतो परं मरणा' ति वदेसि ... पे० ... 'किं पन, भन्ते, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति, इति पुट्ठो समानो, 'एतं पि खो, महाराज, अब्याकतं

मया – नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति वेदेसि । को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो, येनेतं अब्याकतं[1] भगवता" ति ?

"तेन हि, महाराज, तञ्ञेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्यासि । तं किं मञ्ञसि, महाराज, अत्थि ते कोचि गणको वा मुद्दिको वा सङ्खायको वा यो पहोति गङ्गाय B 548 वालुकं[2] गणेतुं – एत्तका वालुका इति वा ...पे०... एत्तकानि वालुकसतसहस्सानि इति वा" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"अत्थि पन ते कोचि गणको वा मुद्दिको वा सङ्खायको वा यो पहोति महासमुद्दे उदकं गणेतुं – एत्तकानि उदकाळ्हकानि इति वा ...पे०... एत्तकानि उदकाळ्हकसतसहस्सानि इति वा" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"तं किस्स हेतु" ?

"महा[3], भन्ते, समुद्दो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो । एवमेव खो, महाराज, येन रूपेन तथागतं[4] पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्य तं रूपं[4] तथागतस्स पहीनं उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावङ्कतं आयतिं अनुप्पादधम्मं । रूपसङ्खायविमुत्तो खो, महाराज, तथागतो R 379 गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो – सेय्यथापि महासमुद्दो । 'होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति ...पे०...'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति । याय वेदनाय ... याय सञ्ञाय ... येहि सङ्खारेहि ... ।

येन विञ्ञाणेन तथागतं पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्य तं विञ्ञाणं तथागतस्स पहीनं उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावङ्कतं आयतिं अनुप्पादधम्मं । विञ्ञाणसङ्खायविमुत्तो खो, महाराज, तथागतो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो – सेय्यथापि महासमुद्दो । 'होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'न होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेति, 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पि न उपेती" ति ।

---

१. अव्याकतं – रो० । २. बालिकं – स्या०; वालिकं – रो० । ३. महा हि – स्या० । ४–४. रो० पोत्थके नत्थि ।

"अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते ! यत्र[1] हि नाम सत्थु[2] चेव साविकाय च अत्थेन अत्थो ब्यञ्जनेन ब्यञ्जनं संसन्दिस्सति समेस्सति न विरोधयिस्सति[3] यदिदं अग्गपदस्मिं । एकमिदाहं, भन्ते, समयं खेमं भिक्खुनिं उपसङ्कमित्वा एतमत्थं अपुच्छि । सा[4] पि मे अय्या एतेहि पदेहि एतेहि ब्यञ्जनेहि एतमत्थं ब्याकासि, सेय्यथापि भगवा । अच्छरियं भन्ते, अब्भुतं, भन्ते ! यत्र हि नाम सत्थु चेव साविकाय च अत्थेन अत्थो ब्यञ्जनेन ब्यञ्जनं संसन्दिस्सति समेस्सति न विरोधयिस्सति यदिदं अग्गपदस्मिं । हन्द दानि मयं, भन्ते, गच्छाम । बहुकिच्चा मयं बहुकरणीया" ति ।

"यस्स दानि त्वं, महाराज, कालं मञ्ञसी" ति ।

B. 549, R. 380 अथ खो राजा पसेनदि कोसलो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामी ति ।

---

२. अनुराधसुत्तं

२. एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । तेन खो पन समयेन आयस्मा अनुराधो भगवतो अविदूरे अरञ्ञकुटिकायं विहरति । अथ खो सम्बहुला अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका येनायस्मा अनुराधो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता अनुराधेन सद्धिं सम्मोदिंसु । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं[1] वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका आयस्मन्तं अनुराधं एतदवोचुं – "यो सो, आवुसो अनुराध, तथागतो उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो[2], तं तथागतो इमेसु चतूसु ठानेसु पञ्ञापयमानो पञ्ञापेति– 'होति तथागतो परं मरणा' ति वा, 'न होति तथागतो परं मरणा' ति वा, 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा' ति वा, 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति वा" ति ?

"यो सो, आवुसो, तथागतो उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो, तं तथागतो अञ्ञत्र इमेहि चतूहि ठानेहि पञ्ञापयमानो पञ्ञापेति – 'होति तथागतो परं मरणा ति वा ...पे०... नेव होति न न

होति तथागतो परं मरणा ति वा" ति । एवं वुत्ते, ते अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका आयस्मन्तं अनुराधं एतदवोचुं – "सो[1] चायं भिक्खु नवो भविस्सति अचिरपब्बजितो, थेरो वा पन बालो अब्यत्तो" ति । अथ खो ते अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका आयस्मन्तं अनुराधं नववादेन च बालवादेन च अपसादेत्वा उट्ठायासना पक्कमिंसु ।

अथ खो आयस्मतो अनुराधस्स अचिरपक्कन्तेसु अञ्ञ- R 381 तित्थियेसु परिब्बाजकेसु एतदहोसि – "सचे खो मं ते अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका उत्तरिं पुच्छेय्युं, कथं ब्याकरमानो नु ख्वाहं तेसं अञ्ञतित्थियानं परिब्बाजकानं वुत्तवादी चेव भगवतो अस्सं, न च भगवन्तं B 550 अभूतेन अब्भाचिक्खेय्यं, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरेय्यं, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो[2] गारय्हं ठानं आगच्छेय्या[3]" ति ? अथ खो आयस्मा अनुराधो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा अनुराधो भगवन्तं एतदवोच – "इधाहं, भन्ते, भगवतो अविदूरे अरञ्ञकुटिकायं विहरामि । अथ खो, भन्ते, सम्बहुला अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका येनाहं तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा मया सद्धिं सम्मोदिंसु । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो, भन्ते, ते अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका मं एतदवोचुं ...पे०... तस्स मय्हं, भन्ते, अचिरपक्कन्तेसु तेसु अञ्ञतित्थियेसु परिब्बाजकेसु एतदहोसि R. 382 – 'सचे खो मं ते अञ्ञतित्थिया परिब्बाजका उत्तरिं पुच्छेय्युं, कथं ब्याकरमानो नु ख्वाहं तेसं अञ्ञतित्थियानं परिब्बाजकानं वुत्तवादी चेव भगवतो अस्सं, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खेय्यं, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरेय्यं, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठानं आगच्छेय्या" ति ?

"तं किं मञ्ञसि, अनुराध, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा" ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

१. यो – सी० । २. वादानुपातो – स्या०, रो० । ३. गच्छेय्या – स्या० ।

"नो हेतं, भन्ते" ।

B. 551 वेदना निच्चा वा अनिच्चा वा ति ... पे० ... सञ्ञा ... सङ्खारा ... विञ्ञाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

"अनिच्चं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा" ति ?

"दुक्खं, भन्ते" ।

"यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"तस्मातिह, अनुराध, यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । या काचि वेदना अतीतानागतपच्चुप्पन्ना ... या काचि सञ्ञा ... ये केचि सङ्खारा ... यं किञ्चि विञ्ञाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विञ्ञाणं 'नेतं मम, नेसोह-
R. 383 मस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं, अनुराध, सुतवा अरियसावको रूपस्मिं पि निब्बिन्दति, वेदनाय पि निब्बिन्दति, सञ्ञाय पि निब्बिन्दति, सङ्खारेसु पि निब्बिन्दति, विञ्ञाणस्मिं पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति ।

"तं किं मञ्ञसि, अनुराध, रूपं तथागतो ति समनुपस्ससी" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"वेदनं तथागतो ति समनुपस्ससी" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"सञ्ञं तथागतो ति समनुपस्ससी" ति ?

"नो हेतं, भन्ते"।

"सङ्खारे तथागतो ति समनुपस्ससी" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"विञ्ञाणं तथागतो ति समनुपस्ससी" ति?

"नो हेतं, भन्ते"।

"तं किं मञ्ञसि, अनुराध, रूपस्मिं तथागतो ति समनुपस्ससी" ति?

"नो हेतं, भन्ते"।

"अञ्ञत्र रूपा तथागतो ति समनुपस्ससी" ति?

"नो हेतं, भन्ते"।

वेदनाय ... पे०... अञ्ञत्र वेदनाय ... पे०... सञ्ञाय ... पे०... अञ्ञत्र सञ्ञाय ...पे०... सङ्खारेसु ...पे०... अञ्ञत्र सङ्खारेहि ...पे०... विञ्ञाणस्मिं तथागतो ति समनुपस्ससी ति?

"नो हेतं, भन्ते"।

"अञ्ञत्र विञ्ञाणा तथागतो ति समनुपस्ससी" ति?

"नो हेतं, भन्ते"।

"तं किं मञ्ञसि, अनुराध, रूपं वेदनं[1] सञ्ञं[2] सङ्खारे[3] विञ्ञाणं तथागतो ति समनुपस्ससी" ति?

"नो हेतं, भन्ते"। R 384

"तं किं मञ्ञसि, अनुराध, अयं सो अरूपी अवेदनो असञ्ञी असङ्खारो अविञ्ञाणो तथागतो ति समनुपस्ससी" ति?

"नो हेतं, भन्ते"।

"एत्थ च ते, अनुराध, दिट्ठेव धम्मे सच्चतो[4] थेततो[4] तथागतो[5] B 552 अनुपलब्भियमानो[6] कल्लं नु ते तं वेय्याकरणं[7] – 'यो सो, आवुसो, तथागतो उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो, तं तथागतो अञ्ञत्र इमेहि चतूहि ठानेहि पञ्ञापयमानो पञ्ञापेति – होति तथागतो परं मरणा ति वा ...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति वा" ति?

"नो हेतं, भन्ते"।

"साधु साधु, अनुराध! पुब्बे चाहं, अनुराध, एतरहि च दुक्खं चेव पञ्ञापेमि दुक्खस्स च निरोधं" ति।

---

१. वेदना – रो०। २. सञ्ञा – रो०। सङ्खारा – रो०। ४–४. सच्चतो वा थेततो वा – स्या०। ५. तथागते – सी०, रो०। ६. अनुपलब्भयमाने – रो०, अनुपलब्भियमाने – सी०; अनुपलब्भनीयसभावो – स्या०। ७. वेय्याकरणाय – सी०।

३. पठमसारिपुत्तकोट्ठिकसुत्तं

३ एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाकोट्ठिको[1] बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये। अथ खो आयस्मा महाकोट्ठिको सायन्हसमयं पटिसल्लाना[2] वुट्ठितो[3] येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा महाकोट्ठिको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच –

"किन्नु खो, आवुसो सारिपुत्त, होति तथागतो परं मरणा"ति ?

"अब्याकतं[4] खो एतं, आवुसो, भगवता – 'होति तथागतो परं मरणा'" ति।

"किं पनावुसो, न होति तथागतो परं मरणा" ति ?

R 385 "एतं पि खो, आवुसो, अब्याकतं भगवता – 'न होति तथागतो परं मरणा'" ति।

"किन्नु खो, आवुसो, होति च न च होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"अब्याकतं खो एतं, आवुसो, भगवता – 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा'" ति।

"किं पनावुसो, नेव होति न न होति तथागतो परं परणा" ति ?

"एतं पि खो, आवुसो, अब्याकतं भगवता – 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा'" ति।

"'किन्नु खो, आवुसो, होति तथागतो परं मरणा' ति इति पुट्ठो
B. 553 समानो, 'अब्याकतं खो एतं, आवुसो, भगवता – होति तथागतो परं मरणा' ति वदेसि ... पे०... 'किं, पनावुसो, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति इति पुट्ठो समानो, 'एतं पि खो, आवुसो, अब्याकतं भगवता – 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति वदेसि। को नु खो, आवुसो, हेतु को पच्चयो येनेतं अब्याकतं भगवता" ति ?

"होति तथागतो परं मरणा ति खो, आवुसो, रूपगतमेतं। न होति तथागतो परं मरणा ति, रूपगतमेतं। होति च न च होति तथा-

गतो परं मरणा ति, रूपगतमेतं । नेव होति न न होति तथागतो परं
मरणा ति, रूपगतमेतं । होति तथागतो परं मरणा ति खो, आवुसो,
वेदनागतमेतं । न होति तथागतो परं मरणा ति, वेदनागतमेतं । होति
च न च होति तथागतो परं मरणा ति, वेदनागतमेतं । नेव होति न न
होति तथागतो परं मरणा ति, वेदनागतमेतं । होति तथागतो परं मरणा
ति खो, आवुसो, सञ्ञागतमेतं । न होति तथागतो परं मरणा ति,
सञ्ञागतमेतं । होति च न च होति तथागतो परं मरणा ति, सञ्ञा-
गतमेतं । नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति, सञ्ञागतमेतं ।
होति तथागतो परं मरणा ति खो, आवुसो, सङ्खारगतमेतं । न होति R. 386
तथागतो परं मरणा ति, सङ्खारगतमेतं । होति च न च होति तथागतो
परं मरणा ति, सङ्खारगतमेतं । नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा
ति, सङ्खारगतमेतं । होति तथागतो परं मरणा ति खो, आवुसो, विञ्ञाण-
गतमेतं । न होति तथागतो परं मरणा ति, विञ्ञाणगतमेतं । होति
च न च होति तथागतो परं मरणा ति, विञ्ञाणगतमेतं । नेव होति न
न होति तथागतो परं मरणा ति, विञ्ञाणगतमेतं । अयं खो, आवुसो,
हेतु अयं पच्चयो, येनेतं अब्याकतं भगवता" ति ।

---

४. दुतियसारिपुत्तकोट्ठिकसुत्तं

४. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाकोट्ठिको
बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये ...पे०... (सायेव पुच्छा) B. 554
"को नु खो, आवुसो, हेतु को पच्चयो, येनेतं अब्याकतं भगवता" ति ?

"रूपं खो, आवुसो, अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, रूपसमुदयं
अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, रूपनिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं,
रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, 'होति तथागतो परं
मरणा' ति पिस्स होति; 'न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति;
'होति च न च होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति; 'नेव होति न न
होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति। वेदनं ... सञ्ञं ... सङ्खारे ...
विञ्ञाणं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, विञ्ञाणसमुदयं अजानतो
अपस्सतो यथाभूतं, विञ्ञाणनिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं,
विञ्ञाणनिरोधगामिनिं पटिपदं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, 'होति
तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति; 'न होति तथागतो परं मरणा' R. 387

ति पिस्स होति; 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति; 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति।

"रूपं च खो, आवुसो, जानतो पस्सतो यथाभूतं, रूपसमुदयं जानतो पस्सतो यथाभूतं, रूपनिरोधं जानतो पस्सतो यथाभूतं, रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं जानतो पस्सतो यथाभूतं, 'होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति ...पे०... 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति। वेदनं ... सञ्ञं ... सङ्खारे ... विञ्ञाणं जानतो पस्सतो यथाभूतं, विञ्ञाणसमुदयं जानतो पस्सतो यथाभूतं, विञ्ञाणनिरोधं जानतो पस्सतो यथाभूतं, विञ्ञाणनिरोधगामिनिं पटिपदं जानतो पस्सतो यथाभूतं, 'होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति; 'न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति; 'होति च न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति; 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति। अयं खो, आवुसो, हेतु अयं पच्चयो, येनेतं अब्याकतं भगवता" ति।

---

५. ततियसारिपुत्तकोट्ठिकसुत्तं

B. 555 ५. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाकोट्ठिको बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये ...पे०... (सायेव पुच्छा) "को नु खो, आवुसो, हेतु को पच्चयो, येनेतं अब्याकतं भगवता" ति?

"रूपे खो, आवुसो, अविगतरागस्स अविगतच्छन्दस्स[1] अविगतपेमस्स अविगतपिपासस्स अविगतपरिळाहस्स अविगततण्हस्स 'होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति ...पे०... 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति। वेदनाय ... सञ्ञाय ... सङ्खारेसु विञ्ञाणे अविगतरागस्स अविगतच्छन्दस्स अविगतपेमस्स अविगतपिपासस्स अविगतपरिळाहस्स अविगततण्हस्स 'होति तथागतो परं
R. 388 मरणा' ति पिस्स होति ...पे०... 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति। रूपे च खो, आवुसो, विगतरागस्स ...पे०... वेदनाय ... सञ्ञाय ... सङ्खारेसु ... विञ्ञाणे विगतरागस्स विगतच्छन्दस्स विगतपेमस्स विगतपिपासस्स विगतपरिळाहस्स विगततण्हस्स 'होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति ...पे०... 'नेव होति न न

होति तथागतो परं[1] मरणा[1]" ति पिस्स न होति । अयं खो, आवुसो, हेतु अयं पच्चयो, येनेतं अब्याकतं भगवता" ति ।

---

६. चतुत्थसारिपुत्तकोट्ठिकसुत्तं

६. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाकोट्ठिको बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा महाकोट्ठिको तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता महाकोट्ठिकेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्त निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महाकोट्ठिकं एतदवोच – "'किन्नु खो, आवुसो कोट्ठिक, होति तथागतो परं मरणा' ति ... पे०... 'कि पनावुसो, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति इति पुट्ठो समानो – 'एतं पि खो आवुसो, अब्याकतं भगवता – नेव होति न न होति तथागतो पर मरणा' B. 556
ति वदेसि" ।

"को नु खो, आवुसो, हेतु को पच्चयो, येनेतं अब्याकतं भगवता" ति ?

"रूपारामस्स खो, आवुसो, रूपरतस्स रूपसम्मुदितस्स[2] रूपनिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, 'होति तथागतो परं मरणा' ति R 389
पिस्स होति; 'न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति, 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति; 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति । वेदनारामस्स खो, आवुसो, वेदनारतस्स वेदनासम्मुदितस्स, वेदनानिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, 'होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति .. पे०... सञ्ञारामस्स खो, आवुसो ... सङ्खारारामस्स खो आवुसो ... विञ्ञाणारामस्स खो, आवुसो, विञ्ञाणरतस्स विञ्ञाणसम्मुदितस्स विञ्ञाणनिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, 'होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति ...पे०... 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति ।

"न रूपारामस्स खो, आवुसो, न रूपरतस्स न रूपसम्मुदितस्स, रूपनिरोधं जानतो पस्सतो यथाभूतं, 'होति तथागतो परं मरणा' ति

१–१. मरणा – म० । २. रूपसमुदितस्स – स्या० ।

पिस्स न होति ...पे०... 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति । न वेदनारामस्स खो, आवुसो ...पे०... न सञ्ञारामस्स खो, आवुसो ... न सङ्खारारामस्स खो, आवुसो ... न विञ्ञाणारामस्स खो, आवुसो, न विञ्ञाणरतस्स न विञ्ञाणसम्मुदितस्स, विञ्ञाणनिरोधं जानतो पस्सतो यथाभूतं, 'होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति ...पे०... 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति । अयं खो, आवुसो, हेतु अयं पच्चयो, येनेतं[1] अब्याकतं भगवता" ति ।

"सिया पनावुसो, अञ्ञो पि परियायो, येनेतं अब्याकतं भगवता" ति ?

"सिया, आवुसो । भवारामस्स खो, आवुसो, भवरतस्स भवसम्मुदितस्स, भवनिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, 'होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति ...पे०... 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति । न भवारामस्स खो, आवुसो, न भवरतस्स

B 557, R. 390

न भवसम्मुदितस्स, भवनिरोधं जानतो पस्सतो यथाभूतं, 'होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति ...पे०... 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति । अयं पि खो, आवुसो, परियायो, येनेतं अब्याकतं भगवता" ति ।

"सिया पनावुसो, अञ्ञो पि परियायो, येनेतं अब्याकतं भगवता" ति ?

"सिया, आवुसो । उपादानारामस्स खो, आवुसो, उपादानरतस्स उपादानसम्मुदितस्स, उपादाननिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, 'होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति ...पे०... 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति । न उपादानारामस्स खो, आवुसो, न उपादानरतस्स न उपादानसम्मुदितस्स, उपादाननिरोधं जानतो पस्सतो यथाभूतं, 'होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति... पे०... 'नेव, होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति । अयं पि खो आवुसो, परियायो, येनेतं अब्याकतं भागवता" ति ।

"सिया पनावुसो, अञ्ञो पि परियायो, येनेतं अब्याकतं भगवता" ति ?

१. येन तं – रो० ।

"सिया, आवुसो। तण्हारामस्स खो, आवुसो तण्हारतस्स तण्हासम्मुदितस्स, तण्हानिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, 'होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति ...पे०... 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स होति। न तण्हारामस्स खो, आवुसो, न तण्हारतस्स न तण्हासम्मुदितस्स, तण्हानिरोधं जानतो पस्सतो यथाभूतं, 'होति तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति ...पे०... 'नेव होति न न होति R. 391 तथागतो परं मरणा' ति पिस्स न होति। अयं पि खो, आवुसो, परियायो, येनेतं अब्याकतं भगवता" ति।

"सिया पनावुसो, अञ्ञो पि परियायो, येनेतं अब्याकतं भगवता" ति?

"एत्थ दानि, आवुसो सारिपुत्त, इतो उत्तरि[1] किं इच्छसि? तण्हासङ्खयविमुत्तस्स, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुनो वट्टं[2] नत्थि पञ्ञापनाया" ति।

---

७. मोग्गल्लानसुत्तं

७. अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको येनायस्मा महामोग्गल्लानो[3] B. 558 तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता महामोग्गल्लानेन सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं एतदवोच – "किन्नु खो, भो मोग्गल्लान, सस्सतो लोको" ति?

"अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता – 'सस्सतो लोको'" ति।

"किं पन, भो मोग्गल्लान, असस्सतो लोको" ति?

"एतं पि खो, वच्छ, अब्याकतं भगवता – 'असस्सतो लोको'" ति।

"किन्नु खो, भो मोग्गल्लान, अन्तवा लोको" ति?

"अब्याकतं खो, एतं, वच्छ, भगवता – 'अन्तवा लोको'" ति।

"किं पन, भो[4] मोग्गल्लान, अनन्तवा लोको" ति?

"एतं पि खो, वच्छ, अब्याकतं भगवता –'अनन्तवा लोको'" ति।

---

१. उत्तरिं – स्या०, रो०। २. वड्डं – रो०; वत्तं – स्या०। ३. महामोग्गलानो – रो०। ४. आवुसो भो – स्या०।

R 392 "कि नु खो, भो मोग्गल्लान, तं जीवं तं सरीरं" ति ?

"अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता – 'तं जीवं तं सरीरं'" ति ।

"कि पन, भो मोग्गल्लान, अञ्ञं जीवं अञ्ञं सरीरं" ति ?

"एतं पि खो, वच्छ, अब्याकतं भगवता – 'अञ्ञं जीवं अञ्ञं सरीरं'" ति ।

"किन्नु खो, भो मोग्गल्लान, होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता – 'होति तथागतो परं मरणा'" ति ।

"कि पन, भो मोग्गल्लान, न होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"एतं पि खो, वच्छ, अब्याकतं भगवता – 'न होति तथागतो परं मरणा'" ति ।

"किन्नु खो, भो मोग्गल्लान, होति च न च होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता – 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा'" ति ।

"किं पन, भो मोग्गल्लान, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"एतं पि खो, वच्छ, अब्याकतं भगवता – 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा'" ति ।

"को नु खो, भो मोग्गल्लान, हेतु को पच्चयो, येन अञ्ञतित्थि-
यानं परिब्बाजकानं एवं पुट्ठानं एवं वेय्याकरणं[1] होति – सस्सतो लोको
ति वा, असस्सतो लोको ति वा, अन्तवा लोको ति वा, अनन्तवा लोको
ति वा, तं जीवं तं सरीरं ति वा, अञ्ञं जीवं अञ्ञं सरीरं ति वा, होति
B. 559 तथागतो परं मरणा ति वा, न होति तथागतो परं मरणा ति वा, होति
च न च होति तथागतो परं मरणा ति वा, नेव होति न न होति तथागतो
R 393 परं मरणा ति वा ? को पन, भो मोग्गल्लान, हेतु को पच्चयो, येन
समणस्स गोतमस्स एवं पुट्ठस्स न एवं वेय्याकरणं होति – सस्सतो लोको
ति पि, असस्सतो लोको ति पि, अन्तवा लोको ति पि, अनन्तवा लोको
ति पि, तं जीवं तं सरीरं ति पि, अञ्ञं जीवं अञ्ञं सरीरं ति पि, होति
तथागतो परं मरणा ति पि, न होति तथागतो परं मरणा ति पि, होति

१. व्याकरणं – रो० ।

च न च होति तथागतो परं मरणा ति पि, नेवं होति न न होति तथागतो परं मरणा ति पी" ति ?

"अञ्ञातित्थिया च[1] खो, वच्छ, परिब्बाजका चक्खुं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता' ति समनुपस्सन्ति ...पे०... जिव्हं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता' ति समनुपस्सन्ति ...पे०... मनं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता' ति समनुपस्सन्ति। तस्मा अञ्ञातित्थियानं परिब्बाजकानं एवं पुट्ठानं एवं वेय्याकरणं होति – सस्सतो लोको ति वा ...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति वा। तथागतो च खो, वच्छ, अरहं सम्मासम्बुद्धो चक्खुं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति ...पे०... जिव्हं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति ...पे०... मनं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति। तस्मा तथागतस्स एवं पुट्ठस्स न एवं वेय्याकरणं होति – सस्सतो लोको ति पि ...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति पी" ति।

अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच – "किन्नु खो, भो गोतम, सस्सतो लोको" ति ?

अब्याकतं खो एतं, वच्छ, मया – सस्सतो लोको ति ...पे०...। "किं पन, भो गोतम, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"एतं पि खो, वच्छ, अब्याकतं मया – 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा'" ति।

"को नु खो, भो गोतम, हेतु को पच्चयो, येन अञ्ञातित्थियानं परिब्बाजकानं एवं पुट्ठानं एवं वेय्याकरणं होति – सस्सतो लोको ति वा ...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति वा ? को पन, भो गोतम, हेतु को पच्चयो, येन भोतो गोतमस्स एवं पुट्ठस्स न एवं वेय्याकरणं होति – 'सस्सतो लोको' ति पि ...पे०... 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति पी" ति ? B. 560, R. 394

---

१. म० पोत्थके नत्थि।

"अञ्ञातित्थिया खो, वच्छ, परिब्बाजका चक्खुं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता' ति समनुपस्सन्ति ...पे०... जिव्हं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता' ति समनुपस्सन्ति ...पे०... मनं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता' ति समनुपस्सन्ति। तस्मा अञ्ञतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं पुट्ठानं एवं वेय्याकरणं होति – सस्सतो लोको ति वा ...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति वा। तथागतो च खो, वच्छ, अरहं सम्मासम्बुद्धो चक्खु 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति ...पे०... जिव्हं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति ...पे०... मनं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति। तस्मा तथागतस्स एवं पुट्ठस्स न एवं वेय्याकरणं होति – सस्सतो लोको ति पि, असस्सतो लोको ति पि, अन्तवा लोको ति पि, अनन्तवा लोको ति पि, तं जीवं तं सरीरं ति पि, अञ्ञं जीवं अञ्ञं सरीरं ति पि, होति तथागतो परं मरणा ति पि, न होति तथागतो परं मरणा ति पि, होति च न च होति तथागतो परं मरणा ति पि, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति पी" ति।

"अच्छरियं, भो गोतम, अब्भुतं, भो गोतम! यत्र[1] हि नाम सत्थु[2] च सावकस्स च अत्थेन अत्थो ब्यञ्जनेन[3] ब्यञ्जनं संसन्दिस्सति समेस्सति न विरोधयिस्सति[4], यदिदं अग्गपदस्मिं। इदानाहं, भो गोतम,
R.395 समणं महामोग्गल्लानं उपसङ्कमित्वा एतमत्थं अपुच्छिं। समणो पि मे
मोग्गल्लानो एतेहि पदेहि एतेहि ब्यञ्जनेहि तमत्थं ब्याकासि, सेय्यथापि
B.561 भवं गोतमो। अच्छरियं, भो गोतम, अब्भुतं, भो गोतम! यत्र हि नाम
सत्थु च सावकस्स च अत्थेन अत्थो ब्यञ्जनेन ब्यञ्जनं संसन्दिस्सति समेस्सति न विरोधयिस्सति, यदिदं, अग्गपदस्मिं" ति।

---

८. वच्छगोत्तसुत्तं

८. अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं[5] वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच – "किन्नु खो, भो गोतम, सस्सतो लोको" ति?

---

१. यत्थ – स्या०। २. सत्थुस्स – सी०, रो०। ३. ब्यञ्जनेन – रो०। ४. विहायिस्सति – रो०। ५. साराणीयं – स्या०, रो०।

अब्याकतं खो एतं, वच्छ, मया – सस्सतो लोको ति ... पे० ... । "किं पन, भो गोतम, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"एतं पि खो, वच्छ, अब्याकतं मया – 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा'" ति.।

"को नु खो, भो गोतम, हेतु को पच्चयो, येन अञ्ञतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं पुट्ठानं एवं वेय्याकरणं होति – सस्सतो लोको ति वा ... पे० ... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति वा ? को पन, भो गोतम, हेतु को पच्चयो, येन भोतो गोतमस्स एवं पुट्ठस्स न एवं वेय्याकरणं होति – सस्सतो लोको ति पि ... पे० ... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति पी" ति ?

"अञ्ञतित्थिया खो, वच्छ, परिब्बाजका रूपं अत्ततो समनुपस्सन्ति रूपवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं। वेदनं अत्ततो समनुपस्सन्ति ... पे० ... सञ्ञं ... सङ्खारे ... विञ्ञाणं अत्ततो समनुपस्सन्ति, विञ्ञाणवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा विञ्ञाणं, विञ्ञाणस्मिं वा अत्तानं। तस्मा अञ्ञतित्थियानं परिब्बाजकानं R. 396 एवं पुट्ठानं एवं वेय्याकरणं होति – सस्सतो लोको ति वा ... पे० ... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति वा। तथागतो च खो, वच्छ, अरहं सम्मासम्बुद्धो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं। न वेदनं अत्ततो समनुपस्सति ...पे० ... न सञ्ञं ... न सङ्खारे ... न विञ्ञाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विञ्ञाणवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा विञ्ञाणं, न विञ्ञाणस्मिं B. 562 वा अत्तानं। तस्मा तथागतस्स एवं पुट्ठस्स न एवं वेय्याकरणं होति – सस्सतो लोको ति पि ... पे० ... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति पी" ति।

अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको उट्ठायासना येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता महामोग्गल्लानेन सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं एतदवोच – "किन्नु खो, भो मोग्गल्लान, सस्सतो लोको" ति ?

अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता – सस्सतो लोको ति

...पे०... । "किं पन, भो मोग्गल्लान, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"एतं पि खो, वच्छ, अब्याकतं भगवता – 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा'" ति ।

"को नु खो, भो मोग्गल्लान, हेतु को पच्चयो, येन अञ्ञतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं पुट्ठानं एवं वेय्याकरणं[1] होति – सस्सतो लोको ति वा ...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति वा ? को पन, भो मोग्गल्लान, हेतु को पच्चयो[2] येन समणस्स गोतमस्स एवं पुट्ठस्स न एवं वेय्याकरणं होति – सस्सतो लोको ति पि ...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति पी" ति ?

R. 397 "अञ्ञतित्थिया खो, वच्छ, परिब्बाजका रूपं अत्ततो समनुपस्सन्ति, रूपवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं । वेदनं अत्ततो समनुपस्सन्ति ...पे०... सञ्ञं ... सङ्खारे ... विञ्ञाणं अत्ततो समनुपस्सन्ति, विञ्ञाणवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा विञ्ञाणं, विञ्ञाणस्मिं वा अत्तानं । तस्मा अञ्ञतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं पुट्ठानं एवं वेय्याकरणं होति – सस्सतो लोको ति वा ...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति वा । तथागतो च खो, वच्छ, अरहं सम्मासम्बुद्धो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा रूपं,
B. 563 न रूपस्मिं वा अत्तानं । न वेदनं अत्ततो समनुपस्सति ...पे०... न सञ्ञं ... न सङ्खारे ... न विञ्ञाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विञ्ञाणवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा विञ्ञाणं, न विञ्ञाणस्मिं वा अत्तानं । तस्मा तथागतस्स एवं पुट्ठस्स न एवं वेय्याकरणं होति – सस्सतो लोको ति पि, असस्सतो लोको ति पि, अन्तवा लोको ति पि, अनन्तवा लोको ति पि, तं जीवं तं सरीरं ति पि, अञ्ञं जीवं अञ्ञं सरीरं ति पि, होति तथागतो परं मरणा ति पि, न होति तथागतो परं मरणा ति पि, होति च न च होति तथागतो परं मरणा ति पि, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा ति पी" ति ।

"अच्छरियं, भो मोग्गल्लान, अब्भुतं, भो मोग्गल्लान ! यत्र[2] हि नाम सत्थु च[3] सावकस्स च अत्थेन अत्थो ब्यञ्जनेन ब्यञ्जनं संसन्दिस्सति समेस्सति न विरोधयिस्सति, यदिदं अग्गपदस्मिं । इदानाहं, भो

१. ब्याकरणं – रो० । २. यत्थ – स्या० । ३. चेव – स्या० ।

मोग्गल्लान, समणं गोतमं उपसङ्कमित्वा एतमत्थं अपुच्छि । समणो पि मे[1] गोतमो एतेहि पदेहि एतेहि ब्यञ्जनेहि एतमत्थं ब्याकासि, सेय्यथापि भवं मोग्गल्लानो । अच्छरियं, भो मोग्गल्लान, अब्भुतं भो मोग्गल्लान ! यत्र हि नाम सत्थु च सावकस्स च अत्थेन अत्थो ब्यञ्जनेन ब्यञ्जनं संसन्दिस्सति समेस्सति न विरोधयिस्सति, यदिदं अग्गपदस्मि" ति ।

---

६. कुतूहलसालासुत्तं

६. अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसङ्कमि; R. 398
उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच –

"पुरिमानि भो गोतम, दिवसानि पुरिमतरानि सम्बहुलानं नानातित्थियानं[2] समणब्राह्मणानं परिब्बाजकानं कुतूहलसालायं सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि – 'अयं खो पूरणो[3] कस्सपो सङ्घी चेव गणी च गणाचरियो च ञातो यसस्सी तित्थकरो साधुसम्मतो बहुजनस्स । सो पि सावकं अब्भतीतं कालङ्कतं[4] उपपत्तीसु ब्याकरोति[5] – 'असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो' ति । यो B. 564
पिस्स सावको उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो तं पि सावकं अब्भतीतं कालङ्कतं उपपत्तीसु ब्याकरोति – 'असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो' ति ।

"अयं पि खो मक्खलि गोसालो ... पे० ... अयं पि खो निगण्ठो नाटपुत्तो ... अयं पि खो सञ्जयो[6] बेलट्ठपुत्तो[7] ... अयं पि खो पकुधो[8] कच्चानो[8] ... अयं पि खो अजितो केसकम्बलो सङ्घी चेव गणी च गणाचरियो च ञातो यसस्सी तित्थकरो साधुसम्मतो बहुजनस्स । सो पि सावकं अब्भतीतं कालङ्कतं उपपत्तीसु ब्याकरोति – 'असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो' ति । यो पिस्स सावको उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो तं पि सावकं अब्भतीतं कालङ्कतं उपपत्तीसु ब्याकरोति – 'असु R. 399
अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो' ति ।

---

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. अञ्ञातितित्थियानं – स्या० । ३ पुराणो – रो० । ४. कालकत – स्या० । ५. व्याकरोति – रो० । ६. सञ्चयो – म० । ७. बेलट्ठिपुत्तो – रो० । ८–८. पकुद्धो कच्चायनो – रो० ।

"अयं पि खो समणो गोतमो सङ्घी चेव गणी च गणाचरियो च ञातो यसस्सी तित्थकरो साधुसम्मतो बहुजनस्स । सो पि सावकं अब्भतीतं कालङ्कतं उपपत्तीसु ब्याकरोति – 'असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो' ति । यो[1] पिस्स[1] सावको उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो तं च सावकं अब्भतीतं कालङ्कतं उपपत्तीसु न ब्याकरोति – 'असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो' ति । अपि च खो नं एवं ब्याकरोति – अच्छेच्छि[2] तण्हं, विवत्तयि संयोजनं, सम्मा मानाभिसमया अन्तमकासि दुक्खस्सा' ति । तस्स मय्हं, भो गोतम, अहु देव कङ्खा अहु विचिकिच्छा – 'कथं[3] नाम[3] समणस्स गोतमस्स धम्मो[4] अभिञ्ञेय्यो[4]'" ति ?

"अलं हि ते, वच्छ, कङ्खितुं, अलं विचिकिच्छितुं । कङ्खनीये[5] च पन ते ठाने विचिकिच्छा उप्पन्ना[6] । सउपादानस्स ख्वाहं, वच्छ, उपपत्तिं पञ्ञापेमि[7] नो अनुपादानस्स । सेय्यथापि, वच्छ, अग्गि सउपादानो जलति, नो अनुपादानो; एवमेव ख्वाहं, वच्छ, सउपादानस्स उपपत्तिं पञ्ञापेमि, नो अनुपादानस्सा" ति ।

B.565 "यस्मिं, भो गोतम, समये अच्चि वातेन खित्ता दूरं पि गच्छति, इमस्स पन भवं गोतमो किं उपादानस्मिं पञ्ञापेती" ति ?

"यस्मिं खो, वच्छ, समये अच्चि वातेन खित्ता दूरं पि गच्छति, तमहं वातूपादानं[8] पञ्ञापेमि । वातो हिस्स, वच्छ, तस्मिं समये उपादानं होती" ति ।

R.400 "यस्मिं च पन, भो गोतम, समये इमं च कायं निक्खिपति सत्तो च अञ्ञतरं कायं अनुपपन्नो होति, इमस्स पन भवं गोतमो किं उपादानस्मिं पञ्ञापेती" ति ?

"यस्मिं खो, वच्छ, समये इमं च कायं निक्खिपति सत्तो च अञ्ञतरं कायं अनुपपन्नो होति, तमहं तण्हूपादानं वदामि । तण्हा हिस्स, वच्छ, तस्मिं समये उपादानं होती" ति ।

१–१. यो च ख्वस्स – स्या०, रो० । २. अच्छेज्जि – स्या०, रो० । ३–३. कथञ्हि – स्या०, रो० । ४–४. धम्मा अभिञ्ञेय्या – रो० । ५. कङ्खानिये – स्या० ; कङ्खनिये – रो० । ६. उपपन्ना – स्या० । ७. पञ्ञापेमि – स्या० । ८. वातुपादानं – स्या० ।

१०. आनन्दसुत्तं

१०. अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच – "किन्नु खो, भो गोतम, अत्थत्ता" ति ? एवं वुत्ते, भगवा तुण्ही अहोसि । "किं पन, भो गोतम, नत्थत्ता" ति ? दुतियं पि खो भगवा तुण्ही अहोसि । अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको उट्ठायासना पक्कामि । अथ खो आयस्मा आनन्दो अचिरपक्कन्ते वच्छगोत्ते परिब्बाजके भगवन्तं एतदवोच – "किन्नु खो, भन्ते, भगवा वच्छगोत्तस्स परिब्बाजकस्स पञ्हं पुट्ठो न ब्याकासी" ति ?

"अहं चानन्द, वच्छगोत्तस्स परिब्बाजकस्स 'अत्थत्ता' ति पुट्ठो समानो 'अत्थत्ता' ति ब्याकरेय्यं, ये ते, आनन्द, समणब्राह्मण सस्सतवादा तेसमेतं सद्धिं अभविस्स । अहं चानन्द, वच्छगोत्तस्स परिब्बाजकस्स 'नत्थत्ता' ति पुट्ठो समानो 'नत्थत्ता' ति ब्याकरेय्यं, ये ते, आनन्द, समणब्राह्मणा उच्छेदवादा तेसमेतं सद्धिं अभविस्स । अहं चानन्द, R. 401 वच्छगोत्तस्स परिब्बाजकस्स 'अत्थत्ता' ति पुट्ठो समानो 'अत्थत्ता' ति ब्याकरेय्यं, अपि नु मे तं, आनन्द, अनुलोमं अभविस्स ञाणस्स उप्पादाय – 'सब्बे धम्मा अनत्ता'" ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"अहं चानन्द, वच्छगोत्तस्स परिब्बाजकस्स 'नत्थत्ता' ति पुट्ठो B. 566 समानो 'नत्थत्ता' ति ब्याकरेय्यं, सम्मूळ्हस्स, आनन्द, वच्छगोत्तस्स परिब्बाजकस्स भिय्यो सम्मोहाय अभविस्स –'अहु वा मे नून पुब्बे अत्ता, सो एतरहि नत्थी'" ति ।

---

११. सभियकच्चानसुत्तं

११. एकं समयं आयस्मा सभियो कच्चानो ञातिके विहरति गिञ्जकावसथे । अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको येनायस्मा सभियो कच्चानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता सभियेन कच्चानेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको आयस्मन्तं

सभियं कच्चानं एतदवोच – "किन्नु खो भो, कच्चान, होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता – 'होति तथागतो परं मरणा'" ति ।

"किं पन, भो कच्चान, न होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"एतं पि खो, वच्छ, अब्याकतं भगवता – 'न होति तथागतो परं मरणा'" ति ।

"किन्नु खो, भो कच्चान, होति च न च होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता – 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा'" ति ।

R.402 "किं पन, भो कच्चान, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा" ति ?

"एतं पि खो, वच्छ, अब्याकतं भगवता – 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा'" ति ।

"'किन्नु खो, भो कच्चान, होति तथागतो परं मरणा' ति, इति पुट्ठो समानो – 'अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता – होति तथागतो परं मरणा' ति वदेसि । 'किं पन, भो कच्चान, न होति तथागतो परं मरणा' ति, इति पुट्ठो समानो – 'अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता – न होति तथागतो परं मरणा' ति वदेसि । 'किन्नु खो, भो कच्चान, होति च न च होति तथागतो परं मरणा' ति, इति पुट्ठो समानो – 'अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता – होति च न च होति तथागतो परं मरणा' ति वदेसि । 'किं पन, भो कच्चान, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति, इति पुट्ठो समानो – 'एतं पि खो, वच्छ, अब्याकतं
B.567 भगवता – नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा' ति वदेसि । को नु खो, भो कच्चान, हेतु को पच्चयो, येनेतं अब्याकतं समणेन गोतमेना" ति ?

"यो च, वच्छ, हेतु यो च पच्चयो पञ्ञापनाय रूपी ति वा अरूपी ति वा सञ्ञी ति वा असञ्ञी ति वा नेवसञ्ञीनासञ्ञी' ति वा, सो च हेतु सो च पच्चयो सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं अपरिसेसं

निरुज्झेय्य। केन नं पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्य रूपी ति वा अरूपी ति वा सञ्ञी ति वा असञ्ञी ति वा नेवसञ्ञीनासञ्ञी ति वा" ति।

"कीवचिरं पब्बजितोसि, भो कच्चाना" ति ?

"नचिरं, आवुसो, तीणि वस्सानी" ति।

"यस्सपस्स, आवुसो, एत्तकेन[1] एत्तकमेव तम्पस्स बहु[2], को पन वादो एवं[3] अभिक्कन्ते" ति !

अब्याकतसंयुत्तं समत्तं।

तस्सुद्दानं

खेमाथेरी अनुराधो, सारिपुत्तो[4] ति कोट्ठिको[5]। R. 403
मोग्गल्लानो च वच्छो च, कुतूहलसालानन्दो[6]।
सभियो एकादसमं ति॥

सळायतनवग्गो चतुत्थो।

तस्सुद्दानं

सळायतनवेदना, [7]मातुगामो जम्बुखादको।
सामण्डको मोग्गल्लानो, चित्तो गामणि[7] सङ्खतं[7]।
अब्याकतं ति दसधा[8] ति*॥

सळायतनवग्गसंयुत्तपालि निट्ठिता।

———:o:———

१. एतमेत्तकेन – म०। २. बहुं – रो०। ३. एव – सी०, रो०। ४. सारीपुत्ता – स्या०। ५. कोट्ठितो – स्या०। ६. कुतुहल० – स्या०, रो०। ७ – ७. गामन्यसङ्खतं – स्या०। ८. दस चा – स्या०। *एत्थ रो० पोत्थके अयं अधिको पाठो दिस्सति –

दसबलसेलप्पभवा निब्बानमहासमुद्दपरियन्ता।
अट्ठङ्गमग्गसलिला जिनवचननदी चिरं वहतु॥

अनुक्कमणिका

आ

गाथायो

उपमायो

सुद्धिपण्णं

पिट्ठे	पन्तियं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो
१८	७	भब्बा	भब्बो
५९	१	म	मे
६५	३	असंवुत्तं	असंवुतं
८०	२५	जरारणं	जरामरणं
८५	१३	मारबन्धेन	मारबन्धनेन
८६	२८	यन्नूनं	यन्नून
९५	८	नाभिन्दति	नाभिनन्दति
१०३	६	मसं	मंसं
१०४	१	पठेमन	पठमेन
१०७	२	मिधकच्चे	मिधेकच्चे
११४	६	भिक्खु	भिक्खू
१३८	१०	इत्थत्तााया	इत्थत्ताया
१४१	(सिरो)	अज्झत्तायन०	अज्झत्तायतन०
१४६	१८–१९	० विञ्ञेय्येसु	० विञ्ञेय्येसु
१५१	५	पाकासितो	पकासितो
१५४	१७	० पच्चा	० पच्चया
१५५	११	० निक्खंपनं	० निक्खेपनं
१५६	१५	उग्गतंजा	उग्गतेजा
१५८	२५	अधिवचन	अधिवचनं
१७६	२४	किञ्चि	किञ्चि
१८७	२१	विससो	विसेसो
१९८	३	सम्मापन्नस्स	समापन्नस्स
२३२	२३	निब्बान	निब्बानं
२४२	१६	देवाननिन्द	देवानमिन्द
२५०	१५	ानेहि	ठानेहि
२५३	६	सेयोजनं	संयोजनं
२५७	२४	भिक्ख	भिक्खू
२६६	२	दुतिय	दुतियं
२७०	१	पुरिमदम्म०	पुरिसदम्म०
२७२	५	० निलापे	० निवापे
२७५	७	तनुपसङ्कमि	तेनुपसङ्कमि
२७८	१५	कामसु०	कामेसु०
२७९	१	० भूतानुकम्पी	० भूतहितानुकम्पी
२८०	२८	अज्ज्जतग्गे	अज्जतग्गे
२८२	६	कि	किं
२८४	२९	कामेसुञ्छिाचारा	कामेसुमिच्छा०
२८६	२०	उपधाताय	उपघाताय
२८७	१४	उपधातं	उपघातं
२८९	९	उरुवेलकप्प	उरुवेलकप्प
२९७	१०	उत्तरिमनुस०	उत्तरिमनुस्स०
२९८	१	ठानन	ठानेन
३००	४	मञ्ञाति	मञ्ञासि

पिट्ठे	पन्तियं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो	पिट्ठे	पन्तियं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो
३०४	४	एवरूप	एवरूपं	३१७	१३	वोस्सग्गरिणामि	वोस्सग्गपरिणामि
३०८	१५	उपपज्जिस्मामी	उपपज्जिस्सामी	३२८	२१	विमुमिति	विमुत्तमिति
३०६	२२	० सहगेन	० सहगतेन	३३२	११	न होति	न च होति
३१०	१८	उपपज्जिस्मामी	उपपज्जिस्सामी	३३४	२८	भागवता	भगवता
३१२	१२	देस्सेस्सामि	देसेस्सामि	३४३	११	समणब्राह्मण	समणब्राह्मणा

प्रकाशक : भिक्षु जगदीश काश्यप, पालि प्रकाशन मण्डल,
बिहार, नालन्दा (पटना)

मुद्रक : श्री कृष्णचन्द्र बेरी, विद्यामन्दिर प्रेस प्राइवेट लिमिटेड,
डी० १५।२४, मानमन्दिर, वाराणसी–१.